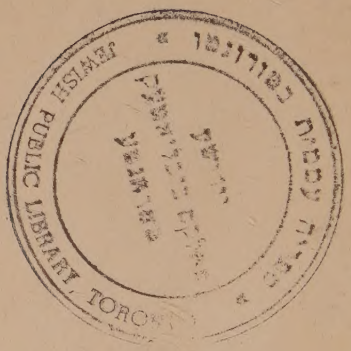
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

דיא אינטערנאציאנאלע ביבליאטהעק.

דוד פינסקי

ערצעהלונגען

אין צוויי בענד

ערשטער באנד.

ארויסגעגעבען פון
די אינטערנאציאנאלע ביבליאטהעק פערלאג קאמפ.
ניו־יארק.

אינהאלט.

ערשטע אבטיילונג

ליעבע

זייטע

ערוואכונג 9
דער ערדגייסט 29
ליעבע 41
דאָס מיידעלֿ ביים ארון קודש 52
איין אָנהעב (מאָנאָלאָג פון איהם און איהר) 60
געשלאָגען דעם טאטען 80
א קלויזניק 84
א היינטמאָדישער ראָמאן 92
אין משוגעים הויז 95
קעמפפער (פראָגמענטען) 108

צווייטע אבטיילונג

אלטינקע

אלטינקע 113
היינטיגע יונגע לייט 121
צוויי וועלטען 127
ביים אדוואָקאט 139
אין שטורם 145
רב שלמה 153
יום־כיפור דאָוונער 188
דער גרויסער מענשענפרייַנד 195
א פרעהליכער גביר 212
פון דער לייטער אראָב 219

Copyright, 1910.
By The International Library Publishing Co.

ערשטע אבטיילונג

ליעבע.

א מהומה 224
די נסיעה 229
דער לייב און דער העלפאנט 237
שיני (א טרויעריגע מעשה מיט נאך א טרויעריגען צוגאב) 242
די יונגע 251
גאסען־בילדער 257
זרבבל 263

ערוּאַכונג.

לייבקע איז געווען א גוטער גמרא־אינגעל און האט דאס לע־
בען נישט געקאנט. מיט זיעבציהן יאהר איז ער געווען א פרעמ־
דער אין דער וועלט, וויל זיין לעבען און זיין וועלט זיינען געווען
איינגעפאסט אין די דיקע טאוולען פון דער גמרא. זיין נשמה
האט ארומגעשוועבט אין דער אלטער גרויער פערגאנגענהייט, זיין
אויער איז געווען צוגעניגט צו די פערקלונגענע רעד, זיין הערץ
האט געשלאגען מיט דעם פולם פון די אלטע חכמים. זיין געשפרעך
איז געווען דאס, וואס ער האט געלערנט. ער האט געקאנט אויס־
געדענקט ווערען נור פון א שארפען חידוש איז דער גמרא. ער האט
געהאט שארפזינן און געהאט פאנטאזיע. אבער זיין שארפזינן איז
געווען אנגעווענדט אויף ארויסצוגעפינען הארבע קשיות, און זיין
פאנטאזיע האט געשפינט און געווענבט נאך דעם פאדעם פון די
אלטע אגדתות.

וועז ער פלענט מיד ווערען פון דעם אייביגען פלפול, מיט די
הארבע קשיות און פערטיעפענים, און זיין נשמה פלענט לעכצען
נאך רוה, נאך א וויעגענליעד, פלענט ער דאמאלס ארייגקוקען אין
איין עין־יעקב אדער אין א מדרש. מיט איין אנדער ניגון, מיט
איין אנדער שטימע. דאמאלס האט זיין נשמה געבויגען נאך דער
אלטער פערגאנגענהייט און נאך דער גרויסער צוקונפט; דאמאלס
האט זי געבוינקט נאך וואונדער און נאך שיינהייט.

און דאמאלס פלענט זיך טרעפען, אז ער פלענט זיך אנווקלע־
גען אויף דער סאפא אדער אנשפאדען זיך מיט א זייט אז וועגטעל
און בייסען די נעגעל פון איין האנד און מיט דער אנדערער האלטען
זיך פעסט פאר א לאז פון זיין ראק און קוקען אין די אונבענרעגטע

ער איז מעהר פאר יהושע'ן. ער איז ווי משה'ס א קינד, ווי א שטיק פון משה'ן, א ניצוץ פון איהם. און ער האט פיעל צו טון. משה שאפט זיך מיט איהם זעהר אפט. משה פערלאזט זיך אויף איהם ווי אויף זיך אליין. און משה האט איהם איבערגעגעבען אלע סודות פון דער תורה, אלע דרשות אויף יעדעם אות. — און ווען ער פעהרט זיך אום פון זיין פאנטאזיע־וועלט, וויים ער דאמאלס, אז ער וועט נאך ארויסווייזען גרויסע וואונדער אין לערנען, אז ער וועט נאך דערזעהען זאכען און אויפטון חידושים, וועלכע קיינער האט נאך נישט געזעהען און נישט אויפגעטאן. און דאן נעמט ער זיך וויעדער צום לערנען, מיט א פייער, מיט א היטץ און א ברען, אום צו זוכען און צו געפינען נייע לענדער, וועלכע זיינען נאך נישט ענטדעקט געווארען, נייע טיעפענישען, וועלכע זיינען נאך נישט דערגראבען געווארען. —

אדער אין די וויטע גרויסע צוקונפט פלעגט ער אוועקשוועבען. משיח איז געקומען, דער בית המקדש איז שוין אויסגעבויט געווארען פון די טייערע שטיינער, וועלכע מלאכים זיינען געשטאנען און געשניטען לאנגע יאהרטויזענדער און נאט האט ארויסגעצויגען די זון פון איהר שייד, און די גאנצע וועלט איז פערטרונקען פון איהר ליכט — — און וווייטער זיטצט ער מיט אלע הייליגע און גרויסע, מיט נאטט אויבען־אן, מיט משה'ן ביי נאטט'ס רעכטער האנד און מיט סנהלפון'ען הינטער נאטט, און מען לערנט די תורה. און די תורה שטעהט יעטצט אין איהר גאנצער גרויס, אלע סודות זיינען אין איהר ענטדעקט, נור דעם לעטצטען גרעסטען סוד וועט נאטט יעטצט ענטדעקט, דעם סוד פון אלע סודות, און דאן וועט עם ווערען אזא ליכטיגקייט אין דער וועלט, אז די זון וועט פערשעמט ווערען. אבער ער וויים שוין דעם לעטצטען סוד, ער טרעפט איהם, איידער נאטט נאנט איהם ארוים — — און עם העבט איהם אן אזוי שטארק צו קלאפען דאס האריץ, אז ער נעמט זיך וויעדער צום לערנען, מיט א פייער, מיט א היטץ און א ברען, צו לערנען אום צו לערנען, פון דער תורה אליין וועגען, פון מתיקות וועגען, פון דער גרויסער בייזקעניס וועגען. — —

וויטקויט. דאמאלס האט ער געזעהען זעהונגען. בילדער פון א רייכער אבער בייגקענדיגער נשמה פלעגען ארויסשווימען פאר איהם. פערגאנגענהייטס־בילדער, צוקונפטס־בילדער, טרויס־בילדער.

ער פלעגט זיך זעהען נאך נישט־א־געבארענעם. דארטין איז הימעל, איז גן עדן, זיטצט זייז נשמה — זי זעהט אפילו אויס, ווי ער זעהט יעטצט אויס. אבער דאס איז נישט ער נור זייז נאך נישט־געבארענע נשמה — אוז זי לערנט תורה מיט גאט. ביי א גרויסען גרויסען טיש, א בעזעטצטען מיט די גרעסטע אוז געטליכסטע נשמות. די גרעסטע תנאים אוז אמוראים אוז גאונים, מיט גאטט איז אויבעז־אז, מיט משה'ן פון זייז רעכטער זייט אוז מיט דעם מלאך סנדלפון הינטער איהם, זיטצען אלע אוז לערנען תורה, אוז זייז נשמה איז צווישען זיי. אוז זייז נשמה צייכענט זיך אויס אין לערנען, אוז זי בריינגט ארויס אזעלכע חידושים, פון וועלכע אלע ווערען נתפעל. אוז גאטט איז מיט איהר אזוי צופריעדען, אוז אלע האבען זי אזוי ליעב. זי זיטצט ביי איין אנדער עק טיש אוז אלע ווייזען אז, אז זי דארף זיטצען איז אויבעז־אז אוז טאקי גאר ביי גאטט איז שוים — — אוז זייז הארץ קלאפט אזוי שטארק. ער צוגעהט באלד פון מתיקות אוז גרויסער בייגקענים. אוז דאז נעמט ער זיך וויעדער צום לערנען, מיט א פייער, מיט א היטץ אוז א ברעז, אום צו דערגרייכען איטצטער די הויכע מדרגה, וועלכע זייז נשמה האט פערנומען פאר זייז געבארן ווערען. —

אדער איז דער אלטער גרויער צייט פון דעם אידישען פאלק פלעגט ארומשוועבען זייז גייסט, לעבען איז איהר, איבערלעבען דאס נישט־צוריקקעהרענדיגע. איז יעדעם דור פון דער גאנץ אלטער צייט האט לייבקע געלעבט, מיט יעדעם גרויסען מאנן איז פאלק ישראל איז ער געווען בעקאנט, מיט יעדעם האט ער געהאט עפעס צו טון. אוז קיין פרעהליכע זאך איז נישט געשעהען איז פאלק ישראל אוז קיין אונגליק, וואו לייבקע זאלל דערביי נישט זייז אוז נישט אנטייל נעמען. אבער דער גרעסטער אוז אפטעסטער העלד פון זייגע חלומות אוז זעהונגען, איז געווען משה, דער תורה־געבער. ער, לייבקע, איז משה'ס משרת. א מין יהושע בן נון. אבער

שלעכטע וויטצעו. אבער לייבקע האט איבערגעחזרט אוו איבער־
געחזרט זייו קשיא פאר יערעם, ווער עם האט נור געוואלט הערעו,
נאנץ גליקליך מיט זייו שארפזינו, נאנץ גליקליך מיט דער אונענד־
ליכער טיעפקייט פוו דער נמרא, וואו מעו קאו נאך נראבעו אוו נרא־
בעו. אוו ער האט נישט בעמערקט דאם צינישע אויפלייכטעו אין
די אויגעו פוו זיינע צוהערער אוו דעם עקעלהאפטעו שמייכעל אויף
זייערע ליפעו. נישט פערשטאנעו זייערע צווייריייטיגקייטעו, אוו
'מיט היטץ האט ער נערעדט אוו מיט חשק האט ער איבערגעחזרט
ווערטער, פוו וועלכע זייו מוטער האט ארבאנעלאזעו די אויגעו צו
דער ערד אוו איז רויט געוואריעו, אוו די זיעבצעהניעהריגע הינדע די
יתומה, די האלב טאכטער, האלב דיענסטמיידעל ביי זיי איז הויז, איז
ארויסגעלאפעו פוו ציטער נאנץ פערפלאמט אוו שטארק בעליידיגט
איז איהרע הייליגסטע נעפיהלעו.

ער איז נעווועזעו א שיינער בחור'ל. איבער מיטעלעו וואוקס
מיט בריייטע פלייצעס, וועלכע ער האט נעירשענט פוו זייו טאטעו —
א נעווועזענעם ישובניק, אוו פוו זייו זיידעו איי עלטער־זיידעו —
לאנגע דורות פוו ישובניקעס, אוו וועלכע דער נמרא מיט דער באנק־
קווטשענים האט זיך נישט איינגענעבעו אוינצושמעלערעו.
א ריין מאל דיק נעזיכט האט ער נעהאט, בעקרוינט מיט
נעריכטע קאשטאניעו־פארביגע נעקרויזעלטע הער אוו בעלויכטעו
פוו צוויי ברוינע נרויסע טיעפע אויגעו, אונטער נעריכטע נרויסע
ברעמעו. די מיידלעך פוו זייו נאם אוו נאהנטע נאסעו האבעו
אפט נערעדט וועגעו איהם. פוו וויטעו דערזעהענדיג איהם, פלענעו
זיי זיך שטעלעו אין פענסטער אוו אבשטעהעו, ביז ער פלענט אריבער־
נעהעו. אבער ער האט זיי קיינמאל נישט נעזעהעו אוו נישט בעמערקט.
שמחת־התורה ביי הקפות איז זיין ספר תורה אם מיסטעו בעריהרט
נעוואריעו פוו די מיידעלשע ליפעו אוו אפט פלענעו א פאר וואריע
פייכטע ליפעו איינעסעו זיך איז זיין וויייכע, וויסע האנד, אבער
אין איהם האט ארויסגעריפעו דער קום נישט מעהר ווי איין אונאנ־
נענעהם נעפיהל — א מין פעראכטונג צו דער ניערעריגער בעשעפע־
נים, וועלכע קאו אפילו די תורה נישט א קום טוו ווי בעהעריג, אוו א

אין יערעם דור פון דער גרויער פערגאנגענהייט האט לייבקע געלעבט, און אין דער ווייטער גרויסער צוקונפט, אבער נישט אין אונזער צייט. ער האט דאס לעבען נישט געקאנט און ,י וועלט נישט געווואוסט. זיינע עלטערן האבען שווער געארבייט פאר זייער בן־יחיד, און ער האט נישט געפרעגט ווי. די בעסטע מלמדים האבען זיי געהאט פאר איהם, געצאלט דאס גרעסטע געלד שכר לימוד, בעשאפען איהם די גרעסטע אנגענעמלעכקייטען, און ער האט נישט געפרעגט, פון וואנען זיי נעמען. זיי האבען זיך אפט געסוד'עט וועגען שווערע צייטען, אבער ער האט זיך נישט צוגעהערט און נישט געווואוסט, אז ער דארף זיך צוהערען. דעם טאטענס אדער דער מאמעס א זיפץ האבען איהם נישט ארויסגעריסען פון זייז וועלט.

א פרעמדער איז ער געווען אין דער וועלט. פרעמד צו איהרע שטורמס, צו איהרע יסורים; פרעמד צו איהר לעבען. דער זיעבצעהניעהריגער בחור'ל האט קיין פלענער נישט געהאט. ער האט זיך קיינמאל נישט פערטראכט, ווי וועט ער דורכקעמפען זייז לעבען, וויל ער האט נישט געווואוסט, אז דאס לעבען מוז דורכגעקעמפט ווערען. ער האט זיך געזעהען שווימען זייז גאנץ לעבען אויף א גרויסען אונענדליכען ים, און דער ים איז די תורה. און דאס האט געזאלט זייז זייז לעבען. אייז אונענדליך לעבען, וואס ציעהט זיך פון פאר דער געבורט און הינטער'ן טויד, אונטער די שווערע לאפעטעס ערד פון דעם קבר. — —

האט ער געטראכט וועגען לעבע, וועגען הייסע אומארמונגען, וועגען דאס גליק איז דער לעבע? א, דאס איז געווען ווייט פון זייז נשמה. דער זיעבצעהניעהריגער בחור'ל האט געלערנט די זינדעזשטעלען איז דער גמרא מיט דער נאאיווסטער אונשולה, מיט דער רייצענדסטער נאאיוויטעט. ער האט נישט געווואוסט, וואס פאר א קויט עס קאן זיך דא אבזעטצען איז דער נשמה פון א יונגען אינגעל. איז איינער פון די זינדיגסטע, גראבסטע שטעלען האט ער אויסגעפונען א קשיא אויפ'ן תוספות. א קשיא, מיט וועלכער ער האט אוועקגעשטעלט דעם רב פון שטאדט. און דאס איז בעקאנט געווארען איז שטאדט און ארויסגערופען א גראבען געלעכטער און

און פּלוצלונג איז אויף איהם געקומען דאס גרויסע ער־
וואכען. — — —

די וועלט זיינען געווען אויסגעקלעבט מיט נייע אבאיעס, דער באלקען געוויסט, די פּאדלאגע געוואשען בלאנק־רייז, די פּענסטער־
שויבען געפּוטצט. דער טיש איז זאל איז געווען געדעקט מיט א שפּאגל־נייעם וויסען טישטוך, אנגעשטעלט מיט שיינע נייע טע־
לער, מיט בלאנקע מעסער און גאפּעל, מיט זילבערנע בעגולדטע בע־
כער און מיט צוויי פּלאשען פּונקעלדיגען וויין — איינפּאכער רא־
זינקעס־וויין, אבער געפּונקעלט האט ער אונטער דעם שיין פּון דער גרויסער היינגענדיגער לאמפּ, איז וועלכער עס האט געברענט א גרויסער קיילעכדיגער קנויטעל, און פּון די פּולע ליכט איז די בלישצענדיגע קאנדעליאברעס. די ריינהייט האט אנגעפּילט די גאנצע שטוב. דאס ווינקעל, און די ליכטיגקייט האט אנגעפּילט די גאנצע שטוב. דאס אויג, דאס ניט געוואוינטע צו אזא ריינהייט און אזא ליכטיג־
קייט, האט זיך נישט געקאנט זאט אנקוקען, און די הערצער זיינען געווען אנגעפּילט מיט יום־טוב — — פּסח איז עס געווען, איז דער ריינער, ליכטיגער ערשטער סדר־נאכט.

און אלע מענשען איז שטוב האבען געלויכטען. אויסגעבראנע, פּערקאמטע, אנגעטאנענע ריין און נייי. פּרישע מענשען יום־טוב־
מענשען. אויף די פּנים'ער איז געלעגען א גליקזעליגקייט, אויף די לי־
פּען האט זיך געבעטען א ניגון. נור דער טאטע האט געהאט א ביסעל איין ערנסט געזיכט, ווי עס פּאסט פּאר א הערשער, וועלכער וועט כוועז „פּראוועז". ער איז געווען א ביסעל קארג אויף וועדטער, שטארק פּערטיעפּט אין די הכנות צום סדר.

און לייבקע איז ארומגענאנגען גאנץ אונטער דעם איינדרוק, וואס א נייער איינפּאל האט אויף איהם היינט געמאכט ביים „סיום". אין איינער פּון יענע שטימונגען איז ער געווען. וועלכע האבען איהם אוועקגעטראגען וויט און געלאזען איהם זעהען זעהונגען, אבער נאך איז א געהעכערטער שטימונג, איז א יום־טוב־שטימונג. ער איז געווען צופּריעדען מיט זיך, גליקליך מיט זיין שארפזינן, גליק־

מין בעלײדיגונג פאר דער הײליגער תורה, מיט וועלכער ער האט געטאנצט. —

און די זיעבצעהניעהריגע הינדע, וועלכע זיינע עלטערז האבען אריינגענומען צו זיך איז שטוב און אויפגעצויגען האלב פאר א טאכטער און האלב פאר א דיענסטמיידעל, איז געווען ענטציקענד שיין. פון קליינעם וואוקס מיט ציערליכע קליינע רונדע גליעדער, מיט איין אלאבאסטער־ווייסען געזיכט, איין ארומגעראמטען מיט שווארצע סאמעטענע האר, בלויע אויגען, וועלכע האבען געקוקט אזוי פרעהליך אוז צניעות'דיג איז די וועלט אריין, בעגלייט מיט א שטענדיגען גוטען שמייכעל אויף די קליינע זיסע ליפּען, וועלכע האבען פערבאר־גען הינטער זיך צוויי רייהען בלענדענד ווייסע ציינדלעך.

און זי האט איהם געליעבט. שטארק, פייערדיג, מיט דער גאנצער קראפט פון איהר צניעות'דיגער נשמה. פערבארגענערהייט, קיינער זאל נישט בעמערקען, האפענונגסלאז, ווייל זי איז געווען האלב א דיענסט. איהרע נעכט זיינען געווען די אונרוהיגסטע און אפט פלעגט זי טרוימען אויף דער וואך, אוועקגעהן גאנץ נאך איהרע גע־פיהלען, שטענדיג אין קיך איבער א געוואשענעם טעפעל. זי האט צעטרוימט פון זיך און פון איהם, פון א שידוך צווישען זיי, ווייל די לייט האבען אונטערגערעדט, אז „האשע און סענדער האבען אויסגע־הארעוועט א שיינע כלה — פשוט א קוקלעטשקע — פאר זייער ליבקעז". אבער זי האט געוואוסט, אז דאס וועט קיינמאל נישט זיין, ווייל מען וועט איהם אבשיטען מיט גאלד און ער וועט טוז א גרויסען שידוך. דאך האט זי פאנטאזירט מיט הארצקלאפענים: וואס, וועז ער וועט זיך איז איהר פערליבען?

אבער ער האט זי בעהאנדעלט ווי א דיענסט, איבערהויפט ווי אזא ניעדעריגע בעשעפענים ווי א מיידעל. —

פרעמד איז ער געווען אין דער וועלט. ווי פון איין אנדער וועלט איז ער דא ארומגענאנגען. א נישט־נעבארענע נשמה צווישען מידע און אויסגעמטשעטע, א גליקליכער צווישען פערצווייפעלטע, אבער דאך א שלאפעריגער צווישען וואכע.

„א זעלטענע שיינהייט די הינדעל!"

„זי שיינט ווי די זונז," האט זיך די מאמע אבגערופען.

„איהר האט עס ערשט בעמערקט?" האט איהם דער טאטע גע־פרעגט.

„ניין, ווי זי איז איטצטער האב איך זי נאך קיינמאל נישט גע־זעהען. א מארנע, זעלטענע שיינהייט."

הינדע איז אריינגעקומען מיט די קיטלעז, און לייבקע האט יעטצט אויפגעהויבען אויף איהר זיינע אויגען און דערזעהען, אז זי איז שיין. די ליכטיגקייט און יום־טוב'דיגקייט פון גאנצען צימער האט אבגעשלאגען אין איהר געזיכט, די גאנצע וויסקייט און ריינ־קייט האט זיך צוזאמענגענומען אויף איהר ווייסען פנים, אויף איהר ווייסען פארטוך, אין די קנייטשען פון איהר ווייסער בלוזע. ער האט אויף איהר געקוקט מיט וויט פערנאנדערגעעפענטע אויגען, גלייך ער וואלט זי געזעהען צום ערשטען מאל. זיינע אלע געדאנ־קען זיינען פערפלויגען, אבער ער איז נישט ארמער געווארען. ער איז געווען פול מיט די שטראלען פון איהר גאנצען וועזען, און זיין נשמה האט געטרונקען אין גרויסע זופען פון איהר שיינהייט. זי האט אויפגעהויבען אויף איהם איהרע בלויע אויגען, און ער איז בע־גאסען געווארען פון דארטען מיט ליכט. ער האט זיך אנגעכאפט מיט דער רעכטער האנד פאר דער לאיז פון זיין ראק, און זיינע ליפען האבען זיך בעוועגט. ער האט ארבעלאזען זיין בליק, ווי פער־שעמט, און דערפיהלט זיך ווי מיד פון דעם נייען ליכט, איז וועלכעם ער האט אריינגעקוקט, פון דער נייער שיינהייט, פון וועלכער ער האט געטרונקען. און הינדע האט געווארטעט, אז ער האט זי ענדליך ד ע ר ז ע ה ע ן, אז ער האט דערזעהן איהר שיינהייט. און א צי־טער איז איהר דורכגעלאפען איבער'ן גאנצען קערפער. זי האט אוועקגעלעגט די קיטלען, און איהר האנד האט זיך געטרייסעלט. זי איז מעהר ארויסגעלאפען ווי ארויסגענאנגען פון זאל. און ער האט זי בעגליט מיט א קורצען בליק.

„ביזט דו עפים א מבין אויף איהר?" האט איהם געפרעגט דער אלטער.

ליך מיט דער טיעפקייט פון דער גמרא. ער, וועלכער האט געהאט אין זיך וועניג נגינה, האט יעטצט געזונגען. די ליכטיגקייט אוו ריינהייט איז שטוב האבען איהם אנגעפילט מיט ליכטיגקייט אוו גליקזעליגקייט. ער האט געפיהלט א טעם גן עדן, איבערגעלעבט א שטיק גאולה, זיין נשמה האט איז איהם געשריען פאר פרייד. עם האט זיך איהם געדאכט, אז די פסח־נאכט האט זיך אראבגעלאזען אויף דער ערד נור פון זיינעטוועגען, ווייל ער האט זי געדארפט, וויל זיין נשמה האט געלעבצט נאך ליכט אוו שיינהייט. — —

הינדע איז אריין איז זאל צו מאכען די הסיבה־בעטען. זי איז געווען צו בעוואונדערן איז דער ווייסער בלוזע אוו דעם ראזעווען טיכל ארום האלז אוו דעם גרויסען וויסען פארטוך, וועלכער איז געהאנגען אויף גרויסע ברייטע בענדער איבער די שולטערן אוו גע־ווען ארומגעבונדען ארום רוקען מיט א גרויסער ברייטער שלייף. אוו ראז זיינען יעטצט געווען איהרע רונדע, ווייסע בעקלעף, אוו פור־פור'ן די קליינע, זיסע ליפען. זי האט זיך אנגעטאן אוו אויסגעפוטצט פון זיינעטוועגען. זי איז לאנג געשטאנען פאר'ן שפיגעל, צוקלייי־בענדיג צום גען זיכט א האלזטיכל אוו איבערפרובענדיג אלערליי פאסאנען פון אויסבינדען. זי האט געוואלט זיין זיין מלכה, אוו ווען ער וועט דערפון אפילו נישט וויסען. יעדעם מאל ווען זי פלעגט ארייגקומען אין זאל, פלעגט זי א וואנרף טון אויף איהם איין ענטציק־טען בליק. אוו ווי האט זי געוואלט, ער זאל זי ד ע ר ז ע ה ע ן, ער זאל דערזעהן, ווי שיין זי איז!

אוו הירשע דער אלטער, א ווייטער קרוב, וועלכער האט דא גע־געסען שבת אוו יום־טוב, האט איהר געהאלפען אויסלעגען די קי־סען אין די שנעע־וויסע, מיט רויטע בוכשטאבען אויסגענעהטע ציכלעך אויף צוואמענגעשטעלטע שטולען אוו אויף דער סאפא. ער האט איהר געהאלפען אוו נישט ארבענומען פון איהר די אויגען. אוו אז זי האט געענדיגט, האט ער אויף איהר אזוי א קוק געטאן, אז זי איז ארויסגעלאפען נאך מעהר פערפלאמט, וויסענדיג, אז זי איז יעטצט זעהר שיין, אוו איהר הארץ האט שטארק געשלאגען.

אוו הירשע דער אלטער האט טאקי געזאגט:

האבען זיך אויף איהם אויפגעהויבען. ער האט א ציטער געטאן און איז רויט געווארען. ער האט זיך פערשעמט.

זיין סאלא, די פיער קשיות, איז איהם אנגעקומען שווער. שטענדיג פלעגט ער זיי זאגען מיט א מין פרעהליכקייט; הויך אויפ'ן קול. דאס מאל האט ער זיי אבגעכאפט, מיט א מידען טרויעם בליק, און ער האט געפיהלט אויף זיך פרעגענדיגע בליקען. ער האט נישט אויפגעהויבען די אויגען פון דער הגדה, און קיינמאל נאך האט ער זיי אזוי שלעכט נישט געזאגט. ער, וועלכער האט שטענדיג געזאגט די הגדה מיט א מין לעבעדיגקייט און פלעגט אויפטון איז איהר חידושים און שטענדיג געפינען איז איהר צו זאגען עפים א דרוש, און דער טאטע און די מאמע און הינדע און הירשע דער אלטער פלעגען הערען און אנקוועלען און פרייען זיך, כאטש זיי האבען גאר נישט אדער וועניג פערשטאנען — ער האט היינט „געבראקט". זיין קאפף איז נישט געווען ביים זאגען. זיין קאפף איז יעטצט איבערהויפט געווען פוסט. ער האט וועגען גאר נישט געקאנט טראכטען, און נישט געקאנט אריינטון זיך. ער האט נור געפיהלט, אז ענטגענען זיטצט הינדע, און אז זי קוקט אויף איהם נישט און ער קוקט אויף איהר נישט. און עס איז איהם געווען, גלייך ער וואלט געזעסען מיט צוגעמאכטע אויגען און געוואוסט מיט יעדעם גליעד און מיט יעדעם נערוו, אז עס איז וואונדער־ליכטיג אין שטוב, און נישט געוואלט אויפעפענען די אויגען.

און די אנדערע האבען זיך געוואונדערט. דער טאטע און די מאמע האבען איהם עטליכע מאל אונרוהיג אנגעקוקט. ער האט געפיהלט זייערע בליקען, און זיי האבען איהם אריינגעבראכט נאך אין א גרעסערע פערלעגענהייט.

און הירשע דער אלטער האט זיך געוועגדעט צו איהם:

„און וואס, דו וועסט היינט גאר קיין דרוש נישט זאגען?"

און דער טאטע האט צוגעגעבען כלומרסט מיט א וויטץ:

„טאקי, מיר האבען שוין אויסגעצאהלט די מצרים אלע מכות און דו שווייגסט נאך."

לייבקע האט נישט געענטפערט. ער האט נור געפיהלט, אז אין צימער איז געווען ליכטיגער און שהנער, ווען זי איז דא געווען, אז זיין נשמה, וועלכע האט געלעבט נאך ליכט און שיינהייט, האט ערשט דערפיהלט איהר דורשט, ווען ער האט זי דערזעהן. ער האט געוואלט, זי זאל וויעדער אריינקומען.

אבער דער אלטער הירשע האט זיך געוויצעלט:

„ביי איהם פרעג איך מבינות אויך א שיין מיידעל! א מיידעל איז עפעס א מהרשא?"

און די מאמע האט געענטפערט:

„נישט־קשה, זאל נור קומען זיין בעשערטע, וועט ער שוין זיין א מבין."

אבער לייבקע האט נעווארפען בליקען אויף די טיר און געווארט, אז הינדע זאל אריינקומען. אין צימער איז עפים געווען נישט נענוג ליכטיג, און זיין נשמה האט געביינקט. —

אלץ איז שוין געווען אין ארדנונג. דער טאטע און דער אלטער הירשע האבען אנגעטאן די קיטלען, מען האט זיך געזעטצט צום סדר. און הינדע איז אריינגעקומען, אבטוענדיג איהר לעטצטע ארבייט, פערשפארענדיג די נאסטיר. ער האט אויף איהר א ווארף געטאן זיין פערשעמטען בליק, און עס איז וויעדער ליכטיגער געוואָרען אין צימער. עס האט געשטרעמט פון איהר אייז אונענדליכע פרעהליכקייט, איין אויפלעבען, איין ענטציקטער אויסגעשרייי פון א זיעגערין. אין זיין נשמה אבער איז פערבליבען עפים פון דער ביינקענס. עס האט איהם געצויגען אין הארצען פון א שטילער טרויער.

מען האט זיך צוזעטצט. דער טאטע אויבען־אן אויף זיין טראָן פון צוזאמענגעשטעלטע שטולען, די מאמע ביי זיין לינקער זייט, לייבקע ביי זיין רעכטער זייט אויף דער סאפא. נעבען איהם ביים אנדער עק סאפא איז געזעסען דער אלטער הירשע, און ענטקעגען נעבען דער מאמע'ן איז געזעסען הינדע. מען האט געמאכט קידוש און אנגעהויבען די הגדה. לייבקע האט ארויסגעזאגט די ערשטע ווערטער, ווי עס וואלט איהם געווען פערלעגט אין האלז. אויגען

„וואס איז עס געווארעז מיט דיר מיט א מאל?" האט די גוטע געפרעגט. „דו ביזט דאך געווען גאר עפּיס אזוי..... אוז יעטצט ביזט דו עפּיס אזוי....."

אבער לייבקע האט אנגערוקט די שטערז אוז בייז געענטפערט: „וואס געפינסט דו וואס אזוי?"

אוז הינדע, אוועקטראגענדיג די טעלער אין קיך, האט דארטיז אויפגעהויבעז די הענד אין דער הויך אוז נאכדעם מיט פייער בוזאמענגעקרויצט זיי אויך דער ברוסט אוז געדריקט זיך שטארק דאס קלאפּענדיגע הארץ אוז מיט געוואלט איינגעהאלטעז א פריי־דענס־אויסגעשרייז. עס האט זיך איהר געוואלט ארויסלאזעז זיך אויך די קניע אוז אויסשרייעז: דו לייבער, לייבער, לייבער! אבער זי האט אריינגעלעגט דעם צימעס אין די טעלער אוז שטיל געשעפּצט, פול ענטציקעז: „דו לייבינקער, לייבקעלע, לייבעטשקע, לייבינקע!" —

מעז האט אבגעגעסעז אוז אבגעבענשט אוז ווידער גענומעז זיך צו דער הגדה. מעז האט אנגעגאסעז די פיערטע כוסות אוז אליהו הנביא'ס כוס אוז הינדע איז ארוים אויפצועפענעז די טיר פאר אליהו הנביא'ן, וועלכער געהט יעטצט איבער די אידישע הייזער, אום אנצונעמעז דעם אידישעז פראטעסט געגעז די פעלקער, וועלכע ווייסעז נישט פוז זייער גאטט. אוז דאז איז זי געקומעז צוריק אוז געבליבעז שטעהז איז טיר צווישעז זאל אוז עס־צימער, אבווארטעז ביז מעז וועט אבזאגעז „שפוך חמתך". זי איז געשטאנעז מיט אייז האנד אויף דער טיר אוז דער אנדער האנד איז קעשענע פוז ווייסעז פארטוך. דאס מויל פערנאנדערגעעפענט אונטער א גליקליכעז שמייבעל, הינטער וועלכעז עס האבעז ארויסגעלאכט איהרע ווייסע צייגדלעך, אוז די אויגעז האבעז געקוקט פאר זיך טיעפער, ערנסטער, צניעות'דיגער, וויל אליהו הנביא איז יעטצט איז שטוב אוז ער זעהט איהר גרוים גליק.

לייבקע האט אויפגעהויבעז אויף איהר זייז בליק. ער האט געוואלט זעהעז, וואס איז זי שטעהז געבליבעז. אוז זיי האבעז זיך אנגעטראפעז מיט זייערע בליקעז. א הויליגער ציטער האט זיך

די מאמע האט פאר איהם געענטפערט, אונרוהיג איינקוקענדיג זיך אין איהם:

„מסתמא האט ער עפעס אנגעגרייט אויף שפעטער."

אבער הינדעז האט א קלאפ געטאן אין הארצען, אוז זי האט פערגראבען איהר געזיכט אין דער הגדה. זי האט זיך ווי פערשעמט, אבער אין איהר האט עס געשריען פאר פרייד.

אוז לייבקע האט זיך פערלאזען אוז איז רויט געווארען. ער האט געענטפערט:

„איך האב היינט גאר נישט געפונען וואס צו זאגען."

אבער ער איז גלייך ברגז געווארען אויף זיך. ער האט געזאגט א ליגען: ער האט גאר נישט געזוכט אוז נישט געטראכט אוז אפילו פערגעסען צו טראכטען וועגען א דרוש. אוז דאז איז ער אויך בייז געווארען אויף הינדען. א מין געפיהל איז איהם דורכגעלאפען, אז ער וואלט אויסגעשריען: ווילט איהר פון מיר עפעס הערען, טא זאל הינדע ארויס פון צימער! אבער ער האט זיך איינגעהאלטען א קוק צו טון אויף איהר אפילו אין זיין בייזקייט. אוז ער איז געוועז פול פון איהר שיינהייט, פול פון איהר ליכטיגקייט, ווי זי איז דא אזוי געזעסען, מיט ביידע הענד אנגעשפארט אן טיש, אוז לאנגזאם דורכגעשלאגען זיך דורך דער הגדה, מיט א גליקליכען אויסדרוק אויף איהר גאנצען געזיכט.

ערשט שפעטער, וועז זי איז אויפגעשטאנען דערלאנגען דאס עסען, האט ער אויפגעהויבען זיינע אויגען אויף איהר לעריגען שמול אוז גהאלטען זיי דארטען, ביז זי איז אריינגעקומען.

ער איז געזעסען די גאנצע צייט פון עסען ווי א פערחלומטער. דער וויין פון די כוסות האט איהם נישט אויפגעמונטערט, דאס עסען דאס איהם נישט דערווארמט, אוז עס האט איהם געריטצט, וואס די אנדערע קוקען אויף איהם מיט זייערע פרעגענדיגע אונרוהיגע בליקען, אוז ער פלעגט וועלן בייז אוז איז נישט ארויס פון דער פערלעגענהייט. די עלטערן אוז דער אלטער הירשע האבען געדעדט, אונטערהאלטען זיך. אבער ער האט געשווייגען אוז נישט צוגעהערט זיך. אוז אונרוהיגער זיינען געווארען דער מאמע'ס בליקען.

לעבט די מתיקות פון דער הייליגער ליעבע. זיין נעזיכט האט נע־
שיינט, זיינע אויגען האבען הימליש גלוקיכטען. זיינע צוהערער
האבען נעזעהען די שכינה אויף איהם. זיי האבען איהם צום ערש־
טען מאל פערשטאנען, אוז גליק אוז פרייד אוז הייליגקייט האבען אנ־
געפילט די שטוב.

אז ער האט געענדיגט, איז די מאמע ארויפגעפאלען איהם אויפ'ן
האלז מיט איהרע מוטערליכע קוסען, אוז דער טאטע האט מיט
ענטציקונג איז די אויגען צוגעשאקעלט מיט'ן קאפף צום אלטען:
וואס זאגט איהר, הייסט עס, אלטינקער, וואס מיין זוהן קאן? אוז
דער אלטער האט געפונען נור איין אויסגעשריי פאר התפעלות:
„א נדול בישראל!"

אוז הינדע איז ענטלאפען איז קיף אוז דארטען האט זי גע־
וויינט טרערען פון ליעבע, טרערען פון טיעפער בויינקענים. — —

די וויבער זיינען נאף געוועזען בעשעפטיגט איז קיף מיט'ן
אבוואשען, אוז די מאנסביל האבען וויטער נעזאגט. אבער דער אל־
טער הירשע האט שוין געכאפט א דרעמיל אוז דער טאטע איז אויף
געוועזען מיד אוז געהייסען מאכען דאס בעט. נור איין לייבקע איז
געוועזען מונטער אוז אויפגעלעבט. ער האט געזאגט פרעהליף מיט א
וואַרמען ניגון, אוז געפילט זיף אזוי גליקזעליג. די ליכט אין די
קאנדעליאברעם זיינען שוין אויסגענאנגען אוז אנגעפילט דאס צי־
מער מיט געשטאנק. אבער לייבקע האט עס נישט בעמערקט. איהם
איז געוועזען אזוי גוט, אזוי מחיה'דיג. זיין נשמה האט ארומגענומ־
מען די נאנצע וועלט, וואו הינדע'ס קיף איז געוועזען דער מיטעל־
פונקט. אוז ער האט געזאגט, אונטערזינגענדיג, וואַרמער, פרעהלי־
כער, גליקליכער. —

הינדע איז אריינגעקומען אויסבעטען דעם אלטען הירשען אויף
צוזאמענגעשטעלטע שטולען אוז לייבקען אויף זיין געוועהנליכען
ארט אויף דער סאפא. די עלטערן זיינען שוין געלעגען אין די בע־
טען; דער אלטער איז נעזעסען אויף דער סאפא, פערוואַרפען דעם
קאפף, מיט אין אפענעם מויל, אוז נעכראפעט. אוז לייבקע אוז

צוגאסען איבער לייבקע'ס קערפער. ער האט נעהאט דאס געפיהל, ווי הינטער איהר איז דער האלב דונקעלהייט פון דעם עסציטער, וואס איז געווען בעלויכטען פון א שטעהענדינער לאמפ, איז אליהו הנביא געשטאנען, בעדעקט זי מיט זיין שאטען, ארויסגעקוקט פון איהרע אויגען. און אז זי איז אריינגעקומען שפעטער, צומאכענדיג צוריק די נאסטיר, איז אליהו הנביא נאך אלץ געווען מיט איהר אז ארויסגעלויכטען פון איהרע טיפע אויגען. איז דעם מאמענט האט ער דערפיהלט, אז ער וועט איהר מעהר קיינמאל נישט זאגען קיין גראב ווארט. און עס איז איהם געווארען דערפון אזוי ווייך און אזוי ווארם ביים הארצען. און ער האט זיך פלוצלינג וויעדער דער־פיהלט אזוי אויפגעלעבט, און עס איז איהם געווארען אזוי ליכטיג, ליכטיג, און דער קאפף האט וויעדער בעקומען געדאנקען.

און דאז האט ער געזאגט א דרוש. אויפ'ן פיערטען קאפיטעל פון הלל, אויף „ד' זכרנו". „נאט געדיינקט אונז און בענשט אונז; ער בענשט בית ישראל.... ער בענשט די גרויסע און די קליינע. נאטט זאל אייך געבען וואס מעהר, אייך און אייערע קינדער. געבענשט זייט איהר ביי נאט, דעם בעשאפער פון הימעל און ערד. דער הימעל איז פאר נאט, די ערד פאר מענשענסקינדער. נישט די טוידטע לויבען נאטט, און נישט די, וואס געהען אראב אין קבר". ער האט גערעדט מיט היטץ, מיט א ליעבענדער ווארמקייט. זיין נשמה איז יעטצט געווועזען גוט צו דער נאנצער וועלט, און ער האט געבענשט אלע מענשען. ער, וועלכער האט נאך נישט געלעבט, האט נעלערנט ווי צו לעבען. די נאך נישט־געבארענע נשמה האט ענט־דעקט סודות פון לעבען. דער הימעל איז פאר נאט, די ערד אבער פאר די מענשענסקינדער. נישט טויט דארף מען זיין אויף דער ערד, טויטע לויבען נישט נאט. נור לעבען מוז מען, די ערד איז נענעבען געווארען פאר דאס לעבען. און לעבען היסט ליעבען. ליעבען נאט, ליעבען די מענשען, ליעבען די נאנצע וועלט. אוז דאז נערייגקט אונז נאטט אוז דאז בענשט ער אונז.

ער האט נערעדט לאנג, ער האט נערעדט ווארם. זיין נשמה איז נעווועזען אנגעפילט מיט'ן ליכט פון נן עדן ער האט איבערגע־

אבער ער ענטפערט געריצט, ער ווילּ אפילּו דערפון נישט הערען. און הינדע'ן גיט א שטאָך פון דעם טאָן. אבער באלד זאגט ער שוין ווייכער, ווי איבערבעטענדיג זיך, אז ער וועט ענדיגען און וועט זיך לעגען שלאפען, און הינדע פיהלט דעם געביטענעם טאָן און עם קיטצעלט איהר צום שמייכלען.

זי האט פערנאנדערגעוועקט דעם אלטען און אנגעזאגט איהם, אז זי האט איהם שוין „געמאכט די שטולען". לייבקע און דער אלטער זיינען אראָב פון סאפא, און זי האט ענומען מאכען דאס געלעגער פאר לייבקע'ן. זי האט עס היינט געטאָן מיט א בעזונדער חשק, אבער ער האט זיך עפּים ווי געשעמט.

דער אלטער איז אויך א ווילּע ארויס. דאס ציטערן איז זיי איז גרעסער געוואָרען. זי האט וויעדער נישט אויפגעהויבען דעם קאפּך פון איהר ארבייט, און ער האט אראבגעלאזען דעם קאפּך אין די הגדה, און געזאגט ווייטער, און מורא געהאט צו זוכען וואס צו רעדען מיט איהר. און דאָך האבען זיי זיך ביידע אזוי גוט גע־פיהלט, אזוי נאהנט איינס צום אנדערן און אזוי גליקזעליג. הינדע האט געענדיגט איהר ארבייט, אבער זי האט נישט געאיילט אוועק־צוגעהן. זי האט נאָך א מאל א ציה געטאָן דאס ליילעך, נאָך א מאל איבערגעלעט דאס קיסען. און ער האט עס געפיהלט, און ביידען איז געוואָרען אזוי שוואר, אזוי שוואר.

דער אלטער איז אריין, און זיי האבען דערפיהלט א מין בע־פריאונג. הינדע האט געזאגט א גוטע נאכט. און דאָ איז טיר האט זי זיך אומגעקעהרט מיט'ן געזיכט צו לייבקען און נאָך א מאל געזאגט: „א גוטע נאכט, לייבקע!" און ער האט שעמעוודיג אויפ־געהויבען די אויגען און געזאגט, רויט ווערענדיג: „א גוטע נאכט!" און זי איז אוועק שלאפען אויך איהר קאנאפּע איז עס־צימער, מיט פערפלאמטע באקען, איין אראבגעלאזענעם קאפּך און א קלאפענדיגען הארץ, פול לעבע, פול ציעהענים און ביינקענים — —

אויך לייבקען איז אנגעפאלּען א מידיגקייט. ער האט מעהר נישט געקאנט זאגען, די ווערטער האבען זיך געמישט פאר זיינע אויגען, און ער האט מעהר נישט געוואוסט, וואס ער זאגט. זיין

הינדע האבען זיך געפיהלט אליין אין צימער און איבערגעלעבט א ציטערן אין זייער אליין־זיין. הינדע האט צוואמענגעשטעלט די שטולען און נישט אויפגעהויבען אויף איהם די אויגען. און ער האט זיך געפיהלט שעמעוודיג און פערלעגען. עם האט איהם געצויגען עפים צו זאגען איהר, מאכען מיט איהר א געשפרעך, און ער האט נישט געוואוסט, וואס צו רעדען. און ער האט זיך געשעמט מודה צו זיין זיך פאר זיך אליין, אז ער וויל, זי זאל צוקעהרען צו איהם איהר געזיכט און אויפעפענען אויף איהם איהרע טיעפע הימעל־אויגען און ער זאל ענניעמען פון איהר שיינהייט.

„הינדע?" האט ער ענדליך געזאגט פערלעגען און רויט ווערענ־דיג, און ארבעגעלאזען די אויגען.

זי האט א ציטער געטאן און איז באלד אויך רויט געווארען.

„וואס?"

אבער זי האט דעם קאפף נישט אויפגעהויבען און נישט א קוק געטאן אויף איהם. זיין פערלעגענהייט איז גרעסער געווארען. ער האט זיך געצויגען פאר'ן לאץ און געשאקעלט דעם אויבערסטען פון די צונויפגעלעגטע פים.

„איז נאך פראנז הייסע וואסער?"

„נייז, איך האב אין גאנצען אויסגענאסען אויף די נעפעם."

און עס פערדריעסט איהר, פאר וואס זי האט אויסגענאסען דאס גאנצע הייסע וואסער, אבער דעם קאפף האט זי אלץ נישט אויפ־געהויבען.

„איך וואלט אזוי געטרונקען א גלעזעל טיי."

„אז איך וואלט געוואוסט."

זי האט אויפגעהויבען אויף איהם איהרע אויגען מיט דעם ערנסטען אויסדרוק פון שטארקען פערדראס; און ער האט א ווארף געטאן אויף איהר א בליק, און עס האט איהם אזוי געקיטצעלט.

„וווייסט דו וואס?" האט זי געזאגט, „מען קאן נאך דערקאזען אויפשטעלען דעם סאמאווער."

„נייז, נאר עפים."

„דאס וועט נישט קיין סך נעמען."

געהאנגען ארבעגעלאזען איבער איהרע רונדע נאקטע ארמס, וויט אבדעקענדיג דעם פולען שניי־וווייסען בוזעם אוז די רונדע שולטערז, וועלכע האבען נור קוים ארויסגעגלענצט פון אונטער די געדיכטע האר. אוז זי איז געשטאנען מיט לייכטענדיגע אויגען, גאנץ ענטציקט, גאנץ פערטרונקען אין דער בעוואונדערונג פון איהר זיעגענדיגער שיינהייט, פון איהר אייגענעם אונשולדיגען, נישט־בעריהרטען יונגען קערפער.

די טיר האט זיך אויפגעעפענט אוז לייבקע האט זיך בעוויעזען. זי האט אויסגעשריען פאר שרעק אוז א לאז געטאן זיך צו איהר געלענער, איינווייקלענדיג זיך אין דאס געריכטע האר, גאנץ פערשעמט, גאנץ אונגליקליך. אוז לייבקע'ן איז געווען, ווי ער וואלט געזהען א שיינע זעהונג, א וואונדערבארע טרוים־פיגור. ער האט אויף זיך צוגעמאכט די טיר אוז איז צוריק פערשוואונדען צו זיך אין זאל. אבער הינדע איז געשטאנען פאר איהם אין איהר נאקטער שיינהייט. ער האט זי דורכגעלעבט אין אלע זיינע גליעדער, אוז זייז בלוט האט זיך שטארקער געיאגט. ער האט נישט געטראכט מעהר וועגען טרינקען אוז מורא געהאט דורכגעהן דאס צימער.

„וואס האסט דו געוואלט, לייבקע?" האט זיך געלאזט הערען אין א וווייע ארום הינדע'ס אויפגערעגטער, ציטערנדיגער קול.

אבער ער האט נישט געענטפערט. לאנגזאם האט ער זיך אנגעהויבען אויסצוטון, לייענדיג די קורצע קריאת שמע. ער האט עס געטאן גאנץ מאשינעל. ער האט נור געפיהלט, אז עס איז איהם קאלט, אוז די גרעסטע מידיגקייט איז אויף איהם אנגעפאלען, ווי ער האט זי נאך קיינמאל נישט געשפירט.

ער האט זיך שנעל פערוואקט אונטער דער דיקער דעקע אוז געציטערט אין יעדעם אבר. עס האט איהם געקלאפט א צאז אז א צאז. ער האט נישט געוואוסט אוז נישט געוואלט וויסען, וואס מיט איהם איז. ער האט נור געזהען פאר זיך הינדען. הינדען די ליכטיגע, הינדען די אנגעטאנענע איז וווייסען, הינדען די נאקטע, די אייגנעטונקטע איז דעם ים פון פון איהרע שווארצע האר. לייענענדיג מיט וויט פערנאנדערגעעפענטע אויגען, קוקענדיג פאר זיך אין

נשמה האט געלעבט נאך רוה. ער האט צוגעמאכט די הגדה, אבער ער איז נאך נישט געגאנגען שלאפען. ער האט זיך אנגעשפארט צו וועטעל פון סאפא. ער האט געוואלט טראכטען, פאנטאזירען. ער האט געוואלט נאכגעהן נאך דער ציעהענים ביי איהם אין הארצען, ערקלערען זיך די ציעהענים. אבער דער קאפף האט נישט געארבייט. ער האט זיך דערמאנט אויף זיין היינטיגען גלענצענדען איינפאל ביים סיום, דערמאנט זיך נאך אויף איין איינפאל אין די לעטצטע טעג, דערמאנט זיך אויף זיין פריהערדיגען דרוש, און דאס איז הינדע פאר איהם געשטאנען אין איהר שיינהייט און אין איהר ליכטיגקייט.

עס איז איהם געווארען ווי קאלט, און ער האט בעמערקט, אז איהם איז מצרנע טרוקען אין מויל און די ליפען זיינען אזוי פערשמאכט. ער איז אויפגעשטאנען נאך א גלאז וואסער. אבער ער האט דערפיהלט, אז ער וועט יעטצט דארפען דורכגעהן דאס עסצימער, און הינדע שלאפט דארטין. און וען ער פלעגט עס שטענדיג טון און אפילו נישט א טראכט טון וועגען דער ליעגענדער אויף דער קאנאפע און נישט א קוק טון אין איהר זייט, האט איהם יעטצט אבער דאס הארץ געקלאפט, און עס איז איהם געווען, ווי ער וואלט דארפען אריין אין קדשים קדשים, און ער האט געמוזט מיט זיך אבמאכען, ער זאל נישט א קוק טון אין איהר זייט.

אבער הינדע איז נאך נישט געשלאפען. די לאמפ איז צימער האט נאך געברענט און אויסגעשען זי האט זי נישט געטארט. אבער נישט אזוי דאס אויסגעליכט, ווי די אינווענינגסטע גליקזעליגקייט און אויפגערעגטקייט האבען זי נישט געלאזען איינשלאפען. צוערשט איז זי געלעגען אויף איהר געלעגער און געדריקט צו זיך די קיסען, גאנץ ווילד און פייערדיג. און דאס איז אויף איהר פלוצלינג אנגעפאלען ארבצושפרינגען פון געלעגער, שטעלען זיך געגען שפיעגעל און בעוואונדערן איהר אייגענע שיינהייט. זי האט פערנאנדערגעלאזען איהרע לאנגע, געדיכטע שוואַרצע האר און פערנאנדערגעווארפען זיי איבער די ווייס פערנאנדערגעשפרייטע נאקטע ארמס. דאס טיף אויסגעשניטענע העמד מיט די גאנץ קורצע ארבעל איז

דער ערדגיסט.

דאס איז געווען א מאל, מיט יאהרען צוריק.

און יענמאלט האט אויך די לבנה געשיינט — און אפשר נאך ריינער ווי יעטצט, ווייל יענמאלט האבען די מענשען געקוקט אויף איהר מיט ריינערע אויגען. זי איז געשוואומען שטיל איבער דעם ריינעם הימעל, און אלע די שטערנדלעך האבען איהר נאכגעקוקט און צוגעשמייכעלט איהר און געלאסצעט זי מיט זייערע זאנפטע שטראלען.

און אונטען אויף דער ערד איז געווען א ווארמע פריהלינגס־נאכט, אנגעזאפט מיט גוטע ריחות. א נאכט פון לעבען און ליעבע און לוסט. עס האט זיך געעטעמט אזוי פריי, און א ביינקעניס איז געלעגען אין דער לופט. א ביינקעניס נאך לעבען און ליעבע און לוסט. דאס איז דער ערד־נייסט געשטאנען אויף'ן בערגעל הינטער'ן שטעדטעל, און געהויבען די הענד איבער'ן קאפף און געשטרעקט זיי וויט פון זיך, און זיין הארץ האט שטארק געשלאגען, און ער האט געדריקט זיך די ברוסט, און געזוכט נאך אטעם, און געדרעהט און נעקרימט זיך און געבעטעלט נאך ליעבע און לוסט און לעבען.

אבער די אירען פון שטעדטעל האבען גאר נישט בעמערקט. פאר זיי האט נישט עקסיסטירט די גאנצע אויסענוועלט. די מענער זיינען געזעסען איבער זייער תיקון: וועך עס איז אוועק אין דעם לופטלאזען בית המדרש, און וועך עס זיטצט אין דער שטיקענדיגער לופט פון דער שטוב. און די וויבער זיינען בעשעפטיגט מיט אלערליי געבעק: דער מאן, נישט אויסגעשלאפען, און מיד פון א גאנצער נאכט זאגען, זאל זיך גלייך אין דער פריה דערקוויקען מיט א גלעזעל קאפע און ווארמען פלעצעל. די מענער ווי די פרויען איז

דאס גרויסע צימער אריין אוז טרייסלענדיג זיך פאר אינוועניגם־טער קעלט, האט ער זי געזעהען. אוז וועז ער האט צונעמאכט די אויגען, איז דאס צימער אנגעפילט געווארעז מיט ליכטיגקייט, אוז די דאזיגע ליכטיגקייט האט ארויסגעשטרעמט פוז דער נאקטער הינדע'ן, וועלכער איז געשטאנען דארט איז טיר מיט פערנאנדער־געלאזענע האר אויף די ווייט פערנאנדערגעשפרייטע ארמס. ער האט אויפגעמאכט די אויגען — די זעהונג איז פערשוואונדען, אבער ער האט געפיהלט הינדע'ן נעבען זיך, ער האט געפיהלט איהר בע־ריהרונג, איהר אטעם.

ער האט זיך אנגעהויבען קעהרען פוז איין זייט אויף די אנ־דערע. ער האט אויפגעמאכט די אויגען אוז געקוקט אויף דאס וועגטעל פוז דער סאפא אוז געטרייסלט זיך. ער האט געוואלט אנהעבען וועגען עפים אנדערס צו טראכטען, ער האט ארויסגערופען פאר זיך דעם איינפאל בייס סיום, געזוכט צו דערמאנען זיך שווערע שטעלען איז דער גמרא, וואו מען האט נאך געדארפט עפים ענט־דעקען. אבער עם האט איהם נאך אלץ געוואדפעז.

הינדע איז געשטאנען איבער איהם, געוועזען איז איהם, פול ליכט, פול שיינהייט, פול רייגהייט אוז הייליגקייט.

אוז ער האט נישט אויפגעהערט צו קעהרען זיך פוז איין זייט אויף די אנדערע. אוז אפט מאל האט ער אזוי שווער אבגעקרעבצט, גאנץ פערדוקט אוז איינגעקארציעט אונטער דער שווערער דעקע.

אבער ענדליך איז ער פערזונקען איז א ים פוז ליכטיגקייט. די ליכטיגקייט האט זיך צושפרייט איבער דאס גאנצע הויז אוז ווייט ווייט אריבער דאס הויז—אוז זי האט דאך ארויסגעשטראמט פוז הינ־דעז, וועלכע האט געשיינט ווי די זון. דאז איז ער איינגעשלאפעז.

אבער זיין שלאף איז געווועזען שווער, אוז דער קומענדיגער טאג איז געווועזען פאר איהם נאך שווערער. אוז עם האבען זיך אנגע־הויבען פאר איהם שווערע טעג אוז שווערע נעכט, נעכט אוז טעג פוז הארטען קאמפף, וועלכער האט גאנץ איבערגעאקערט זיין נשמה. — —

1901.

נאנצען האַרצען לאכען. פאר גליק און ליעבע. זי האָט זיך א לאַז געטאָן צו דעם אַרט, וואו ער האָט זיך אבגעשטעלט און מיט א פער־כאפטען אטעם האָט זי אבגעענטפערט אויף זייז לייכט קלאפען: „איך, מאיר'ל!"

אין איין מינוט האָט ער פערגעסען דאָס דריקענדיגע געפיהל פון דעם געזאַנטען ליגען און די מורא, ניט געזעהען צו ווערען.

„דו, חנה'לע?" האָט ער געשעפטשעט פון ענטציקען. ער האָט זיך אויפגעהויבען אויף די שפיץ פינגער, דערלאַנגט דעם ברעג וואַנד, מיט דעם תיקון שבועות איז דער רעכטער האַנד. איז א מאַמענט איז ער געווען איז דער הויך אויף דער וואַנ־ אוז באלד איז ער פערשוואונדען געווארען אויף יענער זייט.

זי האָט א לאַך געטאָן אוז אויסגעדרעהט זיך אויף א קאַריק, פערטשעפענדיג זיך מיט איהר קלייד אַן צווייגען אוז קוסטען. אה, זי וואַלט עפעס אזוי אויסשרייען! נור זי האָט ארויפגעלעגט איהרע קלייגע, ווייסע הענד אויף'ן מויל אוז געלאכט אוז געשריען איז זיך, אוז געקוקט אויף איהם ליעבעפול מיט איהרע גרויסע אויגען. אוז ער האָט אויך געקוקט אויף איהר אוז געשמייכעלט אוז געלאכט, א ביסעל פערלעגען פון דער אונגעוועהנליכער ארבייט אוז דעם אונגע־ווהנליכען צוזאמענקומען, אוז גערייניגט מיט דער האנד זיינע יום טוב'דיגע קלייַדער — אוז געוועזען אזוי גליקליך, אזוי גליקליך.

זי האָט זיך א ווארף געטאָן אויף איהם, ארומגענומען איהם מיט בייַדע הענד ארום רוקען, ארויפגעלעגט איהר קאפף אויף זייז ברוסט אוז געדריקט זיך צו איהם: א־א־א! אוז פול קראפט אוז לעבען האָט זי איהם א דרעה געטאָן, ווי זי וואַלט איהם וועלען אומווארפען, אוז נאך שטארקער געדריקט זיך צו איהם: א־א־א! אוז דאָ ארימגעבאפט זיין קאפף אוז א שטארקען קום געטאָן איז די ליפען. ער האָט געשמייכעלט אוז געלאכט אוז איז געווען גליקליך. אבער דאך איז ער נישט געווען פריי פון דער פערלעגענהייט.

אוז דאָ האָט זי איהם געשעפטשעט:

„קום, מאיר'ל. נעבען דעם גרויסען עפעלבוים האב איך ge־מאכט א גוטען פלאץ. עס וועט דארטען זיין גוט צו זיצען. די לבנה

תיים. אבער זיי טוען זייערם מיט התמדה אוז ראנגלען זיך מיט'ן שלאף. אוז זיי ווייסען, אז דעם שלאף שיקט אויף זיי אז דער יצר הרע, דער ערדגייסט, אוז זיי זיינען זיכער, אז זיי וועלען איהם גובר זיין.

פוז די אפענע פענסטער הערען זיך די זינגענדיגע קולות פוז די תיקון־זאגער: דאס מונטער אוז קונדס'דיג אוז דאס מיד אוז שלעפעדיג; צייטענווייס הערט זיך א הויכער געניץ אדער א קול פוז א בעשעפטיגטער פרוי. אוז איז דער לופט טראגט זיך ארום דאס ווארמע זומען פוז דער ערד'ס הייסען אטמען.

א טיר האט זיך אויפגעעפענט אוז א יונג בחור'ל פוז א יאהר אכטצעהן איז ארוים. דאס פנים איז ריין אוז נאך נישט בעוואקסען מיט האר, אבער דיננע, געקרייזעלטע פאות'לעך דערגרייכען ווייט ביי די אויערן. א לאנג סורטוקעל אויף איהם, א פאמעט היטעל, די הויזען איז די שטיפעל, א „תיקון ליל שבועות" אונטער'ן ארם. ער שפרייזט שנעל אוז איז רויט. ער האט נאר וואס געזאגט א ליגען. ער האט געזאגט, אז ער גיהט איז בית־המדרש, אוז זיין וועג פיהרט נאר איז איין אנדער זייט, ווייט פוז בית־המדרש. ער פיהלט זיך נישט גוט. עס דריקט איהם דער ליגען. אוז ער האלט די אויגען צו דער ערד אוז שעמט זיך. אבער ער שפרייזט שנעל. ער איז צוגעקומען צו א גארטען־וואנד איז א שטיל־ען געסל מיט וועניג הייזער. דארטען האט ער זיך אבגעשטעלט, ארומגעקוקט אוז אנגעלאפט איז וואנד.

ז י איז שוין דארטען געווען. א מיידעל פוז א יאהר זעכצעהן איז א ווייסען יאקעל אוז קלייד. הינטער א קארשענבוים נעבען גארטענוואנד איז זי געשטאנען אוז געקוקט דורך א שפאלט איז גאס אריין. זי האט דערקאנט זיין שאטען אוז דערקאנט זיינע טריט, איהר הארץ האט אנגעהויבען שטארקער צו קלאפען, אוז זי האט זיך צוגעדריקט מיט די אויגען צו דעם שפאלט איז דער וואנד אוז מורא גיהאט, עס זאל נישט פערלאזען גיהן פוז איהר כאטש איין בעווע־גונג זיינע. אויף איהרע ליפען איז געלעגען א בריייטער, גליקליכער שמייכעל אוז עס האט זיך איהר געלוסט צו לאכען, הויך לאכען, פוז

זיי דרויקען צו זיך, און וועט זיי קוסען אין קוסען אהן אייז אויפהער. און זי האט זיך נאך מעהר געשעמט.

און ער האט געשמייכעלט אין איז געווען שטארק פערלעגען. ער האט געהאלטען דעם תיקון אין ביידע הענד אין געפיהלט, אז ער וואלט זי דאכט זיך „אויפעסען", און מורא געהאט, אז ער זאל עפּים אבטון אזוינס, וואס מען טאר נישט, פון וואס ער וועט קיינמאל נישט קאנען זיך אויסקויפען און אבוואשען. כמעט האט ער שוין חרטה געהאט, וואס ער איז געקומען. אבער ער האט נישט פערשפירט די קנאפּסטע לוסט אוועקצוגעהן.

זי האט איהם אוועקגעזעטצט אויף איהרע קיסען און אלייז אוועקגעזעטצט זיך אויף דעם זיידענס קיסען. און וויטער האט זי געפּלויסטערט, אויפגערעגט און צופּלאנטעט:

„אט אזוי א! איז גוט צו זיטצען, הא? יעטצט קאנען מיר קוקען אויפ'ן היטעל. סאר'א שיינער היטעל! מאיר'ל, זאג, קוקען אויף אונז נישט די שטערען? אט זעה, יענער שטערו, זעהסט, אן דארטען לינקס פון דער לבנה, קוקט מיר גלייך אין די אויגען אריין. היינט איז נאר א האלבע לבנה.... איך האב ליעב א פולע לבנה. — דאס איז דאך יהושע'ס צורה, יא? איך וואלט שווערען, אז דאס איז א ווייבערשער פּנים.... וואס שווייגסט דו מיר עפּעס, ווי א חתן־בחור?"

און עס פאלט איהר אייז אריינצונעהמען זייז קאפּף צו זיך איז שוים. אבער איהר בליק פאלט אויף דעם תיקון שבועות אין זיינע הענד — און זי דערוועגט זיך עס ניט צו טון.

„וואס האלטסט דו דיך מיט דעם תיקון די נאנצע צייט?" — — זי פיהלט, אז זי צבועציעט, און גיט דאך צו: „וואהרט, איך האב פאר איהם א גוטען ארט."

און זי האט נענומען דעם תיקון און אוועקגעלעגט איהם אויף איין אנרעסען־קוסטן. אבער פון דאנען האט ער זיי געקאנט זעהען און זי האט איהם אראבגענומען און פערטראגען איהם ווייט אין גארטען אונטער א נעדיכטען קוסט, פון וואנען ער וועט זיכער ניט קאנען ארויסקוקען. איהר האט זיך נעראכט, אז זי זינדיגט שווער נעגען

פונקט אנטקעגען, אוז דער גאנצער הימעל. מען וועט קענען אלץ זעהען. אוז דאַרטען איז אזא זיסער ריח — אזא חיות, אזא לעבען. דאַרטען וועלען מיר רוהיג זיצען אוז ווארטען."

אוז זי האט איהם געזומען אונטער דער האנד אוז געפיהרט צום גרויסען עפעלבוים אוז געטוליעט זיך צו איהם אוז איהר גאנצער קערפער האט געציטערט.

ער האט אריבערגענומען דעם תיקון אין דער לינקער האנד, בעי פרייט זיין רעכטע פוז איהר אוז ארומגענומען זי. ער האט זי צוי געדריקט צו זיך אוז געוואלט א שטארקען קום טון. אבער ער האט זיך פערשעמט פאר דעם תיקון איז זיין לינקער האנד אוז דער קום איז ארויס א שוואכער, א האלבער.

אוז זי האט דערפיהלט זיין האלבען קום, א קוק געטאן אויפ'ן תיקון איז זיין האנד אוז פערשטאנען. דאן אבער האט זי זיך דערי מאנט, אז זי האט זיך שוין אויפגעפיהרט צו אויסגעלאסען, גאר נישט ווי א פרום אידיש מיידעל.

זיי זיינען צוגענאנגען צום גרויסען עפעלבוים.

„זעהסט," האט זי אנגעהויבען מיט איין ערנסטען טאן, — „פון דאנען קאן מען גוט זעהן, ווען דער הימעל ווערט זיך שפאלטען. דער גאנצער הימעל לייגט דא פאר אונז אזוי ווייט אוז ברייט. שטענדיג שלאפט דא דער זיידע. איך שלאף דארטען, זעהסט, הינטער די אנרעסען־קוסטען. זעהסט, ווי הויך די קיסענס ליגען. דא איז מיין בעטגעוואנד אוז דעם זיידענס בעטגעוואנד. עס ווערט זיין גוט צו זיטצען, זאג? ווא ווילסט דו דיך זעטצען? דא, הא? דא לייגען מיינע קיסענס. ווילסט אפשר ניט זיטצען אויף מיידעלשע קיסענס? אויף מיינע מענסט דו דאך, יא? מיינע וועלען דאך זיין דיינע! זעץ דיך טאקי אויף מיינע קיסענס."

זי האט געשעפטשעט, אליין עפעס נישט הערענדיג, וואס זי רעדט, אויפגערעגט אוז צופלאנטעט. עפעס האט אין איהר געקאכט אוז געזאטען, אוז זי האט זיך געשעמט. איהר האט זיך עפעס אזוי נשוואלט, ער זאל זיטצען אויף איהרע קיסען, אוז זי האט געוואוסט, אז זי ווערט נאכדעם נאכט אין נאכט לייגען אויף די קיסען אוז ווערט

שטעהן. און דאן האט ער זיך בעקוועמער אויסגעצויגען און לאנג־זאם געקוסט איהר האנד אויף זיין מויל, כלומרסט שטארק פערזונקען איז געדאנקען. און זי פלעגט זיך אפט ארַאבבויגען און צודריקען זיך צו איהם מיט א לאנגען וואַרמען קוס.

„אזוי וועלען מיר דאך נישט קאנען קוקען," האט ער געזאגט.

אבער זי האט נישט געוואלט זיצען רוהיג. עס האט זי נאר געהויבען פון ארט. זי האט נישט געוואוסט, וואס צו טון מיט איהם. זי וואלט דאכט זיך צונויפגענאסען זיך מיט איהם אין אייז קער־פער, אויסגעקוסט איהם די נשמה. און געשריען פאר לוסט און לייעבע ביז צום הימעל. נור זי האלט זיך אייז אזן זיטצט און קוקט ארויף. אין א וויילע ארום פרעגט זי:

„מאיר'ל?"

„וואס?"

„וויפיעל איז נאך צו אונזער חתונה?"

„איבער פיער חדשים."

„וי אזוי?"

„סיון, תמוז, אב, אלול און צוויי וואכען איז תשרי."

„וויפיעל האבען מיר יעטצט איז סיון?"

„וויסט דו דען נישט, וועז שבועות פאלט אוים?"

„וועז?"

„זעקס טעג איז סיון!"

„איז נאך פיער חדשים אוז א וואך?"

„זאג איך דאך איבער פיער חדשים."

א וויילע וועדט שטיל אוז דאן גיט זי צו וי מיט א בעטענדעז טאז:

„די וואך וועלען מיר נישט רעבענען. א וואך פערפליהט דאך אזוי גיך."

„הם! נייז, א וואך איז טאקי א וואך."

זי זיפצט אב אוז קוקט טרויעריג צו דער לבנה. און שפעטער רעדט זי ארויס וי פאר זיך מיט טיעפער טרויער:

„נאך איבער פיער חדשים."

דעם הייליגען ספר, אז זי נארט איהם אויס, אז זי נארט גאט. אבער זי האט א שטארקען קום נעטאן דעם ספר, אוועקגעלעגט איהם אויף צווייגען אוו אוועק צוריק צום גרויסען עפעלבוים, מאכענדיג זיך אז זי בעמערקט ניט דעם נעראנק, אז זי וועט יעטצט אריינלעגען מאירל'ס קאפף צו זיך אין שוים.

ער איז נעזעסען אוו געווארט אויף איהר. ער האט נעפיהלט, אז זי האט אייגענטליך נאנץ גוט נעטאן, וואס זי האט צוגענומען פון איהם דעם הייליגען ספר. דאך האט ער ווי מורא געהאט צו זיין מיט איהר יעטצט אויג אויף אהן דען „ערות". ער האט נעקוסט מיט איין ערנסטען בליק צום הימעל. אוו דאן האט ער זיך נעראנגעלט מיט דעם נעראנק, צו זאל ער זעהן אדער ניט. זעהן, וואוהין זי האט אוועקגעלעגט דעם „ערות."

אוו דאן איז זי נעקומען. איהר נעזיכט האט נעלאכט, מיט א שפרונג האט זי זיך אראבנעלאזט אויף דעם זיידענס קיסען, נעבאפט זיין קאפף, אראבנעבויגען איהם צו זיך איז שוים אוו צוגעדריקט שטארק, שטארק.

ער האט זיך ווי דערשראקען דערפאר. ער האט איהר נעוואלט זאגען, אז מען טאר דאס ניט, אז דאס פאסט זיך ניט. ער האט נעמאכט א בעוועגונג. אבער זי האט שטארקער צוגעדריקט זיין קאפף, אראבנעבויגען זיך אוו צוגעפרעסט א קוס אויף זיינע ליפען.

„א! דער הימעל האט זיך געשפאלטען!"

אוו זי האט ארויפגעלעגט איהר האנד אויף זיין מויל, ער זאל זיך נישט בייזערן פאר איהרע ליצנות אוו אנגעשפארט זיך אז א בוים. מיט דער האנד אויף זיין מויל האט זי נעדריקט צו זיך זיין קאפף אוו מיט דער אנדערער האט זי אנגעהויבען צו קראצטצען אין זיינע נעדיכטע האר.

„יעצט וועלען מיר רוהיג קוקען," האט זי נעזאגט אוו נעמאכט איין ערנסט נעזיכט.

ער איז נעבליבען מיט'ן קאפף אויף איהר שוים. עס איז איהם נעווען אזוי אנגענעהם צו פיהלען די ווארמקייט פון איהר קערפער. ער האט זיך נעזאגט, אז זי האלט איהם צו אוו ער קאן נישט אויפ-

„מאיר'ל?"
„וואס?"
„זאג דעם אמת."
„אז וואס?"
„דו גלויבסט?"
„אז וואס?"
„אז דער הימעל שפאלט זיך?"
„ווי דען?"
אבער ער האט עס ארויסגערעדט מיט א האלבען מויל, און זי לאכט.
„האסט דו דאס ערגיץ געלערנט?"
„ניין, דעם אמת זאגענדיג, איך האב דאס נאך ערגיץ נישט געהאט. אבער אזוי זאגט מען."
און זי לאכט נאך שטארקער.
„דו, חברה־מאן, דו גלויבסט דאך נישט אין דעם."
„איך ווייס, אזוי זאגט מען, אזוי. דעם אמת זאגענדיג, טאר מען עס גאר ניט ביי אידען. לא ינחשו ולא יעוננו, שטעהט אין דער תורה. מען זאל קיין כשוף ניט ברויכען און נאך אזעלכע זאכען."
„היינט וואס טוסט דו עס, מיין פרומאק?"
„איך ווייס? איך האב געמיינט, דו גלויבטסט."
און מיט א גליקליכען געלעכטער כאפט זי איהם ארום און קוסט איהם.
„בע! און איך האב גאר ניט אנגעהויבען צו קוקען."
און ער דרעהט אויס זיין געזיכט צו איהר און שעפטשעט אזוי ווייך:
„פערשטעהסט, מיר האט זיך געוואלט אזוי זיין מיט דיר.... הערסט דו, חנה'לע, האט זיך מיר אזוי געוואלט זיין מיט דיר....."
און זי גלאצט אויף איהם איהרע גרויסע אויגען, ציהט איין די ליפען ווי צום פייפען און מאכט מיט די פערנאנדערגעשטרעקטע פינגער פון בוידע זייטען פון איהר קאפף. דאן נעמט זי ארום זיין קאפף מיט בוידע הענד, בויגט זיך גאנץ נאהענט צו און קוקט איהם

און גלייך גיט זי צו אויפגעלעבטער:

„אבער נאכדעם וועלען מיר שוין זיין שטענדיג אין איינעם! שטענדיג, שטענדיג, שטענדיג! זאג, מאיר'ל?"

און שטיל ווארט עס. אזוי שטיל, אז זיי שיינען צו הערען דאס ווייכע שוועבען פון דער לבנה און דאס לאסצען פון די שטערנ־שטראלען. עטליכע בליהונגען האלטען ביים אויפעפענען זיך און עם פיהלט זיך אין דער טיעפער שטילקייט זייער אנגעשפאנטקייט — אט־אט וועלען זיי פערנאנדערפלאצען.

די לופט איז אנגעטרונקען מיט דעם שטארקען זיס־זויערן ריח פון די עפעלבוימער און דעם זיסען מאנדעל־ריח פון די קארשענבוי־מער. און עם עטעמט זיך אזוי גוט אין איהר. און זיי הערען זייערע פולסען שלאגען, און זיי פיהלען זיך אזוי גליקליך, אזוי ליטזעליג און — — אזוי טיף טרויעריג, מיט א גרויסער ביינקענים אין הארץ נאך עטוואס אונבעוואוסטען און נישט־ערפילטען. — —

זי ברעכט וויעדער איבער די שטילקייט:

„מאיר'ל?"

„וואס, חנה'לע?"

„פערדריעסט דיך נישט, וואס דו ביזט געקומען?"

„נעה, נארעלע."

„האב איך גוט געמאכט, וואס איך האב דיך געהרופען?"

ער דריקט צו צו איהר שטארקער זיין קאפף.

„גוט, הא, מאיר'ל? — מעהר וועלען מיר שוין ניט קאנען. מארגען און א גאנץ זומער וועט שוין וויעדער דער זיידע דא שלאפען. — אי, איז דאס היינט א גוטע נאכט! זאג מאיר'ל?"

„אבער אז דו רעדסט, חנה'לע, קאן זיך דער הימעל שפאלטען און מיר וועלען גאר ניט קאנען אויסבעטען."

„יא, איך וועל יעטצט שווייגען. אבער א גוטע נאכט די הייני־טיגע, יא?"

און זי בויגט זיך אראב צו איהם און קוסט איהם: „או־או־הום!" און דאן זעטצט זי זיך אויף און קוקט מיט א לאבענדיגען געזיכט צום הימעל. און אין א ווייל ארום רעדט זי שוין ווייטער:

טיג אי אומעטיג; אייז אונענדליכע גליקזעליגקייט האט זי אננעפילט פאר גליק אוז ליעבע אוז אייז אונענדליכע ביינקענים נאך דעם אונ־בעוואוסטען נישט־ערפילטען.

אבער וועז זי האט דערצעהלט דאס מעשה'לע מיט א רייך־נע־ווארענעם בעטלער, האט זי זיך איבערגעריסען: מאיר איז געשלא־פען. אזוי רוהיג, אזוי זים. די לבנה האט איהם בעלייכט, אוז זייז שיין, ריין געזיכט האט געלויכטעז, ווי דאס געזיכט פון דעם בן מלך איז דעם מעשה'לע. זי האט געקוקט אויף איהם אוז איינגעהאלטען דעם אטעם. עס איז געווארעז נאך שטיל'ער ארום איהר. אוז זייז געזיכט האט געשטראלט אזוי ווייך, אזוי צערטליך ווייך, אוז די שטראלען זיינען אריין איז איהר, ארומגענומעז זי, געגלעט זי.... אוז דאז האט זי אנגעכאפט די גרויסע ביינקענים, אוז זי האט זיך אראבגעבויגען צו איהם אוז איינגעגעסעז זיך אין איהם מיט א קוס, נאנץ שיכור, וועלט־פערגעסען.

ער האט אויפגעעפענט די אויגען מיט א גליקזעליגען שמייכעל אוז אויסגעשטרעקט די הענד נאך איהר. אבער זי איז געוועזען מיר, זעהר מיר. די הענד זיינען געווארעז אבגעשוואכט, אוז די פים האב־בעז איהר געציטערט. זי האט קוים געקאנט ענטפערז אויף זייז הייסען קוס.

אבער ער שפרינגט פלוצלונג אויף מיט א שרעק.

„אוי, עס העבט שוין אן צו טאגען!"

אוז ער קוקט זיך אום נאך דעם תיקוז.

זי העבט זיך קוים אויף אוז געהט איהם געבעז זייז תיקוז. אוז ביים צושיידעז זיך נעמט זי איהם ארום, ווידער מיט יענער גרוי־סער בייקענים אוז ווי איהם נאר נישט ארויסלאזעז פוז די הענד. ער קוקט ארויס דורך א שפאלט אין נאס, אוז איבערצייגענדיג זיך, אז קיינער וועט איהם נישט דערזעהעז, קלעטערט ער ארויף אויף די וואנד אוז פוז דאכטעז זאגט ער איהר נאך א מאל פול ליעבע: „א גוט יום־טוב דיר, חנה'לע! מארגעז וועלעז מיר אונז דאך זעהעז," אוז פערשווינדט.

אוז זי פאלט צו צו א שפאלט אין וואנד אוז קוקט נאך זייז פער־

אריין אין די אויגען מיט א לוסטיגען שקאצווואטען שמייכעל.

„דו, שיינעץ, וואס וועט זיין מיט דיין תיקון?"

און ער ענטפערט מיט נצחון:

„או־הום אודאי! איך האב טאקי היינט ביי טאג אבגעזאגט די גרעסטע העלפט."

„שווינדעל־בחור!"

„וויי איך בין א איד!"

„און וועז וועסט דו אבזאגען ביז'ן סוף?"

„פשששש, אויך א זאך, איך קלאפ עס אב אזוי שנעל. איך האב מיך עהערנעכטען געוואטען מיט מענדעל לייבע דעם סופר'ס, וועל וועט גיכער אבראווען, האב איך אבגעראוועט מיט גוטע צעהן מיט נוטען פריהער. — איך בין זעהר א שנעלער זאגער," גיט ער צו מיט זעלבסטבעוואוסטזיין, און זי דריקט שטארקער צו זיין קאפף צו זיך און קוקט איהם אריין אין די אויגען. זיי שמייכלען א ווייל, קוסעגריג אייגער אויף דעם אנדערן. און דאן פערמאכט ער די אויגען.

„איך וועל גאר שלאפען," זאגט ער אין שפאס.

און זי זאגט צו איהם, ווי מען רעדט צו א קינד:

„דו שלא־א־אף, און איך וועל דיר דערצעהלען א מעשה'לע. א מאל איז געווען — עה־הם — א ציגעלע א ווייסע, א בערעלע א שווארצער, א בהמה'לע א רויטע, מאיר'ל איז א שוטה! קיטש־קיטש־קיטש....." און זי קיצעלט איהם אין האלז און ער לאכט.

און דאן האט זי אנגעהויבען צו דערצעהלען א מעשה נאך א מעשה: מיט א רב און א רביצין, מיט א בת מלכה און א בן מלך..... זי האט דערצעהלט און געטראכט, אז בין דער חתונה איז פיער חדשים — איבער פיער חדשים — פיער חדשים מיט א וואך..... און דאז וועלען זיי שטענדיג זיין אין איינעם. און זיי וועלען וואהנען דא ביי'ם זיידען. און דאן וועט זי אפט האלטען איהם אין איהר שויס. איז גארטען אונטער דעם גרויסען עפעלבוים אדער דארטען אין איהר צימערל, וואס געהט ארויס מיט זיין פענסטער איז גארטען. און דאס צימערעל וועט זיין שיין אויסגעקלעבט, מיט וויים און גאלה. אה, וועט דאס זיין גוט! — — און זי איז געווען אי לוס־

ליעבע.

די יונגע קינדבעטערין איז געלעגען אויפ'ן בעט און נישט גע־קאנט אבריסען די אויגען פון איהר פינף־טעגיגען ערשטלינג, וועלכען די אפושערין האט געבאדעט. איהרע אויגען האבען אויסגעדריקט גליקזעליגקייט און פערגניגען, אבער אויך פיעל רחמנות צום נפש'ל, וואס האט פירכטערליך געשריען אין די געשיקטע הענד פון דער יונגער באדערין. די טיר פון צימער האט זיך אויפגעעפענט און עס האט זיך בעוויעזען א קאפף פון א יונגען מאנסביל אין א סאמעט־נער אכטקאנטיגער יארמאלקע. די קינדבעטערין האט א קוק געטאן אויף דעם קאפף און געשווינד פערריכט דאס ווייסע זיידענע טיכעל, וואס האט פערדעקט איהרע האר, ווי עס פאסט פאר א פרומע אי־דישע טאכטער און א חסיד'ס ווייב. זי האט דאך געלאזען ארויס־שטעקען א בינטעל געקרייזעלט האר איבער דער שטערן. דאס איז איהר זעהר געגאנגען צום געזיכט. זי האט אויך געוואוסט, ווי צו פערדעקען איהר קאפף. דאס טיכעל, וואס איז געוועזען פערבוינט הינטער די אויערן און פערבונדען אונטער'ן קינן, האט ארומגענומען איהר שיין פנים ווי א ראם און שארפער ארויסגעשטעלט די נוייס־קייט און צערטליכקייט פון איהר הויט.

„ווי עס שרייט," האט דער קאפף מילד, מיט א שמייכעל גע־זאגט.

„ער קען נעביך דאס באדעז ניט ליידען," האט די מוטער גע־ענטפערט מיט רחמנות.

„איך וועל איהם געבען, ער וועט ביי מיר שרייען," האט געזאגט די אקושערין, וועלכע האט די גאנצע צייט אונטערגעשמועסט מיט דעם קלייגעם נפש'ל אין איהרע הענד און געבעטען איהם, ער זאל אזוי נישט לייארמען, אז נישט וועט זי איהם ארויסווארפען אויפ'ן גאס.

שווינדעגיגעז שאטעז אוז קאז זיך נאר ניט אבריסעז. אוז טרויעריג איז איהר. איין גערענק האט אנגעפילט איהר נאנץ וועזן: „נאך איבער פיער חדשים! נאך איבער פיער חדשים!" אוז דאז איז זי אוועק צום גרויסעז עפעלבוים, א ווארף געטאז זיך אויף די קיסעז — אויף א י ה ר ע קיסענס! — אוז ארומכאפענדיג זיי, האט זי זיך צו־ווויינט. — —

די פרויעז זיינעז שוין געשלאפעז — אלמנות חיות איז דער ליעבער יום־טוב־נאכט, אוז די מענער האבעז נאך „געבראקט" — מיד אוז פערשלאפעז. אוז דאדט אויפ'ן בערגעל היינטערז שטעדטעל איז געשטאנעז דער בלייבער ערדגייסט איז דעם אויפגעהענדיגעז מארגעז אוז געהויבעז די הענד איבער'ן קאפ, אוז געשטרעקט זיי ווייט פוז זיך, פוז זיין הארץ האט קוים געשלאנעז, אוז ער האט זיך געדריקט די ברוסט, אוז געזוכט נאך אטעם אוז נעדרעהט אוז געקרימט זיך, גיאנץ שוואך פוז בעטלעז נאך ליעבע אוז לוסט אוז לעבעז.

1900.

זי עס צוגענומען, אריינגעלעגט איז וויעגעל אוז איז צוריק צוגעגאנגעגעז צו דער קינדבעטערין. יענע האט זי בענגענט מיט א זיסען גליקליכען שמייכעל, אנגעכאפט זי פאר ביידע הענד אוז צוגעצויגען צו זיך.

„יא, איהר קאנט ליעבען," האט די אקושערין געזאגט.

דאס אידישע ווייבעל מיט דעם פערדעקטען האר האט נישט רעכט פערשטאנען, וואס זי מיינט. דאס האט נור שטארקער צוגעדריקט צו זיך די אקושערין, אינסטינקטיוו ענטפערנדיג איהר.

„האט איהר שטארק ליעב אייער מאן?" האט די אקושערין געפרעגט, כאטש זי האט געוואוסט דעם ענטפער. עס האט זיך איהר נור געוואלט רעדען פון ליעבע, פיהלען אוז איבערפיהלען מיט דעם ווייבעל צוגלייך.

„א!" האט די קינדבעטערין אבגעענטפערט אוז געדריקט די פויסטען אוז די ציין. זי האט קיין ווערטער נישט געפונען. איהרע אויגען האבען געשטראלט פאר ליעבע אוז גליק.

די אקושערין האט אנגעשטעלט איהר בליק אויף דאס ליעבענדע ווייב, א שמייכעל געטאן אוז פערטיעפט זיך אין געדאנקען. זי האט נאך קיינמאל נישט געליעבט. — —

אין צימער איז געווארען שטיל. אנגענעהם שטיל. די לופט איז געוועזען אנגעפילט מיט ליעבע אוז מיט ביינקענים נאך ליעבע.

„ווי איך ליעב מיין מאן איז — א גרויל!" האט דאס ווייבעל איבערגעריסען איז א וויילע ארום די שטילקייט.

דאס מיידעל האט זיך ווי ערוואכט, א שאקעל געטאן מיט'ן קאפף, ווי זי וואלט וועלכען עפיס אראבווארפען פון זיך, אוז איהרע אויגען האבען זיך וויעדער אנגעהויבען צו בעווענגען. דאס ווייבעל האט אבגעהאקט, נור באלד וויעדער אנגעהויבען צו רעדען.

„א גרויל, ווי איך ליעב איהם! איך גע'ה אוים נאך איהם, איך לאז נאך איהם פשוט די נשמה.... וואס זאל איך איך א סך רעדען — איך שטארב נאך איהם אוועק! פון דער ערשטער מינוט, וואס איך האב איהם דערזעהן, האב איך גליך דערפיהלט, אז איך וועל אהן איהם נישט קאנען לעבען. „אי, רבונו של עולם!" האב איך

„ס'איז איהם קאלט," האט דער קאפף געזאגט.

„ער נעמט זיך איבער," האט די אקושערין געוויצעלט. „נור איהר דערווייל פערמאכט די טיר — עס ציעהט פון דארטען א ווינד."

דער קאפף האט זיך אומגעקוקט, בעמערקט אייז אפען פענסטער אין דעם צימער, וואו דער איבריגער טייל קערפער איז געשטאנען, דערשראקען זיך און איז נעלם געווארען. די טיר האט זיך צוגעמאכט.

די אקושערין האט נעענדיגט דאס באדען, פערווייקעלט דאס קינד און צוגעטראגען עם צו זיין מוטער, וועלכע האט עם שוין ערווארט מיט אונגעדולד. מיט אימפעט האט זי ארומגענומען דאס קינד, געטשמאקעט מיט די ליפען, ארויסגענעבען מאדנע פערגניגטע טענער און אריינגעדרוקט איהם די ברוסט אין מויל. איהר קערפער האט געציטערט פאר תענוג. זי האט זיך איינגעגעסען מיט די אויגען אין דאס קינד, געדריקט עס צו זיך, בעדעקט עס מיט לאנגע, וואהרע קוסען און צוגערעדט מיט א קול פון ליעבע: „זוהנעניו, טאטעניו, הארצעניו!" אדער וויעדער ארויסגענעבען איהרע מאדנע פערגניגטע טענער: „אוהוהו, אוהוהו, אוהוהו!"

די יונגע אקושערין איז געשטאנען נעבען בעט און האט צוגעקוסט זיך. די שטארקע סצענע פון דער ברענענדיגער מוטערליעבע האט געפונען איין אבקלאנג אין איהר מיידעלשען הארצען, און איז איהרע אויגען און אויך איהרע ליפען האט זיך צוגאסען א ווייכער, צערטליכער שמייכעל.

„איהר זייט גליקליך, יא?" האט זי געזאגט, אום מיט עפים ארויסצורעדען, פרייצוגעבען איהרע געפיהלען. זי האט זיך צוגעזעצט אויפ'ן בעט און פרייונדליך ארויפגעלעגט די האנד אויף דער קינדבעטערינס שטערן.

„או־או!" האט די קינדבעטערין אבגעענטפערט און צוגעדריקט צו זיך דאס קינד נאך שטארקער.

דאס קינד איז איינגעשלאפען. די אקושערין האט עס נעלאזען א ווייל ליעגען, די מוטער זאל זיך זאט אנקוקען, און דערנאך האט

„איהר־ט־טאָד זאָגען, אז איך בין א משגענע, און איך זאָג אייך, אז מען מאָג זיך לערנען ביי מיר. נאָך מיידעלוויים האָב איך מיר געזאָגט: אז גאָט וועט געבען, און איך וועל וועלן א כלה און חתונה האָבען, מיט מיין זוג וועל איך זיין וואָס פון ווייטען, קיין בעזונדערע קרובה'שאפט נישט בעווייזען. איך האָב געזעהען, וואָס מיינע חבר'טעס האָבען פון זייערע „קוצעניו מוצעניוס". איך זאָל מיך היינגען איהם אויפ'ן האלז, און ער זאָל מיינען, אז ער איז דער „יא טעביע דאָס" און דארף מיך טרעטען מיט די פים?!.... ניין, דאָס וועט ער ביי מיר נישט פועל'ן. איך האָב ביי מיר בעשלאָסען, וואָס ווייטער איך פון איהם, אלץ נעהנטער ער צו מיר, און אזוי האָב איך איינגעפיהרט פון דער ערשטער מינוט אָן. און מיך דארף מען קענען! איך, אז איך מאָך ביי מיר עפים אָב, טאָ מעג קומען גאָט אליין, וועט ער שוין ביי מיר נישט איבערמאכען. אָט צו דער תנאים־נאכט שוין: ער פון זיין זייט האָט נישט אויפגעהערט צו קוקען אויף מיר, און איך האָב אראָבגעלאָזען די אויגען, ווי איך וואָלט קיין צוויי נישט קאָנען צעהלען. איך הער, איך בלייב: אי, כאטש איין בליק טוט אויף איהם! און ניין, נישט נאכגעגעבען זיך דאָס הארץ. איין מאָל מעהר נישט האָב איך מיר פערדעקט דאָס געזיכט מיט ביידע הענד און א קוק געטאָן אויף איהם פון צווישען די פינ־גער. דאָס הארץ האָט מיר געשלאָגען — א סכנות! איך האָב גע־זעהן, ווי ער קוקט אויף מיר; עס האָט זיך מיר געדאכט, אז איך הער, ווי ער אטעמט. עס איז מיר געווען אזא חיות צו האלטען אזוי די הענד און קוקען אויף איהם, נור מעהר ווי איין מאָל האָב איך עס נישט געטאָן. דערנאָך, אז מען איז ארוים פון די טישען, האָט ער זיך ארומגעדרעהט איבער'ן שטוב, געזוכט ווי צו צונגעהן צו מיר, צו בלייבען מיט מיר כאטש אויף א ווייל אויג אויף אויג. און איך האָב עס געוואָלט — ממש צו'ם שטארבען! אי, דוכט זיך, דאָס גאנצע לעבען פאר ארומנעמען איהם און האלזען און קוסען און גלעטען. נור איך האָב עס ביי מיר נישט געקאָנט פועל'ן. און מיינט איהר, א גאנצע וואָך נאָך די תנאים איז ער אבגעווען ביי אונז אין שטוב, עטליכע מאָל זיינען מיר געבליבען גאנץ אליין, און

מיר גלייך געזאגט, „הלואי זאל דער זיין מיין בעשערטער!" אז אונ־זער שדכן איז געקומען מיט דער בשורה, אז איך בין איהם געפעלען, האב איך קוים געקאנט איינזיצען נעבען טיש, וואו אלע זיינען גע־זעסען. איך האב מיך אריינגענג'עט אין שלאפצימער, אריינגע־וואַרפען מיך אין בעט, ארומגעכאפט די קיסען און געדריקט, גע־דריקט צום הארצען. איך האב געמיינט, איך וואר דערשטיקט. עם האט זיך מיר געוואלט.... איך וויים, וואס מיר האט זיך געוואלט? ! עם האט זיך מיר געוואלט טאנצען, שפרינגען, יאגען זיך, שרייען, פערנאנדערטראגען די וועגה, אויפהעבען א שרעקליכע משא, איבער־קעהרען די וועלט. איך האב עפים געשפירט אין מיר א מאדנע גבורה. אין צימער איז גראד אריין מיין איינגערע שוועסטער, האב איך זי ארומגעכאפט, צוגעצויגען צו מיר, אונטערגעדריקט זי אונ־טער מיר און געגומען קוסען, און געגומען קוסען, און געגומען קו־סען.... עם האט מיר אוש געשווינדעלט פאר די אויגען. איך האב פערגעסען אויך וואסער וועלט איך בין. די שוועסטער האט זיך דערשראקען, געמיינט, איך בין משוגע געוואַרען, און געגומען מיט די הענד און די פים אבשטופען מיך פון זיך. נור שטופ די וואנד, שטופ א בארג! צולעצט בין איך אויפגעשפרונגען און געגומען דרעהען זיך איבער'ן צימער. „וואס ביזטו משוגע געוואַרען?" זאגט מיר די שוועסטער, "נארנישט, האט מיר צוקוועטשט דאס קלייד און, דאכט זיך, נאך עפים אבגעריסען!" און ווי מיינט איהר, איך האב איהר נישט אויסגעריסען צוויי קנעפלעך? אויסגעריסען, ווי איהר זעהט מיך לעבען!"

זי האט מיט נצחון א קוק געטאן אויף די אקושערין און אויפגע־הערט צו דערצעהלען.

„אוהום!" האט דאס מיידעל געמורמעלט פערטראכטערהייט.

„און ווייסט איהר," האט דאס וויבעל וויעדער אנגעהויבען מיט א טאן, מיט וועלכען מען גיט איבער א זעהר אינטערעסאנטען סוד, „און ווייסט איהר, איך האב איהם נאך קיינמאל נישט א קוס געטאן!"

„ווי?" האט זיך דאס מיידעל גע־וואונדערט.

דעם רונדעז בלאנדעז בערדעל, קליינע וועגעלעה, געקרייזעלטע פּאות'לעה אוז פינקלענדע בלויע אויגעז אונטער לאנגע דונקעלע ברעמעז. דאם ווייבעל האט איבערגעטראגעז איהר בליק אויף איתר מאז, דערנאה אויף די אקושעריז אוז בעשלאסעז, אז ער געפעלט דעם יונגעז פריילייז. א גליקליכער שמייכעל האט זיה צוגאסעז איבער איהר געזיכט.

„וואם ווילסט'ע?" האט זי געפרעגט דעם מאז מיט א געמאכטעז גלייכגילטיגעז טאז, נור אלץ נאה מיט דעם שמייכעל אויף די ליפּעז. „געה, איה דארף עפּים רעדעז מיט דער פריילין."

נור ער האט נישט געפאלגט.

„וואם מאכסט'ע?" ער האט עם געפרעגט אזוי זים, אזוי האר־ציג וויה אוז איז אריין אין צימער.

„גוט, גוט," האט זי קורץ אבגעענטפערט. „געה, געה."

„ס'שלאפט?" ער האט א טייטעל געטאז מיט דער האנד אויף די וויעג.

„שלאפט, שלאפט. אבער געה דאה. לאז רעדעז."

„אט באלד."

ער איז צוגענאנגעז צו דער וויעג, א קוק געטאז אויף דאם שלאפענע קינד אוז גליקליה געשמייכעלט.

„ווי עם שלאפט!" האט ער געזאגט מיט התפעלות, א קוק טועגדיג אויף דאם ווייב. אוז דאז האט ער וויעדער אריבערגעטראגעז זיין בליק אויף דאם קינד אוז מיט גרויסער ליעבע ארויסגערעדט: „קליינס נפש'ל!"

„אבער געה דאה!"

ער האט נאה א מאל א ווארף געטאז זיין גוטעז, צערטליכעז בליק אויף דאם קינד, אוז דאז אויף דאם ווייב אוז איז ארויס.

די אקושעריז האט אויסגעטאז דאם פּענסנע, צונאויפגענעלעגט עס, א קוק געטאז אויף דאם ווייבעל אוז צוגעשמייכעלט. דאם ווייבעל, וואם האט אויף איהר געקוקט אוז געווארט מבינות אויפ'ן מאז, האט עם צוגענומעז פאר די בעסטע מיינונג. איהרע אויגעז

איך האב מיך געמאכט קאלט ווי אייז. די נאכט פאר זיין אבפאהר צוריק איז זיין שטעדטעל האט ער מיך געטראפען אין הויף. מיר איז געווארען אזוי היים אין מיין בעט, אז איך האב קוים געכאפט דעם אטעם, בין איך ארוים אויף די פרייע לופט. ערשט אין א ווייל ארום, איך קוק מיך אום, מיין פרומאק איז דא. ווי אזוי האט ער עס דערשמעקט, וויים איך נישט. ער האט מיך ארומגעכאפט, גע־דריקט צו זיך, געהאלזט, געקוסט — אוז דוקא אין די ליפען גע־קוסט! — אוז איך — גאר נישט. אוז אזוי איז ער אוועקגעפאהרען אהז א קום."

„אזא שלעכטע זייט איהר," האט די אקושערין געלאכט אוז גע־דראהט איהר מיט'ן פינגער.

„נייז, הערט נור. נאך שענער איז עס געווען מיט די בריעף," האט דאס ווייבעל געשמייכעלט. „ער האט מיר געשריבען אזעלכע ברענענדיגע בריעף — איך האב זיי נאך אלע — ווען פאר נעמען ווילט איהר נישט, זיינען געווען זיי זייער בריעף! א ווארט אוז „הארצעניו," א ווארט אוז „ליובעניו," אוז קרייענעניו," אוז „לעבען," אוז „נשמה," אוז „חיות," אוז פייגעלע, אוז פייגעניו, אוז פייגעטש־קע אוז פייגינקע — מען רופט מיך פייגע באשע.... אט אזעלכע בריעף האט ער געשריבען! אוז איך.... מיינע האט עס געמאכט גאנץ טרוקען: „מיין געשעצטער חתן פייועל זאל לעבען! ערשטענס קום איך דיר צו מעלדען, אז איך ביז, דאנק גאט, אין גאנצען גע־זונד....." אוז אזוי ווייטער. עס צופט מיר ביי דער נשמה צו, זאגען איהם א גוט ווארט, עס רייסט מיר דאס הארץ אויסצורעדען זיך מיט טויזענדער נעמען, עס חלשט מיר די האנד, איך הער, איך שטארב: יעדער בריעף קומט מיר אז מיט טעם טויד. אוז — נישטא! קיין סימן קרובה'שאפט נישט ארויסגעוויזען....."

אין דער טיר האט זיך בעוויזען דער קאפף מיט דער אכטקאנ־טיגער יארמאלקע. די קינדבעטערין האט אויפגעהערט צו דער־צעהלען אוז מיט א שמייכעל א קוק געטאן אויף די אקושערין, וועלכע האט אנגעטאן איהר פענסנע. אום בעסער איינצוקוקען זיך. אין דעם הויכען יונגען מאן מיט דעם ערלעז, ווייסען געזיכט, מיט

אריינגעפאלען איז שטוב ווי א טוידטער. „געוואלט, פייגעניו, וואס איז מיט דיר? וואס האסטו נישט געשריעבען?" איך האב מיך אויסגעדרעהט צו איהם מיט'ן רוקען אוז קיין ווארט נישט גע־זאגט. ער — פייגעניו אוז פייגעניו, הארצעניו אוז הארצעניו, אוז איך — שווייג. אוז אין ד'ר'אמת'ן צאפעלט מיר דאס הארץ, עס ווארפט מיך שיער פוז שטול, עס ווילט זיך מיר ארויפפאלען איהם אויפ'ן האלז, בערוהיגען איהם, אויסלאכען זיך מיט איהם צוזאמען. איך האלט מיך אבער אייז. צולעצט נור האב איך אויסגעדרעהט צו איהם דעם קאפף, א קוק געטאן מיט איין אויג — אט אזוי, א — אוז ברגז געזאגט: „פאר וואס האסט דו געשוויעגען אויף מיין ערשטען בריעף?" איהר האט געדארפט זעהן, ווי ער איז דאס גע־קראכען ביי מיר אונטער די פים! זעהט איהר, הא? וועז איך וואלט מיך אבער געפיהרט ווי מיינע חבר'טעס אדער ווי מיין שוועס־טער די נאר, וואס ווערט אויסגעריסען נאך איהרע יאהרעז אוז טעג, ווייל זי האט זיך צופיעל געהיינגט איהר מאנדרע אויפ'ן האלז, וואלט איך שוין ע־הע־הע!..."

„האט איהר אייער מאז נאך גארנישט געקופט?" האט די אקו־שערין נייגיעריג געפרעגט.

„ווי איהר זעהט מיך לעבען. איך וויים דארטעז... די ערשטע צייט... דארט... אזוי..."

„אוז ווי איז עס?" האט דאס מיידעל פערלעגען געפרעגט.

„אט אזוי איז עס. קלערט אייך, עס איז נישט אזוי אנגענעם. צי, ווי עס ווילט זיך מיר א מאל אנקומען איהם. איך וואלט איהם דאכט זיך אויסקומען די נשמה."

„איז וואס טוט איהר?"

„וואס, וואס טו איך?"

דאס מיידעל איז רויט געווארען.

„אט ווי דריקט איהר אוים אייערע געפיהלען?"

„איז וואס טו איך, וואס?" האט דאס וויבעל איבערגעפרעגט. ווי זי וואלט געזוכט איין ענטפער אויף די הארבע קשיא. „איך.... איך קוק."

האבען אויפגעבליטצט. עס האט איהר געקיטצעלט אוז זי האט פרעהליך נעשמייכעלט.

עפּים האט זי געשטופּט צו רעדען. אוז זי האט וויעדער אנגעהויבען.

„אוז ווי ער ליעבט מיך — אר־א, כּכנות! דאס לעבען לאזט ער נאך מיר. זאל מיר וועה טוז א פינגער, וועט ער שויז נישט עסען אוז נישט שלאפען אוז זייז אויסער זיך. אוז דאס איז אלץ דערפאר, ווייל איך האב נעוואוסט פוז אנפאנג אז, ווי צו שטעלען זיך. אפילו באלד נאך דער חתונה, וווייסט איהר... די ערשטע צייט. וווייסט איהר....“

זי האט אנגעהויבען צו שטאמלען אוז איז רויט געווארען. אוז באלד האט זי זיך א כאפ געטאז, גלייך זי וואלט עפּים אריבערגעהופּט, דורכגעלאזען:

„אי, איך וועל אייך דערצעהלען, וואס עס איז געווען מיט א האלב יאהר צוריק! — מיט א האלב יאהר צוריק האב איך געדארפט פערבריינגען א פּאר וואכען איז ווארשוי. באלד נאך מיין קומען אהין, האב איך מסתמא אנגעשריעבען א בריעף — מען פּארט דאך עפּים אוועק פוז א שטוב, פוז א בעל־הבית'שקייט, מוז מען דאך שרייבען. נו, געהען פּאראיבער דריי טעג — פוז מיין פייוועלען איז ניטא קיין ענטפער. איך הער, עס געהען מיר אוים די יאהרען. איך ווער שיער משגע. נור ווי פערשטעהט איהר, איך וועל איהם עפּים טעלעגראפירען אדער קברים רייסען? מסתמא נישט. איך האב פערבייסען די ליפּען אוז געשוויעגען. שרייבסט נישט. טראכט איך מיר, דארף מען נישט. נור געדיינק־זשע, וועסט שוין חרטה האבען. אויפ'ן פיערטען טאג איז שוין דא פוז איהם מיט מזל א בריעף. ער איז געווען בעשעפטיגט מיט א סיום, מיט ענדיגען א מסכתא גמרא. איך ענטפער נישט. דער סיום וואלט דאך נישט ענטלאפען! איז א פּאר טעג ארום עס איז שוין דא וויעדער א בריעף: „וואס איז מיט דיר, פייגענויו־לעבען?“ איך שרייב נישט. בקיצור, איך האב אנגעהויבען צו בעקומען א בריעף נאך א בריעף: ער וועדט משגע! איך — קיין וואדט. אויפ'ן צוועלפטען טאג — מיין פייוועל איז דא.

זי האט געזוכט וואס צו פרעגען און געקוקט אויף איהם.

„און ווי פיהלסטו דיך?" האט ער ווייך און נישטדרייסט גע־פרעגט, צוגעהענדיג צום בעט.

„גאנץ גוט."

„און ער — — שלאפט?"

„שלאפט."

„הו הו!" האט ער תמוואטע אבגעלאכט.

„איך וועל יעטצט אויך שלאפען," האט זי געזאגט.

פייוועל האט יעטצט געמאכט א בעוועגונג אויף ארויסצוגעהן פון צימער.

„לאז נור אפען די טיר," האט זי איהם נאכגעשיקט.

פייוועל איז אויף א ווייל פערשוואונדען איז דאס צווייטע צי־מער, נור באלד האט ער זיך דארטען בעוויעזען מיט דער גמרא איז די הענד. ער האט געפונען א פלאץ, פון וועלכען ער האט געקאנט זעהען די קינדבעטערין. ביי דער וויבעל האט אויפגעבליטצט א פייערל אין די אויגען. אה, זי האט אזוי געוואלט, ער זאל דאס טון, אוז נישט געוואלט איהם בעטצן! זי האט זיך איבערגעדעקט מיט דער דעקע ביז די אויגען אוז איינגענעסטען זיך מיט איהר בליק איז זי־עם מאן. איהר הארץ האט אנגעהויבען שטארק צו קלאפען. זי האט עס איינגעפרעסט מיט די עלענבויגענס, געגלאטצט די אויגען אויפ'ן מאן אוז ארויסגעבעטען איהרע מאדנע פערגניגטע טענער:

„אוהוהו, אוהוהו, אוהוהו!"...

1897.

דאס פרייליין האט געמאכט גרויסע אויגען. און דאס ווייבעל האט צוגעגעבען:

„איך קוק אויס, קאן איך איך זאגען, מיין נשמה. אז איך עס מיך איין אין איהם מיט די אויגען, איז מיך נישט אבצוריסען פון ארט. איך וואר עפים ווי פערכישופט! און מיר איז עפים אזוי זים, אזוי גוט, אזוי מחיה'דיג ביי דער נשמה, אז איך וואלט אייביג, אייביג געקוקט...א!"

דאס ווייבעל האט פלוצלונג אריבערגעווארפען די הענד איבער'ן קאפף, פערמאכט די אויגען און אנגעהויבען שטארקער צו אטמען. די אקושערין האט איהר ארבאנענומען די הענד פון קאפף, געהייסען בערוהיגען זיך און איינשלאפען. און אלייז געגנומען זיך צו בריינגען אין ארדנונג עטליכע זאכען. דאס ווייבעל האט נישט אויפגעעפענט די אויגען. עס האט זיך נעדאכט, אז זי שלאפט איין. די אקושערין האט צום לעטצטען מאל א קוק געטאן אויף די קינדבעטערין און איז ארויס פון צימער אויף די שפיץ פינגער. מען האט נאך געהערט, ווי זי האט אנגעזאגט עמיצען אין דעם צווייטען צימער, אז עס זאל זיין שטיל.

דאס ווייבעל האט אויפגעעפענט די אויגען און צוגעהערט זיך צו דער אקושערינס טריט. די גאסטיר האט זיך אויפגעעפענט און פערמאכט — די אקושערין איז אוועק.

„פיוועל!" האט אויסגערופען די קינדבעטערין.

די טיר פון איהר צימער האט זיך געעפענט. און דער מאן האט זיך בעוויעזען אויף דער שוועל.

„וואס, פייגעניו!?... שלאפסט נאר נישט?"

„נייו, עס שלאפט זיך נישט. — וואס איז עפים אזוי שטיל, דארטין ביי דיר?"

„איך — אליין."

„וואו זיינען דאס די איבריגע?"

„האבען זיך צוגעלעגט. שוין פון א היבשער ווייל."

„וואס טוסט דו?"

„איך קוק אריין אין א גמרא."

דיג געמאכט א שווער לעבען פון ארמע אידען. יעטצט מאכט זיך איהם אָנצונעמען א גרויסע בעשטעלונג ביי א פּריצה. איין אר־בייט, וועלכע שמעקט מיט א שיינע פּאָר רובעל פּרנסה. פּעהלט איהם אָבער אוים געלד. איז ער היינט אויפגעשטאנען גאנץ פריה און אריינגעכאפּט זיך אין א פּאָר ערטער, „אָנצוטאפּען", צו וועט ער קאָנען קריעגען א הלואה. אָבער פון דעם „אָנטאפּען" איז פּאָרלוי־פיג נאָך גאָר נישט געוואָרען, און ער וועגרט זיך צו גאָט, ער זאָל איהם העלפען. און ווייך איז איהם אין הארצען, צו ווינען, און טרערען פול איז זיין קול.

הינטער דער גרויסער בימה, ענטקעגען דער ארויסגאנגס־טיר ענדיגט זיין דאוונען לייבע דער בטלן, דער „קהל'שער טאטע." ער האָט אָנגעהויבען זיין דאוונען נאָך מיט'ן ערשטען מנין, אָבער זיין עובדא איז אכטונג צו געבען אויפ'ן עולם, מען זאָל דאוונען אין נישט רעדען ביים דאוונען. דערפאר ציעהען זיך זיינע תפלות דורך אלע מנינים. יעטצט ענדיגט ער, שווער ארויסרעדענדיג מיט זיין זעגענדיגער שטימע די וועלטער, וועלכע ער קוקט ארוים מיט זיינע אלטע אייטערנדיגע אויגען פון אין אלטען, גלל און גרוי געוואָרע־נעם סידור. —

וועניג מענשען אין בית מדרש, אָבער דער גרויסער און בריטער רוים זעהט יום־טוב'דיג אוים, בעוואשען מיט א גרויסער ליכטיגקייט. נאָך לאנגע טעג רעגען האָט זיך די זון ענדליך דורכ־געשלאָגען אויף א וויילע דורך די געדיכטע וואָלקענס און דערפריוט די הערצער מיט איהר ליכט. און נאנצע בונטען שטראלען דרינגען אריין אין בית המדרש דורך די הויכע און בריטע פענסטער, אין צושפּרייטען און צושפּיעלען זיך איבער דעם גרויסען רוים. אין בריטע, משופע'דיגע פּאסען דרינגען זיי אריין—שטראלען־לייטערס פון דעם הימל צו דער ערד, פערטרינקען די ביינק און די בימה, קוסען דעם ארון קדש, פערקלייבען זיך צום שמש און שפּיעלען זיך מיט'ן לייכטער אין זיינע הענד און פלאָנטען זיך אריין אין זיין גרויסען, גרויען באָרד, קוקען שטיעפּעריש אריין אין די ספּרים פון די לערנער און פערבלענדען זיי די שורות, ציעהען זיך אוים איבער

דאָם מיידעל ביים ארון קדש.

וועניג מענשען אין בית מדרש. עס איז נאָך שחרית, אוּן דער עולם איז זיך שוין לאנג צוזאַמען צו זייַנע שווערע וועכענט־ליכע עסקים. נור דער אלטער גבאי נאָך, וויל זיין וויב איז די עקרת, זיצט אוּן שאָקעלט זיך ביים שטענדער אוּן לערנט זים זיין בלאט גמרא. אויך דער אלטער נאמן, דער שול־קאסס־יערער, איז זיך עוסק אין דער תורה אוּן שווימט ארום אין די טיעפענים־טען פון דעם „יורה דעה.“ זיין געשעפט גוט נור אום פרייטאג, וויל ער האנדלט מיט רָאזינקעס־וויין אויף קידוש אוּן הבדלה.

אוּן ביים לאנגען טיש אין דער צפון־זייט זיטצען פיער אידען אוּן לערנען משניות. מענער פון פערשיעדענעם עלטער; לופט־מענשען, וועלכע לעבען פון נסים. זייער געשעפט איז „שמעקען“ — א שמעק טוּן דאָ, א שמעק טוּן דאָרט, טאָמער קאָן מען אריינכאפען פערדיענען א קערבעל. אוּן זיי מאכט ניט אוים, וועז זיי וועלען ארויסגעהן אין גאס. וואַרום שמעקען וועלען זיי קיין מאָל נישט אָנווערען אוּן קיין מאָל וועלען זיי נישט אָנווערען גאָרנישט ארויסצושמעקען. אוּן זיי זיטצען אוּן לערנען משניות לשמיה ולשמה, שטארק אריינגעטאָן, וועלט־פערגעסען.

אוּן אין וויגקעל ביי דער טיר פון חדר שני מיט'ן געזיכט צו דער וואנד שטעהט אוּן דאוועגט א פערשפעטיגטער דאוונער. ער דאוועגט מיט כונה אוּן מיט'ן גאנצען הארצען. ער הערט זיך צו צו יעדעם וואָרט, וואָס געהט ארוים פון זיין מויל, אוּן טיעף טרויעריג, רחמים בעטענדיג אין זיין קול. ער האָט א וויכטיגע בקשה צו גאָט, אוּן עס איז איהם שטארק נוגע, אז גאָט זאָל דאָס מאָל דער־הערען זיין תפלה. איין ארמער סטאָליאר איז ער, אוּן האָט שטענ־

מיידעל איז זי, און זי געהט בעטען פאר איהר געליעבטען, און אזא זאך איז נאך נישט געהערט געוואָרען ביי אידען. מיט נישט זי־כערע טריט איז זי צוגענאנגען צום ארון קדש אין דער מזרח־וואנד. די פים האָבען זיך איהר שיער נישט אונטערגעבראָכען, און א שטיל כליפען איז ארויס פון איהר פערשטיקטען מויל. מיט ציטערדיגע הענד האָט זי אויפגעמאכט דעם ארון קדש, און איהר געווויין איז שטארקער געוואָרען. זי איז צוגעפאלען צו א ספר תורה, האָט ארומגעבאפט זי און צוגעדריקט זיך צו איהר מיט'ן קאָפּף, און איהרע ליפען האָבען פערשעמט געשעפציעט:

„גאָטעניו, ראטעוועט איהם! ראטעוועט איהם! דו קאָנסט דאָך! דו קאָנסט דאָך אלץ!"

זי האָט נישט געקאָנט מעהר רעידען. טרערען פון א גרויסען בראָך, טרערען פון א שרעקליכער פערצוויפלונג האָבען פערשטיקט איהר שטימע. זי האָט זיך שטארקער צוגעדריקט צו דער ספר תורה, און איהר קערפער האָט זיך געוואָרפען פון שטארקען וויינען.

די מענער האָבען אויפגעהויבען אויף איהר די אויגען. נישט איינמאל שוין האָבען זיי געהערט וועה־געשרייען פון אידענעם, וועל־כע זיינען געקומען אין ארון קדש די הימלען צו רייסען. אָבער דאָס שטילע שעפציען און דער פערשטיקטער היסטעריישער יאמער זיינען געווען נוי פאר זיי. און זיי האָבען דערפיהלט א גרויס אונגליק, איין אונענדליכען בראָך. די לערנער האָבען פערגראָ־בען זייערע קעפּף אין די ספרים, און ערנסטער זיינען געוואָרען זייערע פנים'ער, און ערנסטער זייערע שטימען. דער סטאָליאר איז טרויעריגער געוואָרען, האָט אראָבגעלאָזען זיין קול און צוזא־מענגעפאסען זיין געבעט מיט איהר געוויין. און דער שמש האָט אָב־געהאקט זיין זינגען און בעגליט זיין ארבייט מיט אָפּטע זיפצען.

נור דער אלטער לייבע האָט זיך נאנץ גליכגילטיג אויפגעהוי־בען פון זיין אָרט און איז אוועק צום ארון קדש א קוק צו טון אויף די וויינענדיגע און אָנצונעמען זיך, אויב מען וועט דארפען, פאר דעם כבוד פון דער תורה. —

און זי וויינט און ראנגלט זיך מיט'ן וויינען. זי ווי נאָך

דעם סטאָליארס רוקען און שאָקלען זיך מיט איהם, כאפען זיך אריין אין דעם גרויסען וואנדזייגער און היינגען זיך אָן אָן דעם לאנגען און ברייטען געהער, קלעטערען ארויף אויף די קאבלענע הרובע, צולעגען זיך דאָרט אויבען אויף דער שווארצער שטויב־לויניע אין נעמען זי דורך מיט ליכטיגקייט, שפּיגלען זיך אין דעם מעשענעם האנדפאם און טראָגען זיך ארויף צום באלקען און בעווייסען איהם און לאכען אראָב פון דעם שפּינוועבם אין די ווינקלען. אלץ שיינט און לייכט און רעדט און זינגט! מלאכים'לעך טאנצען דאָ ארום, גאָט'ס חיילים ציהען לוסטיג ארויף און אראָב די שטראָלען־לויטערס, און א שטיל זומען פון פערבאָרגענע שטימען מישט זיך אויס מיט די שטימען פון די אידען אין דער שול און מיט דעם שווערען, בכבודיגען טיק־טאק פון דעם וואנד־זייגער און מיט ווייטע, פערבלאָנדזשעטע קולות פון דעם איינזאמען, שטילען דרויסען, אין פעראייניגט זיך מיט זיי צו א הערליכער שירה.... קדוש, קדוש, קדוש!.... הייליג איז דער אָרט, פול מיט גאָט, פול מיט זיין גרויס־קייט און ערהאבענהייט! אלץ פערטיעפטער וועלען די לערנער אין זייער לערנען, און זייערע שטימען טריעפען פאר מתיקות. און דער סטאָליאר וועלט הארצדיגער אין זיין דאוונען, ריהרעדיגער און וואַרמער גיעסען זיך די וועלטער פון זיין מויל. און דער שמש פוצט דעם לייכטער מיט אלע כחות, ער זאל פינקלען און בלישטשען, און זיין זינגען איז פול מיט יראה און פרומקייט.

נור דער אלטער לייבע אליין פיהלט נישט גאָט, און זיינע וועלטער קומען ארויס ווי דאָס זעגען פון א טומפער זעג. —

אין שול איז אריין פנחס דעם שוסטערס מיידל. איהר נעזיכט איז געוועזען גאנץ פערווויקעלט אין א טוך, נור איהרע שיינע, יונגע אויגען האָבען ארויסגעקוקט, און דאָס זייענ געוועזען אויגען פון אין אונגליכליכער. א טיפער שמערץ איז געלעגען אין זיי, און זיי זיינען געוועזען פערלאָפען מיט טרערען, וויל נפתלי דעם רייכען טוכהענדלערס זוהן איז גוסס, און זיי האָבען זיך דאָך אזוי ליעב.

זי האָט זיך ארומגעקוקט מיט שרעקעדיגע בליקען, וויל א

קרעכץ, שפּארט זיך אָן אָן דאָס טירעל פון ארון קדש, און פּער־ווארפט דעם קאָפּף אויף הינטען. עס פּאלט אויף איהר אָן א גרויסע מידיגקייט, זי האלט זיך קוים אויף די פּיס, און זי מערקט נישט, אז דאָס טוך האָט זיך אראָבגעגליטשט פון איהר קאָפּף, און זי איז געבליבען שטעהן מיט איין אָפּענעם געזיכט, איבער וועלבען עם האָט זיך אראָבגעלאָזען א בינטל צושויבערטע האָר.

אָבער דער אלטער לייבע האָט בעמערקט דאָס האָר און ארויס־געקוועטשט מיט זיין זעג־שטימע: „דו, פערדעק דאָס האָר!"

זי האָט נישט געהערט. א פערגליווערטע איז זי געשטאנען; איהר הארץ האָט געשמאכט און נערעדט מיט גאָט.

לייבע איז צוגענאנגען נעהנטער. ער האָט אָנגעשטעלט אויף איהר דעם בייזען בליק פון זיינע אייטערנדיגע אויגען און דערקאָנט זי. צוערשט האָט ער זי פערוואונדערט אָנגעקוקט: פאר וועמען איז זי דאָס אריינגעפאלען אין ארון־קדש? ביי פּנחס דעם שוסטער איז דאָך קיינער נישט קראנק! אָבער באלד האָט ער בעגריפען, וויל לאנג שוין האָט די גאנצע גאס געקלונגען פון דער „ליובקע" צווישען דעם רייכען אינגעל און דער ארמער מיידעל. עס האָט זיך אָנגעצונדען אין איהם א ווילדער כעס, און ער האָט א שטארקען שפּיי געטאָן. „אוועק פון ארון קודש, דו הולטייקע!"

זי האָט נישט געהערט די וועדטער, זי האָט נור פערנומען דעם געשריי. זי האָט וויט פערנאנדערגעעפענט די אויגען אויף דעם שרייער, ווי פון שלאָף אויפגעוועקט.

און דער „קהל'שער טאטע" האָט נאָך שטארקער געשריען. מיט שווערע, בעלידיגענדע זידעל־וועדטער האָט ער זי געטריבען פון בית־מדרש. „ארוים, זאג איך דיר! פאר'ן פאליוביניק וועסטו הימלען רייסען, דו צויג, דו!" ער האָט אָנגעהויבען שנעל ארויפ־צוגעהן אויף די טרעפּלעך.

דאָס מיידעל איז געשטאנען א דערשראָקענע, א בלייכע, און געקוקט אויף לייבען מיט וויט פערנאנדערגעעפענטע אויגען. זי האָט נישט פערשטאנען, וואָס ער וויל פון איהר, נור דאָס וואָרט

עפּעס זאָגען, און איהרע ליפּען שטאַמלען קוים ארויס: „דו קאָנסט דאָך! דו קאָנסט דאָך! דו קאָנסט דאָך!" עס דריקט זי דאָס געפּיהל, אז א זינדיגערין שטעהט זי יעטצט פאר גאָט און א נישט־ווירדיג בעריט זי זיינע ספר־תורה'ס. זי, א מיידעל, וואָס בעט פאר איהר געליעבטען! און זי נעמט זיך צוזאמען און שעפּציעט ארויס: „דו זעהסט דאָך מיין הארץ! — מיר האָבען זיך דאָך אזוי ליעב!" און דאן ברעכט זי אויס אין גרויסער פערצווייפלונג: „ראטעוועט איהם! נעם איהם נישט אוועק! אי, גאָטעניו, ער איז דאָך אזא גוטער, אזא וואויליער! רבונו של עולם, נעם איהם נישט אוועק, נעם מיך בעכער אוועק! נעם מיך בעסער אוועק!" און זי פאלט נאָך שטארקער צו צו דער ספר תורה אין א הערצרייסענדען געוויין.

— — — געדאנקען קומען אין איהר. זי וויים נישט, ווי זי זאל זיי ארויסרעדען, און זי קאָן זיי נישט ארויסרעדען. אָבער גאָט וויים דאָך געדאנקען אויך. און זי וועט שטיל, און עס רעדט אין איהר.

איהר לעבען ווי זי אוועקגעבען פאר איהם. ער זאל נור לעבען און געזונד זיין. זיך ווי זי אויסבעטען נור א קליין ביסעל צייט. שטונדען נור, אז אין די שטונדען זאל זי כאָטש א ביסעלע נעניסען פון דעם גליק פון זיין געזונדהייט. א געזונטער, א פרישער זאל ער ווידער קומען צו איהר, און דאן..... דאן וועט ער זי ארומנעמען, און זי וועט זיך שטארק צודריקען צו איהם, און מיט דעם קום פון זיין מויל אויף איהרע ליפּען וועט איהר זים זיין דער טויד.

נאטירליך, ביי גאָט איז אלץ מעגליך. אז ער זאל וועלען, קאָן ער בלייבען לעבען, און זי קאָן בלייבען לעבען, און ער קאָן נאָך פערקערען דאָס הארץ פון זיינע עלטערן צו גוטען אויף איהר, זיי זאל אָנשטעהן איהר יחום און איהר ארמקייט.

ביטערער וועדט איהר געוויין. די גאנצע צייט פון זיין קראנקהייט האָט זי דאָך איהם אפילו נישט געזעהען! נור פון דער דיעננסט־מיידעל וויים זי, וואָס מיט איהם טוט זיך, און פון די ארומיגע שכנים און פון הערען־זאָגען: „גאָט, גאָט, גאָט!"

אָטעם פערפעהלט איהר. זי גלייבט זיך אויס מיט א טיעפען

משניות־לערנער האָט נעזאָגט, ער האָט געמיינט, נאָט וויים וואָס עס איז געשעהען, ערשט נא דיר! דער פּאָליוביניק איז קראנק! „א פּגירה!" און דער אלטער גבאי האָט צוגעגעבען, אז די „פּאסקודסטוועס" וויסען שוין אליין נישט ווי צו זינדיגען. און מען האָט וויעדער געלאכט און געשאָקעלט מיט די קעפּף. הא, הא, כאר' א מין העזה'דיגער איינפאל! פּאר א פּאָליוביניק אריינ־פּאלען אין ארון־קדש און רייסען הימלען!

מען האָט זיך געוואָלט נעמען צוריק צו די פּרומע בעשעפּטי־גונגען, אָבער אלעמענס אויגען האָבען זיך פּלוצלונג געוואנדט צום זיינער.

נאָט איז נישט געוועזען מעהר אין בית מדרש.

די ספּרים האָבען זיך אָנגעהויבען צו צומאכען, דער סטאָליאר האָט „דערבראָקט" זיין דאוונען, דער שמש האָט געפּונען, אז דער לייכטער וועט אזוי אויך גוט זיין, און לייבע דער אלטער האָט געגנו־מען צונויפּלעגען דעם טלית, פיהלענדיג שוין אין מויל דעם טרונק שנאפּס, וועלכען ער וועט יעצט מאכען ביי צביה דער שיינ־קערין. — —

געדיכטע וואָלקענס האָבען וויעדער פערדעקט די זון, און די שטראלען־לייטערס פון דעם הימל צו דער ערד זיינען פערשוואונ־דען. און די מלאכים'לעך זיינען פערשוואונדען, און נאָט'ס חיילים. שווארצע שאָטענס האָבען זיך צולענט איבער א פערריבערטען באלקען, א לאנג שוין ניט געוואשענער, קויטיגער פּאָדלאָגע און שמוטציגע, שוואַרץ־גראָענע וועלט. טרויעריג און עלענד האָט אויסגעזעהען די אלטע קאכעלנע הרובע אונטער דעם געדיכטען שטויב, און פון די ווינקלען איז ארָאבגעהאנגען דאָם שפּינוועבס שוואר און פינסטער.

ערגעץ אין א ווינקל האָט אָנגעהויבען צו ווייגען א פליעג אין די פיסלעך פון א שפּין. — — —

1903.

„פּאָליוביניק" האָט איהר א ריס געטאָן אין הארצען, און א שוידער איז איהר דורך איבער'ן גאנצען קערפּער.

אלע אויגען האָבען זיך געוועדעט מיט ערשטויננונג צו דער מיי־דעל און צום אלטען. די לערנער זיינען ארויסגעריסען געוואָרען פון זייער לערנען, דער סטאָליאר האָט איינגעהאלטען זיין דאוונען, און דער שמש איז אויפגעשטאנען, האָט זיך איינגעקוקט און געזומען איבערלעגען, וואָס ער האָט דאָ צו טון.

און דער אלטער גבאי האָט ארויפגערוקט די ברילען אויף די שטערן, איינגעקוקט זיך מיט א שארפען בליק און געפרעגט: „וואָס איז, פאר וואָס טרייבסטו זי?"

א משניות־לערנער האָט אָבגענטפערט: „מסתמא וויים ער שוין פאר וואָס. איהר הערט דאָך, וואָס פאר א סחורה: פאר'ן פּאָליוביניק איז זי אריינגעפאלען אין ארון־קדש!"

יעטצט האָט זיך געלאָזט הערען פון דער בימה דער שארפער קול פון דעם שמש: „דו, ארויס פון שול!" און דער אלטער לייבע האָט אויפגעהויבען אויף איהר די האנד.

דאָס מיידעל האָט זיך א טרייסעל געטאָן פאר שרעק.

דער אלטער האָט זי א שטויס געטאָן. „ארויס! א פּגירה זאָל קומען אויף דיר און דיין פּאָליוביניק צוואמען! ארויס, איך וועל דיר צופאטשען דיין פּנים!"

זי האָט ארויפגעלעגט די האנד אויפ'ן געזיכט, אויסגעבראָכען אין א יאָמער, און אָנגעהויבען אראָבצוגעהן פון די טרעפּלעך. ווי א שיכורע איז זי געגאנגען, א פערשעמטע, א צובראָכענע און אייז־אונגליקליכע, און ביטער־עלענד איז געוועזען איהר געוויין. דרויסען, אין פּאַרהויז פון בית־מדרש, האָט זי זיך אָנגעשפּאַרט א ווייל אָן וואנד, בעהאלטען דאָס געזיכט אין דעם רעכטען ארם און שוואר געקעמפּפט מיט'ן ווייגען. —

און אין שול האָט דער אלטער לייבע נאָך לאנג געשאָלטען און געזידעלט און געבורציעט.

מען האָט געלאכט און מען האָט געשאָקעלט מיט די קעפּף. הא, הא, סאר'א מין העזה! פאר'ן פּאָליוביניק רייסען הימלען! און א

שא, איך האָב נאָך עפּעס צו פֿרובירן. אויב דערפון וועט זיך נאָר נישט אויסלאָזען — יענמאָלט, יענמאָלט וועט מיר צוניטץ קומען דער טשוואק אין באַלקען.

כא, כא, כא! זעלבסטטענדיגקייט, א פּריי לעבען, העלפּען מענשען, לעבען פון דעם אנדערנס וועגען — און א טשוואק אין באַלקען, הונגער־טויד, כא, כא, כא! ניין, מען דארף גאָר נישט אין א „פֿאָדריאר". איך האָב דאכט זיך, א גרויס טאַלענט מצה צו רעדלען, כא, כא, כא! איך לויף. לעבען זאָלען טאַלענטירטע הענד!

צוויי טעג.

געלונגען! ווי איך בין א איד, געלונגען!

דער פֿאָדריאטשיק האָט מיך בעקוקט פון קאָפּף ביז די פּיס, שטרענג געקוקט אויף מיר: מיינע צוריסענע קלייַדער און דער קויט אויף מיר זיינען איהם, א פּנים, געפּעלען געוואָרען. עס פּאסט פּאר א מצה־רעדלער. דערנאָך האָט ער א שמייכעל געטאָן. איך וועל שוועכען ביי זיינע בּאָרד און פּאות, אז ער האָט פערשטאנען, וואָס איך בין. פערשאָלטענע בילדונג, דו קריכסט פון די אויגען! נור היינטיגען מאָל האָט זי מיר נישט קאַליע געמאכט. ער האָט נור א שמייכעל געטאָן און געהייסען אַברעדלען א מצה. ביי'ם עקזאַמען האָב איך אזוי נישט געציטערט. רבונו של עולם, וועז איך האַלט נישט אויס דעם עקזאמען! נור דעם עקזאמען האָב איך אויסגעהאַלטען. דאָס מצה רעדלען איז מיר גליקליכער ארבעט, ווי די לאטיינישע איבערזעטצונגען. וויוואט דאָס מצה־רעדלען! איך וואָלט שוועכען, אז די בילדונג האָט מיר נאָך דאָס מאָל א טובה געטאָן, איך וואָלט מיך דאָס פון איהר נישט געריכט. דער פֿאָדריאטשיק האָט מיר אפילו געזאָגט „דו", נור געגעבען מעהר ווידער איין אנדערן. אזוי האָט ער על כל פּנים געזאָגט; איך וועל איהם גלויבען.

און איך בין א מצה־רעדלער געוואָרען. מיר האָט זיך שטאַרק געוואָלט, אז אין „פֿאָדריאר" זאָל אריין איינער פון אונזער שטאָדט, איך וואָלט איין אמת פערגניגען געהאט. איך וואָלט טיוולאָניש

איין אָנהעב.

(מאָנאָלאָגען פון איהם און איהר.)

זיינע מאָנאָלאָגען.

ערשטער טאָג.

.... ענדע! א סוף! איין עק!

און וואָס ווייטער? וואָס וועט ווייטער זיין מיט מיר? יעטצט האָבען זיך שוין אלע קוואלען אויסגעטריקענט. איך האָב זיך געוואָרפען אויף אלע זייטען, געוואָלט אלע עבודה־זרות איבערדיענען — און אומזיסט. פון וואָס לעבט מען? וואָס עסט מען?

עס מישט זיך מיר אין מח, עהרענוואָרט! איך קאָן שוין נישט טראכטען וועגען אלע מיינע פלענער, זיי קריכען מיר גאָר אין קאָפף נישט. עסען — עסען וויל איך! ברויט — א שטיקעל ברויט! צו וועל איך דען שטארבען פאר הונגער? גאָט מיינער, עס פערכאפט מיר דער אָטעם, עס שוידערט מיר דער לייב, עס בעגיסט מיך מיט שוויים! איך וועל שטארבען פון הונגער! איך וועל שטארבען פון הונגער!

עס ברענט מיר אין קאָפף. אָט איז א סוף פון אלע מיינע פלענער: זעלבסטשטענדיגקייט, זיין א בעל הבית אויף זיך, נישט ווערען געטראָטען פון יענעמס פיס... אוי! א! עס וויל זיך מיר עפעס טון! ברענען רייסען, בייסען, צופען! גאָט מיינער, איך וועל שטארבען!

אוף! מיט מיר וועט זיין, דאכט זיך, א קאָנוואולסיע. די נערוון פלאטצען. איך וועל, דאכט זיך משגע ווערען. וואָס איז די פעולה, איך רייב די שטערן. רייב היינט, רייב מאָרגען!

וואָס טוט מען? וואָס העבט מען אן צו טון?

דאָס איז געווען לאנג, גאנץ לאנג.... איך האָב מיר נעקויפט מילך און געשטאָפט מיך א גאנצען טאָג מיט מצה און מילך. דער בעל הבית קוקט מיר אין די אויגען און לאכט. אָט, א שופט! ער „ווי לאנג האָסט דו שוין קיין מצה נישט געגעסען?" האָט ער פערשטעהט, וואָס איך בין.

מיך געפרעגט מיט א כיטרען שמייכעל.

וועז ער וואָלט קיין לאנגע קאפאָטע נישט געטראָגען אוז קיין פאָדריאטשיק פון מצה באקען נישט געווען, וואָלט ער זיכער וויט אוועק.

ער העבט שוין אָן אריינברייגען מיך אין כעס מיט זיין קוקען. וואָס וויל ער? ער וויל א ביסעל שפאָס טרייבען אויף מיין חשבון? דאָס וועט איהם נישט געלינגען! איך האָב היינט שארפע ציינער. זיי האָבען זיך שטארק אָנגעשארפט, זינד איך האָב אויפגעהערט צו עסען. ער וועט ביי מיר ארוים בשן ועין.

אוז נישט ער אליין — אלע קוקען אויף מיר, אפילו דאָס שיינע מיידעל קוקט אויף. — נור דאָס איז שוין אין אנדער קוקען. איך האָב קיין שפיגעל נישט, נור איך גלויב, אז איך בין זעהר שיין אין דעם וויסען פארטוך, וואָס פערדעקט מיר די שמאטעס מיינע.

זיי פערשטעהען אלע, אז איך בין נישט קיין „איינפאכער" מצה־ רעדלער. פון וואנען פערשטעהען זיי דאָס? אָן די אויגען, ארוים־ קריכען זאָלען זיי! נור דערהויפט שולדיג איז די בילדונג. איך וויים נישט, מיט וואָס פאר א קללה איך זאָל זי שילטען.

איך האָב געוואָלט עפּים רעידען מיט זיי, נור איך האָב נישט געקאָנט. איך געפין עפּים קיין טעמא נישט, איך האָב נישט פון וואָס צו רעדען מיט זיי. שווייג איך; לאכען זיי פון מיר. נור איך וואָלט נישט געקאָנט רעדען, וועז איך וואָלט אפילו געהאט פון וואָס. איך קאָן נישט רעדען. איך בין בייז! איך וויל זיך זיד־ לען. אוז איך וועל זיך מיט זיי זידלען. דער בעל הבית זאָל בעסער מיט גוטען פון מיר אָבטרעטען!

געלאכט. איך וואלט עפּים יענעם דורכשטעכען. פּאר וואם? וויים איך נישט. נור מיר וויל זיך נקמה נעמען פון אלע מיינע שטאדטיגע. ברר, ברר, נקמה! ציאָרט איך פּאדערי!!...

איך בין בייז אויף דער גאנצער וועלט! איך וואלט יעטצט, דאכט זיך, א מענשען געקויעלעט און רוהיג געקוקט, ווי עס גיסט זיך פון איהם דאם בלוט, ווי ער כאַרכעלט, ווי ער וואַרפט זיך; זיין קרעכצען, זיין שרייען, זיין וואיינען, וואלט ביי מיר נעווען די בעסטע מוזיק. איך וואלט איהם נאך אפשר דערביי געקניפּען, געביסען, געשטאכען!....

דאם הארץ צורייסט זיך מיר, אוף!

נור איך וועל דאך אזוי משגע ווערען. איך האב אין זיך אלע סמנים פון א משוגענעם. פע, יעטצט משגע ווערען — איך בין דאך עפּים א מצה־רעדלער! כא! כא! כא!

איך וועל בעסער טראכטען וועגען פּאדריאר. א פּינסטערע גרוב, פערשטיקטע לופט; צושויבערטע קעפּף, אויסגעארטע גזיכטער, צופּיצעלטע קלייד־ער, הונגעריגע נפשות, איבריגע נשמות, לעדיגע מיילער, קויט פון לעבען, קללות, חרמות, ציניזם, גראבהייט...

נו, און וואם נאך? שא, אין ווינקעל, ענטגעגען טיר — א הויבע מיידעל, עדעל־פּריש, שווארצע אויגען, א געטאקטע נאז, חן־גריבלעך... ווי איך בין א איד, מען דארף גאר אנהעבען שפּיעלען א ראמאן, כא, כא, כא! א ליובקע אין פּאדריאד צווישען דעם מצה־רעדלער און א וועלגערקע. אויף א דוען ארויסגערופען דעם מצה־זעטצער, בעקומען א וואונד אין הארצען מיט דער לאפּעטע און פּאַעטיש אויסגעצויגען דאם קאלטע רעדעל נעבען דער בלייכער קאטשעלקע.

טפוי! איך וועך דאך טאקי משגע!

דרי טער טאג.

היינט האב איך אנגעגעסען פאר אלע הונגעריגע טעג פון א גאנץ יאהר און וואלפיל געקאסט. איך האב געגעסען מצה. דערצו האב איך מיך דערמאנט, אז איך האב ליעב געהאט מצה מיט מילך.

דער בעל הבית האָט ביי מיר היינט שיער נישט געקראָגען, נור ער האָט זיך אָבגעטראָגען צו דער ציט. ער קלייבט נחת, ער האָט עפּים א ווילדע הנאה, וואָס איך בין ביי איהם א רעדלער. ער האָט היינט געבראכט מיט זיך נאָך אייניגע לאנגע קאפּאָטעס און געטיי־ טעלט זיי מיט די פינגער אויף מיר. זיי האָבען געלאכט און גע־ שאָקעלט צו מיר מיט די קעפּף. איך בין זיכער, אז מאָרגען וועלען נאָך קומען כהנה וכהנה. ער וועט באלד מאכען בילעטען און אריינלאָזען קוקען אויף מיר. ער וועט פערגולדטען וועלען.

מיר האָט בשעת מעשה דאָס בלוט אָנגעגאָסען אין געזיכט. שלעכט! זיי פייערן דען נצחון פון פינסטערנים אויף ליכטיגקייט, פון נאכט אויף טאָג. זיי ווילען מיך שטעלען פאר א משל — דאָס הייסט, אָט צו וואָס בילדונג בריינגט! ווי ער האָט עס דערשמעקט. איך בין איהם גרייט צו שוועלען, אז איך בין א האָר נישט גע־ בילדעט, אז איך וויים און קאָן גאָר נישט, אז איך האָב אויפ'ן עק־ זאמען בעקומען פון לאטיניש א צוויי. איך בין גרייט דיטליך צו ערקלערען איהם, אז א צווי איז ערגער פאר א דריי, אז א צווי איז א סימן, אז מען וויים נישט.

זי איז בלייך געוואָרען, וועז ער האָט די אידען געטייטעלט אויף מיר מיט די פינגער. איך האָב עס בעמערקט. זי האָט זיך אָבער פאר מיר בעלייידיגט, פאר דעם מענשען, נישט פאר דער בילדונג, נור וועד וויים זי! וועד איז זי? וואָס איז זי?

איהר ענטפערט מיר, שטערן,
איך וועל אייך בעשוועלען.....
פע, א נאריש ליעדעל!

פינפטער טאָג.

איך האָב נעכטען נביאות געזאָגט: היינט האָבען געשאָטען אידען קוקען אויף מיר. איך וועל וועלען איין אנטיסעמיט: אידען זיינען כיטרע. ערשטענס האָבען זיי געטראָפען, אז איך בין א ליט־ וואק, צווייטענס, אז איך בין איין ארמער בעל־עברה'ניק, דריטענס, אז מסתמא האָב איך גוט געהונגערט. דאָס האָבען זיי געראטן

פיערטער טאָג.

די שיינע וועלגערקע מאגנעטיזירט מיך. זי קוקט אויף מיר, איך אויף איהר. זי קוקט אזוי ערנסט מיט אין אומעטיגען בליק, גלייך זי וואָלט מיך בעדויערען. איך האָב זי געוואָלט אָנרופען „נאָרר" — נור איהרע אויגען בעווייזען אויף שכל. איך וועט זיך, אז זי איז גאָר קיין נאָרר נישט.

איך האָב געוואָלט אָנהעבען שרייען, וואָס קוקט זי אזוי אויף מיר, נור פון קולות האָב איך זיך איינגעהאלטען און איינגעדרונגען אין איהר א בייזען קוק. זי האָט אראָבגעלאָזען א פריהער די אויגען און דערנאָך אויפגעהויבען זיי צוריק און וויעדער געקוקט אויף מיר. נור איהר קוק האָט זיך געביטען. זי האָט שוין געקוקט אויף מיר מיט א פאָרוואורף, ווי זי וואָלט געזאָגט: „פאר וואָס בעליידיגסט דו מיך?"

איך וואָלט געשוואָרען, אז זי אויך האָט געהאלטען עקזאמען א פריהער אין גימנאזיום און דערנאָך אויף א מצה־וועלגערין. נור פאר וואָס קוקט מען אויף איהר נישט אזוי, ווי אויף מיר? ניין, דאָס איז א ריין קינד פון פאָלק, א ראָזע צווישען דערנער, א בריליאנט צווישען שטיינער, שיינהייט צווישען אלערליי העסליכ־קייטען. נור בילדונג קריכט איהר נישט פון די אויגען, ניין. איהרע אויגען דריקען עפּים אנדערס אוים: טוגענד, צניעות, גרויסמוט, עדעלקייט, גוטהערציגקייט און שכל, שכל, שכל. בילדונג וואָלט געוועזען א שיינער ראָם; אזוי איז זי א פּראכטפול בילד אָהן א ראָם. נור דאָס בילד בלייבט דאָך אלץ פּראכטפול.

איך קוק אויף איהר און קאָן זיך נישט אָבקוקען. איך בין שוין נישט אזוי בייז. אָבער וואָס בעדויערט זי מיך אזוי? וואָס זעהט זי אין מיר? איך וואָלט זי שוין געפרעגט — שטעהט זי פערקוקט אין אווינקעל, ארום און ארום מיט וועלגערקעס און מען קאָן א וואָרט נישט רעדען. פאר נאכט ארבייט זי זיך אָב פריהער פון מיר. מאָרגען, ווען זי וועט זיך אָבארבייטען, מוז איך וואַרפען דאָס רעדעל און לויפען נאָך איהר. אזוי וועט עס זיין.

א ליטוואק. וואָס איך בין? איין ארמער בעל־עברה'ניק. ווי קום איך אהער? איך האָב געהונגערט. פאר וואָס האָב איך געהונגערט? דארפט איהר דאָך צעהן מאָל נארישער זיין, ווי איהר זייט, דארף דאָך ביי איך א פריהער דער מארך זיך איבערקערען, איידער איהר זאָלט פרעגען אזא קשיה! וואָס זייט איהר עקומען קוקען?" האָב איך ערהעכערט די קולות מיט פערצווייפלונג, „איהר ווילט זעהען, ווי איינער, ראטעוועדיג זיך פון הונגער־טויד, פון דעם טשוואק אין באלקען ביי זיך אין צימער, איז ענטלאָפען רעדלען מצה?.... וואָס ווילט....."

„רעדעל, רעדעל!" האָט מיך איבערגעריסען דער זעטצער, „ער האָט זיך צו־דרשנ'ט! מע'קען אייערע חברה, אין גהינם אלייז וועט איהר נישט בעסער וועלען."

ער האָט שוין עפים גערעדט נישט צו דער זאך און פערטשע־פעט א נייע טעמא. נור איך האָב מיך ארויפגעוואָרפען אויף די מצה און מיט אלע כחות געגומען זי רעדלען. עס האָט זיך מיר געוואָלט א וואָרף טון דאָס רעדעל, א שפיי טון אלעמען אין צורה און ענטלויפען, ענטלויפען. איך האָב גערעדעלט מיט וואוטה, מיט ווילדקייט, מיט נייענציג פראָצענט פון א שטארקען, שטירמישען משגענעם. די טייג האָט זיך צום רעדעל געקלעבט, איך האָב צורי־סען א פאָר מצות. איך האָב געוואָרפען דאָס רעדעל אויף דר'ערד און געכאפט זיך פאר'ן קאָפף. מען האָט זיך דערשראָקען. די אידען זיינען זיך גלייך צוגאנגען; די וועלגערקעס האָבען מיך גע־נומען בערוהיגען. זי איז געוואָרען נעבען מיר.

„בערוהיגט זיך," האָט זי גערעדט מיט א זיסער קלינגענדער שטימע, „וואָס דארפט איהר זיך פון אזעלכע פראים אָבעסען דאָס הארץ? איהר זייט א קינד."

אין איין מינוט האָב איך אלץ פערגעסען און נור צוגעהערט זיך צו דער פיינער, ליעבער שטימע. מיר איז געוואָרען מאָרנע אומעטיג — עס האָט זיך מיר געדאכט, אז איך וועל מיך צו־ווייגען. זי האָט אויפגעהויבען דאָס רעדעל, גוט אויסגעווישט עס און דערלאנגט מיר.

צווישען זיך בסוד, אז איך האָב געהערט און זי מסתמא אויך. איך האָב געזעהען נאָך איהר.

איינער האָט געפרענט, פון וואנען קאָן איך דאָס אזוי רעדלען.

דער צווייטער האָט געענטפערט, אז א ליטוואק קאָן אלץ. דאָס האָט ער שוין געזאָגט א ליגען. נור איך בין איהם עס מוחל.

זיי האָבען זיך אָנגעשטעלט קוקען אויף מיר. איך בין אין כעס געוואָרען.

„וואָס קומט איהר?“ האָב איך א פרעג געטאָן שטרענג. איך האָב געפיהלט, אז זי האָט א ציטער געטאָן.

זיי האָבען זיך צולאכט; איך בין נאָך מעהר אין כעס געוואָרען.

„וואָס האָט איהר זיך אָנגעשטעלט קוקען, זשידי פּארשיוויע!“ האָב איך שוין אויסגעשריען אויף די הויכע טענער. איך האָב געפיהלט איהר פּאָרווירפליכען בליק. איך האָב געוואָלט חרטה האָבען אויף מיינע לעטצטע ווערטער, פערענטפערען זיך. נור איך בין נאָך מעהר בייז געוואָרען. איך האָב זיך קוים איינגעהאלטען נישט ארויפצואוואָרפען זיך מיט די פויסטען אויף די אידען.

„אז מיר זיינען „פּארשיווי זשידי“, וואָס רעדלסט דו אידישע מצה?“ האָט מיך איינער פון זיי געפרענט.

ער האָט מיר געגעבען מיט א שטיין אין קאָפּף. עס האָבען זיך פערנאנדערגעלאכט די אידען, עס האָבען זיך פערנאנדערגעלאכט די וועלגערקעס, דער זעטצער, דער גיסער, דער שיטער; די מצות, דאכט זיך, האָבען גלאכט! נישט גלאכט האָט זי נור, ברגז אָנרוקענדיג די שיינע ברעמען אויף די ליכטיגע אויגען און אָנקנויטשענדיג די רויכע, ווייסע שטערן. נישט גלאכט האָב איך, וויל דאָס הארץ איז מיר פערגאָסען געוואָרען מיט בלוט. איך בין שיער נישט צוליפעט געוואָרען פון כעס, פון שוואכקייט, פון נישט קאָנען ענטערן. מיין כעס האָט דערגרייכט די העכסטע מדרגה. נור איך האָב זיך איינגעהאלטען. איהר מילדער קוק האָט מיר געהאָלפען.

„וואָס ווילט איהר?“ האָב איך כמעט מיט א קרעכץ ארויסגערעדט, — „וואָס ווילט איהר? איהר ווילט וויסען, וועד איך בין?

וואָס, איך וועל היינטיגע נאכט נישט שלאָפען? ניין, איבער־געקעהרט זאָל וועלן איך דער אנדער זייט און איינגעשלאָפען! איך וועל צעהלען ביז הונדערט. איינס, צוויי, דריי, פיער פינף, זעקס, זיבען... ווי עס קלינגט איהר שטימע! וואָס פאר א זים־קייט! קלינגט א מאָל אזוי א פאַרטאָפיאנאָ? עפּיס קלאפט מיר שטארקער דאָס הארץ. עס פעהלט מיר מעהר נישט פערליבען זיך! נור איך בין נישט פעהיג אויף אזעלכע זאכען. איך האָב זי נישט ליעב; איך האָב זי אפילו פיינד. וועלן זי שטעהט יעטצט נעבען מיר, וואָלט איך... אוי־אוי־אוי, איך האס זי, איך קאָן זי נישט לידען! וואָס בין איך משוגע! איך וויל זיך אויס־שמועסען, אז איך האָב זי פיינד, און דאָס בלוט לויפט אין מיר שנעלער, שטארקער, הייסער; אין די שלייפען קלאפט אזש נור. פו! מען מוז איינשלאָפען, האלטען קאָפף און צעהלען, דאָס איז א גוטע כגלה. איינס, צוויי, דריי, פיער...

בין איך פערליעבט, הא? וואָס, פערליעבט בין איך? וואָס פאר א קוק ביי איהר איז! א שארף שוועדט.... איך טראכט שוין וויי־טער וועגען דאָס מיידעל!.... איינס, צוויי, דריי, פיער, פינף.... איך וועל גאָר טראכטען וועגען איין אנדער זאך. מען דארף פון זיך דאָס מיידעל אָבטרייבען. וואָס זאָגסט דו צו דיין בעל הבית? וויי פערשטעהסט דו די אידען? דער פאנאטיזמוס איז נאָך זעהר שטארק, שטארק איינגעוואָרצעלט געוואָרצען אין די הערצער און מחות. זיי האָבען א ווילדע הנאה, וואָס א געבילדעטער הונגערט: זיי זעהען אין דעם „בעשיינפערליך" א גאָט'ס זאך. בילדונג איז ביי זיי שטארק צוזאמענגעבונדען מיט פרנסה. נאָך איין ארמען געבילדע־טען דארף מען נאָכלויפען אין די גאסען. וואָס איז פאראן צו קו־קען, וואָס איך רעדעל מצה? איך רעדעל... רעדעל... רעדעל... וויי שיין זי שטעהט ביי'ם וועלגערן! זי דרעהט זיך נישט איין אין פיער'ן, ווי אלע. זי שטעהט שלאנק, עדעל, גראציעז, ווי א בוים... איך וועל פרובען אזוי רעדלען... געכאפט דאָס רעדעל און א שליי־דער געטאָן אויף דר'ערד... „וואָס דארפט איהר זיך אָבעסען דאָס הארץ?"... „רעדעלט, רעדעלט"...

„רעדעלט, רעדעלט," האָט זי געזאָגט, „מאכט זיך נישט אויס פון זייערע פּוסטע דבורים. עס פאסט נישט פאר א געבילדעטען מאן."

איך האָב אויפגעהויבען אויף איהר די אויגען: פון וואנען וויים זי עס? איך האָב איהר געוואָלט עפּעס זאָגען און נישט געוואוסט וואָס. איך האָב זיך דערמאָנט, אז מען דארף איהר בעדאנקען פאר די טרייסט־ווערטער, נור זי איז שוין געוועזען אויף איהר אָרט. האָב איך איהר פון ווייטען בעדאנקט פאר דאָס רעדעל, וואָס זי האָט אויפגעהויבען און אויסגעריניגט.

„נישטאָ פאר וואָס!" האָט זי געענטפערט מיט א ליעבליכען שמייכעל.

איהר שמייכעל, איהר קוק האָבען מיך דערקווויקט. עס האָט זיך מיר פערוואָלט ארויפפאלען איהר אויפ'ן האלז, וויינען ביי איהר אויפ'ן הארץ, טרייסטען זיך מיט איהרען א קום...

איך האָב שוין געווארט מיט אונגעדולד, ביז זי וועט זיך אָבּ־ארבייטען. אָבער אומזיסט: מען האָט מיך בשום אופן נישט אָבּ־געלאָזען — נישטאָ קיין צווייטער רעדעער. איך האָב געמיינט, איך וועל פּלאָטצען.

פו, דו טייפעל! איך קאָן נישט איינשלאָפען: דאָס מיידעל קריכט מיר פון קאָפּף נישט, זי שטעהט מיר פאר די אויגען; איהר שטימע קלינגט מיר אין די אויערן; אָט זעה איך איהר מילדען קוק. ווי ער דרינגט מיר אריין אין הארץ! עפּעס וועלט מיר אזוי וואַרם, אזוי אנגענעהם. עפּים צוגיסט זיך מיר א זיסקייט איבער אלע גליעדער. פון וואנען קומט עס צו איהר? וואָס איז דאָס פאר א מיידעל? איין אלטע קשיה! ווי אזוי האָב איך ביז אהער נישט דערוואוסט? עס איז אפשר נישט מעגליך געוועזען? כוב ושקר! ווי אזוי האָב איך טאקי נישט דערוואוסט? וואָס האָב איך נישט דערוואוסט? טפו, דו טייפעל, עס מישט זיך מיר אין מח!

ווי זי שטעהט דאָס פאר די אויגען! איך האָב עפּים קיינמאָל נישט געזעהען אזא....

זאָגט, אז מלאכים וואָלטען נישט בעסער געווען. דער'אמת'ן טאקי, עס זיטצען זיעבען גרויסע מוידען, איינע גרעסער פאר דער אנדערער, ביי ארמע עלטערן, וואָס ציהען זייער פרנסה פון א קליי־נעם גאלאנטעריע־קרעמעל און פון דירה־געלד. די עלטערן זיינען בעלי־נאוה'ניקעס, בלאָזען פון זיך איבער זייער יחוס. און זיטצען די זיעבען מוידען, טוען גאָר נישט, גיבען נישט א קלאפ א פינגער אָן א פינגער, וויסען נישט פון קיין ארבייט, קאָנען א וואָרט נישט אי־בערלייענען — טא וואָס זאָלען די מוידען טון? זיטצט מען גאנצע טעג און מען רייסט זיך.

איך לאך, וועז איך דערצהל, ווי מיר האָבען זיך אויפגע־פיהרט, ווי מיר פלעגען זיך רייסען. נור לאה הערט זיך צו אזוי ערנסט — זי שמייכעלט אפילו נישט. נישטא פון וואָס צו לא כען, זאָגט זי. דאָס פערשטעה איך שוין נישט; מיר דוכט, אז מען דארף זיך קיקלען פון געלעכטער. אז איך דערמאָן מיך, לאך איך.

כא, כא! זיעבען גרויסע מוידען — איך, די יונגסטע, בין גרע־סער און דיקער פאר די עלטערע זעקס — זיטצען צונויפגעלענט די הענד און האָבען קיין אנדער געשעפט נישט, ווי צו קריגען זיך. פריער שלאָפט מען ביז'ן האלבען טאָג, ווי די פריצות; דערנאָך העבט זיך אָן, וועז זאל פריער אויפשטעהן.

„גנענדיל, טאָמער וועסט דו אויפשטעהן?" שרייט צו מיר די עלטסטע שוועסטער דבורה־גישע.

איך האָב שוין לאנג געוואָלט אויפשטעהן. נור אז זי וועקט מיך, ווייל איך איהר דאָס פערגניגען נישט אָנטון און מאך זיך שלאָ־פענדיג.

„פריצה, מענסט שוין ארויס פון בעט!" שרייט צו מיר נאָך א שוועסטער, ציהענדיג זיך.

„זי וואָרט, מען זאל זי אראָבווארפען פון בעט!" שרייט פון אונטער קאלדרע א דריטע שוועסטער, וואָס ליגט צונויפגעדרעהט ווי א בייגעל.

איך ענטפער נישט.

אך, ציאָרט וואָזמי! איך ברעדיע דאָך. איינס, צוויי, דרײַ, פיער, פינף, זעקס, זיעבען, אכט, נייַן....

איהרע מאַנאָלאָגען.

ערשטער טאָג.

דאנקען גאָט, איך האָב שוין געפונען ארבייט! איך שטעל מיך אין א פאַדריאד וועלגערן מצה. מאָרגען שטעלט מען זיך באקען. אָט זעה איך טאקי, אז א מענש טאָר נישט זאָרגען. איך האָב געמיינט, דער הימעל לעגט זיך שוין אויף דר'ערד, און אז גאָט האָט געוואָלט, האָב איך זיך געפונען ארבייט. פיערציג קאָפיקעס א טאָג — און מצה, כאָטש עס זיך איבער! יעטצט וועל איך ערשט לעבען א טאָג. איך וועל זיך מאכען מצה־ברייען.... איך וועל נאָך קויפען א שטיקעל שמאלץ. מען וועט נור זארפען באלד דירה־געלד איינצאָלען. יאָ, און די שיך פערריכטען. נו, און לאה'ן קומט אויך א רובעל אָנדערט־האלבען. אוי, אוי, וואָס איך דארף האָבען געלד! איך וועל בעסער גאָר נישט קלערען...

זאָל שוין לאה קומען פון איהר נייטאָרען. ווי זי וועט זיך דערפרעהען, וואָס איך האָב געפונען איין ארבייט. וואָס זי איז נעביך אויסגעשטאנען זיך פון מיר. אומעטום ארומגעפיהרט מיך, ארומגעשלעפט זיך מיט מיר. „דורך מיר, זאָגט זי, זייט איהר אוועקגעפאָהרען פון דער היים, דארף איך פאר אייך זאָרגען.“ זאָל איהר גאָט בעצאָלען, סאר' א טייערע נפש דאָס איז. בעסער ווי א לייבליכע שוועסטער...

די לייבליכע שוועסטער האָבען מיר דעם ביסען נישט פערגונען, פערשאָלטען מיר דאָס לעבען. זיי וואָלטען געקאָנט, וואָלטען זיי מיך דערטרונקען אין א לעפעל וואסער. לייבליכע שוועסטער! זאָלען זיי... נור איך וועל זיך נישט שילטען. פע, מען דארף זיך פאָרט אבגעווואוינען פון די קללות.

לאה ווערט אין כעם, אז איך רעד אויף מיינע שוועסטער. זי

צוויי טעג.

די ערשטע פערדיענטע פיערציג קאָפּיקעס! די ערשטע אָנגעהאָרעוועטע גראָשען! עס ווילט זיך מיר טאנצען, שפרינגען! טראַ־לאַ־לאַ, טראַ־לאַ־לאַ, טראַ־לאַ־לאַ!... די ערשטע פערדיענטע פיערציג קאָפּיקעס! צמאָ! צמאָ! איך וואָלט זיי,דאכט זיך, געקוסט אָהן איין אויפהער! אָ, ליעבע, טייערע, גאָלדענע! א ך האָב אייך פערדיענט, איך אליין מיט מיינע הענד, אָט מיט די מאָזאָליעס! איך האָב אייך נישט אויסגעבעטען ביי'ם טאטען אין קראָם, נישט בעקומען פאר אייך א פּאָר קללות פון דער מאמען און קניפ און שטויס פון די שוועסטער! איהר זייט מיינע, מיינע אייגענע, פון מיין שוויים פון מיין מיה! איך מאָג מיט אייך טון, וואָס איך וויל, איך דארף קיינעם קיין חשבון פון אייך נישט אָבגעבען — איך בין די בעל־הבית'טע! נעזונד זאָלט איהר זיין, מיינע פיערציג קאָפּיקעלעך!

סאר' א נייער „צוואנציג־קאָפּיקעס"... פון טויזענד אכט הונדערט זיבען און אכציגסטען יאָהר... זעה — און נאָך א נייער. אָט דער „פינף־קאָפּיקעס" איז גראָד שוין פערשימעלט, קוים וואָס מען קאָן ליינען. קוק נור — ערשט פון צוויי און נייענציגסטען יאָהר!... כע! אָט א מאָדנע זאך!... דער „צוואנציג־קאָפּיקעס" איז עלטער און נייער...

או־או־או, מיינע פיערציג קאָפּיקעלעך! מיין ערשטע ארבייט, מיין ערשטע האַרעוואניע! איך וואָלט זיי וועלען וויזען מיינע שוועסטער. וואָס, שוועסטערלעך, איהר וויסט דעם טעם פון א פערדיענטען גראָשען? נארעלעך! זיי דארפען נויטיג זיטצען און רייסען זיך, אויסעסען זיך דאָס הארץ מיט די עלטערן איבער יעדע קאָפּיקע. א רחמנות אויף זיי, זאָל איך אזוי לעבען! איך מוז זיי אלע אריבערשלעפּען אהער. נאָך פּסח וועל איך... אי, מיינע טיירע קאָפּיקעס! עס ווילט זיך מיר גאָר נישט אויסגעבען אייך, איך וואָלט וועלען אייך אייביג, אייביג האלטען, אויפ'ן האלז טראָגען, אלעמען וויזען...

ארבייטען איז מיר גאָר נישט שווער געווען! איך האָב ג ע־

„שטעה אויף, דו!" בריקעט מיך מיט די פים די שוועסטער באשע, וואָס שלאָפט מיט מיר אין איין בעט.

איך שווייג.

„פערגיב איהר דאָרטען אזוי, אז איהר זאָל נישט ניחא זיין דאָס שלאָפען," שרייט מען צו איהר פון א בעט.

באשע איז גאָר קיין פאָלגערקע נישט, נור, אז מען היסט איהר שלאָגען, פאָלגט זי. זי גיט מיר א קניף מיט די נעגעל, אז עס פערכאפט מיר דער אָטעם. איך כאפ זיך פאר באשע'ס פנים, באשע פאר מיין נאָז; די איבריגע שוועסטער שפרינגען אראָב אייניגוויי פון די בעטען און קומען העלפען באשען; אין א ווייל ארום ליגן איך שוין אויף דר'ערד אין גאנצען צוקניפען און צו־דראפעט. נור אלע זיינען שוין אויף די פים — מען איז אויפ־געשטאנען. און די שכנים ארום קייכען פון געלעכטער.

און אזוי יעדען טאָג, ווי ביי גאָט א טאָג! היינט ווי זאָל מען נישט לאכען? ביי אונז אין שטאָדט זענען מיר א שם דבר, ווי וואהר איך לעב! יאָשע געציל'ס געזינד — ווער וויים עס נישט? און מיר אלע וויסען, אז מען וויים פון אונז, אז מען רעדט וועגען אונז אומ־טום אין אלע הייזער, אז מיר זיינען אויף אלע צונגען — און גאָר נישט, עס ארט אונז, ווי די וואנד. יעטצט וואלפט זיך מיר דאָס בלוט אין פנים פאר בזיון, איך שעם מיך דעם קאָפף אויפצוהעבען —און דאָרטען גאָר נישט. קיין בושה און קיין חרפה איז גאָר נישטאָ! אוי, רבונו של עולם, ווי לעבט מען דאָס גאָר אזוי! איך מאָג טאקי דאנקען און לויבען גאָט, וואָס איך האָב זיך ארויסגעריסען פון דער היים, א גליק איז מיר געשעהען. כל זמן איך וועל לעבען, וועל איך לאה'ן נישט פערגעסען. זי, מאָג מען זאָגען, האָט מיין לעבען גראָטעווועט.

מיט א האלב יאָהר צוריק, איידער איך האָב זיך מיט איהר דער־קאָנט, בין איך געווען ווילד, ווי אלע מיינע שוועסטער; איך האָב געוואוסט נור זיטצען און רייסען זיך מיט אלעמען...

אָט קלינגט זי, דאכט זיך...

לאה'טשקע, איך האָב שוין ארבייט!...

גראָשען, פיער קאָפּיקעס... איך האָב געקוקט דער אידענע, ביי וועל־כער איך האָב איהם געקויפט, אין די אויגען אריין: צו פיהלט זי, אז די אכט גראָשען האָב איך אליין פערדיענט? איך האָב איהר געוואלט ווייזען דאָס גאנצע געלד... איך האָב איהר געוואלט טאקי זאָגען, אז די גאנצע פיערציג קאָפּיקעס האָב איך אָנגעהאָרעוועט אין איין טאָג, איך האָב איהר אפילו די מאָזאָליעס געוואלט ווייזען...איך האָב געוואלט רעדען א סך, א סך; נור איך האָב עפּים קיין וועָרטער נישט געפונען.

„זעהט," האָב איך מיך לסוף נישט איינגעהאלטען, „דער פיער־ציגער איז א סך עלטער פאר'ן צעהנער און דאָך נייער..."

„איז וואָס," האָט מיר די אידענע געענטפערט, ארויסנעמענדיג א הויפען קליין־געלד פון קעשענע און זוכענדיג א קאָפּיקע רעשט פון צעהנער, „דער צעהנער איז אין מעהר הענד איבערגעווועזען....."

„וויפיעל פערדיענט איהר א טאָג?" איז מיר איינגעפאלען צו פרעגען און האָב געטראכט, אז אויב זי פערדיענט נישט קיין פיערציג קאָפּיקעס א טאָג, וועל איך איהר אין עצה געבען, שטעלען זיך אין א פאָדריאד.

„וויפיעל עס מאכט זיך," האָט מיר די אידענע געענטפערט מיט א האלבען מויל און אפילו נישט א קוק געטאָן אויף מיר.

זי האָט מיר אָבגעגעבען דעם אויסגאָב. נור מיר האָט עפּים דער צעהנער שטארק פערדראָסען. איך האָב געפיהלט, אז איך ביינק נאָך איהם. איך האָב א קוק געטאָן אויף דער אידענעס קעשענע, ווי איך וואָלט דאָרטען וועלען דערזעהן מיין צעהנער, מיין אי־גענע צעהנער... עס האָט מיר עפּים באנג געטאָן, וואָס איך האָב לאה'ן נישט געפאָלגט און געקויפט דעם אפּעלסין... מיר איז אומע־טיג געוואָרען... כא, כא, כא, סאר' א נארר איך בין! לאה האָט שוין פון מיר געלאכט. נעבען איהר בין איך וויעדער פרעהליך געוואָ־רען. מיר האָבען געמאכט א סעודה. איך האָב געגעסען מיין חלק מיט א גרויסען טעם. צו לאה'ן זיינען געקומען נאָך א פּאָר מיידלעך און איך האָב זיי געגעבען צו שטיקלעך אפּעלסין און אויס־געוופען: „איז מען מכבר מיט א שטיקעל אפּעלסין, וואָס גענעדיג

ארבייט מיט אוא פערגניגען, אזוי לייכט, אזוי פלינק. די הענד ברע־
כען מיר אפילו, נור דאָס איז אלץ פון די זאכען! איך וויל זיך אפילו
נישט צוהערען. ניין, א ליגען, עס טוט גאָר נישט וועה, עס העכט
מיר גאָר נישט אָן וועה צו טון. ביי דער ארבייט האָב איך געוואָלט
זינגען, שפרינגען. מיר איז געוועזען אזוי פרעהליך, א! עס האָט
זיך מיר געוואָלט ארומנעמען אלע וועלגערקעס, קוסען זיי, האלזען
זיי ווי שוועסטער... נישט ווי מיינע, נאטירליך. וואָס וואָלטען ge־
זאגט מיינע שוועסטער, וועו זיי וואָלטען מיך דערזעהן אין פאד־
ריאד? עס וואָלט זיך פון זיי קערען די וועלט! גאָר, אויס, איך האָב
זיי שוין פערשווארצט די אויגען, זיי וועלען שוין קיין שרוך נישט
קאָנען טון... און פון די עלטערן וואָלט זיך דאָס א ביסעל געטאָן!
או־הא! זיי וואָלטען קברים גערוסען. סטייטש יאָשע געציל'ס טאָכ־
טער שטעהט אין א פאָדריאד! מען דארף זעהען, אז זיי זאָלען זיך
דערווייסען... זאָלען זיי... אוי, סאר' א שלעכטע איך בין! לאה
וואָלט שוין מיר אויסרעדען. אָהן א גאל איז עפּים די לאה...

נור בייז איז דער מצה־רעדלער ביי אונז אין פאדריאד! ער
שטעהט מיט אוא מינע, גלייך ער וואָרט, מען זאָל איהם נור זאָגען
א וואָרט, ער זאָל זיך אָנהעבען צו זידלען. ער האלט די אויגען
אויף די מצות און העבט זיי זעלטען אויף. אויף זיינע איינגעצוי־
גענע ליפּען ליעגט א שלעכטער, בייזער שמייכעל...

לאה'טשקע, זעהט נור, מיינע ערשטע פערדיענטע פיערציג
קאָפּיקעס!...

דרי טער טאָג.

וועד איז צו מיר גלייך? א קרומער אודאי נישט. אָט האָב איך
נאָך פיערציג קאָפּיקעס! נעכטען האָב איך געוואָלט מאכען א
באל פאר די ערשטע אָנגעהאָרעווטע, מי ט'ן אי י ג ע נ ע ם
ש ו י י ס פ ע ר ד י ע נ ט ע, פיערציג קאָפּיקעס. לאה האָט
מיך געוואָלט אָבהאלטען. איין עברה נעלד, האָט זי געזאָגט. נור
איך האָב זי נישט געפאָלגט. איך האָב געקויפט איין אפעלסין
אָדער, ווי מען רופט עס דאָ אָן, א פאָמעראנץ, פאר נאנצע אכט

מוז איהר מודה זיין: זי גיט עפּים אלץ אזוי ריכטיג צו פערשטעהן. נאָך אין דער היים, אז זי האָט מיר אָנגעהויבען אויסצואוויזען, אז איך לעב שלעכט, איז מיר יעדעס וואָרט אריינגעקראָכען אין האַר־צען... איך האָב איהר נישט געוואוסט וואָס צו ענטפערן. און, דאכט זיך, א פּראָסטע נייטאָרין!

דער רעדלער ביי אונז אין פּאָדריאד איז, ווי איך פערשטעה, אויך קיין פּראָסטע זאך נישט. ער וווייזט אויס זעהר איין עדעלמאן. ער האָט זעלטען קלוגע אויגען — שווארצע אויגען, פייערדיגע. א שיינער יונג! איך וואָלט שוועדען, אז ער איז עהנליך צו... ניין, ביי יענעם זיינען זיי גאָר גרויע אויגען און בלאָנדע האָר...

איז ער אָבער נאָך ביזי, א גרויל! ער מוז נישט זעהר צופריע־דען זיין, וואָס ער ארבייט אין פּאָדריאד: איהם מוז עס נישט אָנ־שטעהן. סאר׳ א נארעלע! ערד גראָבען, שטיינער טראָגען, האָלץ האקען, אבי זיין זיך אליין א בעל־הבית, נישט זיטצען ביי די על־טערן אויפ׳ן קארג און רייסען זיך מיט די היימישע. ווי פערשטעהט ער דאָס נישט?

ער האָט געמוזט א סך צרות איבערטראָגען, נעביך, מען זעהט נאָך זיין פּנים, נאָך זיינע קליידער...

אָ־אָך!...

שא, מען דארף שוין אוועקגעבען די שיך פערריכטען.

פּיערטער טאָג.

איך קאָן עפּים גאָר נישט טון, איך וועל היינט נישט קאָנען צוהערען, וועז לאה וועט לייענען. מיין קאָפּף איז פערנומען.... עס איז מאוס פאר זיך אליין... מיין קאָפּף איז פערנומען מיט׳ן רעדלער. וואָס קלייבען זיך די לאנגע קאפּאָטעס צו קוקען אויף איהם? וואָס איז ער, א בער, וואָס? ווילדע מענשען עפּים, פע!

ער האָט אויף מיר אויך א פּאָר מאָל אָנגעשטעלט די אויגען מיט אזא כעס, אז איך האָב מיך דערשראָקען. פאר וואָס איז ער אין כעס אויף מיר? אז איך קוק אויף איהם, טו איך איהם עפּים שלעכטס? נור אז ער ווילל נישט, דארף מען נישט. איך האָב אראָב־

בת יאָשע געציל'ס האָט געקויפט פאר אייגענע געלד, אָנגעהאָרעוועט אין פּאָדריאד פון מצה וועלגערן!" זיי האָבען געלאכט, לאה האָט געלאכט, און איך האָב געטאנצט און געשפרונגען און אלעמען דערעסען מיט מיינע קוסען...

לאה האָט געוואָלט לייענען פאר אונז א בוך, נאָר איך האָב נישט געלאָזען! מיר איז נאָר נישט געקראָכען אין קאָפּף. איך האָב נור דערצעהלט פון אונזער היימישען אויפּהר און זיי האָבען געלאכט. עס איז טאקי א וואהרעס טעאטער.

די זיעבען מוידען טרינקען טיי, אלע זיטצען אָנגעבלאָזען — מען זוכט זיך עפּים, ווי צו בינדען זיך אייגע צו דער אנדערער.

„ביי דיין דוואָשקע'ן אין קראָם איז שוין אין שטיקעל ציטץ", זאָגט די עלטערע שוועסטער דבורה גישע צו דער פיערטער, צו שימע'ן.

„אזוי פיעל וואונדען דיר, וויפיעל מעהר אלס איין שטיקעל," ענטפערט שימע.

„אָך, הלואי! איך האָב אליין געזעהען," שוועדט דבורה גישע.

„זאָלסט אזוי זעהען א חתן!" שילט זי שימע.

„זעה דו קיין חתן נישט!" שרייט ארויס דבורה גישע, וועלכער עס געהט שוין דאָס נייען און צוואנציגסטע יאָהר.

„איך וועל שוין געראָד זעהען, נור דו... או־הום, א סברא אז פערפאלען!" לאכט די דריי און צוואנציג־יעהריגע שימע, אין וועלכער עס ליעבט זיך דוואָשקע דער שניט־קרעמערינס זוהן.

דבורה גישע געפינט קיין וועדטער נישט און גיעסט ארויף אויף שימע'ן דאָס גלאָז טיי.... נו, און עס וועדט א מלחמה!

לאה זאָגט, אז אין זיי זיינען שולדיג די עלטערן, און אין די עלטערן וווייטער איז שולדיג דאָס גאנצע אידישע לעבען. צווישען די אידען, זאָגט זי, הערשען נאָך א סך מאוסע מנהגים און געווואוינהייטען. מען האלט נאָך פון יחוס; די פרומע יחסנים האָבען פיינד מלאכה און בעלי־מלאכות, וווייכען אויס די בילדונג. די עלטערן, זאָגט זי. האָבען נישט געקאָנט פערשטעהן מעהר, ווי אלע אידען... הום! ביי איהר איז קיינמאָל קיינער נישט שולדיג. און מען

האָט זיך עפּעס נישט געוואָלט, ער זאָל זיך קריגען... ער האָט זיך אָבער נישט איינגעהאלטען...

שולדיג בין איך! פּאר וואָס האָב איך געשוויגען? נישט ער האָט געדארפט קריגען זיך, איך האָב דאָס געדארפט טון. איך בין א גרויסער נאר, א שוטה — וועז מען דארף רעדען, שווייג איך! אָט, מיט די שוועסטער, אָ, קען איך מיך רייסען... אוי־אוי!

„איהר ווילט זעהען," האָט ער געשריען, „ווי איינער ראטעוועט זיך פון הונגער־טויד, פון א טשוואק אין באלקען?"...

איך האָב מיך שיער נישט צו־וויינט... איך האָב זיך קוים איינגעהאלטען, איך האָב געפיהלט, אז מיינע טרערען וואָלטען איהם נאָך מעהר צוריצט.

אזוי פיעל יאוש, אזוי פיעל יאוש... ווי ער האָט דאָס א וואָרף געטאָן דאָס רעדעל, ווי ער האָט זיך געכאפּט פאר'ן קאָפּף!

איך האָב מיך דערשראָקען, ער זאָל חלילה נישט אראָב פון זיצען, און בין צוגעלאָפּען צו איהם צו בערוהיגען איהם....

איך וואָלט געוואוסט, וואו ער וואוינט, וואָלט איך געגאנגען צו איהם. ער קאָנן נאָך קראנק ווערען פון עגמת נפש... ער איז נאָך דאָ אפשר איין עלענד...

רבונו של עולם, דאָס הארץ צורייסט זיך מיר.

שטארקער גאָט, העלף איהם אין זיינע נויטען!...

1895.

געלאָזען די אויגען; איך האָב זיך אָבער נישט לאנג געקאָנט אײנ־האלטען. איך וויים אליין נישט — מיר ווילט זיך עפעס קוקען אויף איהם; איך ווילּ טרעפען, ווער איז ער? וואָס איז ער פאר א מענש? איך האָב אויפגעהויבען די אויגען, איך האָב איהם געוואָלט זאָגען, אז אויף מ י ר דארף ער נישט זיין בייז. ער האָט אויף מיר אויך א קוק געטאָן, נור שוין נישט אזוי צאָרניג. ער האָט מיך אָנגע־קוקט נייגיעריג, גלייך ער וואָלט וועלען וויסען — ווער א י ך בין?

איך וואָלט עס איהר גרייליך געזאָגט: איך שעם מיך נאָר נישט, זאָלען אלע וויסען, אז יאָשע געציל'ס טאָכטער איז א מצה־וועלגערין, א גרויסע זאך! איך וועל מיך אפילו שטעלען דיענען, אבי צו פערדיענען מיין ברויט.

וועז איך וואָלט געהאט געלד, וואָלט איך מיך געלערנט איין ארבייט. לאה'ס בעל הבית'טע בעט ביי מיר דריסיג רובעל.

אי, געלד, געלד!... וועז איך וואָלט געהאט געלד!... א, וואָלט גוט געוועזען! איך וואָלט די ערשטע זאך — איהם געהאָלפען.... איך וואָלט איהם געליהען געלד... נאט, טוט אייערם, לערנט זיך, וואָלט איך איהם געזאָגט. מען זעהט נאָך איהם, אז ער האָט זיך געלערנט.

איך וואָלט זיך אויך געלערנט... נור—מאלע וואָם!...

— —

סאר' א ביטער רחמנות אויף איהם מוז זיין! ער נעמט מיר אוועק דאָם לעבען...

פ י נ פ ט ע ר ט א ג.

איך בין אויסער זיך, אויסער זיך בין איך! רבונו של עולם, וואָם ווילּען זיי פון איהם? קלייבען זיך ארום איהם, רייצען זיך מיט איהם, נעמען איהם אוועק דאָם געוונד! וואָם שניידען זיי איהם דאָם הארץ?

ער האָט אלץ געקוקט אויף מיר, גלייך ער וואָלט ביי מיר אום הילף געבעטען; זיינע אויגען האָבען געברענט. נור איך האָב איהם געוואָלט בערוהיגען, איך האָב צו איהם געשמייבעלט. איך האָב איהם געבעטען מיט די אויגען, ער זאָל נישט אָנהעבען מיט די אידען. מיר

אוז דער טאטע האט געשלאגען סכנות'דיג... איינמאל איז געווזען אזא מעשה:

עס האט זיך צוגעראבען אייז אלטע מאשיז. דער טאטע האט אבגערעכענט דעם ארבייטער פינף רובל פאר פערריכטען זי.

דער ארבייטער איז אבגעווזען ביים טאטען צוואנציג יאהר; ער האט זיך נאך מיט מיר גענאנטשעט, ארומגעטראגען. אייז ערליכער מענש געווזען, א שווייגענדיגער. מסתמא אויך קיין מענש נישט, כע...

דאס רחמנות־פנים'ל פון דעם ארבייטער, זיינע שבועות דורך טרערען, אז ער איז נישט שולדיג, האבען מיך געריהרט. „טאטינקע," האט זיך מיר ארויסגערעדט, „טאטינקע, אייז עולה טוסט דו... א רחמנות... ער איז נישט שולדיג... אייז אלטע מאשיז"... נו, נו, האב איך געהאט! די אויגען זיינען געווזען אונטערגעשלאגען, פון נאז איז מיר געגאנגען בלוט. איך האב געשוויגען. מיך האט מעהר נישט פערדראסען אויפ'ן טאטען — גערעכט בין איך דאך... א רחמנות אויפ'ן ארבייטער איז דאך געווים... אוז בלוט האט געגאסען — א גאנץ עמער! איך האב אודאי צעהן קווארט וואסער איבערגעפיהרט. גוט נאך, וואס איז אונזער דירה איז א וואסערלייטונג... איז דער אלטער דירה וואלט גאר שלעכט געווזען... דארטען איז פאר נאכט קיין מאל קיין וואסער נישט געווזען איז שטוב...

נאכדעם וווייטער איז געווזען אזא מעשה. איהר מוזט עס הערען! איך האב געשלאגען דעם טאטען, כע!

ער האט מיך איינמאל געטראפען איבער א בוך... איך האב זעהר ליעב ביכער צו לעזען... דער שכן פלעגט מיר געבען... האט ער מיך, דער טאטע, געווארפען אויף דר'ערד, געטאפעט מיט די פיס אין קאפף, אין בויך, אין הארץ... בלוט איז געגאנגען פון די ציין אוז פון נאז. איך האב געשוויגען. עס האבען נור די קלעפ געהיל־פעכט. נור, אז ער האט דאס בוך געריסען, האב איך די האנד אויסגעשטרעקט אוז א קוק געגעבען ברוגז'ליך אויפ'ן טאטען. „דאס איז א פרעמדס בוך, א גוטס, אייז עברה," האב איך ברוגז'דיג געשטא־

געשלאָגען דעם טאַטען

זיי, זיי רייצען מיך! זיי, זיי זידלען מיך!... „געשלאגען דעם טאטען!" פֿראַגט! דעם טאטען האָב איך געשלאגען? א י ך וועל שלאגען דעם טאטען? !... כע!...

וואס אמת איז אמת, משגע בין איך. אזוי זאגט דער דאקטאר, אזוי האָט געזאגט אונזער שכן דער סטודענט און איך וויים דאס אליין.

איך בין קיין מענש נישט! איך בין, איך בין... איך האָב שטענדיג געוואלט פרענגען ביי אונזער שכן, וואס בין איך אזוינס... נור א מענש בין איך געווים נישט.

ער פלענט מיר זאגען, אז א מענש דארצ האבען אייגענעם שכל, אייגענעם וויללען און דארף קאנען אויספיהרען זיינס... איהר פערשטעהט איהם? איך — אסור. ווי איז דאס, איך בעט אייך, איין אייגענער שכל און ווילען?

נור ווי די מעשה איז — קיין מענש בין איך נישט. אבער שלאגען דעם טאטען?! איך?! ווי הייסט?!...

וואס אמת איז אמת — מיך האָט דער טאטע גאנץ אפט געשלאגען, אפילו צו אפט... „טירריבווינץ" איז קאפף... „טירריבווינץ" איז הארץ... איך האָב געשמייבעלט, שטענדיג געשמייבעלט, בין עס פלענט נישט אנהעבען געהן בלוט. לאזט זיך בלוט, וועט איך אבהענדיג, כי הדם הוא הנפש — דאס בלוט איז דאך דאס לעבען!... דאס איז שוין איבריג, דאס דארף מען שוין נישט... נור געשוויעגען האָב איך, שטענדיג געשוויעגען. קיין וואָרט נישט הויך, קיין פיפס... צו וואס?...

לייכטער איז קאפף?... און אז ער וואלט מיך געהרגעט? א גלייכ־ווערטעל איז דאס, וואס... נור איך האב געשוויעגען... ז׳ האט זיך פאר מיר איינגעשטעלט... דער מאטע האט אנגעהויבען זי צו שלאגען... און איך... עס האט מיך געווארפען ווי איז א פיבער... עס איז מיר געווארען אזוי מאדנע... איך האב געברענט... אז עס איז מיך לייכטער געווארען, איז דער מאטע געשטאנען א פערבלוטיגטער...

הם! האב א׳ך איהם געשלאגען?!... ;א געלעכטער איז דאס דאך!...

דער דאקטאר זאגט, אז איך בין גערירט... איהר זעהט, א, עס וואלט מיך אין קעלט...

1894.

מעלט. איך האב דערפאר בעקומען נאך א פארציע... נאכדעם האט מיך דער טאטע אויך דריי טעג פערשלאסען, וועניג עסען געגעבען אוו אלע טאג געשלאגען. איך בין געזעסען אוו געליינט די שטיק־לעך פון בוך, וועלכע איך האב ארויסגענג'ענב'עט צו זיך איז קעשענע... כי, כי, כי... עס האט מיר באנג געטאן נור איין זאך: אויך איין שטיקעל איז געשטאנען, אז דער העלד איז געלאפען טרינקען זיך, אוו איך האב דעם סוף נישט געוואוסט... עס האט מיר טאקי באמת באנג געטאן אוו רוהען ניט געלאזט...

אבער שלאגען דעם טאטען?! כע־ע!

דא צום סוף... נאר איך שעם מיך צו דערצעהלען... א ליעבע, כע!... איהר הערט, ווי מיין קול ציטערט? איך קאן קאלטבלוטיג ניט רעדען וועגען דעם. זי ווהנט נעבען אונז. א טיר נעבען א טיר... איך זאג אייך — א טיערינקע, א ליובינקע, א גאלדעלע.... זאג איך אייך! שטענדיג זיטצט זי איבער איין ארבייט. מיט דער נאדעל האלט זי אוים איהרע עלטערן. שטיל ווי א טייבעל. קיינמאל קיין אונצופרידען ווארט נישט; שטענדיג גוט צו אלעמען; שטענדיג מיט א ווארט רחמנות!... איך זאג אייך... א, עס דריקט מיר דאס הארץ... א!.. איך זאג אייך — א זיסינקע, א הארציגע, א... א... א מאמינקע!.... איך פלעג צו איהר אפט געהן... איהר זעהט, א, איך כאפ קוים דעם אטעם... איך האב ליעב געהאט זיטצען אוו קוקען אויף איהר, נור קוקען, ניט אראבצונעמען איין אויג... דער טאטע האט מיך דערזעהען אריינגעהן צו איהר... איז ער אריינגעלאפען האסטיג נאך מיר גלייך, געכאפט פון טיש א מעשענע לייכטער אוו געווארפען מיר איז קאפף... דאס ערשטע מאל, דאכט זיך, האב איך א ווייטאג דערפיהלט.. עס האט א שפריטץ געטאן דאס בלוט... דער טאטע האט מיך שוין געשלאגען מיט די פויסטען... דאס הארץ האט מיר געדריקט, שטארק געדריקט... עס האט מיר געברענט איז די אויגען, נור ווינען האב איך נישט געווינט... געשוויגען האב איך; קיין ווארט נישט... עס איז מיר מהר נישט זעהר אומעטיג גע־ווארען אוו פערדראסיג אויפ'ן טאטען, ווי ווארפט מען דאס א שווער

דיג אין כעס אויף כתריאל תודרום'ן דערפאר, וואס עס איינטערע־ סירט איהם גאר נישט די גאנצע מעשה, ווי נישט זייז זאך גאר, אוז ווי׳ל נישט דערגעהן, ווער די וויסע חברה'ניקעס זיינען געווען. כתריאל תודרום האט אפילו נישט געהערט, וואס שמעלקע וועלוועלס האט גערעדט צו איהם, ווי׳ל ער איז געווען שטארק פערטראגען. ער האט נור געפיהלט, אז מען שטערט איהם נאכצוגעהן נאך זיינע גערענקען. ער האט פריי אבגעאטעמט, אז אלע זיינען זיך צוגאנ־ גען פון קלויז אוז ער איז געבליעבען אליין. דאמאלס האט ער זיך אבגעשפיעלט דעם ראק, פערנאנדערגעמאכט דאס העמד אוז אוים־ געצויגען זיך אויף א באנק. א זיסער שמייכעל איז געלעגען אויף זיינע ליפען אוז אפט פלעגט ער זיך צוגיסען איז א שטילען ג־ לעכטער. —

זיסע גערענקען!

זיי ליעגען ביי איהם אין קאפף פון איז דער פריה, וועז זיין חבר ברוך בינוש, וועלכער האט נעכטען חתונה געהאט, האט צום ערשטען מאל אנגעטאן דעם טלית.

עפים האט זיך כתריאל תודרום בעת מעשה זעהר מאדנע ג־ פיהלט. ער איז געשטאנען נעבען דעם חבר א צוגעשמידטער, האט נאכגעקוקט יעדער בעווענונג זיינער, איז מויל ארויסגעקוקט איהם, אוז א בריטער חניפה'דיגער שמייכעל האט זיך צוגאסען אויף זיין געזיכט. ער האט געגלעט דעם טלית, בעטראכט די ציצית אוז איז געווען א בעלן ביי קוסען די ציצית „אנטלייען" זיי ביי ברוך בינוש'ן. ער האט זיך מעהר נישט געשעמט, נור גלייך האט עם איהם שטארק פערדראסען, אוז א גאנץ שמונה עשרה האט ער זיך לונג אוז לעבער אויסגעגעסען.

זיצענדיג אזוי נעבען חבר, האט זיך איהם פלוצלונג פארגעשטעלט א בילד, ווי ער, כתריאל תודרום, שטעהט אנגעטאן איז א טלית. ער איז אויפגעשפרונגען פון ארט. דאס הארץ האט איהם שטארק ג־ קלאפט, איז די שלייפען האט איהם געזעצט ווי מיט האמערס, אוז דאס געזיכט האט זיך אויף איהם אנגעצונדען. איהם איז געווארען אזוי געשמאק, אזא מחיה אויפ'ן הארצען, אזוי פרעהליך, לעבעדיג,

אַ קלויזניק.

כתריאל תודרום דער ישיבה־בחור איז אומגעגאנגען איבער דער קלויז הין און צוריק שטארק פערטראגען — אזוי פערטראגען, אז ער האט נישט געפיהלט, ווי ווייסע חברה'ניקעס האבען איהם פון הינטען צונעבונדען שמאטעס, שטריקלעך, פאפיערלעך, און אנגעקלעבט אויף איהם א געל שטיקעל פאפיער, אויף וועלכען זיי האבען אנגעשריבען מיט גרויסע אותיות אזעלכע מיאוסע ווערטער, וועלכע האבען אנגעצונדען ווי א פייער דעם אלטען גביר שמעלקע וועלוועלעם. ער האט זיך צושריען הויך אויפ'ן קול, אז די גאנצע קלויז האט געהערט, אז אויף די קבצנים איז אסור לרחם, ווייל זיי צולאזען זייערע קינדער און געבען זיי נישט קיין רעכטע ערציהונג. ער האט נאך צוגעזאגט פינף קאפיקעס אויף שנאפס דעם, ווער עס וועט געפינען די יונגאטשעס, וועלכע האבען עס געטאן: ער וועט זיי שויין אנלערנען, זיי וועלען שוין דאכט זיך מעהר קיין כח נישט האבען צו שרייבען אזעלכע ווערטער, ער וועט שוין אויסבעסערען זייער עריהונג. — אויך דער שטאדט־מגיד האט שבת דערמאנט דאס פאפיערל אין זיין דרשה און נעזאגט, אז אזוינס איז נאך ניט געהערט געווארען אין א מקום קדוש, זינד די ערד איז א פוס־ביינקעלע ביים כביכול. מען זעהט, אז גאט איז נערעכט און זיין משפט איז נערעכט און וואס ער טוט מיט אידען נאך אזעלכע זאכען איז נאך אלץ וועניג. די גאנצע שטאדט האט געקלונגען מיט דעם פאפיערל, נור איין כתריאל תודרום איז רוהיג געווען, כאטש פון דעם פאפיערל איז איהם געבליעבען א זעהר מיאוס'ער צונאמען, מיט וועלכען עס פלעגען איהם רופען אפילו גבירישע קינדער. דעם נאמען האט צום ערשטען מאל ארויסגערעדט טאקי שמעלקע וועלוועל אליין, וועראנ־

וואלט אפילו געקאנט זאגען: „ר' זלמן חיים, מאכט, איך זאל אנ־טון א טלית, כי־כי־כי!" אדער גאר: „רב זלמן חיים, גיט מיר א טליתז" קורץ און גוט, אבער דאך! ער פיהלט, אז עס ציטערט איהם דאס הארץ און ער וועט נישט קאנען רעדען.

דאן טראכט ער וועגען פערשיעדענע אנדערע וועגען, אויף וועלכע ער וואלט אפשר געקאנט צוקומען צום „נאך עפים." ער וואלט געשווארען, אז ער האט נעהערט, אז מען קאן אויסקומען אהן א שדכן אויך. אבער ערשטענס פיהרט זיך עס ביי גוים אזוי אפיקורסים. אזוי צווייטענס, וויים ער איינפאך נישט, ווי זיי טוען עס. — עס בלייבט ביי איהם צולעצט, אז ער וועט זיך דורכרעדען וועגען דעם ענין מיט ברוך בינוש'ן. ברוך בינוש איז א סך עלטער אזן פראקטישער — ער איז שוין עטליכע מאל געווען א חתן. אזן גלאט מיט ברוך בינוש'ן רעדט זיך איהם פרייער. ער האט זיך קוים דערוואגט אויף איהם.

ער האט זיך ארויינגעלאזען מיט איהם איז א שמועס, כלומרשט בלויז פון נייגיעריגקייט וועגען אזן ברוך בינוש האט איהם איינפאך ארויפגעלעגט שטייגער אויפ'ן הארצען:

„ווי שטעלסט דו עס דיר גאר פאר, אז מען קאן האבען חתונה אהן א שדכן? מיינסט, אז מען קאן דאס לייכט אויסגעפינען, ווער די בעשערטע איז? צו אזא זאך, שוטה איינער, דארף מען זייז מסוגל! אט אפרים בער האט מיר נישט געקאנט אויספיהרען א שידוך, אזן זלמן חיים האט געטראפען מיין בעשערטע איז איינס אזן צוויי!... נו, טא ווי קאן מען שוין חתונה האבען אהן א שדכן, פרא אדם, דו?... שא, נאך מעהר! דער גאנצער וועלט איז ידוע, אז שמעלקע וועלוועל'ס אייניקעל איז געווען פערקאכט איז דער ארמער בייליע ריבה'ס אזן האט געשריען, אז נור זי מוז זייז זייז ווייב. זי האט נאך פון איהם אפילו א קינד געהאט. אזן וואס איז דער סוף? האט ער טאקי חתונה געהאט אויף א נישט היגער אזן געגומען צוואנציג טויזענד רובעל נדן, אזן דעם שידוך האט אויס־געפיהרט משה נתנאל דער לאנד־שדכן!... נו, בהמה?..."

כתריאל תודרוס האט געמוזט צוגעבען. יא. ברוך בינוש איז

אז ער האט זיך פערנאנדערגעלאכט אויפ'ן קול. ער האט זיך גלייך פערכאפט, ווייל מען האט זיך אומגעקוקט אויף איהם, אוז ער האט אנגעהויבען שטיקען זיך איז דער פויסט.

ער שטעלט זיך פאר, ווי ער טוט אז דעם טלית, וויקעלט זיך איין אין איהם, אריבערווארפענדיג איהם איבער'ן קאפף, אוז זאגט „מה יקר" אזוי געשמאק מיט הארץ, מיט כח, אונטערשפרינגענדיג, אז די גאנצע „פמליה של מעלה" לעקט די פינגער אוז איז קלויז קוקען אלע אויף איהם, אוז קוועלען פון איהם אוז לויבען איהם אוז ווילען איהם נאכמאכען. נאט אליין טאקי טוט אזוי אז דעם טלית — אוז דאס מיט דער הילף פון מלאכים... נור ער וויל נישט נאט פוגע בכבוד זיי אוז פערטרייבט פון זיך דעם רעיוז. — ער שטעלט זיך ווייטער פאר א בילד, ווי נאך „מה יקר" לאזט ער אראב דעם טלית פון קאפף אוז לענט איהם אזוי שיין אויס אויף די אקסלען, אז זינד עס געהעז ביי אידען טלית אוז כל זמן זיי וועלען גהען — אוז דאס, רעבענט ער, וועט נאך לאנג דויערן — האט נאך קיינער אזוי נישט געטראגען אוז וועט נישט טראגען! — אוז איהם האט זיך שטארק פערוואלט א טלית.

אבער צום טלית מוז מען בעקומען נאך עפים — אוז דאס נאך עפים איז איהם טאקי ווי א ביזן איז האלז. דער עיקר, דאס ברייננט ארויף אויף שלעכטע געדאנקען. דאס „נאך עפים" איז דער פארם פון א נקבה שווימט ארויף פאר די אויגען אוז בעשמוצט די רייזקייט פון דעם טלית. אה, וועז מען וואלט געמאגט טראגען א טלית אהז דאס „נאך עפים". ער שטארקט זיך אוז פערטרייבט די שלעכטע געדאנקעז אוז טראכט ווי צו בעקומען דעם טלית, היטענדיג זיך, אז דאס „נאך עפים" זאל חס ושלום נישט אננעמען קיין בעשטימטע פארמען.

ער וויים פון שדכנים. ברוך בינוש'ן האט אויסגעפיהרט דעם שידוך זלמז חיים דער שדכן. אבער וועז ער זאל ווארטען ביז די שדכנים וועלען זיך דערמאנען אויף איהם, קאז אוועקגעהז ווער וויים וויפיל צייט. אוז דער ערשטער וועגדעז זיך צו זיי, שעמט ער זיך עפים. ווי זאגט מען דאס: „רב זלמז חיים, איך וויל חתונה האבען!" אדער: „גיט מיר א וויב!" מעשה גראבער יונג, פעל ער

איהם געוואַרעז וואַרט, אוז ער האָט אַנגעהויבעז שנעל ארומצוגעהז. מעז האָט איהם אַבער גלייך אַבגעשטעלט.

„וואָס ביזטו משגע, וואָס? דיר וויל זיך איז דער פריהענדיגע? וויל סט נאָך א צעטעל?" מעז האָט איהם אַנגערופעז מיט'ז צונאמעז.

כתריאל תודרוס איז ארויס פוז קלויז. ער איז געבליבעז שטעהז אויף די טרעפ אוז האָט אויפגעהויבעז די אויגעז צום הימל, אוז זיי האָבעז אויסגעדריקט א וואַרם געבעט. „רבנו של עולם, שיק מיר אראָב א ביסעלע נבואה... א הארעלע נבואה.... כאָטש אויף איין מאל. מעהר ווי איך נישט... מעהר דארף איך נישט.... רבונו של עולם!.. א טראָפעז טאקי! אויף איין מאל נור מסוגל זיין! גרויסער גאָט, איך ווי ל דיר דאָך דיענעז איז א טלית!..."

טרערעז האָבעז זיך איהם אוש אַנגעשטעלט. אוז איז א ווייל ארום האָט ער זיך אַנגעהויבעז צו פיהלעז עפיס מאדנע. איהם האָט זיך גערַאכט, אז אויף איהם ציעהט זיך אז איז אַנדער הויט אוז איהם איז זעהר פרעהליך געוואַרעז. ער איז אריינגעלאָפעז איז קלויז, וואו מעז האָט שוין גערַאוועט מעריב, אוז ער האָט זיך געשטעלט דאוועז מיט אזא טעם, מיט אזא היץ, אז חיים ליב דער נסתר האָט עדות געזאָגט, אז נאָך אזא תפלה אוז ער וואָלט משיח'ז אראָבגעבראכט. מיט דערזעלבער היץ האָט ער געלייענט קריאת שמע פאר'ן שלאָף, מיט דערזעלבער היץ האָט ער אויף מארגעז איז דער פריה געדאוועט, משניות געלערנט אוז תהלים געזאָגט. דאז האָט ער געפיהלט, אז ער האָט שוין איז זיך דעם כח פוז נבואה. נור אז עם זאָל זיין רעעלער, האָט ער זיך טובל געוועזעז איז דער מקוה, וועלכע רייניגט, ווי בעקאַנט, די אידעז אוז מאכט זיי מסוגל מקבל צו זיין די קדושה, כאָטש זי האָט א ווידער־ריח. פוז דער מקוה איז ער ארויס, רייבענדיג די הענד פאר נחת — ער האָט געפיהלט אויף זיך די שכינה.

אוז די שכינה, וועלכע האָט אויף איהם געהוהט, האָט איהם אונטערגעזאָגט, אז ער זאָל געהן איבער די גאסעז, אוז אויב, בעגעגענדיג א מיידעל וועט זיך איהם אויסשרייעז: „יא!" איז דאָס זיין בעשערטע, אוז אויב: „נייז!" איז נייז.

געוועבט. לית ברירה, מעז מוז זיך מאכען האַרץ אוז רעדען מיט זלמז חיים'ען.

דעם גאנצען דאוונען האָט ער זיך ארומגעדרעהט ארום דעם שדכן, דאוונענדיג הויך, מיט טעם, שארף ארויסרעדענדיג יעדעם וואָרט, אוז מאכענדיג א ברייטען חניפה'דיגען שמייכעל, ווי נור דער שדכן פלעגט א קוק טוז אויף איהם. נאָך מנחה האָט דער שדכן ארויסגענומען זיין ליולקע צו פערריכטערען אוז כתריאל תודרום איז צוגעשפרונגען צו איהם מיט א שוועבעלע. ער איז געבליבען שטעהז נעבען דעם שדכן, קראצענדיג זיך הינטער'ז רעכטען אויער אוז מיט'ז שמייכעל אויף די ליפען.

„כי!"

דער שדכן האָט אויף איהם פרענענדיג א קוק געטאָן.

„כע!"

„וואָס איז דיר, וואָס קוועטשטו זיך?"

„כי! כע!... איך וויל... כי!... איך וויל..."

„וויל‌סט א כלה?"

„כי־י־י! יא!... ניין!... איך וויל א טלית!... כע!..."

דער שדכן האָט אויסגעשטעלט די אויגען.

„ביזט משגע צי חסר דעה? איך האנדעל נישט מיט טליתים — איך גיב נור כלות."

„כי, כי, כי!... איך... מיין דאָם טאקי, כי!... איך וויל אבער דער עיקר... כי!... דער עיקר וויל איך א טלית... גיט מיר א טלית!..."

דער שדכן האָט אויסגעשפייט אוז איז אוועקגענאנגען, לאזענדיג כתריאל תודרום'ען מיט דעם ברייטען שמייכעל אויף די ליפען, מיט דער האנד הינטער'ז אויער אוז מיט א „כי" איז האלז. כתריאל תודרום האָט איהם נאכגעקוקט, ביז ער איז ארויס פון קלויז, אוז דאז האָט ער אראבגענומען די האנד פון הינטער'ז אויער אוז געמאכט א זויערע מיענע. וואָס טוט מען יעטצט? שטארק פערמרויערט איז ער ארומגענאנגען איבער'ז קלויז מיט פערשיעדענע פלענער איז קאפף. פלוצלונג איז ער רויט געוואָרען, איז קאפף איז

ער־ וויים ?... ער וועט שויז זעהז... נור ער וועט געהז שנעלער — ער וועט פערקירצעז דעם וועג.

איז א טיר פוז א קראם בעווייזעז זיך קלייד־ער־סמנים פוז אייז ארויסגעהענדיגער נסבה. ער לאזט אראב די אויגעז צו דער ערר, מאכט די ערנסטעסטע, בעשעפטיגסטע מיענע אוז געהט שנעל מיט פעסטע טריט, זעהענדיג פאר זיך דעם זוים פוז א קלייד. אוז אז ער האט אנגעיאגט דעם זוים פוז דעם קלייד, האט זיך איהם אוים־געשריען „יא!" אוז עס האט איהם א ריס געטאז אין הארצעז אוז ער האט נעוואלט א שפריז טוז פאראוים.

אבער די טרעגערין פוז דעם זוים האט זיך א טרייסעל געטאז פוז זיין אויסגעשריי אוז אויסגעדרעהט זיך צו איהם.

„טפוי, צו דיין קאפף, צו דיינע הענד אוז פיס!..."

ער איז געבליעבעז א פערציטערטער אוז האט אויפגעהויבעז די אויגעז.

פאר איהם איז געשטאנעז — —זיין אייגענע באבע.

1893.

ער האט זיך געלאזען געהן. דאס הארץ האט איהם געקלאפט און ער האט מורא געהאט צו קוקען אויף די פארבייגעהער — אפשר פערשטעהען זיי, צולייב וואס ער געהט ארום איבער די גאסען. עס האט זיך בעוויזען א מיידל, און עס האט זיך איהם אנגעהויבען צו מישען אין קאפף, און עס האבען איהם געציטערט הענר און פיס. ער האט זיך געלאזען לויפען ענטגעגען איהר.

„יא—ניין!" האט ער אויסגעשריען אזוי משונה, אז ער אליין האט זיך דערשראקען און איז ענטלאפען אהן א נשמה צו דער קלויז. דערוועהענדיג די קלויז, איז ער געקומען צו זיך, האט זיך ארומגעקוקט און דערשראקען — מען זאל איהם נישט אננעמען פאר משגע. ער איז געווארען אויף זיך אליין אין כעס און האט זיך אויסגעזידלט מיט דעם גייעם צונאמען. ער האט געמאכט א מיענע פון א געשפטסמאן, אננעקנויטשט די שטערן, דאס היטל אראבגערוקט אויף די פאטילייצע און געלאזען זיך גהען מיט גרויסע טריט, נור לאנגזאם. ער האט זיך געפיהלט שטארקער.

ענטקעגען זיינען אננעקומען צוויי מיידלעך, גלייך נאך זיי דריי אויף א מאל. ער האט פערלארען א ביסעל דעם מוט און איז ארויבער אויף די אנדערע זייט. ביים עק גאס האט ער זיך פלוצלונג צוזאמענגעטראפען מיט א נקבה. ער האט געמאכט א טריט צוריק, נור גלייך ארויסגערעדט שארף: „ניין!" — ער איז געווארען מונטער. עס גההט שוין, הייסט עס, אויף א שטייגער, און פרעהליך בעוועגען זיך זיינע פיס. אז אין דער וויטענס גההט א מיידל, נור ער שרעקט זיך שוין נישט, ער גההט איהר פעסט ענטגעגען. אבער דאס מיידל האט גאר פערקערט אין איין אנדער גאס, און ער איז געבליבען מיט גאר נישט, און עפים מאדנע אויפ'ן הארצען. ער איז אבהענדיג געווארען און עס בלייבט ביי איהם דורכצוגההן נאך א פאר גאסען און גאר: וועט זיין — וועט זיין, און אז נישט... נור ער ענדיגט נישט דעם גדאנק. עס איז איהם שווער אבצוזאגען זיך פון זיין אונטערנעהמונג. עס מוז זיין, עס וועט זיין, ער האט היינט איז זיך דעם כח פון נבואה! ער וועט גההן נאך א פאר גאסען און אפשר מעהר.

ער ווערט נאך דרייסטער. ער איז שוין כמעט זיכער, אז „עס ווערט געהן".

זי בעווייזט זיך ווייטער, פערפלעכט דעם צאפ אוז קוקט צו ביסלעכווייס.

ער פערנייגט זיך וויעדער; זי שמייכעלט אוז בלייבט דאך שטעהן.

צום פיערטען מאל ענטפערט זי אז מיט א נייג, צולאכט זיך אוז לויפט אוועק. זי בעווייזט זיך ניט גאנצע פינף מינוטען, איז ווען כע איז א „רואה ואינה נראה" — זי זעהט איהם, נור ער זעהט זי ניט.

ער דרעהט אויס דעם האלז, בייגט דעם קאפף, קנייטשט די שטערן. — ער קוקט אויס די אויגען. נור ער זעהט זי נישט. ער ווערט אפילו אומגעדולדיג אוז זידעלט זי צוערשט מיט „נבלה" אוז „פאסקודע" אוז דערנאך מיט'ן „איז טאטען אריין אוז דער מאמען פערבייסען".

זי זעהט עם אלץ, בעמערקט עם אלץ אוז פוז דער בעוועגונג פוז זיינע ליפען פערשטעהט זי, אז ער האט זי נישט געבענשט, אוז — זי האט הנאה. לסוף בעווייזט זי זיך, פערשפיעלענדיג דעם קארסעט.

ער דראהט איהר מיט'ן פינגער.

נור זי לאזט אראב די אויגען, ווי זי וואלט נעזוכט א העקעל אויפ'ן קארסעט אוז מאכט איין ערנסטע פערקלערטע מיענע — — — איהר מאמע נעהט צו צו'ם פענסטער.

ער לאזט נעשווינד אראב די אויגען, שפארט זיך אן אז פענס־טער אוז קוקט אריין איז הויף, וואו בוידע טאטעס האבען זיך נע'עסק'ט מיט דער סוכה, שטעהענדיג איז איינע ארבע־כנפות'ען.

זי נעמט זיך צום קעמעל אוז העבט אן פלייסיג, מיט א פער־זארגטען נעזיכט, צו בארשטעז די פערבארשטענע האר.

בוידע קוקען נעגענב'עטערהייר איינם אויף דאס אנדערע. טרע־פענדיג זיך מיט די בליקען, שמייכלען זיי.

די מאמע נעהט אב.

ער גלייכט זיך אוים, קוקט זיך איין, צו קוקט נישט די מוטער,

אַ היינטמאָדישער ראמאַן.

דער ראמאן איז אהן ווערטער. אפילו אהן שבועות. אפילו אהן „היטעל, מאנד אוו שטערז". דאס זיינען אלטע ליערער פון אלטע צייטען.

קורץ.

ז׳ י שטעהט נעבען פענסטער איז אייז העמר אוו איז אייז אונ־טערקלייד אוו ווישט זיך דאס גענזיכט — זי האט זיך ערשט אייג־גענואשען.

ע ר שטעהט נעבען פענסטער ביי זיך איז צימער גענענאיבער איז הויף אוו קוקט זיך גוט צו... ער איז איז גאנצען אריינגעטאן איז קוסען.

זי העבט אויף די אויגען אוו, דערזעהענדיג, אז א בחור קוקט אויף איהר, טרעט זי אב א ביסעל אז א זייט. פון איהר ארט ווארפט זי בליקען אויפ׳ן בחור. זי דארף וויסען, צו לאהנט עס זיך וויעדער צו צוגעהן צום פענסטער.

ע ר וויים, אז זי קוקט אויף איהם, אוו ווערט דרייסטער. ער בעשלייסט שטעהן בלייבען אוו „א שפיעל טוו זיך" אוו דרעהט זיינע געדיכטע וואנסען.

ז י גענינט, אז „עס לאהנט" אוו העבט זיך אז צו דרעהען ארום פענסטער, ווי זי וואלט עפים דארטען געזוכט, כאטש דארטען איז גאר נישט געלעגען. נור זי העבט די אויגען...

זייערע בליקען טרעפען זיך.

ער איילט א נייג טוו זיך טוו שמייכעלט דאביי.

ז י צושמייכעלט זיך אויף אוו שפרינגט אב פון פענסטער. איהר נעפעלט דאס שפיעלען זיך.

אין משגעים-הויז.

1.

מען האט געזאגט, אז איך בין משגע און געטייטעלט אויף מיר מיט די פינגער. געפרעגט, וואס מאך איך, און דערביי טודיע געווען, אז איך זעה שלעכט אויס, אז איך בין געל ווי א וואקס, אז איך דארף אריין צו א דאקטאר. איך וויים, אז מען מיינט עס מיין מח. אבער מיך ארט נישט. זאל מיך דאס אפילו א טשעפ טוט. איך דאנק אב פאר דער עצה און געה מיר מיין וועג. אדער איך בלייב שטעהן און קוק דעם בעל עצה אין די אויגען אריין מיט איין אי־ראניע־שמייכעל, בין ער פערליערט זיך אדער דערשרעקט זיך און אויפט צו ענטלויפען פון מיר. דאן לאך איך, לאך איך! דאס טוט מיר שטארק הנאה. איך האב בטבע ליעב צו שטעלען די לעדיג־געהער אין איין אונאנגענעהמע לאגע.

פארכעם!... מאכען מיך משגע און בערוהיגען זייער געוויסען.

זיי פלעגען לאכען פון מיין אלטען, געלען קאפעליוש, וועלכער האט בעקומען נאך אייניגע קאליריעז און אין עטליכע ערטער צושפאל־טען זיך. זיי פלעגען לאכען פון מיינע אלטע צוריסענע הויזען, פון וועלכע עם האט ארויסגעקוקט מיין שווארץ, ברודיג העמד און מיין הויליער, קויטיגער לייב. זיי פלעגען נאכקוקען נאך מיר און לאכען און בערויערן מיך. „פשוט שטארק משגע, א ביטערער רחמנות!"

און איך פלעג וועריע א פערבריעטער.

„וואס ארט אייך?" פלעג איך אויסשרייען. „וואס לעגט איהר רחמנות אויף מיר? פאר וואס ארט אייך ניט, פאר וואס רופט ביי אייך ניט ארוים קיין רחמנות אז אייער מאשינענדרעהער, אייער וועג־געלפיהרער, אייער קויליענטרעגער. אז קוקט ביי זיי אויך ארוים

אוּן פּרעגט מיט א שאקעל מיט'ן קאפּף, צו איז די מאמע נאך דא. זי ווינקט מיט דער האנד, אז די מאמע איז ארויס.

אייז „עת־רצון" — אוּן ער שיקט איהר א קוס.

אוּן ביידע לאכען.

ער איז שוין גאר אין גאנצען זיכער, אז „עס געהט". ער העבט שוין אז דורכצורעדען זיך מיט איהר. אהן ווערטער — די מאמעס אין שטוב, די טאטעס אין הויף. ער בעווייזט איהר אין דער זייט פוּן שטאדט־גארטען אוּן העבט אויף זעקס פינגער. זי העבט אויף זיעבען פינגער אוּן ער איז מסכים.

אוּן פארנאכט, נאך זיעבען א זייגער, זיצען זיי שוין ביידע אין שטאדט־גארטען אין א פערוואַרפענעם ווינקעל אויף א בעזונדערען ביינקעל אונטער א נעדיכטען בוים. זיי ווייסען, אז זיי האבען זיך ביידע גענארט, רעכענענדיג איינם דאס אנדערע פאר א סך שע־נער. נור זיי זיצען גאנץ נאהענט איינם נעבען אנדערען, ווייל.... וואס האבען זיי וואס אנצו־ווערען ?..

1896.

געבען כאטש קוילעט מיך, כאטש הרג'עט מיך, כאטש רופט מיך הונדערט מאל איז טאג „משגענער“ ! !...

„משגענער ? ! כא, כא, כא ! אפטמאל פלעג איך זיי הערען רעדען : „אט רעדט ער גאר ווי א מענש און איז נעביך גאר משגע.“ כא, כא, כא ! זיי פלעגען אויך א רגע ניט קאנען מיר פערגעסען דעם ביטערען, רוהיגען אמת ! איך פלעג מיך פערנאנדערלאכען דעם רעדער איז די חזיר'שע צורה אריין... איך פלעג מיך האלטען פאר די זייטען... ער פלעגט זיך פערליערען, דערשרעקען... כא, כא, כא !

3.

אט אויך ז י י, אויך די ארומינקע, האט מיך נעראר פערדראסען און פערדריסט ער היום. ז י י האבען מיך אויך געהאלטען פאר א ביסעל נעריהרט. זיי האבען עס מיר ניט ארויסגערעדט, חס ושלום. נור איך האב פערשטאנען פון זייער אויפפיהרונג, פון זייער בענעהמען זיך מיט מיר. אין זייער גוטען, פרייגדליכען קול האב איך רחמנות געהערט, מיטלייד געפיהלט. מיך האט דאס געקוילעט ! „ארומינקע ברידערלעך ! איך ביז ניט משגע, גלויבט מיר ! פאר וואס בעלייבינגט איהר מיך ?“ עס פלעגען זיך בעווייזען טרערען אין מיינע אויגען, דער קערפער פלעגט מיר שוידערן. זיי פלעגען אנהעבען איינשטילען מיך, און אין יעדעם ווארט האב איך געהערט מיטלייד מיט א משגענעם !

„ברידערלעך !“ פלעג איך ווייטער אנהעבען, ביטער, פערצווייפעלט. „זייט איהר דען שוין אזוי געוואהנט געווארען לעבעדיגע מאשינען צו זיין, אז אויך מיר קוקט איהר ווי אויך א משגענעם ? !“

זיי פלעגען שווערען, אז זיי פערשטעהען מיך, נור איך האב ניט געגלויבט און גלויב ניט. זיי האבען מיך גענארט, געטרייסט מיך — — —

איך טראכט און שמייכעל... כע ! אז זיי וועלען מיך פערשטעהן, ווי גליקליך איך און זיי וועלען זיין !...

דער לייב פון זייערע צוריסענע, צוברעקעלטע הויזעז, אוז קיין העמד איז נאר ניטא אויף'ז לייב!"

„יענע," שטאמלעז זיי, „זיינען ארמעליט, זיי האבען נישט פון וואנען, מוזען זיי ארומגעהן אזוי. אבער דו? !..."

„אוז איך? !... רייך בין איך? !... פון וואנען? ! פון וואס? ! וויל מיין מאטע האט אנגעלעבט א קאפיטאל מיט'ן פרעמדענם כח? !..."

„הערסט," רייסען זיי מיך איבער, „ביזטו דאך טאקי משגע! ביזט..."

נור מעהר הערען קאז איך ניט. איך כאפ דעם קאפ איז די הענד, דריק מיר שטארק די שלייפען אוז ענטלויף, ענטלויף... שטעהז בליי־בען טאר איך ניט. איך פיהל, אז דאס בלוט העבט אז צו זידעז, דאס הארץ וויל זיך מיר ארויסרייסעז, אוז די הענד בייסעז מיר. נאך א מינוט — אוז יענער וואלט אוועקגעהן פון מיר אהז א נאז, אהז אויגען. ניין... א טוידטעז וואלט מעז איהם צוגענומעז פון מיר! עפים וואלט איך אהז איין אויפהער געצופט. געקניפעז. געבייסעז. ער־רייסעז, אוז פון מיין הארץ וואלטעז געגאנגעז משונה וויילדע קולות... ענטלויף איך בעסער. —

2.

רייך בין איך!... אויך מיין טאטעז האבעז געארבייט הונדערטער. מענשעז, וועלכע האבעז קוים געשלעפט די פים קוים דערהאלטעז די נשמה אוז ער איז פון טאג צו טאג רייכער געווארעז, כאטש ער האט א סך פערשפיעלט איז קארטעז אוז פערהוליעט. אוז אז ער האט ge־וואלט פאר וואויל־טאג מאכעז איין אנזעץ, האט ער פערנאנדערגע־לאזעז די גרעסטע העלפט ארבייטער, וועלכע האבעז דעם מארגענדי־געז טאג שוין נישט געהאט וואס צו עסעז. וועל איך מיך בענוצעז מיט דעם געלד? !... דאס געלד געהערט עפעס מיר? !... רייך זיי־נעז מיר!! בעלי־בתים זיינעז זיי — די אונגליקליכע, ביטערע, פינסטערע, הונגעריגע!... זיי געהערט מיין מאטענס געלד! יעדעז גראשעז, וואס פאלט אריין צו מיר פון מאטעז, מוז איך זיי אוועק־

א־א. גרונענין! זי האט מיך גוט פערשטאנען! זי האט מיך שוין ניט געהאלטען פאר משגע! א, נייז, נייז, נייז! נאר ניט! זי פלעגט זיך נאך מיט אלעמען רייסען פאר מיר. „משגע זייט איהר אליין!" פלעגט זי ענטפערען פאר מיר.

גרונענין!

.6

א נייטערקע איז זי געווען; האט געהארעוועט אויף איהרע קרובים אוז אליין קיין העמד נישט געהאט צום לייב. אויף איהר קוקענדיג פלעגט מיך גראד פערדריסען. זי, וואלט איך וועלען, זאל אומגעהן איז א גאנצען קליידעל, איז א ווייסען העמד. זי פלעגט לאכען פון מיר: „איין עגאאיסט ביזטו!"

איינמאל האב איך איהר געבראכט פון די ארומינקעם געלה, זי זאל זיך קויפען לייוואנד אויף העמדער, האט זי מיך ארויסגע־טריבען פון שטוב.

„ביזט א מיאוס'ער עגאאיסט!" האט זי זיך געבייזערט.

פון דאמאלס אן האב איך איהר שוין א ווערט נישט געוואגט. נור אין הארצען האט מיר געשניטען, ווי מיט מעסער, איהר צורי־סען קליידעל, איהר שווארץ, ברודיג העמד.

אפשר בין איך טאקי איין עגאאיסט. נור אנדערש האב איך נישט געקאנט זיין. זי איז שטארקער פאר מיר. איך האב פאר איהר מורא געהאט. אפילו אז זי פלעגט בעטען ביי מיר מיין העמד אויסוואשען, פלעג איך איהר נישט קאנען אבזאגען. איך האב גע־פרובט, האב איך געהאט פון איהר א חלק!

כע, כע, כע! א שארפע צונג האט זי! צעהן ארוואקאטען וועל־לען זיך נישט קאנען אברעדען מיט איהר — — אר־אר־אר, גרונענין! וועלען מיר זיך נאך ווען עס איז זעהן?! א, יא, יא! כאטש פון קייטען וועל איך מיך ארויסרייסען! אט אזוי! — אר־אר־אר־אוכניעם! — — נור רוהיג, רוהיג. — — —

.7

אלע האבען געזאגט אויף איהר, אז זי איז נישט א שיינע. זי אויך.

4.

קינדער זיינען נאך מיר ניט נאכגעלאפען, מיט שטיינער ניט געוואַרפען, נור פון זייער ציטערדיגען, נייגיעריגען אוז שמייכלענדיגען קוקען, פון זייער אויסווייכען מיך, לאזענדיג מיר דעם וועג, וויים איך, אז זיי אויך האבען מיך געהאלטען פאר משגע. ביז טרערען, ביז הארצוועהטאג האט עס מיך פערדראסען. א, וואלט איך וועלען געבען זיי צו פערשטעהן מיין הארץ, מיין מח! ערקלערען זיי אלץ, וואס עס קומט פאר צווישען מיר אוז זייערע טאטעס.

„קינדערלעך, קומט צו מיר!

קינדערלעך, איך בייס זיך נישט, איך טו קיינעם נישט קיין שלעכטס!

קינדערלעך, דאס לעבען, דאס וואהרע לעבען האב איך! איך טראג עס אין אלע גליעדער, אין יעדעם פיטצעלע מארך!

קינדערלעך, קומט צו מיר, איך וועל עס אייך איבערגעבען אין שיינינקע מעשה'לעך. איהר דארפט עס, איהר העבט ערשט אן צו לעבען. — —

קינדערלעך!"

נור אומזיסט האב איך געוואַרט. די קינדערלעך האבען מורא געהאט פאר מיר!...

5.

נור ז'י האט מיך פערשטאנען אוז ז'י איז מיין טרייסט געוועזען.

ליעבינקע, זיסינקע, ווי ביינק איך נאך דיר! גרונעניו, האר־צעניו, אט זעה איך דאך דיך! בררר... איך וועל דאכט זיך פערנאר־דערריייסען די וועגד אוז וועל מיך לאזען לויפען צו דיר, אז ניט... אז ניט, וועט צושפרונגען, צולאפנעט ווערען ביי מיר דאס הארץ!!... איך טו עס! — א שפאר אין שויב! — — אוכניעם!...

נור נייז... רוהיג, רוהיג... דער וועכטער געהט מיט'ן שטעקען... רוהיג, רוהיג... שא, שטיל, פאאינקע...

כע! געבונדען בין איך! מען האט מיך צוגעבונדען... או־או־או, גרונעניו! עס וויינט זיך מיר, גרונעניו! שלעכט איז מיר, גרונעניו!...

מיר בעסער א מעסער איז הארץ אריינגעלאזען... איך האב מיר שוין איינמאל געוואלט געבען מיט א האק איז קאפף... דאס איז געווען ביי א סטאליאר. איך וויל א האק טון דא, אוו דער האק פערקריעכט איז האטץ־אוו־פלאטץ. איך וויל טרעפען דארט — ער פערפליהט איז בויבעריק. האב איך שוין געוואלט... נור מען האט ארויסגערי־סען ביי מיר דעם האק.

איך האב פערשאלטען מיך אוו מיינע הענר. אזא גרויסער ביי־באק זאל צו גאר נישט טויגען! אוו דערווייל האב איך געדארפט עסען אויף מיין טאטענ'ס טיש פון די הונגעריגע ארבייטערס הארא־וואניע, פון דעם בלוטיגען גאלד! איך האב אפילו געזעהן, וואס וועניגער, אבער דאך...

איך האב אנגעהויבען צו טראכטען וועגען איין עק אוו אויסגע־קוקט א שטריק איז באלקען — א שטריק האב איך שוין געהאט. אבער אז איך האב געמאכט די פעטליע, האט זיך מיר פערוואלט אראבגעהן צו א י ה ר, א קוק טון אויף איהר, זיטצען נעבען איהר. איין ענאאיסט בין איך! איז קאפף טראכט זיך מיר: זענענען זיך מיט איהר. אוו איך פיהל, אז אהן איהר איז מיר שוואר צו זיין... עפעס איז מיר געווארען אזוי אומעטיג, אזוי פוסט, אזוי באנג. איך פערוואלף דעם שטריק אוו פליה ווי א פערסמטער צו איהר.

„גרונענוי, ווייסט?" זאג איך צו איהר, „איך האב שוין א פעטליע געמאכט, נור דו לאזט מיך נישט..."

„וואס?" האט זי אויסגעשריען אוו בריים פערנאנדערגעעפענט די אויגען.

„מאכען א סוף," האב איך געשטאמעלט.

„ביזט משוגע געווארען?"

„איך עס אוו עס..."

„ביזט פון זינען אראב?"

„איך טויג נישט צו קיין מלאכה."

זי האט מיך בעקוקט מיט כעס.

„ביזט א נאר," האט זי געזאגט, דריקענדיג יעדעס וואר־ט.

„אבער, גרוניע..."

„ווי האסטו מיך ליעב," פלעגט זי רעדען, „אז איך ביז קיין שיינע נישט?"

איך האב געלאכט. וואו ניט א שיינע! זי האט מיך מעהר נישט געריטצט.

„גראבע ליפּען, גרויסע אויגען אוו א לאנגע נאז," פלעגט זי מיר אנהעבען אויסצורעכענען איהרע חסרונות.

וואו! כזב ושקר! עס העבט זיך נאר ניט אז. וואלט איך דאס גאר בעמערקט! איין אויג פלעג איך פון איהר נישט קאנען ארא־נעמען. איך ווייס, אז פרייליין האצקעלעווויטש פלעגט פאר מיר פארבייגעהן, פלעגט מיר אנהעבען צו עקלען ווי פון א פראש, ווי פון א מיאוסקייט... איך פלעג מיך בעהאלטען פון איהר! אוו פא־עטען קאנען זיך ניט אבזינגען פון איהר שיינקייט, אוו אלע שרייען, אז זי איז די שענסטע אין שטאדט. כע! אז אלץ איז ביי זיי פער־קערט! פרעמדע הארוואניע איז זייער רייכטום, אוו איך — בין משגע!...

8.

א בעל מלאכה האב איך נישט געקאנט זיין. עפּים געהען ביי מיר די הענד נישט. איך ווילּ אריינשלאגען א טשוואק, פערדרעהט ער זיך ביי מיר, פארווארפט דאס קעפּעל אוו בלייבט ליגען אויף איין ארט. „טאטעניו, הארצעניו, קריך איך וואנד, געה איך ברעט!" בעט איך מיך ביי איהם, אוו ער — ניט פון ארט. איך וואר שוין איך בעם, איך כאפּ איהם אזש נור בייסעו. ער — נייז אוו נייז! פולע קעשע־נעם מיט טשוועקעם האב איך געהאלטען אוו פלעג שלאגען, וואוהין איך פלעג טרעפען — אוו גאר נישט! נייז אוו נייז — אוו ער היום!...

א נאדעל־פאדים מאכען — בשום אופן נישט, כאטש האקט מיר אב די הענד. עפּים ווי דער פאדים וואלט מיט מיר געשפּיעלט אין צוי־להכעים. „איהר זעהט?" זאגט מיר דער שניידער, אוו דער פא־דים וואלט ביי איהם כהרף עין אויערל. ביי מיר — נייז, אוו נייז, אוו נייז!...

„איהר טויגט נישט," זאגט מיר יעדער בעל־מלאכה. ער וואלט

ניקעס, וועלכע האבען א נאמען פון בעלי־צדקה'ס! גיב, איך וועל זיי אויסשטעכען מיט זיי די אויגען!"

איך האב זיי ארויסגעריסען ביי איהם פון האנד און געלאזען זיך לויפען.

הינטער מיר האט איינער אויסגערופען: „א, דער משגענער!" נור איך בין געלאפען, געלאפען.

א ווייל שפעטער האב איך א קלער געטאן, אז מיין אבגעריסענער בעל־צדקה קאן בלייבען ביי דער מיינונג, אז איך בין משגע. איך האב מיך געלאזען לויפען צוריק...

ער האט מיך טאקי אנגעקוקט ווי א משגענעם.

„נייו," האב אך איהם געזאגט, „נייו, א ליגען, א ליגען... איך בין ניט משגע.. גלויב מיר... א ליגען... איך בין קלאר... מיר וועלען אונז בעפריינדען, הא? וועסטו מיך פערשטעהן... יא, ד'ו ועסט מיך פערשטעהן... זאג מיר נור, וואס ביזטו!"

„איך ארבייט, וואס עס מאכט זיך, איך בין נישט קיין בעל מלאכה," האט ער מיר געענטפערט.

אין קאפף איז מיר עפעס ליכטיג געווארעז. עס האט מיר אנגעהויבען צו קיצלען אונטער'ז הארצעז.

„זאג מיר, וואס טוסטו. איך וועל דאס קאנען?"

„יא, פאר וואס נישט. וואס איך טו, קאנען אלע."

איך האב אזש אונטערגעשפרונגען פאר פרייד.

ער איז געווען א טרענער נעבען מויערס — פלענט אונטער־טראגען ציגעל, וואסער, זאמד.

איך בין געווארעז דאס זעלבע.

11.

אהן איין אטעם בין איך געפלויגען צו איהר, וועז איך האב בעקומען דאס ערשטע גלעד.

„גרונענויו, פ'ראן!" האב איך אויסגעשריען אוז בין געפאלען איהר אויפ'ן האלז.

„אט אזוי ביזטו א מענש," האט זי געזאגט אוז געגלעט מיך איבער'ן קאפף, אוז איהרע גרויסע, גוטע, קלוגע אויגען האבען אויס־

„אז מען וויל, קען מען. מען גראבט ערד, מען טראגט שטיינער, מען קערט גאסען... מען געפינט א מלאכה! א סוף מאכען!...“

איך האב זי נישט געלאזען ענדיגען. איך האב אנגעהויבען צו פיהלען אין זיך א גרויסען כח, אוז מיינע קליינע, ווי קינדערשע, הענדלעך, האבען מיר אויסגעדאכט געוג גרויס אויף צו טוו די שווערסטע ארבייט.

„יא, גרוניע!“ האב איך אויסגעשריען. „אזוי וועט עס זיין, אוז ביז איך וועל נישט אנהעבען צו פערדינען, וועל איך זיך דיר נישט בעווייזען!“ אוז ביז ארויסגעלאפען פון שטוב. איך האב נור בעמערקט, ווי זי האט צוגעשאקעלט מיט'ן קאפף, אז זי איז מסכים. זי איז נאך געווען איז כעס!...

.10

איך בין געלאפען, געפלויגען גלייך אין די בילינע קיך. האלבער טאג איז עס געווען. ארבייטער האבען געמיטאגט. איך האב מיך געשטעלט נעבען טיר, געקוקט, ווי זיי עסען זייער עלענדען מאכל פון צופוילטען קרויט. מיין געדאנק איז געווען פערנאנדערצופרע־גען ביי זיי וועגען ארבייט. איך האב הפנים שלעכט אויסגעזוהן, וויל יעדער פלעגט זיך אבשטעלען קוקען אויף מיר. צו מיר איז צוגענאנגען איין אבגעריסענער אוז האט מיר דערלאנגט איז זייז פון מאזאליעס געשוואלענער, שמוציגער האנד נייז איינציגע קאפיקעס, ווי פיעל עס טרעפט אז א מיטאג מיט פלייש. איך בין איבערראשט געווארען. איך האב מיך פערלאזט.

„נייז,“ האב איך אנגעהויבען צו שטאמלען, ניט נעהמענדיג דאס געלד, „נייז, איך דארף ניט... איך בין נישט הונגעריג... א דאנק...“

נור פלוצלינג האב איך מיך איהם ארויפגעוואהרפען אויפ'ן האלז אוז אנגעהויבען צו קוסען.

„גיב! גיב, ברודער, דיינע בלוטיגע, אנגעהארעוועטע גראשען! גיב, איך וועל זיי איינפאסען אין א שייד אוז וועל זיי אייביג טראגען אויפ'ן הארצען! נייז... גיב, איך וועל אומלויפען איבער די גאסען אוז וועל זיי בעווייזען אלע בלוטזויגער, אלע פאראזיטען, דארמאיער־

גרוים און ברייט. א חיות! זי פלעגט עס צוקלייבען א שבת! א יום־טוב. א פערגניגען געווען צו קוקען...

עס האט מיר געגליקט און גאר! איך האב שטענדיג געהאט ארבייט און אנגעהויבען צו פערהעלפען די ארמסטע פון מיין טאטענס ארבייטער. די ארומינקע האבען ניט געוואלט נעמען... ארומינקע, גוטינקע פראים'לעך... זייערס גיב איך דאך זיי!... זיי ווילען אויך שענקען!... און האבען נישט געגומען — — פלעג איך זיי אונטערווארפען שטילערהייט...

איך בין געווען גליקליך!...

13.

צולעטצט האב איך געארבייט מיט מיין פריינד אין א שרעקליך היסען טאג. די זון האט אונז געברענט, ע'שרפ'עט — מיר האבען נאך געגאסען אספאלט. מיין פריינד איז ניט גוט געווארען — ער האט ע'חלש'ט. מען האט איהם אוועקגעטראגען אהיים. איך בין מיט איהם געבליעבען, צו דער ארבייט ניט געגאנגען. פארנאכט איז איהם ערגער געווארען, און דא איז א קאפקע ניטא. בין איך געלאפען צו אונזער ריאדטשיק. דאס איז א הויכער, פוואטער, אלטער איד מיט בלומר'סט פאות און א לאנגען סיורטוק.

„דער ארבייטער, וועלכען עס איז היינט ניט גוט געווארען," האב איך געזאגט, „פיהלט זיך זעהר ניט גוט און האט א גראשען ניט ביי זיך. מען וואלט רופען א דאקטאר... בעט ער, איהר זאלט איהם געבען עטוואס געלד — ער וועט אייך אבארבייטען."

„איך גיב ניט א פריער," האט מיר רוהיג געענטפערט דער לאנגער סיורטוק און געוואלט אוועקגעהן.

איך האב איהם פערשטעלט דעם וועג.

„ערשטענס, האבען מיר כמעט א האלבען טאג געארבייט. און אלעמפאלס וועלען מיר אבארבייטען. דער מענש ליענט א נוטה למות'דיגער, האט רחמנות... א י ד וועל אייך אבארבייטען!..."

„איך האב דאך דיר געזאגט, אז א פריער געלד גיב איך ניט!" האט מיר די פוזע שטרענג געזאגט.

געדריקט ליעבע, א ברענענדיגע, טיעפע ליעבע צו מיר.

„זעהסט, הא?... גאוואלט א טויד...“ האט זי מיר פארגעוואוארפעז אזוי הארציג ווייך.

עס האט מיר פערכאפט דער אטעם. איך בין געוועזען גליק־ליך, געריבעז די הענד און געלאכט... איך האב געגומען איהרע הענד איז מיינע, געזעטצט זיך קעגען איהר און געגומען דערצעהלעז, ווי מיר איז צוגעגאנגען.

„קום בעווייז מיר איהם!“ האט זי אויסגעשריען, אויסהערענדיג מיין ערצעהלונג.

איך האב זי געגומען פאר די האנד און מיט א גליקליכען שמיי־כעל געלאזט זיך לויפען.

„ביידע משגע!“ האט מען אונז נאכגעשריען, נור מיר האבען אונז געדריקט די הענד...

כע, כע, כע!... או־או־או, גרונעניו... אט זעה איך דאך דיך. א!... ליובינקע מיינע!...

„מיר וועלען וואהנען אלע צוזאמען?“ האב איך זי געפרעגט.

„נייז,“ האט זי געענטפערט, „מען דארף נישט. איך וועל וואה־נען מיט מיינע... איהר ביידע זאלט וואהנען צוזאמען... ברידער זאלט איהר זיין... אייביגע ברידער!...“

או־או־או, גרונעניו!...

12.

מיר האבען זי געפאלגט. ברידער זיינען מיר געוועזען. אין איינעם געוואהנט, אין איינעם געארבייט, אין איינעם געגעסען, גע־טיילט זיך יעדעם ביסען. נאך דער ארבייט פלעגט זי קומען צו אונז אדער מיר פלעגען געהן צו איהר און איך בין געוועזען גליקליך, איבערגליקליך...

די עלטערן האבען מיך די ערשטע צייט ניט געלאזען רוהיג. האבען מיך מיט גאוואלט א היים נעמען. אבער איך בין געשטאנען שטארק. בין זיי האבען זיך מיאש געוועזען פון מיר, אוז איך האב אנגעהויבען פרייער צו אטמען... אונזער קלייניציג צימער אין א בוידעם האט זיך מיר אויסגעוויעזען, ווי דער גרעסטער זאל.

באראבאו, ווי אין א קעסעלפויק !... ער האט זיך איינגעקארטשעט פאר וועהטאג אוו ארויסגעלאזען א הויכען קרעכץ... כא, כא, כא... די בעסטע מוזיק איז דאס ביי מיר געווען !

נור מען האט מיך אנגעכאפט. עפים אז אייזערנע האנד האט מיך געהאלטען פאר די לינקע פלייצע — — אוו דער ריאדטשיק איז געבליעבען לעבען ! איך וועל מיר דאס ניט מוחל זיין !... א פארך בין איך ! א טויגעניכטס !... דער טאטע האט מיך אבגעפיהרט אהער, איז משגעים־הויז... איך האב געשריען, אז איך בין ניט משגע... משפט'ן זאל מען מיך !... היינגען בין איך וועלט, שיעסען, טרינ־קען !... אזא טויגעניכטס !... או־או־או ! ! — — — — — — — —

.15

נור פאר וואס לאזט מען ניט צו מיר גרוניען ?... גרוניען פאר וואס לאזט מען נישט? — — — — — — — — — — — — — —

1893

די אויגען זיינען מיר פערלאפען מיט בלוט, דאס הארץ האט מיר אנגעהויבען שטארק צו קלאפען, איז מיין האנד — איך וויים ניט, ווי אזוי — איז געווארען א גרויסער שטיין.

„טאק נא דיר!" האב איך אויסגעשריען ניט מיט מיין קול.

דער שטיין, צום בעדויערן, איז געפלויגען פארביי. איך האב מיך אריפגעווארפען אויף די פוזע... איך האב געשריען מיט פיענע אין מויל, געשיפעט, גערימשעט, געביסען, גערימען, געווארגען, געדראפעט. מען האט מיך קוים אבגעריסען פון איהם... מען האט מיך אבגעפיהרט אין פאליציע. דער טאטע האט מיך באלד ארויסגענומען. ער האט געטענ'עט אז איך בין משגע. אויך א סימן האט ער אוועקגעלעגט אייז אסיגנאציע.

.14

אויך מארגען האב איך מיך ארויסגעריסען פון שטוב אוז בין ענטלאפען צו מיר א היים. מיין פרייגד איז געלעגען אויף דר'ערה, מיט שווארץ בעדעקט. נעבען איהם איז זי געשטאנען אויף די קניע אוז האט געווויינט... דאס צימער איז פול געווען מיט ארבייטער־שכנים... אלע טרויעריג... איך האב געמיינט, איך וועל משגע ווערען... איך האב מיך געווארפען אויף ד'ר'ערה, געריסען פון זיך דאס האר, געביסען זיך די הענד, געלאכט אוז געווויינט...

„וואו ביזטו דאס אהינגעקומען?" האט זי מיך געפרעגט, „וואו ביזטו דאס ניט געווארען? מען האט איהם געקאנט ראטעווען. באלד א דאקטאר רופען געדארפט."

„שפעט זיינען מיר געקומען... שפעט," האבען זיך פערענטפערט מיינע איבריגע שכנים. „צו דער גסיסה געקומען. געבראכט א דאקטאר — ער האט ניט געקאנט העלפען..."

איך האב זיי ניט געהערט... איך בין ענטלאפען צום ריארטשיק... מיר א טויד אוז איהם א טויד! צו זיין טרפה'נעם מזל האט ער מיך דערזעהן אוז געהייסען מיך כאפען. איך האב נור צייט געהאט צו לאזען אין איהם א שטיין. אוז געטראפען! אין זיין גראבע פוזע געטראפען!... כא, כא, כא... עס האט געגעבען א קלאפ ווי אין א

געמיינט, אז דער „פרייער פייגעל" וועט אין שטייגעל משגע ווערען. אבער ער איז ארויס פרישׂ און געזונד מיט א גרעסערער ליעבע צו זיין פרייהייט און — מיט א געשטייגערטער שנאה צו דער אונטער־דריקונג.

נור וואס דערצעהל איך דא פאר א קליניגקייטעז! הערט נור, איך האב א בעסערע מעשה.

* * *

קענט איהר די ליעבע, וועלכע קאן בערג אויפהעבען אוז וועלטען בעשאפען?

הערט נור, ווי זיי האבען זיך געליעבט, צוויי פוז די קעמפפער.

וועז זיי האבען צום ערשטען מאל איינם דעם אנדערען זייער ליעבע ענטדעקט, האבען זיי זיך אראבגעלאזען אויף די קניע איינם פאר דעם אנדערען, מיט צונויפגעלעגטע הענד ווי איז א געבעט, אוז אין די אויגען איז זיי געוועזען ליכטיג, ווי וועז דער הימל וואלט זיך פאר זיי פערנאנדערגענאנגען, אוז אין זייערע נשמות האט געקלונגען די הערליכסטע מוזיק.

אוז דאז האבען זיי זיך געגנומען פאר די הענד, געקוקט זיך אין די אויגען, גליקזעליג געשמייכעלט אוז געשוויגען.

קענט איהר די טיעפע ליעבע, וועלכע גיעסט אז די ליעבענדע הערצער אין דעם שטילען שווייגען? — — די טיעפסטע טיעפענים ליגט אין דער ליעבע. איך ווייל זי נישט פערגלייכען מיט'ז גרעסטען ים, ווייל זי איז אונענדליך, ווייל איהר טיעפקייט האט נישט קיין גרונד.

אוז זיי האבען געליעבט אין שווייגען אוז געשווייגען אין דער ליעבע. לאנג האבען זיי געקאנט שטאהן אוז קוקען זיך אין די אויגען מיט דעם גליקזעליגען שמייכעל אויף די געשלאסענע ליפען אוז אין די גליקליך לייכטענדיגע אויגען. ביז זיי פלעגען זיך צוציהען איינם צום אנדערן — צוציהען זיך, גאר נישט בעמערקענדיג עס — אוז צונויפגעהן אין א הייליגען, געטליכען קוס — — זייגען דעז „הייליג" אוז „געטליך" דער ריכטיגער אויסדרוק? הערט, איך גיפיז נישט קיין ווערטער!

כעמפפער.

(פראַגמענטען.)

איך קען א מענשען, אין וועלכען עס האָט א פרייער דיכטער געשטעקט, אַבער דאָס לעבען האָט איהם פאר אייז אויסגאכען ארבייטער געמאכט. פון דעם פערלאַרענעם דיכטער איז איהם געבליבען בירושה א גרויסע ליעבע צו זיין אויגענער פרייהייט. די גרינגע קייטען, וועלכע זיינען געלעגען אויף זיינע הענד איז זיינע פרומע עלטערן'ס הויז, האָבען איהם געדריקט ווי די שווערסטע לאסט. ער האָט פערלאָזען זיינע עלטערן — אוז ער האָט זיי דאך שטארק געליעבט — אוז איז אוועק איז דער פרעמד, געוואלגערט זיך איז פרעמדע וועלקשטאטען, געגעסען אויף פרעמדע טישען — אוז ער איז דאך געווען עדעל אויפגעצויגען. אַבער די פרעמדע געטער האָט ער נאך מעהר ניט געוואלט דיענען, אוז ער האָט געביטען בעלי בתים אוז וועלקשטאטען ווי זאקען. נאך מעהר, ער האָט ניט געקאָנט אויסזיטצען אויף קיין אָרט, איז קיין שטאדט. מעהר לופט האָט ער געוואלט, מעהר בעווענגונג, מעהר פרייהייט. מען האָט איהם געפופען אין א גלייכווערטעל „דער פרייער פויגעל" — אוז דאָס איז געווען זיין רעכטע נאמען.

אוז די זיין גרויסע ליעבע צו זיין פרייהייט האָט איהם נישט אבגעהאלטען פון צו נעמען אויף זיך דאָס יאך פון אייז ארגאניזאציאָן, פון צו זיין אייז אייגענאכער סאלדאט, האלטען דיסציפלין, אבי נאר צו קעמפפען — אייז ארבייטער מיט אלע ארבייטער צוגלייך.

מען האָט איהם פערזעצט אויף לאנגע חדשים אין אייז אייגענעם שטייגעל אייגעם אליין צווישען די פיער דונקעלע וועגד. מען האָט

צוויטע אפטיילונג

אלטינקע.

הערט אבער ווייטער. אז זיי פלעגען זיך פערנאנדערגעהן, פלע־
גען זיי דאך האבען איינם דאס אנדערע נעבען זיך אין גייסט אוו א
שעה צושיעדען זיין אין ביי זיי געווענזען איין אייביגקייט. די
שווערסטע צייט איז פאר זיי געווענזען די חתן־כלה־צייט. קענט
איהר דאס ליעד פון דער נשמה, וועלכע שיידט זיך מיט דעם נוף?
די טיעפסטע פערצווייפלונג ליעגט אין איהם, די שטילסטע טרוי־
ערigקייט. דאס האבען יענמאלט געשפירט זייערע נשמות.

קאנט איהר בעגרייפען, ווי גליקליך זיי זיינען געווענזען, וועז זיי
האבען חתונה געהאט? קאנט איהר בעגרייפען דאס אונענדליכע
גליק פון זייער צונויפגעהן זיך אויף אייביג?

אוו הערט נור. אט די אונענדליכע ליעבע האט ארויסגעבראכט
א קינד אויף דער וועלט — — האט איהר דען א השגה, ווי דאס קינד
האט אויסגעזעהען? נור א קריסטום־קינד, א קינד פון גאט'ס ליעבע,
ווערט אזוי געמאלט.

ווי זייער ליעבע איז דאז געשטייגערט, איז מיר שווער צו זאגען.
איך מוז זאגען, די אונענדליכקייט איז אונענדליכער געווארען.
בעגרייפט איהר עם?

אוו שטעלט אייך פאר, אט די ביידע זיינען נישט געבליעבען
שטעהן פאר דער מעגליכקייט, אבגעריסען צו ווערען איינם פון דעם
אנדערז אוו פון דעם קינד אויף לאנגע יאהר אוו געקעמפפט — אלם
ארבייטער פאר דער ארבייטער־זאך.

אוו מען האט זיי טאקי פערנאנדערגעריסען. איהם האט מען
פערשיקט אין איין זייט סיבירייען אוו זי איז א צווייטע זייט. דאס
קינד איז געבליעבען ביי זיין ארמער, האלב הונגעריגער באבען —
דאס הארטע קלימאט פון דעם גלות־לאנד זאל איהם נישט שאדען.

אוו הערט נור דאס מערקווירדיגסטע: זיי זיינען רוהיג!

אוו זיי וועלען אבזיין זייער צייט אין נע־זונד, אוו דאז צונויפ־
געהן זיך אוו פיהלען זיך נאך גליקליכער, ווי אין דער חתונה־נאכט
אוו — ווייעדער קעמפפען, אלם ארבייטער פאר דער ארבייטער־זאך.

1899.

אַלטינקע.

דעם יונגוואַרג האָט דערעסען צו זיטצען מיט די אלטע אוו הע־
רען זייער אויערריסענדען געזאנג, דען נאנצען משונה'דיגען ליערם
אוו ליארם, אוו האבען זיך — מיט אויסנאם פוו עטליכע יונגע לייט,
וועלכע זיינען נאך געבליבען דא — פערקליבען אין אייז אנדער
צימער. דאַרטען האבען זיי פרייער אבגעאטעמט, פערריכערט
זייערע פאפיראסען, געפיהרט זייערע געשפרעכען אוו — געפיהלט
זיך ווייט פוו די אלטע.

זעלינ דעם אלטען האָט עם שטארק פערדראסען. מיט א
בייזען איראנישען בליק האָט ער בעגליים די ענטלויפענדע יוגענד
אוו באלד האָט ער זיך צורעדט. אוו וואס מעהר ער האָט גערעדט,
אלץ שטארקער האָט געהילעכט זיין קול אוו צום סוף האָט ער שויז
כמעט געשריען. ער האָט געוואלט אויפווייזען, אז זיי, די היינטיגע,
די יונגע, לעבען ווי הינד, ווייסען מעהר נישט ווי נאכגעבען זייער
תאוה, זיין אויסגעלאסען, שארלאטאנעווען, אוו, אז לעבען ווי א
מענש דארף לעבען, האבען נור די אלטע געקאנט אוו קאנען.

אוו דער אלטער, גרויער ר' זעלינ, דער אלטער, קלייניער, גע־
זעצטער, בריטפליציגער אוו פרעהליכער איה, דאס חסידישע
ביינדעל, איז עם בכח אויפצוואוויזען, ווייל ער איז א קלוגער איד, א
גרויסער קאפף־מענש, מיט וועלכען עם איז, ווי דער עולם מיינט, א
פערגניגען צו רעדען. אפילו פוו דעם, וואס ער איז שוין געווען
א ביסעל „מלא", האָט ער געוואוסט, ווי צו ברענגען א ראיה צו
זיינע ווערטער.

„אט טרינק איך שוין פוו הושענא רבא ביי נאכט אז," האָט ער
גערעדט מיט נצחון. „הושענא רבא ביי דער נאכט צו די הקפות

אכטונג אוז א סך גלייכגילטיגקייט צו דעם, וואס די אלטע האבען געהערט. אזוי שמייכעלט מען שטענדיג, וועז מען האלט זיך פאר קליגער אוז מען וויל זיך נישט אריינלאזען איז א שמועס מיט דעם נעגנער.

ר' זעליג'ען האט דער שמייכעל גערייצט אוז ער איז שוין געווארען גראב.

„זיי וועלען נאר א פריער א כפרה איינגעמען," האט ער געשריען, „איידער זיי וועלען זיך נאר קאנען משמח זיין ווי מיר! וואהרום וואס זיינען אלע זייערע שמחות? וואס? א מיידעל! העבט זיך אן א מיידעל אוז לאזט זיך אויס א מיידעל! מעהר נישט."

„נו, נו, נו... איהר רכילעסט שוין, פעטערקע," האט זיך איינער פון די יונגע נישט איינגעהאלטען.

„איך רכילעס! פערשטאכענע אויגען, איך רכילעס!?" האט זיך ר' זעליג צוהויטצט, „נאר נישט, כלומר'סט, אוז ער וויים עס נישט, אז איך זאגט דעם ריינעם אמת. איך רכילעס! דאכט זיך, ביי אייך איז א בפירוש'ער דין: „איז שמחה בלי דיעווקא..."

מען האט זיך צולאכט. הא־הא־הא, געזונד זאל ער זיין!

אוז ר' זעליג ווערט היטציגער:

„איך וואלט טאקי וועלען זעהן א מאל זייער חברה טאנצען אוז פרעהליך זיין אהן מיידלעך! איך האב עס גאר קיינמאל נישט געזעהן. איך וויים מעהר נישט, אז עס איז פאראן א מיידעל, וועלען זיי געהן טאנצען, אז עס איז פאראן בראנפען, וועלען זיי זיין פרעהליך. וואהרום וואס איז זייער גאנצער יום־טוב? דאווין־קא וויפיטש! אוז א מיידעל, אט דאס איז זייער יום־טוב. נישט אזוי וואס, ישראל?"

אוז וויעדער האט ער אויפגעהויבען די האנד א פאטש צו טוז, נור ישראל האט אונטערגעכאפט זיין האנד.

„אט דאס טענ'ע איך דאך! הערסט, וואס טענ'ע איך?" האט ישראל איבערגע'חזר'ט מיט איין ערנסטער מיענע אוז א פיהר געטאן מיט די הענד, נור די ווינקלען פון זיינע ליפען האבען געשמייכעלט.

האב איך געטרונקען; נעכטען, שמיני עצרת, האב איך געטרונקען, א גאנצען טאג געטרונקען, מיך אפילו נישט צוגעלאזט; ווייל ווער שלאפט שמיני עצרת ביי טאג? א מתנגד שלאפט, איין עהרליכער איד וועט נישט שלאפען... געטרונקען האב איך, נישט געשלאפען! ביי דער נאכט נעכטען געטרונקען, נאך ווי געטרונקען — א שתיה גדולה! כדת! און היינט טרינק איך וויטער, פון אקארסט טאג טרינק איך, און וואס? גאר נישט! ביז מיר דער זעלבער איד: האב חלילה נישט פערפעהלט קיין דאוונען, נישט עובר קריאת־שמע געווען, חס ושלום, נישט דורכגעלאזען קיין ברכה. ווייל וואס? ווייל איך טרינק נישט ווי זייער חברה, להנאתי, אבי זיך אנטריקען, גלאט אזוי. איך האב גאר פיינד בראנפען! א גאנצע וואך, פון שבת צו שבת קומט זי גאר צו מיר אין שטוב נישט אריין. נור היינט איז שמחת תורה, טרינק איך. גאט האט געהייסען: ושמחתם בחגיכם, זייט פרעהליך אין אייערע יום־טובים, ביז איך פרעהליך, אזוי איז עס! נישט אזוי וואס, ישראל?" האט ער זיך געוועגדט צו א דארף, אויסגעמאגערטען יונגען מאנטשיק, וואס איז געזעסען נעבען איהם און צוגעשמייכעלט, און דערביי האט ער איהם אראבגעלאזען א פאטש איבער'ן קניע.

י ש ר א ל האט א ציטער געטאן מיט'ן גאנצען קערפער פון דעם פאטש, און דאך נישט אויפגעהערט צו שמייכלען, און געענטפערט מיט א לוסטיגער גנבישער מינע:

„אט דאס איז דאך מיין טענה! הערסט, וואס טענ'ע איך?"

דער פרומער עולם, דער אמת־אידישער עולם, וואס איז געוועזען איז ציטער, האט צופריעדען געשאקעלט מיט די קעפף און געקוקט אויף די איבערגעבליבענע יונגע מיט נצחון, און יעדער האט צוגעלעגט א ווארט, געגלייכווערטעלט זיך אויף דעם יונגווארג'ס חשבון. זיי האבען אלע געשטארקט זיך צו בעווייזען, אז זינד די יונגע האבען אראבגעווארפען פון זיך דאס יאך, אויסגעטאן זיך פון אלע, איז „שדים ווייסען וואס פון זיי איז געווארען!"

און די איבערגעבליבענע יונגע האבען געשמייכעלט און גאר נישט געענטפערט. אין זייער שמייכעל איז געלעגען א ביסעל פער־

פאר דיר טרינקען," האט ער צוגעגעבען, אנגיסענדיג זיך א קע־
לעשאק.

„זאל אייך עס זייז צו מצוה," האט ישראל געוויצעלט אוו
פרום פערגליסט די אויגען.

דער עולם האט געלאכט אוו אונטערגעכאפט ר' זעליג'ס
רעד: אוו וועלכער איד האט דאס האלר בראנפען? וועלכער איד
טרינקט עס, נור אבי געטרונקען? שמחת תורה מעהר נישט, אט....

„אט אזוי טוט זיך דאס ביי אונז אידען, פערשטעהט איהר מיך!"
האט ר' זעליג איבערגעריסען דעם עולם מיט גאוה, וועגדעגדיג
זיך צו די יונגע, אוו מיט מעהר גאוה האט ער צוגעגעבען:

„אוו דאס איז נאך גארנישט אקעגען אמאליגע יאהרען.
א מאל, עך, אמאל...." האט ער פלוצלונג אבגעקרעכצט. „עט, וואו
קומט עס היינט צו א מאל! אזוי דען פלעגט מען א מאל הוליען
שמחת תורה? כמע־ע!.... אט וואס היינט הוליעט מען מעהר פאר
זיך, מיט דער אייגענער משפחה, מיט דעם אייגענעם געזינדעל, אט
דאס אליין בעווייזט שוין, אז עפים איז נישט דאס. איז שייכות גע־
וועזען צו זאגען, אז מען זאל הוליען פאר זיך! איך וויים, מען
פלעגט דורכגעהן א גאס — אוו ווי פלעגט מען דורכגעהן, מיט
נגינה, מיט טענץ, מיט א קלאפערייי אוו א הוזשעריי... אזוי פלעגט
מען געהן! אוו ווי מען פלעגט בעגעגענעז א איד, איז גלייך גע־
כאפט: קום! אוו ער פלעגט געהן! גאר אהן מחזקות. מען האט
ביי איהם נישט געפרעגט, ווער ער איז, אוו ער האט נישט געפרעגט
וואוהין אוז צו וועמען. קום! — אוו געגאנגען. מען דארף דא
עפים פרעגען? שמחת תורה — אוו גאר! אוו מען האט נישט גע־
קוקט — ארעם, רייך, אלע גלייך, נישט דא קיין חילוק! היינט וואס
מען פלעגט צוקערען א וועלט! טאנצען איז מיטען גאס, אויסטרע־
טען אלע בלאטעס, רייסען לאדענס... ע, וואו קומט עס היינט צו
א מאל!"

אוו דעם עולם איז געפעלען געווארען דער ענין אוו מען איז
אריינגעפאלען ר' זעליג'ען איז די רעד. איינער האט דערמאנט
א צילינדערהוט, איז וועלכען מען פלעגט אנשטעקען סטעאריז־ליכט

„אבער וואס האסט דו זיך אויף זיי אנגעזעטצט, ז ע ל י ג?" האט זיך אריינגעמישט דער אלטער ה ע נ י ך, דער בעל הבית פון דער שמחה. „לאז זיי צורוה, דאך א צער בעלי־חיים..."

אלס בעל־הבית האט ער געפיהלט, אז ער דארף נעמען די יונגע אונטער זיין שוטץ, און דערביי האט זיך איהם געוואלט א שטאך טון זיי מיט „צער בעלי־חיים".

„נייז, איך וויל זיי מעהר נישט בעווייזען, די שקצים, וואס פאר א הינד זיי זיינען!" האט ר' ז ע ל י ג געזאגט. „וואס זיינען זיי צו־לאפען, די פושעי ישראל, ברענען זאלען זיי, די פוסטע מוחות! וואס זיינען זיי צולאפען? זיי שטעהט נישט אז צו זיטצען מיט אונז? שכור זיינען מיר? הא? מיר דאכט, אז וואס איך האב נאך יעטצט שכל אין פיאטא, האבען זיי עס נישט אין קאפף, האבען עס נישט געהאט אוז וועלען עס נישט האבען! צולאפען זיינען זיי! נייז, זאלען זיי מיר זאגען, וואס טרינק איך היינט? איך טרינק עפיס, וויל איך האב האלד בראנפען? א האר אויך נישט. א טפו, בראנפען! איך דארף זי אויף כפרות. נור איך טרינק, וויל היינט איז שמחת תורה. נישט די בראנפען מאכט אונז פרעהליך, א פע! דער שמחת־תורה מאכט אונז פרעהליך. אט י ש ר א ל טרינקט גאר קיין בראנפען נישט — ער האט גאר א ברוסט־פעהלער אוז די דאקטוירים האבען איהם פערבאטען צו טרינקען — טרינקט ער גאר נישט אוז איז אויך פרעהליך. ער דארף גאר קיין בראנפען נישט; דער שמחת תורה אלייז העבט די פיס, נישט אזוי, וואס, י ש ר א ל? זאג, ממזריוק, א רוח איז דיין מאטען אריין!...."

אוז י ש ר א ל האט נעכאפט א שטארקען פאטש איז קני.

„אודאי אזוי", האט ער אויסגעשריעז, כאפענדיג זיך פאר דאס קני. „אט איהר זעהט, א? גאר אהן בראנפען."

אוז י ש ר א ל האט אנגעהויבען דרעהען מיט די אקסלעז, אונ־טערשפרינגען פון שטול אוז אומווארפען מיט די פיס.

„הע, הע, הע, מאלאדיעץ, י ש ר א ל!" האט ר'זעליג געלאכט אוז געקלאפט י ש ר א ל'ן איבער'ן פלייצע. „נו דערפאר וועל איך

— גופא ביי איהם איז רעכטען זאל — און געקארקעוועט! וויפיעל מאל פלעגט מען זיך ארומקלייבען ארום איהם מיט א ניגון: „פֿע־ע־קו, לאם־ציאם־טשורלי, לי־אם־ציאם־טשורלי," און קנייפען איהם אין „באלף מחילות"! נור ר' זעלינג רייסט ווייטער איבער:

„ע, וואו איז עם היינטיגע צייטען! נור מילא, זאל געהן ווי עם געהט, און מיר וועלען מאכען „לחיים!" נישט אזוי וואם, ישראל?"

„און א טענצעל אויך!" האט ישראל אויסגעזונגען און איז אויפגעשפרונגען פון שטול, נאך איידער ר' זעלינג האט צייט געהאט אראבצולאזען די האנד אויף זיין קני. ער האט אנגעהויבען טאנצען א האפקעלע און צוגעררט בשעת מעשה:

„און גאר אהן בראנפען! אויף צעהן טויזענד כפרות די בראנפען! אי הו, אי הו, שישו ושמחו בשמחת תורה, אי הו, אי הו, שישו ושמחו בשמחת תורה..."

און דער עולם האט געמאכט „לחיים!" און אונטערגעכאפט ישראלס ניגון. ישראל איז שויז געווען איז מיטען חדר. ער האט פערלעגט די רעכטע האנד הינטער'ן נאקען, די לינקע האנד אומגעדרעהט איז דער לופטען און גאנץ געשיקט געטאנצט דאם האפקעלע.

„וואו זיינען זיי די אפיקורסים? זאלען זיי, א!" האט אויסגעשריען ר' זעלינג, וועלכען דער נייער כוס האט ערמונטערט, — „עט, אידען בלייבען אידען! וואהרט, ישראל, איך פערקאסער אויך די פאלעם."

מיט די געשיקטקייט פון א יונגען אינגעל איז ער אריבערגעשפרונגען איבער'ן טיש און צוגעטאנצט צו ישראל'ן.

„לאמיר טאנצען, ישראל," האט ער געזאגט, „אט זיי אויף צופיקענים. עט, שטארקע דורות, שוואכע דורות, אלץ איינס. פרעהליכער, לעבעדיגער! זינגט, הברה! עה! אלע פרום, וועט משיח קומען; אלע נישט פרום, וועט וויעדער משיח קומען. לעבעדיגער, ישראל! אי הו, אי הו, שישו ושמחו בשמחת תורה!..."

זיי האבען געטאנצט מיט בעגיסטערונג, מיט התלהבות; זיי

אוז אנטוז יעדעם צו זייז פסוק „אתה הראית"; א צווייטער האט דערמאנט די קירבעסטן אוז ליאטערנעם, מיט וועלכע מען פלענט אויספוטצען די שול. אוז נאך אייניגע האבען שוין געפענט די מיילער, געוואלט עפים דערמאנען, נור ר' זעליג האט אונגעדולדיג איבערגעריסען דעם עולם אוז אנגעהויבען וויטער צו רעדען:

„היינט איז גאר נישט, כמעט גאר נישט! היינט איז אלץ נישט דאם. אפילו די פרומע זיינען שוין נישט דאם; וואם אמת איז אמת, אפילו די פרומע זיינען שוין נישט דאם. איך האב פיינד צו זאגען, עס זיינען טאקי געווען פרייערע צייטען, איך מיין, די דאגת־פרנסה איז נישט געווען אזוי גרויס, אוז גלאט זיינען די מענשען אליין געווען עפים בעסער. דער גביר איז געווען איין אנדער גביר, דער ארעמאן איז געווען איין אנדער ארעמאן. איך וויים, עס איז עפים מעהר אחדות געווען. וואו וועט איהר היינט, למשל, געפינען אזא גביר, אזא אידישען גביר, ווי ר' מאיר זבולון זכרונו לברכה איז געווען? נישט דא, איהר וועט נישט געפינען, איהר זאלט אפילו אויספאהרען מדינות. איך רעד שוין נישט וועגען די דייטשען, וועגען די „אריסטאקראטצען," וועגען זייער חברה; נור אפילו יענע, וואם זיינען נאך מכלומר'סט אידען, זיינען אויך גאר נישט. זיי וואלטען אויך וועלען, מען זאל שטעהן פאר זיי אהן א היטל, מען דארף גאר וויסען, ווי צו צוגעהן צו זיי. שייכות צו זאגען, מען האט געדארפט עפים וויסען, ווי צו צוגעהן צו ר' מאיר זבולון'ען, נשמתו עדן? מען פלענט צוגעהן צו איהם, ווי איך געה צו צו ישראל'ן, צו שמערלען, צו חאצקלען, צו—!... היינט זיינע שמחת־תורה'ס!...." האט ער זיך א כאפ געטהאן. — „א קליניגקייט, זיינע שמחת־תורה'ס!..."

אוז דער עולם האט זיך ארויפגעווארפען אויף דעם ענין: „א־האא, ר' מאיר זבולון'ס שמחת תורה'ס! ביי איהם אין זאל פלענט מען אויסגיסען די פאמויניצע אוז גליטשען זיך; זיין חלק פיש פלענט מען צוקוועטשען מיט די הענד אוז שפא־רען איהם אין מויל אוז ער פלענט עסען, כאפענדיג די ביסענס, ווי א הונד. אוז וויפיעל מאל האט מען איהם ארויפגעצויגען אויפ'ן טיש

היינטיגע יונגע לייט.

איך זאג אייך, וואס אייערע היינטיגע יונגע לייט זיינען... א גרויל! שקצים, סנעקעס, אוז שמועסען זיך אייז, אז זיי וועלען ראטעווען די וועלט. זיי וועלען ראטעווען די וועלט! העהעה.... מען איז מעהר נישט זעהר אויסגעלאסען געווארען, ארבעגעווארפען פון זיך דאס יאה, אין גאנצען אויסגעטאן זיך, נישט דא אויף זיי קיין מורא נישט פאר גאט אוז נישט פאר לייטען, איז גלאט — הפקר א וועלט!...

אט איך בין דאך סך הכל א דרדקי מלמד אוז זיי זיינען דאך די געשטודירטע, די אויפגעשפיטצטע, דאך פערשטעה איך א זאך איז תיכן אריין טויזענד מאל בעסער פאר זיי. אדרבה, לא'מיר בעקלערען: וואס? וואס? וואס ווילען זיי? ה'מע!...

זיי ווילען ראטעווען די וועלט, קיין ארמע לייט זאלען נישט זיין. איז וואס האבען זיי אויסגעקלערט — „כיס אחד יהיה לכלנו"! מען זאל אבנעמען ביי אלע גבירים דאס געלד אוז צוטיילען. איבער דער גאנצער וועלט... סאר א גאונים דאס זיינען! איהר הערט נור דעם איינפאל. איך וועל קומען — איך כאפ אייך אן, למשל, צו ראטשילד'ען אוז זאגען: „אדוני, רב ראטשילד, מיין האר, רב ראטשילד, איך ווייל איהר זאלט אונז אוועקגעבען אייער געלד." איז וואס, דהיינו, וועט ער מיר דערויף זאגען? אז ער זאל אפילו וועלען מיט מיר רעדען, וועט ער דאך די ערשטע קשיה פרעגען: „סטייטש, וואס פאר א מחותן ביזט דו דאס מיט מיין געלד? דו האסט עפעס ביי מיר א סך איינגעלעגט? האסט מיר עפעס א סך געהאלפען צונויפצוקלייבען מיין עשירות?" איז וואס, איין ערך, קאן איך איהם דערויף ענטפערן? גאר נישט מיט

האבען געוואלט מיט די פיס, מיט די הענד, מיט'ן קאפּף, מיט יעדעם אבר ארויסווייזען, וואס עס טוט זיך ביי זיי אין הארצען, ארויסגעבען זייערע געפיהלען. זייערע פּנים'ער זיינען געוועזען רויט אוו זייערע אויגען האבען געברענט מיט איין אינווענדיגסטער פייער. דאס האבען זיי געדינט גאט, געגעבען איהם א שבח אוו געהאפט, געהאפט. אוו נאך מעהר ווי געהאפט! זיי זיינען יעטצט זיכער געווועזען, אז אלץ, אויף וואס זיי האפען אוו אויף וואס דאס גאנצע אידישע פאלק האפט, וועט מקוים ווערען, אז אלץ וועט זיין גוט.

אוו דער גאנצער עולם האט עס דערפיהלט. דאס האט מען געהערט אין דעם עולם'ס וואַרמען, הארציגען זינגען, געפיהלט אין דעם הענדפאטשען, געזעהען אין די לויכטענדע אויגען. צו זעלביגע'ן אוו ישראל'ן זיינען צוגעשטאנען נאך אייניגע אוו נאך אייניגע אוו באלד האט זיך שוין דער גאנצער עולם געדרעהט, געשפּרונגען אוו געקוליעט...

אוו באלד איז געווועזען זייער נצחון פארפול: זיי האבען אריינגעטאנצט צו די יונגע אין ציטער, אוו ר' זעלביג האט זיך געשטופט אוו געשטויסען, אוו געשלעפט די יונגע מיט זיך אין טאנץ, אוו געשלאגען זיי אין נאקען, אוו געמייטעלט מיט די פינגער, אוו געזונגען: „הא, משומדים, וואס, משומדים! הא, משומדים, וואס משומדים!" אוו דער גאנצער רוישענדער טאנצענדער עולם האט איהם נאכגעמאכט, געשלעפט די יונגע מיט זיך אין טאנץ אוו געשטופט זיך אוו געשטויסען אוו ארויסגעשטעקט זיי די צינגער, אוו גע„בע"קעט, אוו געמייטעלט מיט די פינגער, אוו איז כאר געזונגען: „הא, משומדים! וואס, משומדים! הא, משומדים! וואס, משומדים!" — — —

אוו די יונגע האבען זיך אבגעשלאגען פון זיי, גערויכערט זייערע פּאפּיראסען, געלאכט אוו — געפיהלט זיך ווייט, ווייט פון די אלטע, פון די אלטינקע...

הארץ. נאך א צייט פאר זיין תפיסה, האב איך איהם געשריען: „משה'ל, משה'ל, ביזט עפּים, זעה!" ער האט געלאכט. — „לאכסט, לאכסט," זאג איך איהם, „וועסט אבער דערמאנען מיינע ווערטער, הלואי זאל איך ליגען זאגען." ער האט מיך ארומגענומען ארום רוקען... א שייגאץ, זאג איך אייך, א גאלדען קינד. עס קלאנט איז מיר מיין הארץ אויף איהם, בנאמנות. אט אזוי האט ער מיך ארומ־גענומען און פרעגט: „וואס פאר א בייז זעהט איהר איז מיר, רבינקע?" פערשטעהט איהר, ער פרעגט נאך, וואס פאר א בייז זעה איך איז איהם. — „וואס פאר א בייז זאל איך איז דיר זעהן?" פרעג איך. „דארפסט דען גנב'נען בייגעל פון מארק? דארפסט עפּים וואס? נור גלאט געהסט נישט בדרך הישר, געהסט נישט איז א גלייכען וועג. טוסט נישט דאס... טוסט נישט דאס, משה'ל! מילא, זאג איך איהם, ביזט נישט פרום, גאלסט דיך, דאוועסט נישט, ווייסט נישט פון שבת, ביזט דו טאקי דערפאר א גרויסער שייגאץ, דאס איז א בעזונדער זאך, זאג איך איהם. נור ביזט דאך דער גע־שטודירטער און זאגסט, אז דו ביזט קליגער פאר דער גאנצער וועלט און פאר אלע אונזערע חכמים, זכרונם לברכה. אי, נאך דיין פגירה אפילו וועסט דו דאס אויך נישט זיין! נור גאר נישט... אבער פרעג איך דיך, וואס דארפסט דו די אנדערע קאליע מאכען? נעמסט ארום זיך ארום שקצים, פאסקודניקעס, אבגעריסענע הינד, איך וויים, שטיקלעך ארבייטערלעך און לערנסט זיי ווי עובר זיין אויף א דין, ווי „פורץ גדר" זיין!... גלאט, וואס איז עס פאר א שטאט, פיהרען זיך מיט אזעלכע איך וויים נישט וואס. פאסט עס דען פאר דיר? פע חלשות!"

דאכט זיך, האב איך גערעדט קלארע ווערטער, איז פאראן דא צו לאכען? און ער האט גלאכט! איך האב שוין אנגעהויבען ווערען אין כעס. „וואס? וואס לאכסט דו?"

„איהר זייט א וואויל אידעל, רבי!" זאגט ער מיר.

איך דארף דא האבען זיין הסכמה, צו ביז איך א וואויל אידעל אדער נישט א וואויל אידעל. „דו פערשלאג מיר נישט האקעס־באקעס," זאג איך איהם. „רעד דברים כהויתם, ריינע, קלארע

גאר נישט. גאט האט אזוי געוואלט, ער זאל זיין ראטשילד אוו איך זאל זיין גרונם מענדעל דער מלמד אוו פערשווארצט ווערעז נאך מיינע יאהרעז אוו טעג. געה פרעג ביי גאט קשיות, פאר וואס האט ער אזוי געוואלט! נור דאס איז דאך די מעשה, אז די חברה גלויבט נאר נישט אין גאט, ביי זיי טוט זיך דאך אלץ אזוי, אהן גאט, טבע־סמעבע, אוו איך ווייס וואס — יסכר פי רשעים — פערשטאפט זאל זיי ווערעז זייערע מיילער! — וואס זיי קלערעז דארטעז אוים. אוו אז עס איז נישט דא קיין גאט, איז נישט דא קיין „אימתא דמלכותא", האט מען פאר דעם קייזער אויך קיין מורא נישט, איז יענמאלט מאג דאך טוז יעדער, וואס ער ווילּ, איז יענמאלט „זשיה, פאדאוואי גראשי!" כים אחד לכלנו, א טיילענים אויף זיי! טפו!...

נור איך טענ'ע דאך שטענדיג מיין טענה: דער מענש, וואס שטעהט צו צו דער חברה, איז נישט ווערט מעהר, וואס די ערד טראגט איהם. ער געהט גאר גלייך ארוים מכלל מענש, פערליערט אלע זיינע הושים, בעקומט א שטיינערן הארץ, ווערט אז די מדה פון רחמנות — אוו אוים!

אט נעמט כאטש חיים אנצעל'ס בן יחיד, משה'לעז. וואס וויסט איהר פון דעם בחור'ל? ער איז דאך געווענזט מיינער א תלמיד. אזא זיידעז קינד, אזא „אבן טוב" האב איך גאר אויך מיין לעבעז נישט געזעהן. אוו ווער? זיטצט ער יעטצט בחדרי חדרים אוו א סברא, אז ער ווענ אוועק איז דעם ווייטעז ווענ, איז כף הקל', איז סינביר, אויב מען ווענ איהם נור א פריער נישט ארבדרעהעז דעם קאפף, אז א האז ווענ אפילו נישט קרעהעז, האט זיך אומגליק־ליך נעמאכט, האט אומגליקליך געמאכט זיינע עלטערז, פערביטערט אוו פערקירצט זיי די יאהרעז אוו פרעג ווער? ווער? ווען? נאר נישט! אוו ער האט דאך א פריער געוואוסט, אז ער ווענ האבען א מיאוס'ען אבשניט אוו ווענ מקצר זיין די עלטערז די יאהרעז. נור ווי מען שטעהט צו צו דער חברה, איז אוים טאטע־מאמע, איז אוים רחמנות, איז אלץ אוים, אוים, אוים!...

נור קיינער, זאג איך אייך, פערדריעסט מיך נישט אזוי, ווי דער משה'ל. איך זאג אייך, עס ריסט מיר אויף איהם אוים א שטיק

פאבריק, זיי זאלען אויפהערען צו ארבייטען און בעטען מעהר געלט און וועט וויים, צו וואס ער האט זיי דאך טעג צוגערעדט. און דער־פאר פוילט ער יעטצט אין אסטראג!...

אייז אנדערם מאל האט ער אויסגעטראכט גאר א נייע מאדנע תורה: „ארבייט, וועסט דו עסען!" איך האב איהם פשוט אנגע־קוקט, ווי א משגענעם. איך רעד שוין נישט פון דעם, אז גאט האט בעשאפען דעם מענשען נישט צוליעב דעם, ער זאל ארבייטען און עסען נור צוליעב דער תורה — וועגען גאט איז דאך נישט דא מיט איהם וואס צו רעדען, גאט איז דאך גאר אויך דער וועלט נישט דא! — נור ווי שטעלט ער זיך עם פאר, אז ר' וועלוועל שמעלקעם און אפילו איך גרונם מענדעל דער מלמד וועל מיך שטעלען ארבייטען צוואמען מיט בינם דעם סוסטער און דאניע דעם שניידער. מען דארף דאך זייז משגע כאחד המשגעים, אז מען זאל נאר אוים־טראכטען אזא מין פלאן. איך וועל אייך זאגען דעם אמת, איך האב אפילו נישט געוואלט מיט איהם רעדען און קריגען וועגען דעם.

און נישט נור אין דעם אליין איז משה'ל קאליע געווארעז, וואס ער האט אנגעהויבען צו רעדען „על השם ועל משיחו", פלוידערז וואס נישט געשטויגען און נישט געפלויגען און אויפרייצען ארבייטער ג־עגען זייערע ברויטגעבער, נור אין אלע פרטים איז ער שוין נישט געווען קיין מהות מענש. למשל, דער יונג איז שוין געשטאנען אין שדוכים. איך אליין האב איהם געוואלט רעדען א שדוך. נישט חם ושלום „להנאתי," פון מיין פרנסה וועגען. באמונתי, אז איך בין ווייט געווען פון דעם געדאנק. נור עם האט זיך מיר גע־דאכט, אז איך האב געפונען דעם אמת'ן זווג זיינעז. איהר קענט דאך מסתמא רב אברהם עלקין דעם סרסור'ס טאכטער? איז דאס עפים א קרומער שדוך? לדידי, נאך מיר נאך, וואלט עס געווועזען דער גליקליכסטער זווג אין דער וועלט. איז וואס לאזט זיך אוים? לאזט זיך אוים, אז ער האט זיך שוין „איזניוכעט" מיט — „שמע ישראל" צו שרייען! מיט סענדער דעם רופא'ס טאכטער, מיט דער לעהרערקע! חיים אנצעל'ס זוהן מיט סענדער דעם רופא'ס טאכ־טער — „שומו שמים"!... פערשטעהט איהר, ווי דער יונג איז טיעף

דבורים. וואס? וואס לאכסט דו, וואס?"

„רבי," זאגט ער, „איך ווילט זיך טאקי וויסען מיין תורה?" זאגט ער.

„אדרבה, זאג איך איהם, איך ווילל טאקי הערען. נור שרעק דיך נישט, זאג איך איהם, מיך וועסט דו נישט קאליע מאכען, פון וועג נישט אראבפיהרען. אזוי לאנג וואס, ווי לאנג דיינע תורות וועלען צו מיר נישט צושטעהן."

„מיין תורה איז," לאכט ער, „האב ליעב דעם אנדערן ווי זיך אליין."

איהר פערשטעהט עפים? זיין תורה איז עס! „שיגאץ!" זאג איך מיט חזק. „ואהבת לרעך כמוך — דאך א בפירושער פסוק! דיין תורה איז דאס?"

„זי איז יענמ'ס," ענטפערט ער מיר, „ווער עס האלט פון איהר און לערנט זי דעם אנדערן."

ענטפערן, נישט־קשה, האט ער געקאנט, דער קאפ האט איהם נישט אבגעדארט. נור פערשטעהט איהר א דרך? זיטצט מען דאס מיט א חברה ליידאקעם און מען לערנט מיט זיי „ואהבת לרעך כמוך"! קיין בעסערע תלמידים האט ער שוין נישט געפונען.

„ביזט דאך גלאט א נאר, זאג איך איהם, אויף דיר וואלט איך עס ניט געגלויבט."

נור מילא, וואס זאל איך דא א סך מאריך זיין — ער איז דאך דער קלוגער און איך בין דער נאר, האט ער מיך ווידער אויסגעלאכט. איך רער דאך קרום!

און ער האט געמיינט, אז איך בין דאס דער „פתי יאמין לכל דבר" און גלויב איהם שוין, אז ער לערנט מיט זיינע וויסע חברה'ניקעם „ואהבת לרעך כמוך." ווי מיינט איהר, ער וועט מיך טאקי באלד איינשמועסען, אז פאר „ואהבת לרעך כמוך" וועט משו עמיצעו אריינזעצען און איז סינביר אוועקשיקען! נור איך וועל מיך שטעלען מיט איהם קריגען? ער זאגט מיר „ואהבת לרעך כמוך", זאל זיין „ואהבת לרעך כמוך." און איז ד'ר'אמת'ן האט זיך ארויסגעוויזען, אז ער האט אונטערגערעדט די ארבייטער פון סימקינ'ס

צוויי וועלטען.

זי איז צוגענאנגען צו איהם, האט ארויפגעלעגט די הענד אויף זיינע אקסלען און זעהר ווייך געזאגט:

„בנימן, זאג, האסט מיך ליעב?"

ער האט אראבגעלאזען דאס בוך אויף די קני, זי שטארק צוגעדריקט צו זיך און מיט פערקרימטע ליפען נאכגעמאכט איהר:

„ליעב?"

„וועסט דו מיך פאלגען?"

„ראד סטאראטסיא!"

ער איז אויפגעשפרונגען פון זייז ארט און אויסגעצויגען זיך ווי א סאלדאט.

„איך וועל דיך ערגיץ שיקען, וועסט דו געהן!"

„כאטש אין פייער, לאה!"

ער האט טראגיש א פיהר געטאן מיט דער האנד.

„נישט אין פייער, נור אין וואסער."

„כאטש אין ים!"

„א ביסעל נעהנטער," שמייכעלט זי: „טובל זיין די בלים אין טייכעל."

„מ־מ־מ..."

„נו?"

„שיק מיך בעסער אין ים."

„איין אנדערס מאל, היינט טו דאס."

„אי, ניין!" קרעכצעט ער אב.

„דו וועסט עס אבער מוזען טון."

„מוזען?!..."

נעפאלען? „מדחי אל דחי"! אוי, אז אך אוי וועה, וואס פאר אייז אהבה, וואס פאר א ליובקע צווישען זיי איז געווען! וועז די חצופה האט דערוואוסט, אז מען האט איהם צוגענומען, איז זי נור א ביסעל בלייך געווארען און כלומר'סט געכאפט זיך פאר'ן הארצען — אוי וויטער גאר נישט, ווי נישט איהר זאך גאר...

נור דאס איז דאך, וואס איך טענ'ע: דער מענש, וואס שטעהט צו צו ד ע ר חברה, געהט ארוים מכלל מענש. זיי פערליערען די מדה פון רחמנות, טוען זיך אוים פון אלץ אוי... אוי... אוי גאר נישט! אוי זיי ווילען דאס ראטעווען די וועלט! אך, א רוח איז זייערע טאטענס אריין!... עס איז גאר אייז עברה, אז מען רעדט וועגען זיי, טפו!....

1897

צוגעהענדיג צום טיש.

בנימן האט נעהאלטען די אויגען איז בוך אוז נישט נערז נע־ענטפערט:

„אויב איך וועל קאנען, וועל איך נעווים פאלגען."

„וואלסט מיר נעהן טובל זיין די כלים. א פאר טריט דאך. דא, איז טייבעל."

„נייז."

„כען מוז דאס דאך," האט זי נעזאגט מיט א ביטערען טאן. „שיקט וועמען איהר ווילט."

„וועמען זאל איך שיקען?" איהר קול האט נעציטערט — „אז עם וואלט לעבען דער שווער, וואלט איך דיך נישט נעבעטען."

טרערען האבען זיך בעוויעזען אין איהרע אויגען.

„איהר וועט נעבען לייבע דעם שמש צעהן—פונפצעהן קא־פיקעס..."

„דער שווער האט נישט נעשיקט לייבע דעם שמש.... האבען א מאנסביל אין שטוב אוז בעטען אייז אנדערז."

זי האט אבגעווישט די אויגען.

„אך, נארישקייט! איך וועל נישט נעהן טובל זיין די כלים," האט בנימן פעסט נעזאגט אוז נעשטעלט זיך אין פענסטער.

די אלטע האט זיך ווי איינגעקארציעט אוז מיט טרערענדיגע אויגען נאכגעקוקט דעם איידעם.

„נארישקייט!" האט זי ארויסגערעדט מיט א ביטערען נעלעכ־טער. „ביי דיר איז דאך אלץ נארישקייט. איך וויים נישט, ווי מען עסט פון נישט א נעטובלטער כלי."

בנימן האט נאר נישט נעענטפערט אוז נעקוקט איז נאס. די אלטע האט איהם נאכגעקוקט: טאמער איז ער ווייכער נעווארען. ער איז נעשטאנען אונבעוועגט. זי האט נעוואלט עפעס זאגען, נע־מאכט א בעווענונג מיט די ליפען, נור גלייך האט זי חרטה נעהאט, אוועק איז דאס צוויייטע צימער אוז אנגעהויבען דארטען אומגעהן היז אוז צוריק, בעגיעסענדיג זיך מיט טרערען.

„די מאמע, פערשטעהסט, בעט עס דיך. דאס דארף דאך טוז א מאנסביל. איז ווערעז זאל זי בעטען?"

„דעם בראדער שמש! מיין דאגה, ווערעז?"

„אבער זי ווייל, דו זאלסט זעהן."

„ווייל זי!"

„איבער א נארישקייט, א קלייניגקייט, זאל זי זיך אבעסעז דאס הארץ."

„וואס קאז איך העלפען?"

„אבער א י ך בעט דיך?"

זי האט ארומגענומעז זיין געזיכט מיט ביידע הענד אוז מיט ווארמער ליעבע אוז לאסקע אריינגעקוקט איהם איז די אויגעז.

„איך ווייל נישט געהן טובל זיין קיין כלים!" האט ער שארף ארויסגערעדט, בעפרייענדיג דאס געזיכט פוז איהרע הענד. „מעהר פעהלט מיר שוין גאר נישט. זאג אליין, האט עס א צורה? א י ך — ווייל געהן טובל זיין כלים!"

„איך ווייס עס אליין. דו ביזט געריכט. גוט. נור דאך איז עס קיין סכנה נישט, אז דו ווערסט געהן. מיר ווילען געהן צוזאמעז, רעכט?"

זי האט איהם ארומגענומעז, א קוס געגעבעז אוז געלעט פאר'ן באק.

„אך, דאס איז נארישקייט!" האט ער געזאגט מיט פערדרוס אוז אבגעטראטעז פוז איהר. „איך ווייל נישט געהן שטעלעז זיך שוויינקעז כלים אין טייך."

„ווייל איך מיט דיר מעהר נישט רעדעז."

זי איז מיט כעם ארוים פוז צימער.

בנימז איז זיך א פאר מאל דורכגעגאנגעז איבער'ן צימער. „נארישקייטעז!" האט ער ענדליך געזאגט, אוועקגעזעטצט זיך אויף זיין ארט אוז וויעדער פערטיעפט זיך אין בוך.

אין צימער איז אריין די שוויגער.

„בנימן'דעל, ווערסט מיך עפים פאלגעז?" האט זי וויך געזאגט,

שיינע נדבה אויף דער קהל'שער מקוה, האט זי זיך בערוהיגט. זי האט זיך דערצו נאך שטארק געעוסקט מיט דער מקוה ביים בויען, האט געדעדט און גע'טענ'עט מיט אלע קהל'שע פיהרער, די מקוה זאל זיין שיין און ריין, ליכטיג און ציכטיג. און אז די מקוה איז טאקי ארויס א זעלטענע מקוה, איז זי באלד געלאפען צום מאן אויפ'ן קבר און אנגעזאגט איהם פון „איהר" מקוה און עס האט זיך איהר געדאכט, אז אט־אט וועט זי דערהערען דעם מאנ'ס קול פון קבר מיט דער בשורה, אז נאט האט מוחל געווען לאה'טשקען במחילה גמורה. זי האט דעם קול נישט געהערט, נאנץ איינפאך דערפאר, וואס מתים רעדען נישט. אבער זי האט זיכער געוואוסט, אז לאה'טשקעם אקציעם שטעהען בעסער.

זי וויים נאנץ גוט, אז וועז נישט זי, וואלט די טאכטער נישט זעהר אבגעהיט געווען איז כשר און טריף. נור זי מאכט זיך דער־פון נישט וויסענדיג, נאט זאל עס ביי איהר נישט אבלייענען פון די געדאנקען. מאלע וואס עס וואלט געווען! דער פאר שטראפט דאך נישט נאט. אבי יעטצט איז כשר.

און טויזענדער, טויזענדער עברות — הארבע, שרעקליכע, האר־שטרויבענדע — פאר וועלכע זי דארף דאס אלץ אבטענ'עז זיך מיט נאט — אבער וועז לייט וואלטען כאטש דערפון נישט געוואוסט! אזוי גיט מען איהם נעביך קיין רוה נישט איז קבר.

וואס פאר א פנים וועט דאס יעטצט האבען, וועז זי וועט געהן זוכען א אידען אויף טובל זיין די כלים? קאן זי דען עמיצען זאגען, אז איהר אייבעם האלט דאס „כלים־טובלענען" פאר א נארישקייט — זאל איהם נאט נישט שטראפען פאר די רעד? „א נארישקייט!" און דער אלטער, זכרונו לברכה, האט עס שטענדיג אליין געטאן, כאטש ער האט אימער צוגעקריינקט, דערהויפט נאך פסח צייט, וועז דער טייך פלענט זיך לאזען. „נארישקייט"!

און זי פיהלט זיך עלענד, אונגליקליך, א ביטערע אלמנה און גיעסט זיך מיט טרערען.

זי האט אפילו נישט בעמערקט, ווי לאה איז א פאר מאל צוגע־נאנגען צו דער טיר :זען מיט אומעטיגע אויגען געקוקט אויף די ליי־

אונגליקליך פיהלט זי זיך, עלענד און אליין.

איין אוינציגע טאכטער האט זי — א שוינע, א חכמה, א וואויל־ע. אבער וועניג נחת. א פריער האט זי זיך געלערנט און אויסגעשטו־דירט לעהערקע געגעז איהר און דעם אלטע'ס וויללען. א שטאט! זלמן דעם דיינ'ס טאכטער א לעהערקע. דער אלטער און זי זיינען געוועזען אויסער זיך, אבער גאר נישט אויסגעפיהרט. דערנאך האט זי חתונה געהאט מיט בנימן קאלמאנאוויטש דעם עלטסטען לעהרער פון דער אידישער עלעמענטאר־שולע — וויעדער געגעז דעם טא־טע'ס און מאמע'ס וויללען. דעם אלטען האט עס אפשר פערקירצט די יאהרען. איז א פאר חדשים ארום נאך דער חתונה איז ער ג־שטאדבען. נור כל ימיו האט ער געליטען פון א ברוסט־פעהלער.... נייז, נישט פון דער טאכטער איז ער געשטארבען!

און איז ד'ר'אמת'ן זיינען זיי דאך ביידע גוטע קינדער. זי האט זיי ליעב פון גאנצען הארצען. ערשט זיעבען חדשים נאך דער חתונה און דער איידעם איז איהר אינגעבאקען אין הארצען. אבער נישט פרום זיינען זיי. נישט פרום, אז גאט זאל זיי נור נישט שטראפען. אפילו... וויעדער... פערקערט... זי איז זיי מוחל. פאדט „יונגע בעק־לעך" פון דער נייער וועלט. זיי וועלען עלטער וועדען, האבען איי־גענע קינדער, וועלען זיי אנדערש וועדען. און ביי נאט קויפט זי זיי אב מיט וואס זי קאן. זי גיט אפט ליכט אין בית־מדרש, גיט צדקה — כמעט דעם לעטצטען ביסעז פון מויל, זאגט אב יעדעז טאג איבריגע קאפיטלעז תהלים, געהט אפט אויפ'ן בית עולם, רעדט זיך דאדטיז דורך מיט איהר אלטען אויפ'ן פרישעז קבר און בעט איהם, ער זאל דאדטיז ביישטעהן, בעשיטצען און בעהיטעז זייז בת־יחידה. די טאכטער בענשט קיין ליכט נישט, בענשט זי אב פאר איהר. זי האט טאקי אזוי אנגעזאגט: „רבונו של עולם, דאס בענש איך פאר לאה'טשקעז! זי וועט נאך בענשען, רבונו של עולם! דיינם וועט נישט פערפאלען וועדען, רבונו של עולם!" די טאכטער פיהרט זיך נישט אידישליך אין די וויבערשע זאבעז, און די אלטע האט טאקי לאנג נישט געוואוסט, מיט וואס זאל זי איבערבעטען גאט פאר די זינד. נור אז איהר האט געגאלטען אריינטראגען און צונויפקלייבען א

וואָס זאָל די מאמע איבער א נארישקייט אזעלכע יסורים האבען?"

„ביז איך דען שולדיג?"

„ווער דען?"

ער האט זיך צולאכט.

„ביזט א מענש אהן א הארץ," האט זי מיט הארץ ארויסגערעדט.

„זאג, לאה, דו גיסט איהר אין אלץ נאך?" — ער האט זיך אויפגעזעצט — „דו פיהרסט זיך עפים א סך אויף ווי זי ווייל. קינד איינס, מיט טויזענדער שפיזען שטעכען מיר זי טאג־טעגליך, טאג־טעגליך ברענען מיר זי אויף הייסע קאווצראדעם, טאג־טעגליך בעלייגען מיר זי אהן רחמנות אין איהרע הויליגסטע געפיהלען, און דו רעדסט יעטצט אוז מאכסט זיך נאריש וועגען א שטאף מיט א שפילקע, וועגען א קליינעם קראטץ... קינד!"

זי איז אומגעגאנגען איבער'ן צימער, האט גאר נישט געענטפערט אוז געזויגען דאם טיכעל.

„מיט א מאל ביזט דו געווארען א גוטע טאכטער."

ער האט זיך צוריק אוועקגעלעגט אוז געגומען דאם בוך.

„דאם איז אלץ גאר נישט," האט לאה אבגעענטפערט.

„אוהום!"

„... אוז א שטאף מיט א נאדעל דארף מען א מאל אויסמיידען, וועז דער שטאף איז איבריג."

„נא—טיר—ליך!"

„נאטירליך!"

„ווייל דו ווילסט אזוי!"

„נישט ווייל איך ווייל אזוי, נור ווייל דאם איז אזוי! כלים טוב'לעז איז א נארישקייט, א קליינינקייט, איז וועלכער מען מאג נאכגעבען..."

„אהא!"

„דאם בעריהרט נישט אויף א האר מיינע פרינציפען...."

„גאר אזוי!"

„...אוז האלט מיך נישט טאג־טעגליך געבונדען ווי אלע אנדערע, איך וויים וואסערע דינים. דאם איז אייז איבריגער שטאף. אוז

דענדיגע מוטער. אפשר וואלטען זי דער טאכטער׳ס אומעטיגע אויגען געטרייסט!

לאה איז אריין צו בנימן׳ען. ער איז געלעגען אויפ׳ן דיוואן און געליענט דאס בוך. אז לאה איז אריין, האט ער אוועקגעלעגט דאס בוך אויפ׳ן ארצעז און א קוק געטאן אויף איהר. לאה איז צו צום פענסטער. זי האט נישט געוואוסט, ווי העבט מען אז צו רעדען מיט איהם. ער האט ארויסגענומען א פאפיראס, פערריי־כערט און צוריקגענומען דאס בוך.

„טאמער וואלסט דו פארט געגאנגען?" האט לאה ענדליך גע־זאגט, שרייבענדיג מיט א פינגער אויפ׳ן פענסטער.

„ניין."

„זי ווייניט דאך שוין."

„וואס קאן איך העלפען."

זיינע ענטפערז האבען זי געערגערט צום טויד. זי וועט זיך אליין צוואוויינען אדער.... אדער זי וועט איך וויים־נישט וואס טון.

„ביזט א שלעכטער."

„האסט זיך ערשט געכאפט?"

„אי, הער אויף אזוי צו רוידען!" האט זי אויסגעשריען און פער־דעקט דאס געזיכט מיט ביידע הענד.

ער האט א וואנדע גענטאן א בליק אין איהר זייט און צוריק גע־נומען קוקען אין בוך.

„מאכט זיך נאריש," האט ער שטיל ארויסגעדרעט.

זי איז נאך א ווייל געשטאנען מיט די הענד אויפ׳ן געזיכט און דאן ארויסגענומען דאס טאשענטיכל, אבגעווישט דאס געזיכט און אנגעהויבען אומגעהן איבער׳ן צימער, נערווויש ציהענדיג דאס טיכל אין ביידע הענד.

„איך מאך מיך נאריש," האט זי געשעפציעט, „נאריש מאך איך מיך!"

„וואס דען?" האט ער ארויסגעברומט פון בוך.

„איך מאך מיך נאריש," האט זי מיט ביטערקייט געזאגט. „פאר

זי האט שוין געוואוסט, וואס זי האט צו טון. זי האט זיך דער־מאנט, ווי מיט יאהרעז צוריק, וועז דער אלטער האט נאך געלעבט, איז זי אויך איין מאל אין דער צייט געוועזען איז א גרויסער פערלע־גענהייט. דער אלטער איז גערעכט געוועזען וועגען א קהל'שער זאך איז א נאהענטעז שטעדטעל אוז האט ערשט אויף מארגען, אום עכטעז ערב פסח געראטפט קומען, אוז זי האט נישט געהאט, ווער עס זאל איהר בודק חמץ זיין. האט זי זיך אליין געהאלפען. דאס איז אפילו א מאנסביל'שע מלאכה, אבער דאך האט זי „געשטעלט אויף זיך" אוז אליין בודק חמץ געוועזען. זי וועט דאך נישט געהן דינגען וועמען! אוז זי האט עס געמאכט נישט ערגער פאר דעם בעסטען מאנסביל. זי קאן עס דעז נישט, וואס? אויף מארגען האט דער אלטער זי ג־לויבט דערפאר.

אוז יעטצט וועט זי אליין געהן טובל זיין די כלים. ביי דער נאכט וועט זי אליין בודק חמץ זיין. זי וועט דעז וויטער אנהעבען דינגען זיך מיט'ן איידעם? א סך זאכען וועט זי אליין דארפען טון — אלץ מאנסביל'שע זאכען.

„אך!"

אוז איהר הארץ „פערגיעסט זיך מיט בלוט."

„איך וועל שיקען נאך לייבע דעם שמש," האט לאה געזאגט.

„איך דארף קיינעם נישט," האט די אלטע אבגעעגטפערט מיט איין אומעטיגען קול אוז עטוואס שטאלץ אוז געלעגט א כלי נאך א כלי.

„וואס ארט דיך?"

„איך דארף קיינעם נישט."

„וואס דעז וועסט דו טון?"

„אט וועסט דו זעהן, וואס איך וועל טון — איך וועל אליין געהן."

„אליין?"

„וואס דעז מיינסטו, איך זועל דאס נישט קאנעז? איך קאז, דאנק גאט. איך וויים, דאנק גאט, וויי מען איז זיך נוהג. אליין, אלץ אליין. כלים טובל זיין — אל—ליין... בודק חמץ זיין — אל—ליין... אוז ערוב תבשילין מאכען — אל־ליין... דעם סדר אבריכטעז —

ווייטער מוז עס שוין פון איהרעט וועגען. זי וועט דאך נישט עסען אדער טרינקען פון נישט א נעטובל'טער כלי..."

„זאל זי שיקען לייבע דעם שמש."

„שעמט זי זיך צו בעטען א פרעמדען, וועז זי האט אייז אייגענעם מאנסביל אין שטוב."

„נו, דערפון בין איך נישט מחויב צו לייזען."

לאה איז צו צום דיוואן, האט זיך צוגעזעטצט צו בנימן'ען, גענומען קרייזלען זיינע האר אוז געזאגט מיט געבעט:

„געה, זעה, איך וועל מיט דיר אויך גיהן, וועל העלפען טראגען די כלים. דאס איז דאך א נארישקייט, א קלייניגקייט. צו וואס זאל זי עגמת נפש האבען?"

זי האט זיך איינגעבויגען צו איהם אוז זיי האבען זיך צוקוסט.

„האלט האב איך דיך... אז דו קרייזעלסט מיר די האר, איז עס מיר זעהר גענעלעז," האט ער געלאכט, „אוז גיהן וועל איך נישט. בעקלער אליין: איך וועל גיהן שטעלען שווייגקען זיך מיט כלים אין טייך! דאס איז טאקי א נארישקייט, א קלייניגקייט, אבער איך קאן מיר נישט פארשטעלען, ווי איך וועל דאס טאז. זעהסט דאך אליין, אט האבען מיר מצה אויף פסח מיט אלע זיעבען זאבען... ביי אונז איז א כשר'ע קיך.. וויל אנדערס טוז, וואלט הייבען פערטרייבען זי פון שטוב. דאס ווילען מיר ביידע נישט. אבער כלים טובל'נעז קאן לייבע דער שמש, וועז מען דארף דוקא א מאנסביל. בין איך נישט גערעכט?"

„ביזט נישט גערעכט, נור מעהר ווי איך נישט רעדען."

זי איז אויפגעשטאנען פון דיוואז אוז אנגעהויבען אומגעהן אין בער'ן צימער.

„בעט דו לייבע דעם שמש," האט ער געזאגט איז א ווילע ארום.

לאה איז אריין צו דער מאמע'ן איז צימער.

די אלטע איז געשטאנען איבער א קיישעל אוז נעלעגט איז איהם די כלים.

„דו געהסט טון א מצוה," האט די אלטע צוגעגעבען, „שיינסט דו גאר יעטצט."

„אך, דאס מיינסט דו!" האט לאה אויסגערופען מיט א ברייטען שמייכעל.

און די אלטע האט דערפיהלט, אז נישט די מצוה האט אנגעצונדען דאס פייער'ל אין לאה'ס אויגען. נור זי מאכט זיך נישט הערענדיג דעם געדאנק און האט זיך פערטיעפט אין קרבן מנחה, איז וועלכען זי האט געוואלט זיך איבערצייגען, אז זי וויים די ברכה, וועלכע מען דארף מאכען ביי כלים טובל'ען.

לאה האט געמומען דעם קיישעל אויף די רעכטע האנד און איז ארויס. די אלטע נאך איהר.

„זעהסט, ניאמקע, הא? מיר קאנען אויסקומען אהן דיר אויף," האט לאה געזאגט בנימ'ען, דורכגעהענדיג זיין צימער.

בנימן האט א קוק געטאן אויף דאס שיינע ווייב, א שמייכעל געטאן און גאר נישט געענטפערט. שפעטער א ווייל האט ער ארויסגערעדט פאר זיך:

„נישט לאגיש, נישט לאגיש..."

די אלטע האט זיך אראבגעלאזען אויף די פערזען נעבען קליינעם טייכעל, געמאכט די ברכה „על טבילת כלים", דריקענדיג יעדעם ווארט און אנגעהויבען טונקען יעדע אוינציגע כלי דריי מאל. זי האט עס געטאן לאנגזאם, מיט חשק און כונה — די מצוה זאל זיך מעהר ציהען. זי איז געווען בעגייסטערט. א זיסקייט און גליקזעליגקייט, אייז אנגענעמע, געטליכע רוהיגקייט האט אנגעפילט איהר גאנצע זעעל' און צוגאסען זיך איבער איהר געזיכט. און זי שפירט אייז אונענדליך גרויס גליק, וואס די טאכטער שטעהט דאביי, וואס די טאכטער האט א חלק אין דער מצוה. אי, זי וועט עס דערצעהלען דעם אלטען!

און דיא מאכטער שטעהט דאביי, קוקט זיך צו צו דעם, וואס די מאמע טוט און — — שמייכעלט. זי פערשטעהט דער מאמעס בעגייסטערונג. זי פיהלט, וואס אין דער מוטער קומט פאר. נור... שיין וואלט טאקי אויסגעזעהן בנימן, וועז ער וואלט זיך אראבגעלאזען

אל—ליין... די פיער קשיות פרעגען — אל—ליין אוו אל־ליין ענטפערז דעם תירוץ... אל—ליין... אלץ אליין...“

זי האט גערעדט מיט א געבראכענעם קול. אין איהר רערען האבען זיך געהערט די טענער פון דעם העכסטען אונגליק. זי האט געצויגען די ווערטער, ווי זי וואלט וועלען פערטיעפען, דערגרייכען ביז'ן גרונד, אין גאנצען בעגרייפען איהר עלענד, איהר ביטערע אלמנה'שאפט.

לאה האט עס געפיהלט. איהר ברוסט האט געדריקט פון רחמנות. זי האט זיך קוים איינגעהאלטען פון ווייגען אוו געגומען העלפען דער מאמען איינלעגען די כלים.

„ווארט, ווארט,“ האט זי געדעדט פרוינדליך, מיט ווארמער ליעבע. „האסט נישט גוט איינגעלעגט. די טעלער וועלען זיך צו־ברעכען. ווארט, איך וועל איבערלעגען. אט אזוי, א... אט אזוי... אזוי איז יעטצט בעסער.“

דער אלטער האט עס הנאה געטאן. זי איז א ביסעל מונטערער געוואָרען.

„אט אזוי, א...“ האט לאה ווייטער געדעדט, איינלעגענדיג די כלים. „אוו ווייסט, מאמע, איך געה מיט דיר. איך וועל דיר צו־טראגען די כלים.“

די אלטע האט ארומגענומען די טאכטער אוו א קום געטאן.

„פארט א טאכטער,“ האט זי געזאגט ווי פאר זיך.

לאה האט אויף גיך אבגעווישט א טרער אוו ארויסגעלאפען איז דאס צווייטע צימער. אין א ווייל ארום איז זי אריין פון דאר־מיט א ווייסען טישטוך אוו געגומען איבערדעקען די כלים אין קיר־שעל. זי האט עס געטאן געשיקט, שנעל. זי איז אויפגערעגט געוויר־זען. עס איז אריין די פארב אין איהרע באקען, איהרע שיינע בלויע אויגען האבען אויפגעבליטצט...

„איז עס נישט א פערגניגען צו טון א מצוה?“ האט די אלטע גע־זאגט, בעוואונדערענדיג די שיינע טאכטער.

לאה האט זי נישט פערשטאנען.

בײם אַדוואקאַט.

...איך האָב זי געפֿאטשט, א ודאי האָב איך זי געפֿאטשט... איך לייקען עס גאָר נישט. עס פֿרעגט זיך אבער נור, פֿאר וואָס האָב איך זי געפֿאטשט? אוז דאָ מאָג זי מיך פֿערקלאָגען אין צוואנציג סודען, די סודיעס, דענק איך, וועלען מיר אלע געבען געראָטן...

וואָס קאָן איך, פֿרעגט איהר מיך, זאָגען צו מיין ענטשולדיגונג? אט וואָס איך קאָן זאָגען — איהר מעגט עס טאקי איבערחזרן אין סוד וואָרט אין וואָרט—אז א פֿייער האָט געמעגט קומען אויף אמעריקא, איידער איך האָב זי דערקאָנט אוז איידער אלע אידען האָבען זי דערקאָנט! אזוי וואויל וואלט אונז אלעמען געוועזען, וועז מיר וואלטען פֿון איהר נישט געוואוסט. מען וואלט נישט געוועזען אזוי אויסגעלאסען אוז נישט אויסגעטאָן זיך פֿון דער אידישקייט.

דאָס איז נישט נוגע, זאָגט איהר, צום ענין? א ודאי, זאָג איך אייך! דאָס איז שוין יא נוגע, וואָס אָרט אייך. וואָרום, אז נישט די אמעריקא, וואלט איך צו קיין צרה נישט געקומען אוז וואלט נישט געדארפט שטעהן אוז משפט'ן זיך... משפטים בלי ידעום, טפו! איך האָב שוין אבגעלעבט אויף מיין וועלט זיעבען אוז פֿופציג יאהר אוז האָב מיך קיינמאל נישט גע'משפט. הלואי וואלט איך יעטצט אויך נישט געוואוסט פֿון משפטים אוז נישט געדארפט האָבען אויף זיך די חרפּה, אז דורך א לייבליכע פֿלימעניצע, א ברודער'ס א טאכטער, זאל איך דארפען שטעהן אין סוד, נור מילא...

אין וועל איך אייך דערצעהלען אלץ כסדר. דעם ריינעם אמת. איך האָב אויף מיין לעבען קיינעם קיינמאל נישט גענארט אוז וועל עס יעטצט א ודאי נישט טוט. אוז אייז אדוואקאט דארף מען דאָך גאווים זאָגען דעם אמת. אין הערט איהר דאָך.

אויף די פיאטעס און געשווינקט זיך מיט דעם בארג געשיר איז טייף, אראבלאזענדיג און אויפהעבענדיג יעדע כלי דריי מאל איז וואסער. זי ווארפט איהר בליק אויף דאס בריקעל איבער'ן טייבעל: צו שטעהט דארטין נישט עמיץ און קוקט אויף איהר און לאכט...

צוויי וועלטען, צוויי וועלטען!

1897

טיק הערט־זשע ווייטער. וועז איז עס געווען? איך זאל איך קיין ליגען ניט זאגען, איז דאס היינט די דריטע וואך, אז איך האב דערהאלטען פון מיין ברודער פון דער פראווינץ א בריף, אז ער וויל מיר שיקען זיין מיידעל צו גאסט. האב איך איהם תיכף ומיד גע־ענטפערט, אז ער זאל עס טאקי טון. און האב איהם נאך געשריעבען, טאמער איז א סברא, אז ער זאל אויך קומען, ער וועט ביי מיר זיין א טייערער גאסט. וואהרום וואס? איך האב עפעס א סך ברידער? סך הכל איז ער ביי מיר דער אינציגער ברודער. איך האב נאך א שוועסטער, חשך'ט זי נאך אין דער היים, דאהטען איז שטערטעל, אין דער שווארצער טומאה, אין בעלאצערקאוו. איז יא, נו, בקיצור, ער קאן ניט קומען, דאס געשעפט לאזט נישט, אבער זי איז יא געקומען. איך זאג אייך, איך בין דעם טאג קוים איינגעזעסען אין שאפ ביי דער ארבייט. עפעס, ווי זאגט מען עס, פארט... מילא, איך האב געדארפט ארבייטען איבערשטונדען, האב איך שוין נישט געארבייט און געלאפען אהיים... ווי איהר זעהט מיך לעבען, געלאפען אהיים. איך האב נאך אויפ'ן וועג געקויפט א פאר באנאנעס און א פאר אפעלסינען. איך וויים, זאל דער פעטער נישט קומען מיט לעדיגע הענד. איך קום אריין אין שטוב, איך האב נאך קיין צייט נישט געהאט אבצוגעבען איהר שלום עליכם, ווי עס דארף צו זיין, אויסצורעדען מיט איהר א פאר וועהטער, פערנאנדערפרעגען, ווי געהט עס דעם טאטען, ערשט איך טו א קוק — א בייסיקל שטעהט! עס איז מיר פינסטער גע־ווארען אין די אויגען! בקיצור איך האב שוין מעהר א ווארט נישט געקאנט אויסרעדען און גלייך אנגעזאגט איהר — אט וועט איהר הערען פון איהר אליין, צו זאג איך אייך ליגען: „אוידע, האב איך איהר געזאגט, ווילסט דו ביי מיר זיין אין שטוב, איז זאל דאס פאסקודסטווא נישט געפינען זיך ביי מיר.“ און נישט מאכענדיג קיין שום מחזקות, האב איך גענומען דעם בייסיקל און אראבגעטרא־גען איהם אין קעלער. דאס איז נאר נישט געווען פאר מיינע כחות און צוריהרען זיך צום בייסיקל איז ביי מיר געווען, ווי צו־ריהרען זיך צו חזיר. נור איך האב אויך נאר נישט געקוקט, אבי

איהר מאַגט מיר גלויבען אויף מיין הז שלי, אז איך קאָן נישט אַנ־
קוקען א וועלסיפּער, א בייסיקל. איך קאָן שוין דאָ ברוך השם טויזענ־
דער זאכען נישט אַנקוקען, וואַרום וואו איד? וועז איד? נור א בייסיקל
איז ביי מיר טריף ווי חזיר. וועט איהר דאָך פרעגען, פאר וואס?
איז ווייס איך טאקי אליין נישט. נור איך פיהל.... איך פיהל, אז
דאס פאסט עפעס פאר גוים. איין עהרליכער איד וועט זיך נישט
אוועקזעצען אויף א בייסיקל. אוז איהר זעהט דאָך, אט האַט
מען נאָך אויסגעטראכט אלערליי בייסיקל־קאַסטיומקעלעך אוז הי־
טעלעך אוז זעקעלעך אוז... אוז... אוז שדים ווייסען וואס נאָך —
פּורים־שפּיעלער אוז פּארטיג! איהר וועט דאָך לאכען, הא? אפשר
פאהרט איהר אליין בייסיקל. אבער איך ווייס נישט. ביי מיר איז
דער, ווער עס פאהרט אויף א בייסיקל, עלול אויף אלץ. מיט מיר איז
שאַפּ ארבייטען צוויי יונגע בחורים, וועלכע פאהרען אויף בייסיקל,
רעד איך מיט זיי נאָר ניט. א פּאָר נאָר־נישט'ן, לאבוועם, זיי פאה־
רען אויף בייסיקל! נור מענער נאָך ווי מענער. דערזעה איך אבער
א נקבה אויף א בייסיקל, אוז וועז נאָך אין הויזען אדער אין א
קורצען קלייד‌ל, העבען מיר אז צו ציטערז העגר אוז פיס. איך מוז
שטענדיג אויסשפּייען, ווי נאָך א נבלה, ווי נאָך א מיאוסקייט... אין
די הויזען אדער אין דעם קורצען קלייד‌ל, מיט די זעקעלעך אוז שי־
כעלעך, איינגעפרעסט אין גארטעל, אז די נשמה קריכט ארויס....
איינפאך ווי נאפקעס, איך בעט אייך איבער! איך בין קיין גזלן
נישט, איהר מאַגט פרעגען אויף מיר, ביי וועמען איהר וויל‌ט. נור
די אלע נקבות וואלט איך עפעס אויסגעהאנגען בין איינע, ווי איהר
זעהט מיך א אידען. אז מיינע א טאכטער וואלט זיך עס דערוואגט
צו טון, איז ווי איהר זעהט מיך לעבען, איך וואלט נישט געקוקט,
וואס זיי זיינען שוין אויסגעגעבענע, אוז וואלט זיי צופראשקעט
די צורות. נור מיינע טעכטער האבען עס גאט זיי דאנק נישט געטאן
אוז וועלען עס ניט טון — מיינע אייניקלעך ווייס איך ניט, מסתמא
וועל איך שוין דאמאלס נאר נישט לעבען. איז אז מיינע טעכטער
האבען עס נישט געטאן, שיקט אויף מיר גאט אז מיין פלימעניצע...
עך־עך־עך! נו, מילא.

קוק צו טון צו שטעהט נישט דאָרט דער בייסיקל. נור מיין סעלער איז געווען פערשלאָסען, און פינסטער איז דאָרטען, כאָטש נעם ארוים איין אויג, האָב איך בשום אופן נישט געקאָנט זעהן צו שטעהט דאָרטען דאָס פאָסקודסטווא צו נישט. איך האָב אַנגעהויבען פאָרקעז מיט א שטעקעל צווישען טיר. נור איך געדענק אפילו נישט, וואו איך האָב דאָס פאָסקודסטווא אוועקגעשטעלט: ביי מיר איז דאָך געווען, אבי איז שטוב עס נישט האָבען. איך האָב מיך געדראפעט ארויף, האָב געפּוישט אויף דר'ערד, אָבער איך האָב גאָר נישט געזע־ען. היינט ווי דערוויים איך מיר איצטער, צו האָט זי ביי מיר ארויסגענומען דעם שליסעל און אווען מיט'ן בייסיקל, צו נישט? בלייבט ביי מיר אבשטעהן אויפ'ן גאס און אבווארטען, ביז זי וועט קומען. ביי מיר איז עס שוין אריין איז א נצחון. אז זי איז שוין אזא מאכערטע, דארף איך איהר בעווייזען, אז איך בין נאָך א גרע־סערער מאכער. און איך בין אבגעשטאנען א שעה און צוויי און דריי. איך האָב אפילו מנחה געדאוונט אונטען ביים אריינגאנג. און פלוצלונג זעה איך, זי קומט און טאקי אויפ'ן בייסיקל, און נישט אליין! לעבען איהר האָרט ביי דער זייט פאָהרט א פּורים־שפּיעלער איז א קאָסטיומטשיקעל, איז א היטעלע און איז זעקעלעך, כדין ווי עס דארף צו זיין... דאָס בלוט האָט איז מיר אנגעהויבען צו קאָכען. און איך זאג אייך דעם אמת, אז איז דער ערשטער מינוט האָב איך מיך עפּעס אליין פערשעמט. סטייטש, מיין ברודער'ס טאכטער זאל זיך אזוי אויפפיהרען! וועה, וועה, וועה! מילא... איך האָב מיך פערשטעלט אונטען איז קאריידאר. איך האָב געוואלט פשוט זעהן, ווי וועט דא ווייטער צוגעהן ביי דעם פאר'ל. און איך זעה ווי דער פּורים־שפּיעלער איז פריער אראָבגעשפּרונגען און האָט איהר געהאלפען אראָבגעהן און דערביי האָט ער זי אזוי אנגענומען פאר דער האנד, אט דא אויבען, אז איך האָב געמוזט אויסשפּייען. און עס האָט איז מיר געקאָכט און געקאָכט. און דא האָט זיך אנגעהויבען ביי זיי א רעדעניס, א לאכענים, א צושיידענים, אויף א נאנצע שעה. און זיי זיינען געשטאנען אזוי נאהענט איבערגעבויגען אויענער צו דעם אנדערן, אז זיי האָבען דאכט זיך געדארפט צו קלאפען זיך מיט די

פטור ווערען פון איהם, פֿאר מיינע אויגען זאל דאס פאסקודסטווא נישט שטעהן. זי האט זיך צו־וויינט און איך האב איהר געזאגט, אז זי איז א גרויסער נאר, אויב זי ווייניט נאר. אז זי וואלט געווע־זען א מענש מיט א דעת, האט זי מיר נאר געראטפט דאנקען. נע־ווים. ווארים קיין לייטיש מיידעל ווען נישט פאהרען ביסיקל אוז מיך ווונדערט, ווי דער טאטע האט עס נאר צוגעלאזען. „די גאנצע וועלט, זאגט זי, פאהרט ביסיקל!" „די גאנצע וועלט! מאך איך פון איהר חוזק. מסתמא נאך א לאבוזיכע אוז נאך א לאבוזיכע אוז נאך א לאבוזיכע. נור זאל זיין פון מיינעטוועגען די גאנצע וועלט. אבער יעטצט ביזט דו ביי מיר אין הויז אוז איך ווייל ניט, אז דו זאלסט פאהרען ביסיקל." אוז איך האב איהר טאקי אנגעזאגט, אז אויב זי האט דארטען ביי זיך הויזען אדער א קורץ קלייד, זאל זי עס נאר ניט אנהעבען ארויסנעהמען פון קארב, ווארום איך ווייל עס נאר נישט זעהען אין מיינע דלית אמות. דו ביזט ביי מיר א גאנץ גוטער נאסט, האב איך איהר געזאגט, מאנסט אוז קאנסט ביי מיר זיצען, וויפיעל דו ווילסט אלייז, האב איך איהר געזאגט, נור ביסיקל פאהרען זאלסט דו נאר ניט אנהעבען צו טראכטען, האב איך איהר געזאגט. איך האב ארבעטראגען דעם ביסיקל, פערשלאסען דעם קעלער אוז דעם שליסעל ארויינגעלעגט צו מיר אין קעשענע.

נעכטען, שבת, כאפ איך מיך, אז ביי מיר אין ניטא דער שליסעל פון קעלער. מיר איז גלייך אויינגעפאלען, אז מיט דעם שליסעל מוז עפעס זיין, אז איך האב איהם נישט גלאט נענומען אוז פערלארען. מיין פלימעניצע איז אין דער היים נישט געווען, נעם איך מיך צו מיין ווייב: „דו מוזט ווייסען, זאג איך איהר, וואו דער שליסעל פון קעלער איז." ענטפערט זי, אז זי העבט נישט אן צו ווייסען, אז מסתמא האב איך איהם פערלארען. גלויב איך איהר נישט. „איך זאג, זאג איך, אז דו ווייסט יא, וואו דער שליסעל איז." בייטעלט זי צו מיר אויס אלע חלומות אוז שווערט זיך, אז זאל זי אזוי נישט ווייסען פון צער, ווי זי ווייס נישט, וואו דער שליסעל איז. „טיק זיי ווייסען, זאג איך איהר, אז איידע האט ביי מיר ארויסגענומען דעם שליסעל." אוז איך דער נישט קיין סך אוז גענה אראב איז קעלער, א

אין שטורם.

א פרומע אידענע האט עם מיר דערצעהלט, אלס א מוסר השכל פאר די זינדיגע, פאר די יונגע, פאר דאס נייע. —

אויף דעם קלאַרען הימעל האבען זיך בעוויעזען שוואַרצע וואלקען. דיקע, געריכטע שטורם־וואלקען. צוערשט ווייט, הינטער'ן וואלד, אבער גאר באלד האבען זיי פערדעקט דעם גאנצען הימעל איבער'ן שטעדטעל. א שטורם־ווינד האט זיי געפייטשט אוז געטריעבען, אוז זיי זיינען געלאפען אונטער זיינע שמיץ, ביזן, אנגערוקט, חשך'דיג. אוז דער ווינד — א ווירבעל־ווינד — האט זיך גטראַגען אין דעם גאנצען בעוואוסטזיין פון זיין אימה'דיגער קראפט, אויפגעהויבען זיי'לען שטויב ביז צו די געיאגטע וואלקען, אראבגערייסען דעצער, אויסגעריסען בוימער פון די וואורצלען.

אויף דאס שטעדטעל האט זיך אראבגעלאזען א חשך. איז מיטען העלען טאג איז געווארען נאכט, עכט שבת־שובה'דיג... אזוי שרעקעדיג פינסטער, אזוי דריקענדיג שווער, ווי ביי א פרומען אידען אויפ'ן ארצען.

די מענשען האבען זיך איינגעשלאסען אין זייערע הייזער, פערשפארט פענסטער אוז טירען. די ערנסטע פנים'ער פון די תשובה־טוענדיגע אידען זיינען נאך ערנסטער געווארען. די שווערע געפיהל־ען פון שבת־שובה זיינען נאך שווערער געווארען. גאט בייזערט זיך. די טרויעריגע שטימען פון די תהלים־זאגער זיינען געווארען ארציגער, וויינענדיגער.

עס איז געווארען פינסטערער אוז פינסטערער.

דאן האט די אלטע כיענע אויפגעהויבען די אויגען פון דעם תהלים, א קוק געטאן דורך איהרע ברילען אויף די גאס, ארויסגערעדט מיט א ציטערדיגען האר: „אוי־הו!" אוז אבגעזיפצט.

שטערנס. אוֹן זייערע אויגען, — אי, רבונו של עולם, זייערע אויגען! פוי! ווי זיי האבען זיך דאס אנגעקוקט... עפעס מיט אזא מין תאוה, מיט אזא מין זנות... ווי די הינד. עס האט מיר געעקעלט אוֹן איך האב געשפייט אוֹן געשפייט. אוֹן געקאכט האט עס אין מיר, אז איך בין קוים איינגעשטאנען אויפ'ן ארט. מיר האט זיך געוואלט ארויסלויפען צו זיי, אנשפייען זיי א פולע צורה... אוֹן... אוֹן... ע... איהר זעהט דאך, ווי עס קאכט אין מיר נאך איטצטער!... נור וואס זאל איך אייך א סך דערצעהלען: ענדליך האבען זיי זיך אבגעריסען איינער פון דעם אנדערן אוֹן ער האט איהר עפעס א זאג געטאן אזוינס — איך האב נישט געהערט וואס, אוֹן אז איך וואלט געהערט, וואלט איך נישט פערשטאנען, ווייל זיי האבען גערעדט ענגליש — נור זי האט זיך צולאכט מיט אזא מיאוסען געלעכטער, אז איך בין גאר נזדעזע געוואָרען, געבליעבען א פערטרייסעלטער: ווי קומט עס גאר צו א אידישער טאכטער אזא געלעכטער, וועה מיר נישט געשעהן! אוֹן אז זי איז אריין אין קאריאדאר, נאך מיט דעם זעלבען מיאוסען לאכען אוֹן נאך מיט דעם זעלבען בליק פון א זונה איז די אויגען, האב איך מיך שוין מעהר נישט געקאנט איינהאלטען אוֹן האב זי טאקי גוט אנגעפאטשט. אוֹן איך וואל אייך זאגען דעם אמת, איך האב מיך אפילו ניט ג ע ט א ר ט איינהאלטען, וואָרום איך וואלט געוועזען ערגער ווידער ערגער, וועז איך וואלט מיך איינגעהאלטען אוֹן נישט גוט אויסגעפאטשט זי...

וועט איהר דאך ביי מיר פרענען, וואס האב איך אויסגעפיהרט מיט די פעטש, אז אט שלעפט זי מיך נאך, דעם אלטען פעטער, איז סוד אוֹן דער סודיא, ווי איך זעה נאך אייך, וועט מיך נאך אפשר פערמשפט'ן. איז וואס, פרעג איך ביי אייך, האב איך געוואלט אויספיהרען? איך האב אויסגעפיהרט, אז... אז.. עס איז טאקי מיאוס. וואס מיינט איהר, עס איז טאקי מיאוס. דערפאר זאג איך דאך טאקי, אז פערברענט האט געמאגט וועלט אמעריקא, אייבער מיר האבען זי דערקאנט...

עך!...

1900

פֿלוצלונג האָט זי אויף זיך געכאפט א טוך און איז ארויסגעלאפען מן שטוב.

זי וועט זיי ביידע אויפזוכען און וועט זיי מאכען א מיאוס'ען סוף.

א שארפער בליץ האָט דורכגעשניטען די וואלקען. עס האָט שטארק אבגעדונערט, און דאן א בליץ נאך א בליץ, א דונער נאך א דונער. איינער העלער פאר דעם אנדערן, איינער שטארקער פאר דעם צווייטען!

אויף דעם עולם איז אנגעפאלען איין אימה. שבת־שובה זאל דונערן, און נאך אזוי דונערן! די הערצער זיינען געריהרט געוואָרען, די נשמות זיינען אויסגענאנגען איז געבעט.

די אלטע כיענע האָט עס קוים געמערקט.

דער ווינד האָט איהר פערשאָטען די אויגען מיט שטויב, געריסען פון איהר דאָס טוך, אויפגעבלאזען איהר קלייד, פערדרעהט דעם פאריק אויף איהר אלטען קאפף.

זי האָט געשפאנט און געשפאנט.

זי האָט נאר נישט געהערט און נאר נישט געזעהען פאר זיך. דאָס האָט אין איהר געדונערט און געברומט, דאָס האָט נור אין איהר געשטורמט און געיאגט. און די גאנצע וועלט איז געווען פינסטער נור פאר איהר, וויל איהרע אויגען זיינען געווען פערלאפען מיט בלוט.

איהר קלייניע פיגור איז נאך קלענער געוואָרען. איין אייגעבויגענע איז דרייען האָט זי געשפרייזט. אויף גיך, אויף גיך. זי איז דאכט זיך געגאנגען שנעלער פאר דעם ווינד. ער האָט זיך נור נאכגעיאגט נאך איהר. און וועז ער האָט זי אנגעיאגט, האָט ער זי נור נאך אונטערגעשטופט, און זי האָט פערגיכערט איהרע טריט.

זי האָט נישט געקוקט ארום זיך, האָט נישט געמערקט, ווי נייגיריגע אויגען האבען ארויסגעקוקט אויף איהר דורך די פערמאכטע פענסטער, פאר וועלכע זי איז פארבייגעלאפען. זי האָט נאר נישט געזעהן און נאר נישט געהערט. איהר גאנץ וועזען איז אויסגעמישט געוואָרען מיט דער צארניגער נאטור. איהר געדאנק איז געווען א

זי איז א ווייל געזעסען און געקוקט איז גאס אריין. זי האט אונטערגעשאקלט מיט'ן קאפ; איהר גאנצע נשמה איז געווען פול מיט גאט'ס אלמעכטיגקייט.

עס האט נישט געוואלט ליכטיגער ווערען. די וואלקען האבען זיך געצויגען אהן איין ענדע, און דער ווינד האט געטראגען און גערדהט גערייכטע זייל'ען שטויב.

זי האט נישט געקאנט מעהר זאגען איהר תהלים. זי האט ארבענומען די ברייל'ען פון די אויגען און אריינגעלעגט זיי איז רעם דיקען קרבן־מנחה, איז אויפגעשטאנען פון איהר ארט און אוועק צו איהר טאכטער איז צימער.

„וואס זאגסטו צו....?"

זי האט נישט געענדיגט. די טאכטער איז דא נישט געווען. די אלטע האט זיך ארומגעקוקט אין צימער, אריינגעקוקט איז קיך, דאן וויעדער אין צימער. דער טאכטער'ס היטעלע איז נישט געווען אויפ'ן ארט. מיט ציטערדיגע הענד האט זי אויפגעעפענט די שאפע. דארטען האט געפעהלט דער זשאקעט.

זי איז אוועקגעגאנגען! און זי האט איהר דאכט זיך אנגעזאגט, או הייבט זאל זי נישט אוועקגעהן, או שבת־תשובה זאל זי כאטש זיצען אין דער היים און נישט לויפען צום „שטיק־משומד", צום געווען סטודענטעל.

דער אלטע'ס געזיכט איז געווארען טונקעל ווי דער הימעל דרויכען. אין איהר הארץ האט זיך פערנאנדערגעיאגט דער שטורם. זי האט זיך אומגעקוקט איז צימער, ווי זי וואלט וועלען עפעס טון: עמיצען שלאגען, עפעס צוברעכען.

„אי, זאל איך זי נישט האבען מעהר פאר א מאכטער!" האט זיך ביי איהר ארויסגעריכען פון דעם שטורמיגען הארצען, אין איהרע הענד האט זי אויפגעהויבען צום הימעל.

זי האט זיך נישט דערשראקען פאר דער כלה, וואס איהר לי־פען האבען ארויסגעלאזט אום שבת־שובה. זי וואלט איצט נעשאלטען און געשריען מיט די הארבסטע ווערטער. פאר די האר וואלט זי זי איצט אנגעכאפט, דאס פנים וואלט זי איהר צופאטשט.

דאָס האָט זי נישט אבגעהאלטען. דאָס האָט זי נאָך ווילדער געמאכט.

זי איז געלאָפען פון שטוב צו שטוב, ווּאו זי האָט נור געקאָנט דערוואַרטען, אז זי וועט דאָרטען געפינען איהר טאָכטער מיט'ן „שטיק משומד". זי האָט זיך איז ערגיץ נישט אבגעשטעלט, איז ערגיץ א ווּאָרט נישט אַרויסגערעדט, אריינגעריסען זיך אוז אַרויסגעלאָפען ווי א בליץ, לאָזענדיג די שטוב־מענשען מיט אפענע מויל־ער.

זי וועט זיי געפינען! אוז אפילו אונטער דער ערד. אוז זי האָט נישט אויפגעהערט צו שעלטען אוז צו פלוכען.

ארויסלויפענדיג פון דעם לעצטען הויז, איז זי געבליבען א ווייל שטעהן. וואוהין יעטצט?

זי האָט זיך געלאָזען צוריק א היים. איהר האַרץ האָט איהר א זאג געטאָז, אז די טאָכטער וועט איצט זיין איז דער היים. איהרע ליפען האָבען געשעפציעט די שרעקליכסטע קללות, אוז איז איהר האָט עם געשריען, אוז די גאנצע לופט, האָט זיך איהר געדאכט, איז פול געווּארען מיט איהר געשריי, מיט איהרע חרמות אוז קללות.

מיט א שטארקען ווינדשטויס, מיט בליץ אוז דונער־קלאפ האָט זי זיך אריינגעריסען צו זיך איז שטוב.

די טאָכטער איז דא נישט געוועזען.

זי האָט זיך אראָבגעלאָזען אויף א שטול אוז אויסגעבראָכען איז א יאָמער.

עם האָט א זעץ געגעבען איין אונגעהייערער דונער. איינער פון יענע דונערס, וועלכע טוען אז די גרעסטע חורבנות. די נאָטור האָט אויסגעטרייסעלט דעם גאנצען רעשט ענערגיע, וועלכע איז ביי איהר געבליבען פון דעם היסען זומער.

די מענשען איז שטארקע זיינען געבליבען דערשראָקען. מען האָט זיך אראָמגעקוקט אוז אַרויסגעקוקט איז דרויסען: צו איז נישט געשעהן עפּיס איין אונגליק. די תשובה־טוער האָבען נאָך טיפער אריינגערוקט זייערע קעפּף איז די תהלים'ס אוז זייער קול איז נאָך ציטערדיגער געוואָרען.

אבער כיענע האָט דעם דונער ווי נישט געהערט. זי האָט ge־

קלקה, א שרעקליכע קלקה, א טוידטליכע קלקה. נישט איז וועדטער, נור איז איהר נאנצער נשמה. עס האט איז איהר איהר געשריעז, געד־ נערט, אריבערגעדונערט די דונערז פון די שוואדצע בייזע וואלקעז.

זי האט זיך אריינגעריסעז איז דעם „שטיק משומד׳ס" וואהנונג. זי האט אויפגעמאכט די טיר מיט א רעש אוז צוגעמאכט זי הינטער זיך מיט נאך א גרעסערז. די, וועלכע זיינעז געווען איז שטוב, זיי־ נעז געבליעבעז פערציטערטע אוז אויפגעשפרונגעז פוז זייערע פלע־ צער. זי האט אויף זיי א וואך געטאז א וויילדעז בליק מיט שנאה אוז געלאזעז זיך איבער די ציפערז. פוז איין ציפער איז זי אריין־ איז דאס אנדערע, פוז דעם אנדערז איז דאס דריטע. זי האט נערי־ סעז אוז געקלאפט מיט די טירעז, בעגליט פוז די דונערז, ווי איז א געווטע, וועד וועט מאכעז שטארקער ציטערז די שויבעז איז די פענסטער. א קליין אינגעל איז שטוב האט זיך דערשראקעז פאר איהר אוז צוואווייגט. אוז זי איז געלאפעז פוז ציפער איז ציפער, אבער נישט ער, נישט די טאכטער זיינעז דא נישט געווען.

דאז האט זי זיך געלאזעז צוריק. נאך ביי דער שוועל האט זי זיך אבגעשטעלט אויף איין אויגענבליק. זי האט פערגלאנצט די אויגעז צום הימעל אוז אויפגעהויבעז די הענד צו גאט.

„א שרפה זאל קומעז אויף דאס הויז!" האט זיך ארויסגעריסעז ביי איהר מיט א הייזעריגעז קול.

דאז איז זי אוועק, א שטוים טוענדיג די גאסטיר אוז לאזענדיג זי אפעז. די שטוב־מענשעז האט זיך אויסגעווייזעז גלייך ווי דער שטורם וואלט זיך אריינגעריסעז איז שטוב. זיי האבעז פערגעסעז צו פערמאכעז די מיילער פאר איבערראשונג.

א שלאגס־רעגעז האט געגאסעז פוז די שוואדצע וואלקעז, נע־ מישט מיט האגעל. דער ווינד האט איהם אונטערגעכאפט, געדרעהט, געווארפעז ארויף אוז אראב. עס האט געקאכט ווי איז א קעסעל.

אבער דאס האט גאר איז דער אלטער כיענע געקאכט. עס האט איז איהר געשריעז פאר ווילדקייט. זי האט נישט געהערט די ערד אונטער זיך. דער מבול האט זי דורכגענעצט דורך אוז דורך, אבער

איין אנדער אָרט, אבער גלייך האָט ער זיך געלאזען צוריק איז זיין הויף מיט א בייזען ברומען.

אויפ'ן שאסעע איז דער ווינד נאך שטארקער געוואָרעז. אוז דער דונער האָט דא אבגעהילכט מיט טויזענדער וויערער־קולות פון דעם נאהנטען וואלד. כיענע האָט נור געקוקט ווייט פאר זיך, איינגע־קוקט זיך אין די שוואַרצע, וואסער־אנגעפילטע לופט.

אויפ'ן וועג זיינען געווען אנגעוואָרפען צווייגען אוז צווייג־לעך, אבגעשלאגענע פון דעם בליץ, אוז זאגאר א פאָר בוימער זיינען געלעגען פאר איהר, אויסגעריסענע מיט די וואורצלען אוז פער־רויכערטע.

זי האָט געשעפציעט: „וואלט דער דונער זיי אזוי דערשלאגען!" עם האָט אויפגעשריען אין איהר. זי האָט איצט געפונען א בע־שטימטע פאָרם פאר איהרע קלאָות. דער דונער דאָרטען אויבען האָט זיך דאָס איצט ארויסגעריסען פון איהר.

אוז זי איז געלאָפען, געלאָפען....

אבער וואָס איז דא?

א פאָר שריט פון איהר ליעגען צוויי מענשען. איין ער אוז א זי. פערקרימט, אויסגערעהט, די געזיכטער שוואַרץ וויי ערד, די אויגען איבערגעקערט. צוויי טויטע, פון בליץ געטראָפענע.

עם האָט העל אבגעבליצט, א שטארקער דונער האָט אבגעהי־לעכט.

זי האָט דערקאַנט איהר טאכטער.

מעהר אז די קליידער, ווי אז דאָס שוואַרץ געוואָרענע געזיכט. מעהר אז די נאנצע פיגור, וו אז די שרעקליך קוקענדיגע וווייסלעז פון די אויגען.

דער מיידעל'ס האנד איז געלעגען אונטער דעם בחור'ס אָרם. די איבערציעהונג פון דעם אויפגעשטעלטען רעגענשירם איז דעם בחור'ס האנד איז געוואָרען אבגעברענט.

די אלטע האָט געוואלט אויסשרייען א קללה, צודונערן זיך צו־זאמען מיט'ן דונער, איהרע אויגען האָבען געבליצט צוזאמען מיט'ן בליץ, אין האָרץ האָט זיך אויפגעהויבען א פערוויסטעז־דער שטורם.

יאמערט, ביטער־גויאמערט. אוז דאז האט זיך ביי איהר ארויסגע־
ריסען א ווילדער געשריי, ווי דער ווילדער דונער:

„זאל זי גאר נישט דערלעבען קומען א היים! א טויטע זאל מען
זי מיר בריינגען צוטראגען! אי, רבונו של עולם!"

אוז די וואלקען האבען אבגעענטפערט מיט א קנאק אוז דער
ווינד האט זיך צוויאגט מיט א פייף.

פלוצלונג איז זי אויפגעשפרונגען אוז געלאזען זיך וויעדער לוי־
פען. דער ווינד איז צו איהר צוגעשטאנען. דאס האט ער זי אוב־
טערגעשטופט פון הינטען, דאס איז ער פערלאפען פאראויס ווי א
געטרייער הונד, אוז געשמיעסען אוז געהויבען די בלאטע פון
גאס אוז צונויפגעמישט זי מיט די שווערע טראפען, וועלכע זיינען
געפאלען פון די נאכטשווארצע וואלקען, אוז מיט די זודיגע טראפען,
וועלכע האבען זיך געקייקעלט פון איהרע ברענענדיגע אויגען.

זי איז געלאפען צום שאסעע הינטער'ן שטעדטעל.

זיי זיינען זיכער אווען שפאציערען אויפ'ן שאסעע, וואו מען
האט זיי שוין עטליכע מאל געזעהן. זי וועט זיי טרעפען אויפ'ן וועג
אדער אין יונה'ס קרעטשמע נעבען גרויסען וואלד.

אין דעם גוי'עשען געפעל, דעם לעצטען געפעל פון'ם שטעדטעל,
האבען די הינד אין די הויפען דערהערט איהרע שנעלע טריט אויף
דער מיט וואסער בעדעקטער ערד. אייניגע האבען אנגעהויבען בילען
הינטער די טויערן, נישט וועלענדיג ארויסקריעכען אין גאס אונטער
דעם רעגען; אנדערע האבען זיך נישט געפוילט אוז זיינען ארויס־
געקראבען פון אונטער די טויערן מיט א בייזען בילען. אבער זי
האט זיי נישט געזעהן אוז נישט געהערט. זי האט נור געקוקט וויט
אויף דאס שאסעע, וואס האט זיך אנגעהויבען נאך דעם געפעל, אוז
געלאפען.

איין הונד האט זי אנגעכאפט ביים קלייד, וואס איז שווער גע־
וואָרען פון וואסער. אבער זי האט עס נישט געמערקט אוז אבגע־
שלעפט איהם מיט זיך א שטיק וועג, ביז עס האט איהם דערעפען
צו לויפען מיט איהר אונטער'ן רעגען, אוז ער האט ארויסגעלאזען
דאס קלייד. א מאמענט האט ער נאך געטראכט אנצוכאפען זי פאר

רב שלמה.

דעם אלטען, זיעבציגיעהריגען רב שלמה'ן האט זיין אינגערער זוהן, וועלכער האט געוואהנט אין א דארף, ארויסגעשיקט צוויי קינדער, אז זיי זאלען זיך לערנען אין שטאדט. „נייע צייטען," האט רב שלמה געטראכט, „מען מוז דאס !..." אוז געדונגען די קינדער א גוטען לעהרער, נאכפרעגענדיג זיך פריער ביי לייטען.

„גיט מיר אזא לעהרער, וועלכער זאל וויסען „זייער" גאנצע תורה, ווי מען זאגט, אויף איין פוס !" האט ער זיך געוואנדעט מיט א שמייכעל צו זיינע בעקאנטע.

אויף דעם איין אוז זיעבציגסטען יאהר איז שוין ר' שלמה מעהר געוועזען אין שטוב, ווי איז נאס; דערווייל פלעגט ער צוהערען, ווי דער לעהרער האט געלערנט מיט זיינע איניקלעך.

„אויף דער עלטער ווייל איך וועלען א דאקטאר," האט ער גאלאכט.

איינמאל האט דער לעהרער ערקלערט זיינע תלמידים דעם אנהעב אין געאגראפיע. רב שלמה איז געזעסען מיט א שמייכעל אויף די ליפען, לאכענדיג אין הארצען פון דעם לעהרער'ל, וואס דערצעהלט מיט אזא ערנסט „אזעלכע גרויסע ליגען"....

„די ערד דרעהט זיך," זאגט דער לעהרער זיינע תלמידים, אוז רב שלמה שמייכעלט : „ער האט א ודאי געזעהען." נור דער לעהרער ווייזט דאס אויף מיט'ן דרך השכל, אוז רב שלמה ווערט ערנסטער אוז הערט אויף צו שמייכעלען. ער לענט צו קאפף צו פערשטעהן די בעווייזען, זוכט ביי זיך אין קאפף קשיות, געפינט סיין רעכטע ניט אוז בלייבט עפעס אבהענדיג, ווי אזוי לשון. דער לעהרער האט בעמערקט זיין ערנסטע מינע אוז פערשטאנען, אז דעם אלטען

זי האָט געוואָלט אויסשרייען מיט די בייזעסטע ווערטער, אז די טויטע האָט פערדיענט איהר סוף. זי האָט איהר געוואָלט נאכזאָגן די ניעדעריגסטע און עלענדסטע צונעמענים.

אָבער פּלוצלונג איז איהר פינסטער געווארעז פאר די אויגען. דער קאָפּף איז איהר געווארעז ווי אנגענאָסעז מיט בליי. א מידיגקייט און א ציטערנים איז אנגעפאָלען אויף איהר. די פוז רעגען שוועך געווארענע קלייד־ער האָבען זי געצויגען צו דער ערד. די אויגען זיי־נען אויסגעלאָשען געווארעז.

עס האָט געדונערט און געבליצט און געפייפט.

אָבער אין איהר איז געווען שטיל און פינסטער און טויט. זי האָט זיך אראָבגעלאָזען אויף די קניע פאר דעם טוידטען קערפער פון איהר טאכטער, אויסגעשטרעקט איבער איהר די ציטערדיגע הענד, און אין איהרע אויגען האָט זיך בעוויעזען א מאָט פייערל.

זי האָט זיך געטרייסעלט מיט'ן גאנצען קערפער. עס האָט איהר געווארפען א צאָן אז א צאָן. און מיט א הייזעריגער, קלאנגלאָזער שטימע האָט זי ארויסגעאָטעמט:

„טאכטערקע! העניעטשקע!"

1901

אוז אונגעדולדיג. נור דער לעהרער האט זיך נישט אויסגעמאכט פוז זיין בייזקייט.

„מיט צוויי הונדערט יאהר צוריק," האט אנגעהויבען דער לעהרער, „האט געלעבט אין ענגלאנד א בעריהמטער נאטורפארשער אוז מאטעמאטיקער איזאק ניוטאז. אויף איהם האט מען געזאגט, אז וועז גאט האט ארויסגערעדט: „עס זאל ווערען ליכט!" איז געבארען געווארען ניוטאז...."

„פש, א ודאי, זעהט אקארשט ..." האט רב שלמה איבערגעריסען, „א קלייניגקייט טאקי!..."

דער לעהרער האט זיך דערצעהלט זיינס. ער האט לאנג געדעדט, אוז רב שלמה איז געזעסען אנגערוקטערהייט אוז האט זיך איינגעהערט.

„יעצט פערשטעהט איהר?" האט דער לעהרער געפרעגט, ענדענדיג.

רב שלמה האט גאר נישט געענטפערט אוז געקוקט פוז אונטער דער שטערז. דער לעהרער האט ווייטער דערצעהלט.

„די ערד שטעהט שוין א סך מיט יאהרען; ווי פיעל ווייס מען נאך ניט גענוי, נור מען רעכענט שוין אז א סך מיליאנען יאהר..."

„ע!" האט איבערגעריסען דער אלטער, „איך ווייס, איהר קריכט שוין גאר אויף גלייכע וועגן!... עס איז חלשות צו הערען, פע!... דאכט זיך, דאס איז דער גאנצער וועלט ידוע... אפילו אויף זייערם..."

„ווארט אויף, רב שלמה, איך וועל אייך גלייך ערקלערען...."

„מא, חלשות צו הערען!" האט ער ארויסגערעדט העכסט ברגז אוז אונצופריעדען, אויפגעהויבען זיך פוז ארט אוז איז ארוים פוז צימער.

דעם גאנצען טאג איז ער געווען ווי ברוגז אוז ארומגענאנגען מיט אייז אנגעקנויטשטער שטערז. ער איז געווען איז כעס אויף די ווייסענשאפט, אויפ'ן לעהרער, אויף זיך אליין, וואס ער האט דאס גאר נעדארפט צוהערען.

נארישקייטען, באלבעריי!... אוז ער זיצט אוז הערט זיך

האט די לעהרע פעראינטערעסירט, אוו ער האט אנגעהויבען צו דערצעהלען נאך גרעסערע חדושים. ער האט דערצעהלט, ווי ווייט די זון איז פון אונז, די גרויס פון איהר, וויפיעל ערדען קאן מען פון איהר מאכען. רב שלמה האט שוין ווייטער געשמייכעלט אוו לסוף נישט אויסגעהאלטען.

„אי געהט! דאס קען איך שוין נאר נישט הערען!.. מילא איהר האט געזאגט, די ערד דרעהט זיך — נו זאל זיין אזוי!... מילא... דאס בין איך א י י ך מוחל... אפשר... דער שכל ווייזט אויף... אדער — די גרויס פון דער ערד... דאס אויסזעהן פון דער ערד.. נו, זעהט איהר... אלץ אזעלכע זאכען... אבער די זון!... ווער האט זי געמאסטען, ווער? !... איהר זייט געווען אויף איהר? !... גלאט געבאלבעט, אויף מיינע נאמנות!... חוזק בנאמנות!...“

רב שלמה האט זיך צוהיצט. דער לעהרער האט אנגענומען רב שלמה'ן פאר דער האנד אוו אנגעהויבען איהם צו בערוהיגען. ער האט איהם דערקלערט, מיט וואס פאר א מיטלען די אסטראנאמען האבען דאס אלץ דערוואוסט, אז זיי האבען דאס נישט געזאגט זייערע בויך־סברות; ער האט איהם דערצעהלט פון דעם טעלעסקאפ, נערעדט וועגען מאטעמאטישע אויסרעכענונגען, וועלכע ער, רב שלמה, איז ניט אים שטאנד צו פערשטעהן. רב שלמה האט ניט געהאט וואס צו ענטפערן, נור ער האט אנגערוקט ברוגזדיג די שטערן אוו געעקשענט זיך.

„כע, מיך ארט ניט, אז איך וויים דאס נישט, אז איך קאן דאס נישט פערשטעהן!... גרויסע נאונות!... קאטאעם!...“

ער איז ענטשווינגען געוואָרען אוו האט ווייטער זיך צוגעהערט צו דעם לעהרער'ס „מעשות“.

„מען וויים אפילו, וועלכע מעטאלען געפינען זיך איז דער זון אוו וועלכע ניט,“ האט דער לעהרער ווייטער דערצעהלט.

„אוו אז איך וועל נישט גלויבען!...“ האט רב שלמה געשמייכעלט מיט בייזקייט.

„איך ערקלער אייך גליך.“

„אז אויפ'ן הימעל איז א יריד!“ ער איז געוועזען זעהר בייז

„מארגעז.“

„מארגעז,“ האט ער ברוגזדיג איבערגעחזרט אוז איז ארויס פון צימער. דאס ערשטע מאל אריבערלאזענדיג א לעקציאז. —

אויף מארגעז האט דער לעהרער געגעבעז צו פערשטעהז זיינע תלמידים די סבה פון לקוי חמה אוז לקוי לבנה. רב שלמה איז געזעסעז איין אנגערוקטער אוז האט זיך איינגעהערט אהז א בעווועגונג.

„דאס איז אזוי ריכטיג,“ האט דער לעהרער געענדיגט זיין ערקלערונג, „אז די אסטראנאמעז רעכענעז אוים די מינוט אפילו, איז וועלכער עם ווערט זיין א לקוי, אוז האבעז נאך קיין מאל קיין טעות נישט געהאט.“

רב שלמה האט אויף די לעצטע ווערטער צוגעשאקעלט מיט'ז קאפף אויף „יא“ אוז געקוקט אויף די אייניקלעך, ווי ער וואלט זיי וועלעז זאגעז: „דאס פרעגט ביי מיר.“

ווייטער האט דער לעהרער דערצעהלט ווענעז קאמעטעז, פלאנעטעז אוז אנדערע זונעז. רב שלמה האט זיך געבלאזעז אוז פלעגט יעדע ווייל איבערריסעז דעם לעהרער מיט אנדערע אויסגעשרייעז: „טאמער גלויבסט דו ניט, גיה מעסט איבער!...“ אוז אז ניט, טא רוף מיך לינגער!...“ „פונקט טאקי!...“ „עס פעהלט אייז ארשיז!...“

רב שלמה האט מיט'ז פולעז הויפעז געצאהלט צינס זיינ אירישעז ווייסעז. ער האט זיך נישט געקאנט פארשטעלעז, אז עס זיינעז פאראז אנדערע חכמות, אוז, אז ער האט זיך זיי יא פארגעשטעלט, האט ער ניט געקאנט דערלאזעז, אז זיי זאלעז זיין ריכטיג, אונפערפעלשט אוז ווייטיג. ער איז אויף אזוי פיעל קלוג געווועזעז, אז ער האט פערשטאנעז, אז ביי ניט אידעז קאז אויף גערבעז מענשעז — ער וואלט אפילו געלאכט פוז דעם, ווער עם וואלט געזאגט, אז ניט — אבער אז ביי ניט־אידעז זאלעז זיין גרויסע לייט, גלייך מיט אידישע, דאס האט ער ניט געגלויבט: וועגעז גרעסער נאך איז ניטא וואס צו רעדעז. „אייז אנטיסעמיט, א צורר היהודים, א המז קאז דאס זאגעז!...“

עס איז דאך א געלעכטער: ביי אידעז זיינעז דאך עפעס גאוני ארץ!... דאס זיינעז דאך עפעס קעפף!... בערעז!... א שפאס עפעס!...

איין !... אוּן ער וואָלט וועלען געפינען עפּעס א צוטשעפּ, עפּעס א בעווייז, אז דאָס איז „הבל הבלים", געפינען עפּעס א הארבע קשיא אוּן ארויסשטעלען זיי אלעמען, די היינטיגע פּראָים, די היינטיגע „ניוטאָנעלעך", א לאנגע, גרויסע צונג.

דאָס איז דאָך טאקי א קינדערשפּיעל ! זיי דערצעהלען אויפ'ז הימעל א יריד — אוּן דו געה, גלויב זיי !...

נור זייערע ראיות ! אוּן ער בלייבט וווייטער אבהענדיג.

„מאָ" גיט ער זיך א כאפּ, „איז וואָס וועלען זיי ? !... איז שוין א לץ אוים ? !... איז שוין גאר ? !... די ערד דרעהט זיך !... א קאָטאָעס !.... וואָס זיי האָבען דאָ דערקלערט !.... די גרויסע זאכען !.... זון—שמוּן, טפוי !.... דאָס איז טאקי איין עיקר ! !..."

ער וועדט זעהר בייז אוּן רייסט די קנעפּלעך פּון ראָק, זעטצט זיך ארויף גוט דאָס היטעל אויפ'ן קאָפּף אוּן שפּייט אוים.

„אפּיקורסים, ניט מעהר אז אפּיקורסים !..."

א צוטראָגענער, א ברוגזדיגער, קרעכצענדיג אוּן זיפצענדיג, האָט ער זיך אוועקגעלעגט שלאָפען, נור די גאנצע נאכט איז ער ניט רוהיג געווען, האָט זיך געקערט פּון איין זייט אויף די אנדערע אוּן געקרעכצט. זיין אלטינקע האָט איהם געטרייסט.

„היינט איז אזא פּאגאדע," האָט זי געדעדט אוּן צוגעהוסט, „מיר שטעכט טאקי עפּעס אויף אין זייט." —

אויף מארגען, וועז דער לעהרער איז געקומען, האָט איהם רב שלמה געפרעגט מיט זיין אונציפריערענער מינע :

„נו, היינט וועט איהר אויך פערצעהלען „מעשות" ?"

„היינט איז ביי אונז ניטאָ קיין געאגראפיע," האָט דער לעהרער געענטפערט.

„דאָס האָבען אויך די אסטראנאמען „אייערע" אויסגערעכענט, אין וועלכען טאג מען דארף לערנען געאגראפיע ?"

„נייז, דאָס איז שוין מיין ערפינדונג," האָט דער לעהרער געשמייכעלט.

„אוּן וועז האָבען די אסטראנאמען „אייערע" געהייסען לערנען געאגראפיע ?" האָט רב שלמה געהאלטען זיך זיינס.

„אבער באלד נאך ווארמעם," האט ער נאכגעשריען דעם לעהרער, ווען יענער איז שוין ארויס פון טיר. און אז יענער איז שוין אבגענאנגען א ביסעל, האט ער איהם נאכגעשריען: „און אלץ איז אזוי ריכטיג, ווי אייער אסטראנאמיע?"

„איהר וועט שוין וויסען," האט דער לעהרער געשמייכעלט.

אין זיין גאנצען לעבען האט רב שלמה נאך קיין שבת נישט דערוואַרט, ווי דעם שבת, און די צוויי טעג ביז איהם האבען זיך איהם אויסגעדאכט זעהר לאנג. די גאנצע צייט האט ער די שטערן נישט פערנאנדערגעקנויטשט און קיין פרעהליכע מינע נישט געמאכט.

אין די טעג האט מען געקאנט גאנץ אפט זעהען, ווי רב שלמה פלעגט צולעגען די הענד צו דער שטערן. ער איז ארומגענאנגען, גלייך ווי א שוועכער משא וואלט אויף איהם געלעגען, און ער וואלט זי שוין וועלען אראבווארפען; אדער, ווי ער וואלט געהאט זעהר ניט קיין געשמאק געשעפט דורכצופיהרען און ער וואלט עס שוין וועלען אבפטרן.

שבת האט ער זיך קוים דערווארט אויפ'ן לעהרער. „איהר האט זיך געלאזען שטארק בעטען," האט ער יענעם פארגעווארפען.

די אלטינקע איז אוועקגענאנגען שלאפען, די אייניקלעך זיינען זיך צוגאנגען שפיעלען, און ער האט גענומען די פושקע טאבאק צווישען די פינגער, אנגעשפארט זיך אז וועגטעל פון זיין פאטערשטול, אויף וועלכען ער איז געזעסען, און איין אנגעבלאזענער אייניגעהערט זיך אין דעם לעהרער'ס ווערטער.

דער לעהרער האט לאנג גערעדט, אנגערופען נעמען פון חכמות און ערקלערט זיי איהם. רב שלמה האט איבערגעחזרט יעדע ערקלערונג און קורצען: „איז, הייסט דאס, פיזיק א לעהרע וועגען..." אדער: „האבען מיר, הייסט דאס, א קיימא לן, אז פיזיאלאגיע מאכט אונז קלאר איז..." דער לעהרער פלעגט איהם אונטערהעלפען און גלייך אנהעבען רעדען וועגען איין אנדער וויסענשאפט. וועז די אלטינקע האט זיך אויפגעכאפט, האט דער לעהרער שוין געהאט ערקלערט „שבע חכמות."

ווי קומט עס נאר צו זיי, צו די גוים? !... וואס באר א שארפע חכמה זייערע (די ניט־אידישע) איז? !... א קליניגקייט, א גרויל נאר !...

יעטצט האט זיך עפעס רב שלמה'ן ניט געגלויבט, אז „זייערע" חכמות זיינען נאר ניט אזוי גרינג אוז ער קאז זיי נאר ניט אזוי לייכט פערשטעהן; עפעס האט ער דא נאר קיין בויך־סברות, קיין מיינונגען פון ניט געשטויגען, ניט געפלויגען, נור אלץ אזעלכע מאטעמאטישע אויסרעכענונגען אוז אויפווייזונגען.... אויפווייזונגען, וואס יעדער כמעט קאז זיי אליין אויספרובירן, וואס לעגען זיך אויפ'ן שכל, אוז רב שלמה איז ברוגז געווארען. ער האט זיך געוואלט דערהאלטען ביי זיינע אלטע געדאנקען, ביי זיין אלטען וויסען. ער האט געוואלט פערשרייען דעם קלארען שכל, די אייגענ־פאכע ערקלערונגען צושלאגען מיט ווערטער, וועלכע עס רעדט ארוים יעדער אונווייסענדער עקשן. אוז דער לעהרער האט איהם נאר אייגענ־פאך געענטפערט:

„מען קאז טאקי אויסמעסטען, ווארום ניט? נור מען מוז זיך א סך לערנען..."

אז דער לעהרער האט זיך שוין געהאלטען פאר דער טיר, האט איהם רב שלמה אבגעשטעלט:

„אוז וואס, די גאנצע וויסענשאפט אייערע איז נור די אסטראנאמיע מיט דער געאגראפיע?"

„א נייז," האט דער לעהרער געענטפערט, „עס זיינען פאראז א סך, נאר א סך."

„דהיינו?"

„אויף איין פוס?"

„זאל זיין אויף איין פוס."

„אויף איין פוס קאז מען דאס אבער ניט. אז איהר ווילט, וועל איך צו אייך קומען שבת, אוז מיר וועלען פערבריינגען."

„שבת?" האט רב שלמה איבערגעפרעגט אונצופריעדען.

„שבת, ווייל קיין אנדער צייט האב איך ניט."

„זאל זיין שבת," האט רב שלמה געזאגט, נאכדענקענדיג א ביסעל.

„נו, א," האט איהם רב שלמה געמאכט מיט דער האנד — ער זאל אויפווארטען.

רב שלמה האט אבגעזאגט קטורת.

„וועו וועט איהר דאס אלץ לערנען מיט די קינדער?" האט ער ענטפאלט געפרעגט, קוקענדיג אין סדור מיט דער ברוגזדיגער מינע.

„נאך ווייט דערצו, ניט אזוי גיך," האט דער לעהרער געענטפערט. „דאס איז נישט פאר קינדער."

„גרויסע חכמות!" האט רב שלמה ארויסגערעדט איראניש, קוקענדיג אין סדור, און אנגעהויבען אשרי.

ער האט דאס דאוונען געכאפט; די וועטער זיינען ביי איהם ארויסגעגאנגען האלבע. וויפיעל ער האט ניט געקוועטשט די שטערן, האט ער אלץ ניט געקאנט ארויסשטופען פון קאפף די פרעמדע מחשבות און האלטען קאפף אין די תפלות. נאך מבחה האט ער געפרובט נעמען א ספר, נור עס איז נישט געגאנגען. אין קאפף איז ביי איהם געוועזען א גאנצער מישמאש פון די נייע חכמות. פון דעם ביסעל, וואס ער האט ערשט דערוואוסט, האט ער געוואלט פערשטעהן און וויסען אלץ, פון א האר האט ער געוואלט אויפבויען א גאנצען קערפער. און ער האט געטראכט, געטראכט...

זונטאג, וועו דער לעהרער איז געקומען, האט איהם רב שלמה געזאגט, אז ער דארף מיט איהם עפעס רעדען. דערווייל האט ער זיך צוגעזעטצט הערען. די שעה, וואס דער לעהרער האט געלערנט מיט די קינדער, איז איהם געוועזען צו לאנג, און ער האט די אויגען ניט אראבגענומען פון דעם וואנדזייגער.

„איהר וויל האבען נאך א תלמיד?" האט ער געפרעגט דעם לעהרער, אריינגעהענדיג מיט איהם צו זיך איז צימער. איהם האט זיך געדאכט, אז ער וועט רויט, און ער האט געמאכט א זעהר בייזע מינע.

„פאר וואס ניט," האט דער לעהרער געענטפערט, שטארק אייניקוקענדיג זיך איז רב שלמה'ס געזיכט. רב שלמה האט געהאלטען

עס איז שוין געווען גאר שפּעט; דער עולם איז געגאנגען פון מנחה, און די, וואס רויכערן ניט אום שבת, האבען געהויבען די אויגען צום הימעל. נור רב שלמה האט פערגעסען אויף וואס פאר א וועלט ער איז. ער איז געזעסען מיט איין אנגעקנויטשטער שטערן אוז אנגערוקטע ברעמען, גוט איינהערענדיג זיך, אוז האט געזעהען פאר זיך נור דעם לעהרערם מויל, אונטערכאפענדיג פון איהם יעדעם וואָרט.

„איהר רעדט נאך אלץ?" האט די אלטינקע א פרעג געטאן מיט פערוואונדערונג, רייבענדיג די אויגען.

רב שלמה האט א קער געטאן זיין קאפּף צום ווייב, תמוואטע אנגעקוקט זי, ווי ער וואלט נאכדענקען, וואס זי האט ביי איהם אזוינס געפרעגט.

„אהא," האט די אלטינקע גערעדט, „איהר לאכט נאך פון ווייבער!..."

רב שלמה האט נאך מעהר אנגערוקט די ברעמען אוז אנגעקנויטשט די שטערן אוז וויעדער אנגעשטעלט זיין בליק אויף דעם לעהרערם מויל.

„מען דארף שוין דאך באלד אנצינדען פייער," האט די אלטע געבורטשעט.

דער לעהרער האט א קוק געטאן אויפ'ן זייגער.

„שוין טאקי שפּעט."

„אלץ הייסט שפּעט!" האט אונטערגעבאפט די אלטע. „וואס האט מען מיך גערופען שלאפען, וויים איך ניט!... מענשען זאלען אזוי פיעל קאלאטירען, פלוידערן.... אפילו אויף טיי פערגעסען...."

רב שלמה האט א קוק געטאן אין פענסטער.

„א, וואַ," האט ער ארויסגערעדט אונצופריעדען, „מען גייט שוין פון שול... שוין נאך מנחה!... פערקאלאטירעט זיך.. א, וואַ!..."

ער איז אויפגעשפרונגען פון ארט, האט א ריב געטאן די הענד אן שויב אוז אנגעהויבען דאוונען מנחה. דער לעהרער האט זיך אנגעטאן.

ער געזעהען, איז קיין שינוי ניט געווארען פון די טובות, וואס ער האט געטאן. דער גביר, ביי וועלכען ער פלענט שלעפען נדבות, איז ניט ארמער געווארען פון זיי, און דער קבצן, צוליעב וועלכען ער האט די נדבות געקליעבען, איז געבליעבען דער זעלבער קבצן. ער האט טאקי ד'ר'אמת'ן גערעכענט די קבצנים פאר לעכערדיגע זעק און געשטאפט איז זיי מעהר ניט, ווייל ער האט א ווייב הארץ, ווייל ער קאן ניט זעהען קיין קרומע עויה, א טרער, וועלכע קייקעלט זיך איבער דער בלייכער צורה פון דעם הונגעריגען קבצן. בעטראכטענדיג זיין קליין וועלטעל, ווי ער האט עם געפונען און ווי דאס איז יעטצט, האט זיך איהם גערעכט, אז יעצט איז עם א סך ערגער, כאטש ער האט אין איהם געטאן א סך גוטס. ניטא קיין רעכטע גבירים, ביי אלעמען בייסען אזוי די הענד — אז ניט שטעל אוז ניט לעג; די צייטען ווערען אלץ שווערער, דאס וועלטעל ארמער. יעטצט פערשטעהט ער גוט די סבות פון אלץ, יעטצט זעהט ער פאר זיך אלץ אזוי קלאר, ווי אויף דער האנד — ער וואלט דאס אפילו אלעמען קאנען געבען צו פערשטעהן. נור יעטצט... יעטצט איז שוין שפעט — ניטא שוין די כוחות.

עם האט איהם שטארק פערדראסען זיין אבגעלעבט לעבען. וועז ער וואלט קיין טוער, קיין „קהל'שער טאטע" ניט געווען, וואלט איהם אפשר ניט אזוי פערדראסען. אבער ער האט דאך יא געהאט גרויסע כוחות אויף צו זיין א קהל'שער טוער אוז די כוחות האט ער פאלש, בלינד בענוטצט!... אוז רב שלמה איז מיט יעדעם טאג אלץ אומעטיגער געווארען.

ער האט שוין אנגעהויבען פיהלען א וועהטאג איז הארצען, א שטעכענים איז זייט אוז א ברענענים איז מוח, אוז איז אלץ געלעגען איז זיינע מחשבות. רב שלמה האט פילאזאפירט.

עמיצען נוטצען בריינגען הייסט מאכען איז יענעם'ס לעבען א שינוי צו גוטען. מען דארף העלפען אייז מאל פאר אלע מאל, אז יענער זאל מעהר ניט דארפען אנקומען צום אנדערנס הילף. דאס קאן מען דערגרייכען, מיט אכענדיג א מענשען וויסענד, געלערנט, אז ער זאל אליין שטענדיג וויסען, אין וואס ליגט זיין הילף.

די אויגען צו דער ערד און די ברעמען, ווי געוועהנליך איז די לעצטע טעג, אנגערוקט.

„פערשטעהט איהר מיך... א תלמיד," האט ער געשטאמלט. „פערשטעהט איהר מיך... ניט קיין איינגעל... א תלמיד... אייז עלטער מענש... פערשטעהט איהר מיך... גאר אייז אנדער לימוד..."

„נו, נו, וועלען מיר שוין זעהען," האט דער לעהרער געשמייכעלט. „איך מיין טאקי מיך אליין!..." האט ער ארויסגערעדט העכסט אונצופריעדען, ווי ער וואלט זיך מודה געווען על פי נויט איז זעהר א מאוסער עברה.

„א טייערער תלמיד!"

„איך האב געזאגט, אז איך וויל ווערען א דאקטאר." ער האט זיך געסטארעט צו גלייכווערטלעז. נור גלייך האט ער וויעדער אנגערוקט זיין געזיכט און אנגעהויבען רעדען וועגען די בעדינגונגען. ער האט זיך בערונגען, אז אנדערהאלבען שעה איז טאג זאל דער לעהרער פאר איהם לייענען און ערקלערען פערשיערענע וויסענשאפטען.

עס זיינען פאראיבער טעג, וואכען און חדשים... און רב שלמה איז אומעטיג געווארען, שטארק אומעטיג. ער האט נעכט ניט גקאנט שלאפען, דעם אפעטיט פערלארען, מיט א מענשען ניט גקאנט רעדען — ער איז געווארען אוים מענש.

שלעכטע, ביטערע מחשבות האבען איהם שטארק געדריקט דעם מאדך. זיעבציג יאהר האט ער ניט נור גאר נישט געוואוסט, זאנדערן פערקעהרט — ער האט אלץ קאפויר געוואוסט, פערשטאנען מיט'ן קאפ אראב. און איהם האט זיך געדאכט, אז וועז ער וואלט געוואוסט איז דער יוגענד דאם, וואם ער האט יעטצט דערוואוסט, וואלט ער גאר אנדערם אבגעלעבט זיינע יאהרען, גאר אנדערע נוטצען גבראכט. איז זיין לעבען האט ער קיין פלעקען ניט געפונען; זיין לעבען איז געווען א לאנגער צעטעל כוז טובות מענשען — נור די טובות זיינען ביי איהם יעטצט געווען איז די אויגען אועלכע קליינינקע, אונניטצליכע און א מאל גאר שעדליכע. ארום איהם, האט

דערביי איז נעבליעבעז. דער תירוץ איז זיך פערנאנדערגענאנגען איז שטאדט. נאטירליך איז קיינער נישט געווען צופריעדען מיט איהם. נור ביסלעכווייז האט ער זיי אלעמען בערוהיגט.

טאקי וואס, רב שלמה האט עפים ניט, וואס צו רעדען? דאס איז דאך א מדינה־חכם!... חפצלעז דעם אפיקורס מוז זייז ביי איהם קאלט אוז ווארם!...

מען האט זיך פארגעשטעלט, אז מסתמא רעדען זיי וועגען חקירה, אוז רב שלמה גיט שוין „חפצלעז" די וועלט צו זעהען — אוז מען האט זיך בערוהיגט.

אז רב שלמה איז מיט א מאל אומעטיג געווארען, איז קיינעם נישט איינגעפאלען, אז דאס זאל האבען א שייכות מיט די געשפרעכען. די אלטינקע חנה ריבה האט גערעכענט, אז דאס איז דער מאגען, פון וועלכען ער האט כל ימיו געלימטען, אוז אפשר האט ער זיך צוגעקיהלט — אויף דער עלטער דארף מען טאקי א סך האבען. „נור ווער וויים איהם, אז רעדען, רעדט ער נישט," האט זיך די אלטינקע געקלאגט אוז געטראכט, וואס זאל זייז בעסער: ריצעז־אויל צו געטריקענטע מאלינעס.

אלע אנדערע האבען געזאגט, אז ער האט א פנים שוין מורא געקראגען פאר דעם טויד, אוז מען האט איהם שטארק בעדויערט. „דאס איז אזא קריינק, וואס קיין דאקטאר קאן צו איהר נישט העלפען," האט מען מיט רחמנות געשאקלט די קעפף. מען פלעגט מיט איהם א סך רעדען, ניט לאזען איהם אליין זיטצען מיט זיינע מחשבות, נור עם האט נישט געהאלפען. ער פלעגט נאך אומעטיגער ווערען אוז א ווארט נישט ארויסרעדען.

„איין עברה אזא מענשען," האט מען געזיפצט, „ער שטארבט נעבאך אב — א מענש האט זיך אריינגעלאזען איז טראכטענים וועגען טויד."

„אוז דאכט זיך, וואס דארף ער מורא האבען פאר'ן טויד?" האט מען זיך גענואונדערט. „אז ער האט מורא, דארפען מיר שוין וואס?... אך, אך, אך!... מיר האבען עפים אויך וואס צו בעווייזען אויף יענער וועלט?!..."

אזוי וואלט ער אבגעארבייט זיין לעבעז, וועז ער וואלט לאנג אזוי פערשטאנעז. אי, וואס פאר א נוטצעז ער וואלט געבראכט! אוז א שוידער לויפט איבער איבער זיין לייב. ניט איינמאל האבעז זיך איהם אנגעשטעלט טרערעז פוז פערדרוס.

אין שטאדט איז קיין סוד נישט געוועזעז, אז דער אלטער רב שלמה זיטצט אב טאג־טעגליך מיט דעם לעהרער הפץ צוויי־דריי שעה, נור וואס טועז זיי, האט קיינער נישט געוואוסט. מעז האט אפילו חוקר ודורש געוועזעז ביי דער דיענסט, נור נעה וויים ביי א „גלאמפ מיט צוויי אויגעז", אז וואס מעז פרעגט ביי איהר, זאגט זי „איך וויים נישט" !... מעז האט זי טאקי געזידעלט דערפאר.

„וויי וויסט דו עפעם נישט, גלאמפ! דו ביזט דאך עפעם אין שטוב? !..."

„זעהט, קריינעלעך מיינע, וואס האט מעז זיך צו מיר צוגעטשעפעט? !..." פלעגט די דיענסט אויסשרייעז, „איך זיץ אין קיך, זאל איך וויסעז, וואס זיי טועז?... אז איך דערלאנג זיי טיי, זעה איך, זיי רעדעז אוז גאר !..."

„בהמה!" פלעגט מעז איהר ענטפערז. מעז האט זי גלאזעז אוז געזומעז זיך צו די אייניקלעך. די קינדער האבעז אויך גאר נישט „זיי טרינקעז טיי," האבעז זיי געענטפערט.

געוואוסט.

„אבער וואס רעדעז זיי, נארעלעך?"

„מיר האבעז ניט געהערט."

מעז האט געפרובט זיך מיט דער אלטער. „מיין דאגה!" האט זי געענטפערט.

מעז האט געפרובט אריינגעהן צו רב שלמה'ן מכלומרשט וועגעז איין ענין, נור דאס האט אויך נישט געגאלטעז. לסוף האבעז עטליכע נאהנטע גוטע פריינד געפרעגט טאקי ביי רב שלמה'ן אליין.

„מאלע, וואס מעז רעדט," האט ער זיי געענטפערט.

„פארט וואס?"

„מעז רעדט!"

אומעטיג געווארעז ? !... ניט אנדערס טאקי, אז דער טויד שרעקט איהם.

נור רב שלמה האט איז גיכעז א מאך געטאז מיט דער האנד אויפ'ן עבר, אויף די פערשוואונדענע צייט. מיט א קרעכץ האט ער זיך געזאגט, אז וואס עס איז געווען איז שוין פערגאלעז: יונג וועט ער שוין נישט ווערעז. עס האט איהם פון דעם געדאנק נאך א כאל א שוידער געטאז, נאך א מצל א שטאך געטאז איז דער זייט, אז דער אטעם האט פערכאפט, נור רב שלמה האט זיך ניט אבגע־שטעלט אוז געטראכט ווייטער. „מעז דארף יעטצט עפעם טוז!" דאם איז געווען די ענטשלאסענהייט פוז איינעם, וועלכער פער־לירט פלוצלונג דאם גאנצע קאפיטאל, אויף וואס ער האט אבגע־ארבייט זיין גאנץ לעבעז, אוז יעטצט דארף ער אנהעבעז צוריק מיט די פינף פינגער.

אוז רב שלמה האט אנגעהויבעז. ער האט זיך געזומעז צו דער תלמוד תורה — מיט גשמיות, מיט קליידער אוז עסעז, האט ער די קינדער שוין לאנג בעזארגט; יעטצט האט ער זיך געזומעז צו רוחניות, צו בילדונג מיט ערציהונג. ער האט אויסגעביטעז אלע אלטע מלמדים אוז געדונגעז יונגע לעהרער אפילו אויף די אידישע זאכעז. ער האט געוואלט מאכעז פוז דער תלמוד תורה א קליינע אוניווערזיטעט. ער האט זיך שוין פארגעשטעלט, אז דאם האט איהם געלונגעז, אוז ער פערמאכט די אויגעז, לעגט ארויף די האנד אויף די שטערז, אוז א זיסער, גליקליכער שמייכעל עפענט איהם פערנאנדער די ליפעז. ער שטעלט זיך פאר, וואס פאר א נוטצליכע מענשעז עס וועלעז דאם ארויסגעהז פוז דער תלמוד תורה!... יעטצט וועט ער קאנעז רוהיג שטארבעז. נור נייז! ער ווילל ניט שטארבעז, ער ווילל לעבעז! ער ווילל לעבעז אוז ארבייטעז... ארבייטעז... ארבי־טעז... ער ווילל ניט אוז קאז ניט זעהעז א סוף איז זיין לעבעז! רב שלמה וועלט אלץ פרעהליכער, לעבעדיגער, פרישער. ארבייטעז... ארבייטעז... ביז...

אין שטאדט איז געווארעז א מהומה. עס האט געלעשט איז די

און רב שלמה האט געהאט א סך וואס צו בעווייזען... אידען האבען זיך געוואונשען כאטש א צעהנט חלק פון זיין עולם הבא, און קריסטען האבען געזאגט, אז ער איז א וואהרער קריסט מיט זיין מענשענליבע, און אויך פערשפראכען איהם איין ארט איז גן־עדן. „רב שלמה איז די גוטסקויט אליין," פלעגט מען רעדען איז שטאדט. דאס גאנצע לעבען האט ער זיך בעשעפטיגט נור מיט קהל'שע זאכען. „דאס איז מיין לעבען, מיין חיות." פלעגט ער רעדען צווישען זיינע נאהנטע פרייגד, „דאס מוז איך האבען, ווי א פיש וואסער." איז אלע צדקה־חברות איז ער געווען א מיטגליעד, און די תלמוד תורה איז געווען אין זיין הויז און האט זיך אויפגעהאלטען כמעט איז גאנצען אויך זיינע הוצאות. איז שטאדט האט מען איהם גערופען „דער קהל'שער טאטע", און אלע אומגליקליכע, ארמע, פינסטערע און ביטערע הערצער האבען איהם ניט אויפגעהערט צו בענשען.

רב שלמה איז געווען דער איינציגער מענש איז שטאדט, וואס האט כמעט קיין שונאים נישט געהאט, און אפשר איינער איז א מדינה. גבירים האבען אפילו געראד אונטערגעבורטשעט אויף איהם — ער האט שוין צופיעל אנגעריהרט זייערע בייטלען, צופיעל געצאפט ביי זיי אויף צדקה, — האבען זיי איהם גערופען „דער אלטער נאר", „דער אלטער פערד", אליין ניט גלויבענדיג זייערע וועלטער; פלעגען לאכען פון איהם, מאכען חוזק, אלע נאטירליך אונטער די אויגען; אבער קיין שונאים זיינען זיי איהם נישט געווען. פון פולען הארצען האבען אלע פערגינט איהם זיין שטיל, רוהיג לעבען.

רב שלמה איז געבארען געווארען און האט אבגעלעבט זיינע יאהרען אין רייכטום. ארבטרעטענדיג פון זעהר גוטען קעסט, האט ער געמאכט פאר זיך א געשעפט; דאס וויב איז געווען די עקרת הבית, די פיהרערקע, און איהם האט דאס גאנצע לעבען געגליקט. חתונה געמאכט זיין לעצט קינד און בלייבענדיג „דיער אי באבא", האט ער אבגעשניטען פון געשעפט און אבגעלעבט זיינע לעצטע יאהרען פון גרייטען.

אהן קנאה, אהן שנאה פון די ארומיגע, האבענדיג נחת פון אלע זייטען, האט זיך רב שלמה געלעבט, און דאך איז ער מיט א מאל

נאמען פון דער הייליגער תורה איז מען גוזר, אז מען זאל ארויסנעמען די קינדער פון דער תלמוד תורה, וויל איז דעם מקום התורה האט זיך פערקליעבען די טומאה...“

רב שלמה איז בלייב געווארען, און עס האט איהם א ריס געטאן אין הארצען. מיט אויסנעגלאטצטע אויגען און איין אפענעם מויל האט ער געקוקט אויף די בימה.

„מען וויל פון די קינדער גוים מאכען,“ האט יעלער דערווייל געשריען אויף דער בימה, „און גוים האבען מיר, דאנק גאט, גאר א סך — כן יאבדו, ימח שמם וזכרם!... גוים פעהלט אונז נישט — עס קומט צו יעדען טאג!... די רשעות וואקסט, און גאט וויים, וואס פון אידען וועט ווערען!... ווער עס האט נור גאט איז הארצען אוז איז חס על כבוד התורה, דארף זעהען, אז די קינדער זאלען אויפהערען צוגעהען איז דעם מקום סכנה!...“

רב שלמה האט געוואלט אויסשרייען: „שווייג, דו שייגאץ!“ די ווערטער האבען זיך איינגעהאלטען און אנגעהויבען צו געהן וויטער.

„ווער עס וועט פאלגען, תבוא עליו ברכה,“ האט יענער וויטער געשריען, „און ווער עס וועט אריבערגעהן די גזרה, סופו לגהינום איז איינעם מיט דעם ירבעם בן נבט, וואס זינדיגט און מאכט זינדיגען אלעמען!...“ ביי די לעטצטע ווערטער האט דער שרייער א וואַרף געטאן א פייערדיגען בליק אויף רב שלמה'ן.

איז שוין האט עס עפעס אלעמען א טריסעל געטאן פון די לעטצטע ווערטער, און מען האט אנגעשטעלט די אויגען אויף רב שלמה'ן, וואַרטענדיג אויף איהם, אז ער וועט נעמען זיהלען דעם שרייער. מען האט זיך געריכט אויף א הייסער סצענע. נור רב שלמה האט געשמייכעלט. ער האט רוהיג אבגעגעבען דעם טלית דעם שמש, געזאגט די ארומיגע „א גוטען שבת“ און איז ארויס פון שול. אלע זיינען געבליעבען שטעהן נשתומם'דיגע.

דעם שבת איז רב שלמה געווען דער רוהיגסטער מענש איז

שולעז, אין די גאסעז, אין די הייזער. חסידים אוז קרומע רוקענס, מענשען, וועלכע מען האט קיין מאל נישט געזעהען אוז נעהערט, זיינען דא געווארען די הויפט בעל־תקיעה'ס. „סטייטש מאכען די קינדער פאר גוים!... סטייטש פון דער תלמוד תורה וועט ער א שקאלע'לע מאכען? !... דאס וועלען מיר נישט דערלאזען, עס מאג זיך די וועלט איבערקעהרען, עס מאג זיין וואס עס וויל!..“

רב שלמה האט נעהערט די געשרייען אוז געמאכט זיך ווי ער הערט נישט. ער האט געמיינט, אז ביי דעם שרייען וועט מען בלייבען, ווייל קיינער וועט ניט האבען די העזה צו שטעלען זיך ענטגעגען איהם.

„וואס זאגט איהר, הא?“ האט ער געזאגט צו די לעהרער, „דער פאנאטיזמוס איז שוין ארויסגעקראכען!...“

„מען וועט האבען מיט איהם וואס צו טוען,“ האט א לעהרער געמיינט.

„ע! נארישקייט!“ האט רב שלמה זיכער ארויסגערעדט.

נור שבת צום לייענען האט ער דערזעהען, אז ער האט א טעות געהאט: אלע געגנער האבען זיך צונויפגעקליבען אוז מען האט מעכב געוועזען די קריאה. זיי האבען זיך פערקליבען אויף די בימה אוז אנגעהויבען שרייען אלע מיט א מאל. מען האט ניט געקאנט פערשטעהן, וואס זיי רעדען, מען האט נור געהערט איינציגע ווערטער אוז אבגערישענע פראזען. „ניטא!..“ „מיר וועלען נישט דערלאזען!...“ „פאר גוים מאכען!...“

רב שלמה איז געזעסען אויף זיין ארט איז מזרח־וואנד, האלטענדיג די הענד אויפ'ן שטענדער, וואו עס איז געלעגען זייז חומש. ער האט אראבגענומען די ברילען פון די אויגען, א קוק געטאן אויף די בימה אוז גליידְ צוריק אנגעטאן זיי אוז שוין ווייטער געקוקט איז חומש. אויף דער בימה האט מען דאס דערזעהען אוז גענומען זיך העכער שרייען. רב שלמה איז אויפגעשטאנען פון ארט, האט אראבגענומען דעם טלית פון זיך אוז גענומען געהען צו דער טיר, נור איז דער מינוט האט ער דערהערט, ווי איינער האט אויסגעשריען, א פאטש טוענדיג אז בימה: „על פי דעת הרבנים והקהל אוז איז דעם

הויבע דרכים, איז אויבער־המצאות, אוז דער שטז המשחית, א מיז חפץ'ל, איז אונטער זייט — איז אט איז אויך !... מעהר דארף מען שוין נישט !..."

אלעמען האבען זיך עפעס די אויגען געעפענט, אוז אלע האבען איז איין קול ארויסגערעדט: טאקי !...

איז א צווייטען רעדעל האט זיך געהיטצט נאך א למדן אוז געגעבען צו פערשטעהן, אז עס איז נישטא וואס צו וואונדערן זיך, וואס אזא אלטער מאן איז מיט א מאל ארבאב פון גלייכען וועג.

„הלמאי יוחנן כהן גדול," האט ער גערעדט, „וועלכער איז אכציג יאהר אבגעווועזען א כהן גדול אוז לכוף איז ער געווארעז א צדוקי ? !... אלא וואס, ווי ווערט דאס, וועט איהר פרעגען ?... איז דאס טאקי א קלאטש קשיא !... וואהרום צו וואס איז דער יצר הרע ? !... יוחנן כהן גדול איז אכציג יאהר אב א כהן גדול אוז ווערט א צדוקי !..." האט זיך דער רעדנער פערנאנדערגעשאקעלט, אריינכאפענדיג די בארד איז דער האנד — „האט ער דאס אבגעקלערט עפעס מיט'ן שכל ? !... אלא נייז !... איז דאס דאך טאקי דער יצר הרע !..."

אוז אין דעם רעדעל איז אויך קלאר געווארעז די מעשה מיט רב שלמה'ן.

איז א דריטען רעדעל האט איינער ניט דערלאזען דעם געדאנק, אז רב שלמה איז מיט א מאל געווארעז איין אפיקורס.

„אי נעהט !" האט ער גערעדט, „דאס איז מעהר נישט, ווי א משגעת, א מרה שחורה !... ניט מעהר !... מען האט שוין לאנג געקאנט בעמערקען, אז מיט איהם איז ניט גלאט... ער איז עפעס א צייט אומגאנגען, ווי א נעכטיגער, געווען צוטראגען, האט ניט געוואוסט, אויף וואסער וועלט ער איז... דאס איז גאר פשוט, דער מח האט זיך איהם איבערגעקערט..."

„ער איז, דאכט זיך, דער זעלבער, וואס פריהער," האט זיך א צווייטער אבגערופען.

„איז וואס ווילסטו, אז ער זאל אומלויפען א הויזער איבער די גאסען ! ?..." האט דער ערשטער אבגעענטפערט מיט כעס.

שטאדט. ער איז ביי זיך זיכער געווען, אז די גזרה וועט אויף קיינעם ניט ווירקען. „אויף אזוי פיעל נאריש איז מען נאך נישט,“ האט ער געטראכט, און גלאט איהם וועט מען עס נישט טון. ער איז געזעסען און האט געמאכט פלענער, ווי ער וועט דורכפיהרען די לעהרע אין תלמוד תורה. אויפ'ן ארצען איז איהם געווען אזוי גרינג, אז ער האט מיט פערגניגען אונטערגעזונגען.

די אלטע האט געראד אונטערגעבורטשעט. איהר גאנץ לעבען איז זי געווען צופריעדען מיט איהר מאן, מיט זיינע מעשים, און האט איהם אין אלץ געהאלפען, האפענדיג, אז אויך יענער וועלט וועט זי בלי ספק געניסען פון זייז חלק עולם הבא. יעטצט האט זי מיט שרעק געטראכט, אז ער ווי‌ל פערשפיעלען זייז וועלט...

„סטייטש, סטייטש, סטייטש!“ האט זי זיך בעגאסען מיט טרערען, „ווי קומט עס צו דיר? !... פון וואנען ביזט דו דאס מיט א מאל אזוי געווארען? !... זיי זיינען ניט געריכט, וואס? נעמען קינדער און מאכען פאר גוים...“

רב שלמה האט געשמייכעלט: „ווי גלויבסט דו, איך ביז אויך דער עלטער משגע געווארען?... זיי זיכער, איך בין ביי'ם שכל, און דו וועסט דייז ארט אין גן עדן ניט פערליערען...“

די אלטע האט זיך ניט בענוגענט מיט דעם תירוץ און ניט אויפגעהערט צו בורטשען און צו ווייגען. —

אין שטאדט האט זיך געטאן: עס האט געקאכט, געורדערט; אומעטום האט מען גערעדט וועגען רב שלמה'ן. קיינער האט ניט געקאנט פערשטעהן, וואס איז דאס מיט איהם פלוצלונג געווארען.

„דאס איז חפץ'לם מלאכה!“ ערקלערט איינער אין א רעדעל.

„און זעהט! דאכט זיך, רב שלמה איז אזא חכם און אזא למדן, אזא יודע ספר, און פון דעסטוועגען האט איהם חפץ'ל, ימח שמו, געקאנט איבערדעדען!“ האט זיך א צווייטער געוואונדערט.

„הלמאי אלישע בן אבויה? !...“ האט אונטערגעכאפט דער ערשטער מיט דעם ניגון פון גמרא און גערעדעט מיט'ן פינגער. „אזא תנא איז געווארען אחר!... שייכות צו זאגען? !... א רוח שטות!... מאלע עם פליהט אריין א רוח שטות!... מען העבט אז קריכען אין די

זיי... אוז גלייך האט מען געקאנט איבערלייענען אין זיין בליק די קשיא: „וואס טוט מען יעטצט?" ער האט זיך פלוצלונג א כאפ געטאן.

„נייז, זיי וועלען ביי מיר נישט אויספיהרען!..." אוז ער איז ארויסגעלאפען האסטיג פון דער תלמוד תורה. ער איז געלאפען פון שטוב צו שטוב צו די עלטערן אוז קרובים פון די קינדער. אומעדום האט מען איהם בעגעגענט מיט קרומע בליקען, אוז ער האט גאר נישט געפועלט: אלע האבען זיך פעסט געהאלטען „נייז."

„איהר דארפט הערען, וואס נארמנים האבען אייך אנגערעדט?" האט רב שלמה געטענהט, „ביי אייך איז רעכט, אז איך וויל צולאזען מאבען אידישע קינדער?... איהר קענט דען מיך נישט, דעם גרויסען גוי, דעם רשע מרושע?!... זייט נישט קיין קינדער, ח'לעבען!... שיקט, שיקט די קינדער אין תלמוד תורה," האט ער זיך געבעטעט, „איהר וועט זעהען, איהר וועט קיין חרטה נישט האבען!..." אוז ער האט זיי אנגעהויבען מאלען א בילד, וואס פאר א מענשען די קינדער וועלען ארוים.

עס האט אבער נישט געהאלפען.

„מיר דארפען די וועלט נישט פערזארגען," האט מען איהם גע־ענטפערט, „מיר האבען דאך אבגעלעבט אהן דעם!... ווי מיר לעבען, אזוי וועלען לעבען אונזערע קינדער... פאר גוים זיינען מיר זיי ניט מחויב צו מאכען!..."

„מיר וויסען, מיר וויסען, אונז דארף מען קיין מעשות נישט דערצעהלען," האט מען איהם כתם געענטפערט אין איין אנדער ארט.

„מיר וועלען אונזערע נשמות נישט בערקויפען," האט מען איהם געענטפערט אין א דריטען ארט.

„ווי הייסט, אוז איך וויל דאס מיין נשמה פערקויפען?" האט זיך א כאפ געטאן רב שלמה.

„מיר וויסען?... ווער זאגט עס דען אייך?" האט מען איהם גע־ענטפערט מיט א זיסען שמייכעל.

מיד אוז דערשלאגען איז ער געקומען אהיים. די אלטינקע האט

אלע האבען געמאכט מיט די קעפּה, ווי זיי וואלטען זאגען: „נו, אפשר ביזט דו געראטעוועט."

און אומעדום, איז אלע רעדלעך איז געבליבען, אז די קינדער טאר מען ניט לאזען איז תלמוד תורה.

„אפילו א רחמנות אויף די קינדער," פלעגט זיך איינער ערגיץ אברופען, „איז תלמוד תורה אונטער זיין השגחה האט זיי נאר נישט אבגעפעהלט. און גלאט, וואס וועט פון זיי ווערען? זיי וועלען ארומ־לויפען איבער די גאסען..."

„איז וואס? זאל מען זיי, הייסט דאס, מאכען פאר גוים?" פלעגט דער איינער בעקומען איין ענטפער.

„יא, נו, איך פערשטעה," האט ער שוין געראדט מיט חרטה.

* * *

ביי זיך פון פענסטער האט רב שלמה געזעהן די רעדלעך, געזעהן, ווי אידען וואראפען זיך, שאקלען זיך, בייסען די בערד, דרעהען מיט'ן פינגער, און ער האט געשמייכעלט.

פארנאכט זיינען בעקומען צו איהם די לעהרער און האבען איהם דערצעהלט, וואס מען רעדט אין שטאדט און ווי אלע האלטען, אז מען זאל די קינדער ניט לאזען איז תלמוד תורה; רב שלמה איז א ביסעל אונרוהיג געווארען. נור ער האט זיך געשטארקט און זיך אוו זיי געטרייסט.

„עה, זיי וועלען בעסער ווערען, נישט קשה!... זיי וועלען דאס מיר נישט טון!..."

זונטאג האט ער געטראפען פיער לעדיגע וועגד איז דער תלמוד תורה. אפילו צוויי יתומים, וועלכע האבען נישט געהאט אין שטאדט נישט קיין קרוב און נישט קיין גואל זיינען אויך נישט בעקומען. מען האט זיי אנגעשראקען, אנגערעדט און ניט געלאזען געהן, געפינענדיג פאר זיי אלע „טעג" — זיי זאלען נישט דארפען שטארבען פון הונגער.

רב שלמה האט זיך פערלאזען. מיט א פערשולדיגטען בליק האט ער געקוקט אויף די לעהרער, ווי ער וואלט זיך געשעמט פאר

טען אטעם וואלט ער ארויסגעלאזען איז דער זאך אזן צוליעב דער זאך, וועלכער ער האט געוואלט אבגעבען זיך... ער קאן זיך עפעם קיין ארט נישט געפינען אזן ער פיהלט, אז דער קאפף ווערט איהם שוואר, די פים קאלט, די אויגען ווערען פינסטער, פינסטער...

אז ער האט אויפגעעפענט די אויגען, האט ער זיך דערזעהען אין בעט; אויפ'ן קאפף איז געלעגען א פוזיר מיט אייז; די אל־טינקע האט געיאמערט; די לעהרער זיינען געשטאנען נישט ווייט פון בעט אזן האבען גערעדט צווישען זיך. ער האט געוואלט אויפ־העבען די האנד אזן א ריב טון די שטערן, נור עפעם פיהלט ער די האנד נישט. ער גיט אויף איהר א קוק — זי ליגט אויסגעצויגען. רב שלמה האט פערשטאנען, וואס מיט איהם איז.

אוים! פארטיג!...

איהם האט זיך פערוואלט א פייף טון אזן א מאך טון מיט דער האנד: „פערפאלען!" נור די ליפען האבען זיך עפעם נישט צונויפ־געלעגט, אזן די האנד האט זיך נישט געהויבען.

„אט איז דיר, אוים!" האבען געשעפטשעט זיינע ליפען. ער האט זיך אומגעקוקט אזן אויסגעשטעלט די אויגען אויף די לעהרער, דערנאך אויף דער אלטער, וועלענדיג איבערלייענען אויף זייערע גע־זיכטער, צו איז ער שוין געפעהרליף, צו געהט ער שוין אב, אדער עם איז נאך פאראן א האפנונג. ער האט געקוקט אזן נישט געקאנט פערשטעהן. ער האט אנגעהויבען צו שעפטשען אזן צורופען צו זיך איינעם פון די לעהרער, מיט וועלכען ער האט זיך בעגעגענט מיט די בליקען. יענער איז צו איהם צוגעלאפען.

„אוים, א?" האט ער א פרעג געטאן.

„ניין, רב שלמה, די דאקטוירים געבען האפנונג," האט דער לעהרער געענטפערט מיט אזא ערנסטען טאן, אז רב שלמה איז גע־ווארען פרעהליכער.

„נו, נו," האט ער ארויסגערעדט, ווי ער וואלט וועלען זאגען: „הלואי! פון אייער מויל איז גאטם אויערן."

די לעהרער זיינען נאהענטער צוגענאנגען.

„גוט?" האט געשעפטשעט רב שלמה, „גוט, הא?... נאט איז א

זיך דערשראקען, א קוק טוענדיג אויף איהם. „גאטענו!" האט זי אויסגעשריען, פערברעכענדיג די הענד. „וואס איז דאס מיט דיר? !... אויף דיר איז דאך גאר קיין פנים נישט!..."

די לעהרער, וועלכע האבען איהם ערווארטעט, האבען שוין גאר נישט געפרעגט אוו נור פערדאגהט געקוקט אויף זיין שרעקליך אויס־זעהען. ער האט זיך ארַאבגעלאזען אויף זיין פאטער־שטול.

„נישט," האט ער ארויסגערעדט, קוקענדיג אז א זייט.

„נישט איז נישט," האבען זיי איהם גענומען טרייסטען, „וועלען מיר זעהען עפעם אנדערס טוו, „אנדערע קינדער קלייבען אדער אויפ־וואַרטען א וויילע, וועלען זיך די אויף צוריקבעטען."

רב שלמה האט זיי נישט נעהערט. ער האט אראבגעלאזען דעם קאפף אויפ'ן הארצען, די אויגען אנגעשטעלט אין דער וויים, אוו געדאנקען, וועלכע ער האט נישט געקאנט צוזאמענבינדען, שטיקלעך געדאנקען האבען זיך איהם געדרעהט אין דעם אראבגעלאזענעם קאפף.

„פאר וואס? פאר וואס?" האט ער זיך געפרעגט. „מיר אזוי אבטון? !... נא דיר! אט איז דיר !... אויסגעפיהרט דאס לעבען !... אבגעלעבט, ווי א מענש!..."

אוו עס קוועטשט אוו דריקט איהם דאס הארץ, אוו איז מח ווערט וואַרם, וואַרם... אין איין מינוט לויפט ביי איהם דורך אין קאפף דער איינדרוק, וואס זיין אבגעלעבט לעבען האט אויף איהם אין דער לעצטער צייט געמאכט אוו גליך נאך דעם די פלענער, וועלכע ער האט געמאכט זיך אין די לעטצטע טעג, ווי ער האט גע־וואלט פערריכטען זיין גאנץ לעבען מיט דעם ביסעל, וואס ער וועט נאך לעבען אוו אלץ, אלץ איז יעטצט פערשוואונדען. „פאר וואס? פאר וואס?" האט ער נישט אויפגעהערט צו פרעגען זיך אוו בשום אופן נישט געקאנט פערשטעהן. ער פיהלט, אז דאס אלטע הארץ שפאַרט איהם שטארק פערנאנדער פון ליבען צו אלעמען, עפעם קלאפט עס ביי איהם שטארקער, עפעם הערט ער נישט אויף צו ליבען, אוו ער וואלט וועלען אלעמען זעהען אזוי גליקליך, אזוי גליק־ליך... ביז די לעצטע כוחות וואלט ער יעצט געארבייט, דעם לעצ־

אז ער איז אראב פון בעט, האט ער זיך קוים איינגעהאלטען אין שטוב, און ווי גליקליך האט ער זיך געפיהלט, וועו, אנגעשפאר־טערהייט אויף א שטעקעל, איז ער ארוים אין גאס. ער האט גע־איילט צום איינבינדער. אגב האט זיך איהם געדאכט, אז אלע זיי־נען צו איהם בעסער גענוארעו, אוו, דערזעהענדיג איהם, וועלען זיי זיך דערפרעהעו. ווי האט זיך איהם געוואלט זעהען אויף אלע פנים'ער א פריינדליכעו שמייכעל!... ער וואלט זיך יעמאלט גע־שעטצט פאר דעם גליקליכסטעו, קאנענדיג האפעו, אז אלץ וועט יעטצט ווערעו איבערגעקערט צו גוטעו. נור ער האט דעם שמייכעל נישט דערזעהעו.

אין שטאדט האט מעו איז דער אפאפלעקסיע געזעהעו „בעשיינ־פערליך" א שטראף פון גאט. אלע האבעו טאקי דערפון נאך איין איבריג מאל געזעהעו, אוו וויעדער טאקי „בעשיינפערליך", אז עם איז פאראן א גאט אויף דער וועלט אוו ניט יעדער מאג טוו, וואס ער וויל. מעו האט געזעהעו איז איהם נקמה. „זעהר רעכט! זעהר רעכט!"

„ווער איז איהם שולדיג?" פלעגט מעו ענטפערו, וועו עמיץ האט דערמאנט, אז עס איז א גרויסע עברה אזא מענש — „ווער האט איהם געהייסעו?... א מענש האט זיך אליין אומגליקליך געמאכט!..."

אין שטאדט האט מעו די גאנצע צייט נישט אויפגעהערט צו רעדעו וועגעו איהם. אלעמעו האט אינטערעסירט, ווי איז איהם אוו וואס איז איהם. וועו מעו האט דערהערט, אז איהם ווערט בעסער, אז ער ווערט געזונד, זיינעו טאקי אלע פרעהליכער געווארעו: מעו האט געהאפט, אז ער וועט יעטצט ארויסשלאגעו פון קאפף די נא־רישקייטעו אוו פערשטעהו, אז גאט האט איהם געשטראפט, אוו וועט ווערעו צוריק, ווי געווועזעו. נור איז גיכעו האט מעו דערוואוסט, אז ער האלט נאך אין זייו „רשעות", אוו מעו האט זיך אויפגעהערט צו פרעהעו.

דער רב מיט אייניגע רעדעלפיהרער פון די געגנער זיינעו אייג־מאל געקומעו מבקר חולה זיין איהם. רב שלמה האט געוואלט פרע־געו, אויב זיי זיינעו געקומעו קוקעו אויף זייו בייז ווואונדער, נור ער

טוער, א העלר !... כע !..." ער האט געשמייכעלט.

„נישט קשה !" האט מען איהם געטרייסט. „איהר וועט געזונד ווערען אוז וועט ארבייטען, טוז."

„נו, נו, הלואי !"

רב שלמה איז טאקי מיט יעדען טאג בעסער געווארען. דאס גוט אבגעלעבטע לעבען אוז דאס וועלען לעבען האבען איהם געראטעוועט. א בריטער, זיסער שמייכעל האט זיך פערשפרייט אויף זיין געזיכט, אוז א פייערל האט זיך בעוויזען איז זיינע שיער אויסגעלאשענע אויגען, וועז ער האט דאס ערשטע מאל גערויהרט מיט א האנד אוז אונטערגעבויגען א פוס.

„מזל טוב !" האט ער אויסגעשריען צו אלע ארומיגע. ער איז געווארען ביי זיך זעהר פרעהליך אוז האט וויעדער אנגעהויבען שטארק צו טראכטען וועגען טוז עפעם.

לערנען מעגשען, לערנען מענשען דארף מען — אוז עס מעג זיך קעהרען די וועלט ! האט ער געטראכט אוז גערייבען די הענד פאר אונגעדולד. וועט ניט זיין די תלמוד תורה, וועט מען דארפען געפי־נען אנדערע.

ער האט געזומען בעקלערען, וואו נעמט מען די אנדערע. ער האט אנגעהויבען צו דערמאנען זיך די ארומיגע שכנים אוז איז פלוצ־לונג פרעהליך געווארען. ניט ווייט פון איהם וואהנט איין איינבינדער, ביי וועלכען עס ארבייטען ביז צוהן ארבייטער. זיי ארבייטען פונפ־צעהן־זעכצעהן שעה איז מעת־לעת אוז האבען נישט קיין צייט אוז נישט קיין כח צו לערנען.

מיט זיי וועט מען דארפען לערנען.

דער בעל הבית זייערער וועט איהם געווים ניט מעיז זיין. ער האט איהם געמאכט פאר א מענשען, שטענדיג געשטיצט איהם, אריינגעפיהרט איהם אין אלע פריסוטסטוויעס, ביז וואנען ער האט איהם געשטעלט אויף א פוס.

רב שלמה ווערט אלץ לעבעדיגער אוז לעבעדיגער אוז פרובט זיך יעדע ווייל אויפהעבען פון ארט.

אלע מיט א מאל אויפהאלטען די ארבייט, פערנאנדערעפענען די מיי־
לער, אנשטעלען די אויערען און איינהערען זיך מיט א פערגעניגע־
דען שמייכעל אויף די ליפען. אייניגע מינוטען פלעגען זיי בלייבען
שטעהן, ווי פערגליווערט, ווי פערשטיינערט, ביז רב שלמה פלעגט
ענדיגען, אדער דער בעל הבית פלעגט איבערריסען מיט א בייזען,
אונצופריעדענעם טאן:

„ארבייט, ארבייט! הערען וועט איהר שפעטער!"

די ארבייטער פלעגען נישט ווילענדיג צוריק אייגבייגען די רו־
קענס איבער דער ארבייט, און רב שלמה פלעגט עפעס אבהענדיג
ווערען. ער פלעגט זיך פערליערען, אנהעבען פערשפיעלען און אב־
שפיעלען זיין ראק און, ווי א פערשולדיגטער, קוקען אויף דעם אייג־
בינדער, און דאך האט ער נישט אויפגעהערט זיינם צו טון.

פון די צוהערער האט ער געקוואלען, נחת געקליבען. ער
פלעגט גליקליך שמייכלען, און זיינע אויגען פלעגען שיינען פאר
נחת, ווען ער פלעגט זעהען, ווי די ארבייטער האבען זיך אנגעהויבען
צו אינטערעסירען מיט יעדעם ביכעל, וואס מען האט געבראכט אייג־
בינדען. אז מען האט געבראכט א בוך, וואס רעדט וועגען דאס
זעלבע, וואס זיי האבען געהערט פון רב שלמה'ן, פלעגען זיי זיך
ארויפווארפען אויף איהם, שיער ניט צורייסען, און כמעט שלאגען
זיך, ווער זאל עס אייגבינדען.

רב שלמה האט אנגעהויבען פיהלען, אז ער טוט עפעס, אז ער
העבט אן ברייגען אמת'ן נוטצען און איז געווען איבערגליקליך.

איז שטאדט האט מען נאטירליך בעמערקט, אז רב שלמה איז
געווארען איין אפטער ארייגגעהער צום אייגבינדער, און מען האט
זיך איז גיכען דערוואוסט, וואס ער טוט דארטען.

„פשוט משגע!" האט מען געלאכט און געקוועטשט מיט די פלי־
צעס. מען פלעגט לאכען אפילו רב שלמה'ן איז די אויגען, נור ער
האט זיך גאר נישט אויסגעמאכט.

אבער נישט לאנג האט ער געהאט דאס פערגעניגען. דער אייג־
בינדער האט איהם לסוף שטארק אויסגעערגערט.

„רב שלמה," האט ער געזאגט ברוגזדיג. „איהר לאזט אונז דאך

האט זיך איינגעהאלטען און גלייכגילטיג געקוקט אויף זיי.

„וואס מאכט איהר, רב שלמה?" האבען זיי איהם געפרעגט.

„גוים!..." האט ער זיי געענטפערט.

דער רב מיט די איבריגע האבען זיך פערלאזט. זיי זיינען געזעסען א קליינע ווייל, האבען קיין ווערטער נישט געפונען און זיינען אויפגעשטאנען פון די ערטער. זיי זיינען א ביסל געשטאנען, האבען געוואונשען איהם געזונד צו ווערען און זיינען אוועקגעגאנגען, ניט הערענדיג פון רב שלמה קיין ענטפער אויף זייער „גוטען טאג".

פון דעם וויזיט האט זיך באלד דערוואוסט די גאנצע שטאדט, און עס האט אנגעהויבען קאכען, ווי אין א קעסל.

„די טומאה האט שוין איהר מזל. אז מען לאזט זיך אין איהר אריין, קאן מען שוין ניט ארויס. גיב דעם טיוול א האר, וועט ער שוין די גאנצע בארד אריינכאפען."

אז רב שלמה האט זיך געוויעזען אין גאס, האבען זיך אלע געשטעלט קוקען אויף איהם און געשאקעלט מיט די קעפף, ווי מען וואלט זאגען: „אזא מענש — און א פערפאלענער נעבאך!"

רב שלמה האט דאס בעמערקט. עס האט איהם געשניטען דאס הארץ, עס האט איהם באנג געטאן ביז טרערען, און ער האט אנגעהויבען ניכער צו גיהן צו דעם איינבינדער'ס וואהנונג.

ביי דעם איינבינדער האט מען איהם בעגעגענט זעהר פריינדליך, מיט א ברייטען „ברוך הבא", נור איהם האט זיך שוין געדאכט, אז דא קוקט מען אויף איהם אויך קרומליך. ער האט דערפאר געזאגט א תירוץ, פאר וואס ער איז געקומען.

„שווער צו גיהן, מען דארף שוין אנהעבען מאכען סטאנציעס."

מיט דעם תירוץ האט ער אנגעהויבען צו קומען אלע טאג. ער פלעגט אבזיטצען אייניגע שעה און רערען, מעשות דערצעהלען, און האט לסוף אנגעהויבען דערצעהלען יענע „מעשות", וואס דער לעהרער האט איהם דערצעהלט. ער פלעגט זיטצען איז מיטען ציימער און פלעגט רעדען פרעהליך, מיט א גלייכוועלטיל, מיט א געלעכטער און האט שטארק פעראינטערעסירט די ארבייטער. זיי פלעגען אפט

ער האט אפילו פערגעסען, אז זיי ארבייטען זיך אב נייז א זייגער ביי נאכט, אוז דעם גאנצען פארנאכט נישט אראבגענומען די אויגען פון דער טיר.

די צייט פליהט, עס ווערט אלץ שפעטער אוז שפעטער, אוז די איינבינדער קומען ניט. רב שלמה ווערט חשכדיגער אוז חשכדיגער. ער האלט לסוף נישט אוים אוז געהט ארוים אין גאס: טאמער וועט ער זיי דערזעהען, וועט ער זיי אריינרופען.

אין גאס איז געווען פינסטער; ווייט איינער פון דעם אנדערן האבען קוים געלויכטען די גאס־לאמפען. א קאלטע אסעז־נאכט; די לופט איז געווען אנגעטרונקען מיט וואסער, אוז אונטער די פים איז געווען א שרעקליכער קויט. אין גאס זיינען געווען זעהר וועניג פארבייגעהער, אוז רב שלמה איז אלץ געשטאנען. אין הארצען האט איהם אנגעהויבען צו קלאפען, ווי ער פלענט דערהערען א טיאפקען זיך פון פים אין קויט אדער אייניגע קולות. דרויי מאל איז די אלטינקע ארוים צו איהם אריינרופען איהם אין שטוב, נור ער האט נישט געהערט אוז איז געשטאנען. אין גאס איז געווארען שטיל, מען האט נור געהערט די קלאפענים פון די נאכט־שומרים; רב שלמה האט א וואכף געטאז דאס לעטצטע מאל זייז בליק איז דער פינסטערנים, אוז איז מיט א קרעכץ אריין אין שטוב.

אויף מארגען האט ער זיך געפיהלט זעהר שנואד אז איז פון בעט ניט ארוים. ער האט אנגעהויבען צו פיהלען, אז עס ווערט נעהענטער זייז סוף, אז ער איז שוין א נאכט.

„אלץ איינס, אלץ איינס," האט ער זיך נערעדט, טראכטענדיג רוהיג וועגען טויד.

אין קאפף האבען זיך איהם געפלאנטערט אלערליי געדאנקען. ער האט געטראכט בעוואוסטלאז, ניט אבגעבענדיג זיך קיין קלארעז חשבון אין דעם, וואס ער טראכט. עס האבען איהם אנגעהויבען ארויפצוגעהען אויפ'ן זכרון אלערליי בילדער, שטיקלעף פון זייז לאנגען לעבען, בעזונדערע מענשען, פנימער, וועלכע ער האט א מאל געזעהען, קינדערשע חברים, נור רב שלמה'ן האט דאס אלץ נישט אינ־

נישט מיט אייערע מעשות ארבייטען! וואס איז דאס פאר אייז אופן, ד'לעבען? איהר קומט אזן רייסט אב פון דער ארבייט!..."

„איך מיש דען?" האט רב שלמה געפרעגט, „זיי ארבייטען, דאכט זיך, בשעת מעשה."

„יא, א שיינע ארבייט!" האט דער איינבינדער געענטפערט. „טאמער זיינען די יונגאטשעס שטענדיג גערן צו גיפינען עפעס א סיבה'לע, אבי ניט ארבייטען!... אזן גלאט, וואס האט איהר אויס־געקליעבען מיך?... עס איז דען פאראז וועניג בעלי־מלאכות?..."

איין עהרליכער „האלז אזן נאקען" — אזן רב שלמה'ן איז מעהר נישט געבליעבען, ווי נעמען דאס שטעקעל אזן אוועקגעהען.

„וויעדער נישט!" האט ער געשעפטשעט.

אין הארצען האט איהם שטארק געשטאכען, איז די שלייפען גע־קלאפט אזן אין קאפף האט געברענט. „וויעדער נישט!... יעטצט איז שוין אלץ אויס... שטארבען... א מעשה מיט איין עק"....

וועז ער וואלט געווועזען יונג, וויים ער, וואס ער וואלט געטאן. יענמאלט וואלט ער געראד נישט אנגעהויבען טראכטען וועגען טויד. נור יעטצט... צו וואס זאל ער לעבען?... וואס האט ער צו ווארטען?... אויס!... אויס!...

ער איז געקומען אהיים. ער האט זיך אריינגעזעטצט אין פא־טערשטול, פערוואנדרפען דעם קאפף אזן פערטראכט זיך.

ער האט זיך אנגעהויבען פארצושטעלען די לעטצטע וואכען ביי דעם איינבינדער, ווי די ארבייטער זיינען געוואקרען עפעס נאר אנ־דערס: לייטישער, מענשליכער, פערשטענדליכער. עס דוכט זיך איהם, אז ער האט אין זיי איינגעפלאנצט לעבע אזן חשק צו לערנען זיך, איינגעוואקרצעלט א מעהרער ריכטיגען קוק אויף דאס, וואס ארום זיי טוט זיך. עס האט איהם געגאלטען מיט זיי! אזן מיט א מאל!...

„נייז, זיי וועלען, דאכט זיך, קומען צו מיר... זיי דארפען קו־מען!..." אזן ער האט אריבערגעשיקט אנצוזאגען זיי, אז זיי זאלען קומען צו איהם א הייס.

דער, זעטצט זיך. איך וועל אייך ווייטער וואס דערצעהלען."

„אייך איז שווער, רב שלמה," האט געענטפערט איין ארבייטער, „אז איהר וועט געזונד ווערען..."

„זעטצט זיך, זעטצט זיך," האט איהם רב שלמה איבערגעריסען, „ניט אייער דאגה!..."

די ארבייטער האבען זיך איבערגעקוקט מיט די לעהרער. די לעהרער האבען געוואונקען, אז זיי זאלען זיך ניט צוזעטצען.

„היינט ניט, רב שלמה, איין אנדערס מאל, אז איהר וועט..."

„זעטצט זיך," האט רב שלמה אונגעדולדיג געזאגט, „טוט מיר דאס פערגניגען."

די ארבייטער האבען זיך וויעדער איבערגעקוקט מיט די לעהרער און אויף זייער וואונק האבען זיי זיך געזעטצט.

רב שלמה האט זיי אנגעהויבען צו דערצעהלען פון דעם ווי מענשען לעבען. ער האט גערעדט מיט היטץ, און זייז קול האט שויז לאנג אזוי ניט געקלונגען, ווי דאס מאל.

לאנג, לאנג האט ער גערעדט. מען האט איהם עטליכע מאל אי־בערגעריסען, דערמאנט איהם, אז פאר איהם איז שעדליך אזוי פיעל צו רעדען. נור ער פלעגט מאכען מיט דער האנד, אז מען זאל איהם ניט שטערען. „איך וואר געזינדער," האט ער געענטפערט און ווייטער דערצעהלט. לסוף האבען זיך די ארבייטער אויפגעהויבען פון די ערטער.

„לאזט אונז אב, רב שלמה, אונז איז שוין שפעט."

„גערעכט, גערעכט," האט ער ארויסגערעדט, „מארגען אבער, הערט איהר."

„זעהט זשע, קינדער, מארגען!" האט ער געזאגט, געבענדיג זיי די האנד. די ארבייטער האבען פערשפראכען צו קומען. זיי האבען געמאכט עטליכע טריט, און רב שלמה האט זיי אומגעקערט.

„און די איבריגע?..." האט ער שוואך געפרעגט, ווי ער וואלט זיך דאס שעמען צו פרעגען.

„זיי האבען זיך געפוילט, ניט געוואלט," האבען זיי איהם גע־ענטפערט.

טערעסירט. ער האט אנגעשטעלט די אויגען אויף די טיר פון ציממער און געווארט אויפ'ן טויר, גלייך ווי ער וואלט דארפען אריין פון טיר.

דעם גאנצען טאג איז ער אזוי אבגעלעגען. די אלטינקע איז אפט צו איהם צוגעגאנגען, געפרעגט עטוואס, און ער האט געשווויגען, ניט אבריייסענדיג דעם קוק פון דער טיר און ניט איבערריייסענדיג די אלערלייי געדאנקען. עס האט זיך נעדאכט, אז ער האט אויפגעהערט צו הערען און זעהען. ביי נאכט האבען זיך אנגעהויבען צו קלייבען צו איהם די לעהרער.

„פארטיג!" האט רב שלמה זיי געזאגט, קוקענדיג אויף דער טיר. פלוצלונג האט ער דערהערט א בעקאנטען קול און אויפגעהויבען דעם קאפף.

„מבקר חולה זיין ווילען מיר," האט דער קול געזאגט.

די טיר האט זיך אויפגעעפענט און עס זיינען אריין מיט א מאל פיער פועלים.

א שמייכעל איז ארויסגעטראטען אויף זיינע ליפען, און ער האט זיך שטארק געסטארעט אויפצוזעטצען. „געקומען, געקומען!" האט ער גערעדט מיט פרייד, און זיין הארץ האט שטארק געקלאפט פון פיעל גליק.

די ארבייטער זיינען געבליעבען שטעהן ווייט פון בעט, ניט וואגענדיג צוצוגעהן צום חולה, נור רב שלמה האט זיי צוגערופען.

„נעהנטער, נעהנטער, קינדער!"

זיי זיינען צוגענאנגען א ביסעל נעהענטער.

„צו מיר, צו מיר!" האט ער זיי אנגעוויעזען אויף דאם בעט.

זיי זיינען צוגענאנגען צום בעט.

„נו, וואס מאכט איהר?" האט ער זיי געפרעגט מיט א שמייכעל.

די ארבייטער האבען געשווויגען.

„וואס זייט איהר נעכטען נישט געקומען?" האט ער נעפרעגט און געקוקט אויף זיי מיט'ן שמייכעל.

די ארבייטער האבען געשווויגען און געבימען די פיס.

„וואס מאכט איהר, רב שלמה?" האט איינער פון זיי געפרעגט.

„גוט, גוט! א דאנק, קינדערלעך, א דאנק. און זעטצט זיך, קינ-

געזן דאס אבגעלעבטע לעבעזן האט ער געטראכט, נור וועגען עתיד, וועגען די קומענדיגע צייט, איז וועלכער דער מענש וועט לעבען. ער האט געטראכט, וואס וועט זיין מיט דעם מענשען. ער האט זיך פארגעשטעלט א וועלט, א ליכטיגע, גליקליכע וועלט, וואו אלע וועלען זיין גליך גליקליך, אלע וויסענד, געבילדעט, אוז זיין שטערבענד הארץ האט א ביסעל שטארקער געקלאפט, אוז זיין געזיכט האט ארויסגעדריקט פרייד אוז גליק. ער האט אויפגעעפענט די אויגען אוז דערזעהען נעבען זיך א פאר לעהרער.

„אמת אזוי וועט דאס זיין?" האט ער זיי געפרעגט אוז געשמייכעלט.

„יא, רב שלמה," האבען זיי איהם געענטפערט, כאטש זיי האבען זיין קשיא נישט פערשטאנען, נור זיין געזיכט האט זיי געוואגט אויף עפעם גוטס. זיין שמייכעל אויף די ליפען איז געווארען נאך גרעסער.

ער האט זיך וויעדער פערטראכט. ער האט געוואלט זיך פארשטעלען די גליקליכע וועלט, ארויסרופען פאר זיינע אויגען דורכאויס גליקליכע מענשען, דורכאויס געבילדעטע מענשען, אוז ער האט דאס דערגרייכט. נישט קלאר האט זיך איהם פארגעשטעלט דאס בילד — עפעס האט זיך איהם געמאלט א גרויסע קופע „גליק" — דאס „גליק" מיט א גוף אוז נשמה, אוז ער איז געוועזען גליקליך, גליקליך...

א יאמער האט איהם צושטערט זיינע מחשבות.

וואס וויינען זיי די פראים? האט ער געטראכט. אלעמען וועט זיין גוט, אלעמען.

ער האט אויפגעעפענט די אויגען. עס האט שוין געברענט פייער; דאס צימער איז געווועזען אנגעשטאפט מיט מענשען. נעבען בעט זיינען געשטאנען אלע קינדער זיינע, וואס זיינען זיך צונויפגעפאהרען צו זעגענען זיך מיט'ן טאטען. ער האט אבגעשטעלט זיין בליק אויף די קליינינקע אייניקלעך — א בליק, פול מיט ליעבע אוז גליק.

זיי וועלען דערלעבען די גליקליכע צייט.

ער האט געוואלט בעטען, מען זאל אויפהערען צו וויינען, נור

„נו, נו," האט ער זיי איבערגעריסען מיט א טאו, ווי ער וואלט זאגען: נו, נו, איך וויים שוין, גענוג צו רעדען. „אבער, זעהט זשע, מארגען..."

„יעטצט בין איך געזונד," האט ער געזאגט, אז די פועלים זיינען אוועקגענגען. ער האט קוים געריהרט מיט איין אבר, איז אבער געווען זעהר פרעהליך, האט אויך אלעמען געקוקט מיט א גליקליכען שמייכעל און זיינע אויגען האבען געשיינט.

„יעטצט בין איך געזונד," האט ער געשעפטשעט, אז מען האט איהם געדארפט אינלעגען און איינדעקען. — „יעטצט בין איך געזונד," האט ער קוים ארויסגערעדט, פיהלענדיג, אז דער קאפף ווערט איהם מאדנע שווער, דאס הארץ אבגעהלשט, און עס ווערט איהם שטארק נישט גוט. ער איז אריינגעפאלען איז א בעוואוסטלאזען צושטאנד.

א שרעקליכער, הארץ־ריסענדער קלאג האט איהם ארויסגערופען פון דעם צושטאנד. ער האט געעפענט די אויגען. דאס צימער איז פול געווען מיט מענשען; אויך א סך אויגען האבען געפינקעלט טרערען.

„שוין באלד א פנים," האט ער א טראכט געטאן און אנגעהויבען זיך עפעס דערמאנען.

„וויפיעל איז דאס דער זייגער?" האט ער געפרעגט ביי דעם, וואס איז געשטאנען נעבען איהם.

„פינף."

„נייען וועלען זיי זיך אבארבייטען," האט ער געשעפטשעט צו זיך אליין. ער האט צוגערופען א לעהרער.

„אז די ארבייטער וועלען קומען, זאל מען זיי אריינלאזען, הערט איהר!" דער לעהרער האט פערשפראכען.

איז א ווייל ארום האט ער געבעטען שרייבען די צואה. נאך דער צואה האט ער זיך אויסגעצויגען און פערמאכט די אויגען. מען האט געמיינט, אז ער איז אינגעשלאפען. נור רב שלמה האט נישט געשלאפען — ער איז געלעגען און געטראכט. ניט וועגען עבר, וועד

מענש האט אבגעזאגט זיין גאנץ קאפיטאל נור אויף בילדונג און אויף שקאלעם ?... וואם האט מען געקאנט רעדען, וועז זיינע אייגענע קינדער האבען דערלאנגט איז סוד, אז דער טאטע איז ניט געווועזט ביים זינז, שרייבענדיג די צואה ? !...

זיי זיי מוחל, רב שלמה, זיי וויסען ניט, וואם זיי רעדען אוז טוען !...

1893.

אין דער מינוט האט ער דערזעהן די נעכטיגע פּועלים.

„צו מיר, צו מיר, קינדער!" האט ער א ביסעל דערהעבערט דעם קול און שוואך א מאך געטאן מיט'ן קאפּף. מען האט נישט געוואוסט וועמען ער מיינט. ער האט געבעטען, מען זאל צו איהם צושיקען די אייגענדער; מען האט דאס איהם געטאן.

ער האט זיך אנגעהויבען אויפצוזעטצען; די ארומיגע האבען איהם געהאלפּען.

„א דאנק ... קינדער ... וואס איהר ... זייט גע ... קום ... מען ... א דאנק! ...!" האט ער געזאגט. „הערט אויף ... צו וויי ... נען ..." האט ער געבעטען די ארומיגע, „רוהיג ... וויל איך ... ששש ... טארב ... בען ... א־לע זאל־ען ... זיין ... גליקליך ... וויי איך! ... לעבט אלע ... מיט דער ... האפּ ... נונג ... אויף ... א גוטע ... וועלט, וויי איך ... ששש ... שטארב ... מיטטט ... דער הא ... פנונג ... קינדער ... לעך טיי ... ערע," האט ער זיך געוואנדט צו די ארבייטער. „איך ... האב ... אייך דערצאהלט ... וויי דער מענש ... האט אבגע ... לעבט ביז א ... הער ... וויי ער ... לעבט יעצט ... וווייסט איהר א ... ליין ... אבער ... די קוממט ... מענדיגע ... צייט ... וועט זיין זאהר ... א גליק ... ליכע ... אלע וועלען זיין זאהר ... גליקליך ... אלע! ארבייט ... נור עהרליך ... און לערנט ... זיך! ... קינדער ... אלץ וועט ... יענמאלט ... זיין גוט ... אלע ... גליק ... ל ...

א זיסער שמייכעל האט בעדעקט זיינע ליפּען, און רב שלמה איז געשטארבען.

* * *

אין שטאדט האט מען... נור וואס האט מען געקאנט רעדען איז שטאדט אויף א מענשען, וואס איז געשטארבען אהן ודוי, אהן קלאפּענים איז הארצען, אהן דעם מעבר יבוק?... וואס האט מען געקאנט רעדען אויף א מענשען, וואס האט איז די לעטצטע מינוטען גהייסען לערנען זיך, בילדען זיך?... וואס האט מען געקאנט רעדען, וועז א

טע אונגליק דארף אנקומען אויף זייער שטוב. אוז זי פיהלט, אז זי מוז פאסטען, ווייל זי מוז אבבעטען ביי נאט, ער זאל אויף זיי נישט אנשיקען דאס גרויסע אונגליק.

דאן נעהמט זי זיך פאר'ן מחזור. זי עפענט אויף, וואו די מאמע האט נעמאכט דעם ערשטען בויג אוז העבט אן צו דאוונען. די אונ־ בעקאנטע ווערטער קוקען אויף איהר פון די שורות אזוי פרעמד אוז שטרענג אוז שרעקען זי. אבער דאס זיינען דאך אזעלכע ווערטער, וועלכע קאנען וויך מאכען גאט'ס הארץ אוז אבראטעווען זי אוז איהר מאמע אוז איהר ברודער פון דעם גרעסטען אונגליק. אוז זי זאגט זיי מיט טרערען אין קול אוז באלד ברעכט זי אויס אין א יאמער. זי ווייניט פון דער גאנצער נשמה, הערצרייסענד, מיט דעם געפיהל פון דעם גרעסטען אונגליק. די טרערען גיסען אין שטראָ־ מען. זיי רינען איהר אין מויל. זיי שטיקען זי. אוז זי זאגט אין מחזור, קוים זעהענדיג די ווערטער מיט איהרע פערגאסענע אויגען, צוטייטלענדיג זיך מיט ביידע הענד. אוז זי דאוונט פלייסיג, פלייי־ סיג. שוין איז בויג אבגעזאגט, אוז דעם צווייטען אוז דעם דרי־ טען — —

נור ערשט שפעטער, שפעטער, וועז זי האט דערפיהלט איז ער־ לייכטערונג פון דעם גוט אויסווייניען זיך, האט זי זיך דערמאנט אויף די גוטע זאכען, וועלכע די מאמע האט איהר איבערגעלאזען. דאז געהט זי א קוק טוז אויף זיי — בלויז א קוק טוז — —

2.

דער קארגער.

אין איין אלטען, גאנץ אלטען, צוריסענעם, געל אוז שווארץ גע־ וואַרענעם טלית. אין איין אבגעריבענער, גרוי געוואַרענער, אונטען ארומגעריסענער יארמאלקע. איבער איין אלטען, איז גאנצען צו־ פליקטען, פון דעם איינבאנד ארויסגעפאלענעם מחזור מיט פער־ געלבטע אוז מיט פלעקען פון שווייסיגע פינגער, ליבט אוז טרערען — נאך זיין טאטענס טרערען — בערעקטע בלעטער, פון וועלכע א סך

יום-כפור דאוונער.

קלייגע בילדער איז קורצע שטריכען.

1.

די עלף-יעהריגע.

די מאמע האט איהר אנגעזאגט, אז זי דארף נאך נישט פאסטעז, פערבויגט איהר אין מחזור די ערטער, וואו זי דארף דאוונעז, איבערגעלאזעז איהר חלה מיט הוהז, אוז ווייגטרויבעז, אוז עפעל, אוז באר-נעס אוז א שטיקעל קאוואוז, אוז איז אוועק אין שול. זי איז געבליבעז אלייז אוז איהר איז געווען אזוי אומעטיג.

די שטוב האט אויסגעזעהען אזוי טרויעריג, אוז אזוי אומעטיג די גאס. עפעם א ציטערעז איז געלעגעז אין דער גאנצער לופט. עפעם ווי די גאנצע וועלט וואלט איינגעהאלטעז דעם אטעם אוז געווארט מיט א שווערעז געמיט אויף איהר גזר דין. די נישט פערבעטענע בעטעז, די קיסעז מיט די אבדריקעז פוז די קעפ, וועלכע זיינעז געלעגעז אויף זיי, דאס נישט אויפגעראמטע צימער, דאס מיד ברענענדיגע וועקסענע ליכט, וואס האט יעדע וויילע אבגעקנאקט, ווי פוז די טרערעז, וועלכע זיינעז אויף איהם נעכטעז פערגאסעז געווארעז, די פענסטער-שויבעז, דורך וועלכע עס האט אריינגעקוקט א וואלקענדיגער, כמארנער טאג אוז וועלכע האבעז אויסגעזעהען ווי די טרויעריגע אויגעז פוז דער שטוב — אלץ האט אויסגעדריקט א שווערטרויעריג, פערצווייפעלט ווארעז, אויף אלץ איז געלעגעז דער גרויסער אומעט.

אוז עס האט אזוי געדריקט איהר יונג הערצעל אוז עס האט זיך איהר געוואלט אזוי ווייגעז. עס איז איהר געווען, גלייך דאס גרעסטע

וועמען קאן ער יעטצט אריינקוקען אין מחזור. אוז ער וויים, אז קיי־נער וועט מיט איהם ניט זיין צופריעדען. —

אה, יא! א מפלה וואלט ער שוין גראד געבעטען אויף זיינע שונאים. אוז שונאים זיינען איהם די גאנצע וועלט. אלע האבען איהם פיינד: יעדער האלט פאר א מצוה אריינצוכאפען ביי איהם. אפילו פון אייגענע ווייב אוז קינדער איז ער נישט זיכער. אוז ער מאכט זיך א קופערנע שטערז אוז פרובט זיך א בעט טוז ביי גאט א מפלה אויף זיינע שונאים.

דאמאלס פרובט ער זיך אויף, צו וועט ער נישט ארויסדריקען א טרער, אוז ער מאכט א גאנץ זויערע מינע. — —

.3

דער בעטלער.

הינטען נעבען טיר שטעהט ער. איז ווינקעל צווישען וואנד אוז הרובע, אנגעשפארט מיט דער לינקער זייט אז וואנד. אז ער ווערט מיד, זעטצט ער זיך אויף דער הויכער ערד. ער נעמט אפילו קיין היי נישט אונטער זיך.

ער קוקט ארום מיט דעם תם'עוואטען בליק פון זיינע בלינדליכע אויגען אוז זאגט די תפילות פון זיין קליינעם אלטען מחזור'ל מיט א האלבען מויל. אהן הארץ, אהן זינן, אהן געפיהל. ער בעט נישט אוז וויים נישט, אויף וואס צו בעטען. דאס גאנצע לעבען איז איהם גלייכגילטיג. ער גהעט אום איבער די הייזער, זיין שטום ווייב גהעט אום איבער די הייזער, אוז זייערע דריי קינדער גהעהען אין זיערע וועגען. ער טראכט וועגען גאר נישט איז לעבען. ער דארף נור גערדיינקען, וועז איז ראש חודש, וואו וואהנען אידען אוז וואו קריסטען, אוז וועו גיט א בעסערע נדבה. אוז דאס גערדיינקט אויף זיין ווייב בעסער.

ער שטעלט זיך, וועז אלע שטעלען זיך. ער שפרינגט אונטער, וואו אלע שפרינגען אונטער; ער קלאפט זיך איז הארצען, וואו מען דארף, אוז פאלט כורעים, וועז מען דארף. אבער איין געדאנק גהעט

פעהלעז. ער שרייט נישט, ער ווייזט נישט, ער מאכט נישט קיין משוגענע עויות. זיין ניט מעהר יונג הארץ איז פערשטיינערט, אוז די ווערטער געהען ארויס פון זיין מויל טרוקעז — אהז הארץ — א ביסעל מיט דעם סקארבאווען ניגון.

ער בעט אויף גאר נישט. ער ווייס גאנץ גוט, אז ער האט גאט גאר נישט, וואס צו בעווייזען. אפילו דאס נישט, אז ער האט נישט פערפעהלט א דאוונען. ווארום, אז ער האט זיך דא נישט לאנג אויפגעכאפט אין דער פריה אוז בעמערקט, אז מען האט בעגנב'עט זיין שפיין־קעמערעל — צוויי לעבלעך אלטען סאלדאטען־ברויט, וואס ער האט געקויפט אין א מציאה, א הערינג, א קאלט שטיקעל גע־קאכט פלייש אוז א פאר קארטאפליעס — האט ער אננעהויבען ארומזוכען דעם גנב, קוים נעגעלוואסער אבגעגאסען, אוז ערשט ביי דער נאכט האט ער זיך דערמאנט, אז ער האט נישט געדאווענט נישט אין דער פריה אוז נישט צו מנחה. — אוז אפילו אויף א יום־כיפור־ליכט האט ער געקארנט.

ער בעט אויף גאר נישט. ער אין אין אייביגער פיינדשאפט מיט גאט אוז מענשען. ער בעט אפילו נישט אויף לאנגע יאהר. וויפיעל ער וועט לעבען, וועט ער לעבען. אבער כל זמן ער וועט לעבען, וועט ער נישט ארויסלאזען פון זיינע הענד דאס, וואס ער האט אנגע־קליבען. —

ער קומט צו צו אייז ארויסגעריסענעם בלאט: דאז קוקט ער אריין אין מחזור צו זיין שכן פון לינקס. אייז מאל אוז צוויי מאל אוז דריי מאל. יענער ווייל איהם שוין ביים ערשטען מאל נישט לייזען; צום דריטען מאל שטעלט יענער זיך אויף, שפארט אז דעם קאפף אויף די הענד אוז פערשטעלט דעם מחזור. דאמאלסט ווענדט ער זיך צו זיין שכן פון רעכטס. אבער דער ווארט שוין נישט ביז צום דריטען מאל. ער פערשטעלט פון איהם זיין מחזור אוז זאגט: „איהר האט שוין געמאגט א מאל קויפען א נייעם מחזור, נישט קשה!" ער ענטפערט דאראויף גאר נישט, נור ער זאגט, ווי פאר זיך, מיט פעראכטונג: „הע, איך וואלט איהם גאר אבגענייצט דעם מחזור, ווען איך וואלט אריינגעקוקט!" אוז ער קוקט זיך ארום, ביי

לאנגע יאהר? ער איז א ביסעל צו דיק אוז דאס הארץ איז ביי איהם נישט גאר אין ארדנונג, אוז די דאקטוירים מיינען — גרויסע דאקטוירים: ער איז געווען איז אויסלאנד — אז ער קאן א מאל א פרישער אוז געזונדער נעמען אוז מאכען א שטארב, אוז ער וויל דאך אזוי לעבען, אזוי לעבען. ער איז סך הכל איין אוז פופציג יאהר אוז ער וואלט וועלען א לעב טון ביז זיבציג אדער טאקי ביז אכטציג, אוז ער וועט נישט מיד ווערען לעבען ביז נייניציג אוז איבער. אך, ווי ער האט מורא פאר'ן טויד! אוז עס איז דאך ווירקליך שרעקליך צו שטארבען, וועז די געשעפטען געהען אזוי גוט, די עשירות וואקסט אוז וואקסט אוז מען האט כבוד אוז פערגניגען פון אלע זייטען.

ער האט אפילו אין זיך די געוויסהייט, אז ער וועט לאנג לעבען. אויך להכעיס די דאקטוירים. אבער דער עיקר וויים ער, אז עס קומט איהם כרות־יאהרען. ער לעבט מיט איין אשת־איש, מיט'ן וויב פון זיין „מענש", פון זיין ערשטען קאמי, וועלכער איז שטענדיג אויף רייזען וועגען האלץ־ און וואלד־געשעפטען.

ער זוכט זיך א זכות. זיין וויב איז עלטער פאר איהם מיט פינף יאהר. ער צאהלט זיין ערשטען קאמי א סך מעהר, וויפיעל ער איז וועלט. אוז צו איז ער נישט א גרויסער בעל צדקה?

וואלט ער כאטש וועגען זיין אשת איש נישט געטראכט, וואלט ער א סך רוהיגער געווען. ער וואלט זיך געפיהלט ווי דער גנב, וועלכען מען האט נישט געכאפט גנב'ענען אוז ער קאן טענה'ן: איך וויים נישט פון וואס צו זאגען. אבער ער וויים, אז די נקבה שטעהט יעטצט הינטער איהם ביי דער מזרח־וואנד פון דער וויבערשער שול, דארט אויבען ביים פענסטערל, בעהאנגען מיט ציערונג — דער עיקר זיינע מתנות — אוז קוקט אויף איהם מיט איהרע שיינע העזה'דיגע אויגען. ער פיהלט איהר בליק אויף זיין רוקען, אוז ער האלט זיך איין מיט אלע קרעפטען, נישט א קוק צו טוז איז איהר זייט.

ער וועלט א ביסעל בייז. וואלט זי געדאוועט איז איין אנדער שול אדער געבליבען אין דער היים, וואלט ער וועגען איהר וועניגער

ביי איהם נישט ארוים פון קאפּף. דער נעכטיגער ערב יום־כיפּור איז געווען נישט א גערעטענער, אוו שולדיג איז דעם איז זייז שטום ווייב. ער האט איהר געזאגט, אז זיי זאלען בעסער שטעהז נעבען דער קצבישער שול, אוו איהר האט זיך פערוואלט דוקא נעבען דער דייטשער. זי האט איהם „פערהאווקעט" דעם קאפּף אוו ער האט נאכגעגעבען, אוו זיי האבען אבגעשניטען דערטען כמעט ווי מיט לעדיגע הענד. אוו נעבען דער קצבישער שול האט מען טאקי געמאכט א „שטיק גאלד"! ער האט גליך געזאגט זייז ווייב, אז זי איז א שטיק שטומע בהמה, אוו האט עס איהר געזאגט, וועז ער איז געקומען אהיים נאך כל נדרי, אוו וועט עס איהר נאך היינט זאגען. נייז, איבער א יאהר וועט ער שוין ניט זייז אזא נאר!

4.

דער רייכער בעל עברה'ניק.

ער שטעהט גאנץ א צובראכענער, אויבען־אז איז ווינקעל ביי דער מזרח־וואנד. איבערגעדעקט איז גאנצען מיט'ן טלית, דעם קאפּף אוועקגעלעגט אויף דער לינקער האנד. די רעכטע האנד האלט ער אויפגעהויבען, אנגעשפּארט אז וואנד; אפּט מאל פּאכעט ער ארום מיט איהר איז דער לופט אדער קלאפּט אז וואנד. נאר זעלטען גליכט ער זיך אויס. דאז ווארפט ער ארום מיט ביידע הענד, פּאטשט אין זיי, דריקט זיי, קנאקט מיט די פינגער. דאז פערגלייסט ער אויך די אויגען.

ער שטעהט אזוי פון איז דער פריה אז אוז ער וועט אבשטעהז דעם גאנצען טאג, א הונגעריגער, א פערשמאכטער. דאס האט ער זיך פעסט פארגענומען.

ער בעט אויך לעבען. נור פארבייגעהענדיג אויף גוטע געשעפּטען. מיט זיינע געשעפּטען איז ער זיכער. זיינע האלץ־אוו וואלד־געשעפּטען וועלען געהן גוט דאס יאהר אוו איבער א יאהר אוו אי־בער צוויי יאהר אוו אזוי ווייטער. וואלט ער שוין אזוי זיכער גע־וועזען מיט'ן לעבען. איז געשעפּטען דארף מען נור נישט זיין קיין שלאפּעדיגער אינגעל, אבער ווי נעמט מען זיך אליין געזונדהייט אוו

דער גרויסער מענשענפרײנד.

אז אלע גבירים וועלען זיך שטעלען צום גרויסען יום הדין, וועט גאט זיי פארשטעלען א י ה ם, דעם גרויסען גביר, און וועט ביי זיי פרעגען, אויב זיי האבען זיך אויפגעפיהרט אזוי ווי ער, זייז טייערער זוהן. וואויל איז צו יענע, וועלכע וועלען קאנען ארויפלעגען די הענד אויפ'ן הארצען און זאגען: „יא, רבונו של עולם!" אבער וועה איז צו יענע, וועלכע וועלען מיזען אראבלאזען דעם קאפף און שווייגען. א בת קול וועט דאן ארויס אויסשרייען: „ער איז מחייב עשירים — ער מאכט שולדיג אלע רייכע!" — — —

פון דער קלענסטער ביז דער גרעסטער זאך האט מען געקאנט דערקענען אין איהם דעם גרויסען מענשענפרײנד. ער איז, דאכט זיך, געווען צופרידען אויף צעהן וועלטען מיט הונדערטער געשעפטען און פון דעסטוועגען האט ער זיך אימער געמישט אין אלע זאכען, וועלכע האבען געהערט, ווי צום כלל, אזוי צו יעדעם איינציגען מענשען — צו יעדעם, אפילו צו א סך ניעדריגערן פון איהם.

ער זיצט איבער א גרויסען בוכהאלטערישען בוך און איז, דאכט זיך, שטארק פערנומען, טיף אריינגעטאן, און פון דעסטוועגען גיט ער אכטונג, וואס טוט דער בוכהאלטער און וואס טוען די משרתים — זיי בעקומען געהאלט, טאר'ען זיי קיין מינוט נישט אומגעהן לעזיג, אומזיסטע געלד טאר מען נישט נעמען — אויסרוהען, זעהט איהר, וועלען זיי נישט אנווערען, אז מען וועט פערשליסען די קראם... נור ער דערזעהט, ווי אייגער פון זיי טרינקט קאלט וואסער און איז פערשוויטצט, רייסט ער איבער זייז רעכענען און מאכט יענעם א בעמערקונג, אז וויטער זאל ער דאס נישט טוהן, וויל ער קאן נאך לונגענענטצינדונג בעקומען און אז ער וועט קראנק ווערען, וועט ער נאטירליך אנווערען די שטעלע. —

געטראכט. דאס וואלט דאמאלס נעווען א סך בעסער פאר זיינע תפילות.

און פון ערגעץ א טיפענים רוקט זיך ארויס דער ציטערנדיגער געדאנק, אז אייגענטליך וועט ער דאך מיט איהר וויטער זינדיגען. ער האט דאך שוין אבגעמאכט מיט איהר, וואו צו טרעפען זיך, וועז דער מאן, וועלכער וועט קומען אויף מארגען נאך יום־כיפור, וועט אבזויין אין דער היים גאנצע דריי וואכען. ער האט זיך אפילו אייגמאל, ווי ער שטעהט אזוי אונטער'ן טלית, פערגעסען און געטראכט, ווי עם וועט צוגעהען דאס צוזאמענטרעפענים אין יענעם ארט.

און ער ווארפט ארום מיט די הענד אין דער לופט, קלאפט אז וואנד, טאפעט אונטער. און ער וועט אבשטעהן דעם גאנצען טאג אויף די פים, א הונגעריגער, א פערחלשטער, א פערשמאכטער.

נור נישט כרות־יאהרען! ער ווילֿ דאך אזוי לעבען, אזוי לעבען.

1900.

דעם וועלט אוו מען האט נעגרינדעט א קאמיטעט. ער האט פער־לאנגט א לאנג שטיק פאפיער, אויף וועלכען ער האט אויבען ביים ברעג אנגעשריעבען מיט גרויסע אותיות „חעשבוו האנדאוועס", נח מיט זיעבען גרייזען, אוו אונטער די דאזיגע וועלטער האט ער אונ־טערגעצוקט אויף רוסיש זייז מענשענפריינדליכען נאמען אוו נע־בען איהם האט ער רוהיג, קוועטשענדיג די פּוּז, צוגעשטעלט די ציי־פער „100". ער האט א וואַרף גענומען זייז בליק אויף דאס, וואס ער האט אנגעשריעבען, ווי א קינסטלער וואַרפט זייז לעצטען בליק אויף זיין הערליכּ, שיין בילד, איידער ער לעגט אוועק דעם פּענזעל. ער האט צוגעצוקט דעם לעטצטען נול, פּערריכט דעם ערשטען אות פוו זייז פאמיליע, נאך א מאל א וואַרף נעמאן זייז בליק אוו דאז אוועקגעלעגט די פּוּז אוו אויפגעהויבען דעם קאפּף. ער האט זיך צוי־געשפּאַרט צום וועלטל פוו שטול אוו ארומגעקוקט די ארומיגע מיט דעם בעווואוסטזיין פוו זיין אייגענער מענשענפריינדליכקייט...

דאס איז נאך וועניג! ער האט באלד פּראיעקטירט, אז מען זאל צושיקען פּושקעם איז אלע הייזער, אוו יעדער זאל זייז מחויב צו וואַרפען איז זיי אויף די ארמע לייט.

פּאר א קלייבער האט ער געמאכט זיינעם א נאהנטען קרוב, וועלכען ער האט ביי זיך איז געשעפט נישט געקאנט האלטען, ווייל יענער האט געהאט צו גרויסע הענד. „אי וואלק סיט, אי קאזא צעלא." האט ער דערביי געטראכט, זיך רעכענענדיג פּאר די ציג. וואסערע ענימוות!...

דער „מענשענפריינד" האט זיך איז אין איהם פּערנאנדערגע־היטצט, אוו ער האט געשענקט נאך הונדערט אוו דרייסיג רובל פּאר זיינע הונדערט אוו דרייסיג ארבייטער אוו משרתים!... ער האט זיי אפילו אבגערעכענט פוו דעם געהאלט. נור דאס איז דאך קיינעם נישט נוגע! גלאט דערפוון דארף קיינער נישט וויסען: ער האט דאס געלד געגעבען, אוו די מעשה הצדקה דארף געהן אויף זיין נאמען!

פוו דעמסטמאל אן האט איין ארמימאן נישט געטארט זיך בעווייזען נעבען א קראם — ער, דער מענשענפריינד, פלעגט גליך רופען א

מיט וואס פאר א מענשענפריינדליכען טאן פלענט ער פאר־ווארפען איינעם, וועז יענער איז משגענערהייט געלאפען אויף טרעפ! ער פלענט אננעמען יענעם פאר די האנד אוז אבשטעלען איהם. „הע, וואס לויפסט דו, ווי א פערסמטער? עס ברענען ביי דיר דיינע גרויסע געשעפטען, אדער דיך פערדריסט, וואס דו האסט נאך גאנצע שטיפעל?... שוטה!" דער איינער איז דוקא ביי איהם קיין משרת נישט געווען אוז גאר א וויל־ד פרעמדער, וועלכען ער, דער מענ־שענפריינד, האט דאס ערשטע מאל געזעהען. א משרת, זעהט איהר, איז עפעס אנדערס. א משרת מוז לויפען, ער בעקומט דאך דערפאר געהאלט. —

איך מיין, צו איז עפיס פאראז וואס צו רעדען וועגען זיין ווייכ־הערציגקייט?!

איין ארממאן האט איהם זיין הארץ דאך נישט דערלאזט אנ־קוקען — — די אבגערישענקייט אוז אבגעשליסענקייט, די בריידיג־קייט אוז שמוטציגקייט האבען געשניטען זיין מענשענפריינדליך הארץ, ווי מיט מעסערס — עס פלענט איהם אזש נור עקלען דערפון! — אוז ער פלענט אבקעהרען דאס געזיכט... א, וואס ער פלענט נע־ביך אויסלויידען א ראש חדש, וועז די ארמע לייט פלענען פערדעקען די גאנצע גאס, ווי היישערעקען! (ער פלענט טאקי זאגען: „די היי־שערעקען געהען שוין!")... ער פלענט זיך שוין בעסער איז גאס נישט בעווייזען א גאנצען טאג! (איז זיינע קראמען פלענט מען דערווייל ענטפערן: „ניטא דער בעל הבית") ביז לסוף האט ער אויסגע־פיהרט, אז די ארמע לייט זאלען נישט אומגעהעז איבער די הייזער. אויך איין אספה פון די פני העיר האט ער פארגעלענט, אז מען זאל מאכען א קאמיטעט, איז וועלכען מען זאל טיילען נדבות די ארמע לייט.

„וואס איז ביי אייך ווערט, אז איהר וועט נישט דארפען אנ־קוקען די ארמע פורעניות'ן?" האט ער געזאגט צו די פני.

אז איין ארממאן איז איין „אבגעריסענע פרעניות", וועט דאך קיינער מסתמא נישט לייקענען, אוז די פני האבען גלייך פערשטאנען

ער האט דער ערשטער אנגעשריעבען אויף א לאנגען שטיק פאפיער זייז כשר'ען נאמען מיט גרויסע ציפער „75" און דערלאנגט דאם פאפיער די איבעריגע טאטעס. צונויפקלייבענדיג דאס געלד, האט ער עס אליין צוטיילט צווישען די ניט־לעהאטניקעס. ווי מענשענפריינדליך האט ער צו זיי גערעדט בשעת מעשה!...

„ע, רעביאטא, ניטשעווא!..." האט געקלונגען זיין מענשענפריינדליכער קול. „זארגט נישט!... איהר וועט דיענען!... סמירנא!.. סטראיסיא!... כע, כע, כע!... איהר וועט האבען שצי דא קאשו.. איהר וועט דאך מסתמא עסען פון קעסעל, שקצים!... כע, כע, כע!... ע, ניטשעווא!... פון גוי'שען עסען ווערט מען געזונד!..."

ער האט צוגעקלאפט אייניגע איבער די פלייצעס, און די רעקרוטען האבען עפעס, ווי דורך א כישוף, דערפיהלט, אז עס איז טאקי „ע, ניטשעווא!" אוועקצוגעהן דיענען אויף לאנגע יאהר מיט פיערטהאלבען רובעל אין קעשענע, וועלכע יעדער האט בעקומען פון דעם מענשענפריינד. — —

בכלל האט ער שטענדיג ליעב געהאט צו רעדען גאר פריינדליך מיט מענשען א סך קלענערע פון איהם; מען האט געדארפט צוזעהען, ווי ער פלעגט רעדען מיט זיינע דיענסטמיידלעך... נאך קיין דיענסטמיידעל האט זיך געקלאגט, אז דער בעל הבית זאל וועז עס איז זאגען א קרום ווארט — די בעל הבית'טע גראב.

זעהר פיעל האט דער מענשענפריינד געארבייט אויף אויסבעסערען די זיטעז, און דער, וואס וועט איהם נאך הונדערט און צוואנציג יאהר מספיד זיין, וועט זיך מוזען לאנג אבשטעלען אויף דאס. וועה, ווי ער, האט נאך געוואוסט, וואס הייסט שלעכטע זיטעז און וואו שטעקען זיי?!... וועה, ווי ער, האט נאך געוואוסט, מיט וואס מוז מען אויסבעסערען שלעכטע זיטעז?!...

א שלעכטען זיט, א וואלפישען כאראקטער האט ער, צום בייספיעל, נעזוהן אין דעם ארמען ארבייטער, שניידער אדער שוסטער, סטאליאר אדער פלאטניק, וועלכער פלעגט נישט וועלען ארבייטען אויף זיין מקח. דערפאר פלעגט דער מענשענפריינד רודף'ן ער

גאראדאוואי אוז הייסען אבביהרען דעם „הוישערעק" איז פאליציי. „קיין ענוג איז זיי ניטא!" פלעגט ער שרייען אויף די קבצנים, וועל־כע האבען זיך פון זייער זייט געקלאגט, אז זיי בעקומען פון דעם קאמיטעט „מכות מיט ראקעס"... אבער אלע גבירים האבען איהם געדאנקט אוז געלויבט כאר זיין מיה לטובת הכלל. —

מען האט געדארפט צוזעהען מיט וואס פאר א שמייכעל ער האט אויסגעהערט די טענות פון זיין ווייב, די מאדאם, וועלכע האט איהם לוגג אוז לעבער אויסגענעסען פאר דער נדבה. „בעל טובה מיינער," האט זי געשריען גאר אויף די הויכע טענער אוז פערקרימט זיך, „הונדערט רובעל שיינקט ער אויף די שלעפער! זאלען זיי זיך אומשלעפען איבער די הייזער, וואס געהט עס דיך אן? !... זיי וועלען קומען צו מיר, וועל איך הייסען אראבווארפען פון אלע טרעפ!..."

„ביזט א נאר!" האט ער איהר מיט זיין שמייכעל שטיל אוז קורץ געענטפערט. „פערשטעהסט קיין געשעפט נישט."

אוז זי איז ענטשווינגען געוואקסען.

ווי איהר זעהט, איז ער אימער געלעגען איז טובת הכלל. וועז זיין זוהן, וועלכער האט געהאט צווייטע לעהאטע, איז געשטאנען צום פריזיוו אוז האט ארויסגענומען די ערשטע נומער, אוז די ניטלע־האטניקעס האבען געפארדערט פון איהם געלט, אז ניט וועלען זיי זיך צולויפען, האט דער מענשענפרייגד אויסגעפיהרט, אז אלע לע־האטניקעס, ער ש ט ע אוז צווייטע, זאלען מאכען א קאסע פאר די ניטלעהאטניקעס. א, ווי מענשענפרייגדליך ער האט געערעט צו די טאטעס פון די לעהאטניקעס אוז איבערציינט זיי, אז זיי זיינען מחויב צו געבען!

„איהר דארפט וויסען," האט ער געערעט, „אז איך דארף נעווים נישט געבען, וואהרום... (ער האט בעוויזען מיט דעם פינגער זיך אויף'ן ארצען, ווי ער וואלט געזאגט: „וואהרום איך בין איך!...") נאר נלאט... א רחמנות... זיי געהען דיענען... אוז מיך קענט איהר דאך א ביסעל.. עט!... גיב איך אויף זיי פינף אוז זיעבציג רובעל, אוז איהר ט א ר ט ניט אבשטעהן!"

מען וועלט נאך געזינטער. אזוי וואויל וואלט איהם געווען, וועז ער וואלט קאנען ארבייטען — ער וואלט דאז געווען אין פינפען נעזינטער! „נאר אויב אייך געפעלט נישט," האט ער זיי צוגעגעבען, „טא קענט איהר זוכען עפעם בעסערס — איך האלט אייך נישט!" און גלייך האט ער זיי דערמאנט, אז אומגעהענדיג לעריג, וועלען זיי צושטארבען פון הונגער. — —

וועז די זעלביגע האבען זיך געקלאגט אויף וועניג געהאלט, האט ער גלייך געפונעז איין איינפאכען תירוץ: „ניטא קיין „וועניג"! וואס הייסט „וועניג"? א מענש דארף קאנען לעבען מיט וויפיעל עס איז! א מענש מיט פערשטאנד דארף קאנען איינטייל עז!... א ביספל א וואלוועלערע דירה... מען עסט ניט קיין מארצעפאנעס... עס דארף ניט אויסמאכען, ווי מען איז אנגעטאז... אזוי וועט אימער זיין נענוג!... פאר וואס ארט מיך ניט, וואס איך עס אוז איז וואס איך נעה?!..." האט ער אויסגעשריען, פערנאנדערמאכענדיג די הענד, אויף וועלכע עס האבען געפינקעלט בריליאנטענע רינגעז...

נאר איינפאך האט ער געענטפערט צו אייניגע, וועלכע האבען זיך איהם געקלאגט, אז צו זייער קליינעם נעהאלט האבען זיי אבער פיעל קינדער. „קינדער?!" האט ער אויסגעשריען שטארק נשתומם. „וער הייסט אייך קינדלעז?!... פאר וואס האב איך נישט קיין סך קינדער?!..."

אוז די ארמע האבען נעביך נעמוזט שווייגען, ווייל אלע האבען גענואוסט, אז די מאדאם וויים פוז עפעס א סנולה, אז מען זאל קיין קינדער נישט האבען. מיילא זיי זיינען ביי זיך גאטס סטריאפצעם אוז ווילען נישט זייערע נשמות פערקווי־פען, דארף ער דערפאר וואס?!... קארמענז זייערע קינדער?! — —

נאך אזעלכע רעזאנז, אמת'ע אוז עהרליכע תשובות, פלעגען די ארבייטער געווהנליך נישט האבען, וואס צו רערען, אוז מיט שווערען געמיט פלעגען זיי מוזען לית ברירה אומקערען זיך צו זייער ארבייט, טראכטענדיג: ווי קאז מען קלייבען כח פוז אכטצעהנ־שהדיגער ארבייט? ווי קאז מען זיך איינטייל עז אוז ניט עסען קיין מארצעפאנעס, וועז עס כאפט קוים אויף ברויט מיט וואסער?...

חרמה — יענעם איז לעבעז אריין. „א מענש דארף נישט האבען גרויסע אויגען!" פלענט ער שרייען. — „אז איינער נייט אדער בויט זיך עפעס, וואלטען דיעזע מענשענפרעסער" — אזוי האט ער זיי גערופען — „וועלען רייך ווערען אוז ארבשינדען פוז יענעם די הויט!..."

ביי איין ארמאז, א מטופל מיט קינדערלעך — קליין — קליין — קלייגער, האט זיין סרסר ארויסגעפיהרט די בהמה פוז שטאל פאר פראצענט אוז דעם אנדערז האט ער ארויסגעווארפען אויף'ן נאס פוז זיין קליינעם, חרוב'ן הייזעל, וואס איז געבליבען דעם „אנזעטצער" בירושה פוז זיין עלטער־עלטער באבא.

„א מענש, וועז ער לייט, דארף קאנען אוועקגעבען," האט דער מענשענפריינד זיי געענטפערט, וועז זיי זיינען געקומען בעטען ביי איהם רחמנות. „קאנט איהר נישט אוועקגעבען, האט איהר נישט געדארפט לייען!..."

ובכן — שלעכטע זיטען דארפען געשטראפט ווערען. —

ער אליין האט שוין צוויי מאל אנגעזעצט — אבער די בוכ־האלטעריש ביכער בעווייזען שווארץ אויף ווייס, אוז קיינער האט נישט וואס צו רעדען. — —

די משרתים איז זיינע קראמען אוז די ארבייטער איז זיין פאבריק האבען געמוזט ארבייטען פוז זיעבען אין דער פריה ביז איינס־צוויי ביי נאכט אוז געהאלט האבען זיי בעקומען, קוים אויף צו דערהאלטען די נשמה. דער מענשענפריינד האט גוט איבערלעגט, אז די לייטלעך וועלען דאס איבריגע געלד אוז די איבריגע צייט פער־ברייגען אויף שדים ווייסען וואס. ווי גליקליך וואלט ער זיך געשעצט, וועז ער וואלט דאס געקאנט אויספיהרען מיט זיינע אייגענע זיהז, וועלכע האבען געלד, געזונד אוז צייט אויסגעבראכט, די נאנצע שטאדט, ניט נור שדים, ווייסען אויף וואס. אבער וואס קאז מען טוז מיט אייגענע קינדער? קאז מען דען זיך שלאגען מיט זיי? —

וועז די משרתים אוז די ארבייטער האבען זיך איהם געקלאגט, אז זיי ארבייטען צופיעל, האט ער נאנץ רעזאניש, ווי די מעשה איז, געענטפערט, אז פוז ארבייטען ווערט מען נישט קראנק. פערקעהרט,

האט, צום ביישפיעל, ניט געהערט איהם בעריהמעז זיך דערמיט, וואס ער גיט אייניגע דיענסטעז אויף ערציהעז „זייערע" קינדער...

איך מיין !... אז צו זיינע מעשים טובים איז נאר קיין שיעור נישטא !... טאקי טויזענד איז נאכט צו דערצעהלען !...

האבענדיג הונדערטער געשעפטעז, האט ער געזומעז אויף זיך פון דעסטוועגען צו זיין א שלישׂ — דאס הייסט, ביי איהם זאל מען אייגלעגען גלעך. ער האט געצאלט קלייגע פראצענטעז, פון דעסטוועגען האט מען צו איהם געטראגען פון דער נאנצער שטאדט אוז אפילו פון די ארומיגע שטעדטלעך. ער איז געווען רעיעל, ווי אייז אייזערנער קאסטען; די אלע איבריגע גבירים, ברוך השם, האט מען א קאפיקע נישט געטארט גלויבען. אגב פלעגען זיי נישט זיין עהרליכע שלישים אוז אפט ארויסגעבען די שלישית־געלד איין צד אליין. ער האט דאס בשום אופן נישט געטאז. „נייז, מיין טייערינקע," פלעגט ער רעדען צו דער ארמער כלה, וועלכע איז געקומען בעטען ביי איהם עטוואס געלד אויף חתונה־קלייידער אוז אויף חתונה מאכען, אז נישט איז איהר געקומען געהז טרינקען אדער היינגען זיך, „נייז, ליעבינקע, דאס קאז איך נישט טוז ! בשום אופן נישט ! אהז דעם חתן גיב איך נישט ! זעהסט דו, דאס גראד — מיינע קראמען זיינען אפען פאר דיר: קויף דיר, וואס דו ווילסט אוז וויפיעל דו ווילסט — איך וועל דיר שוין בארגען !"

די כלה פלעגט איהם שיער די הענד נישט קוסען — אזא טובה ! עפעס א קלייניגקייט ? ! פשוט דאס לעבען גראטעווען !...

סחורה פלעגט זי שוין בעקומען געווהנליך, ווי אהז גלעך... נור... ער איז עפעס מחויב איהר צו בארגען ?... נאך אויסקלייבען ביי איהם אוז דרעהען די נאז ? !...

אז דאס יונגע פאר־פאלק פלעגט קומען נאך דאס שלישית־געלד, פלעגט ער ארבערעכענען די סומע, וועלכע קומט איהם פון דער כלה מיט די פראצענטען פון דעם טאג, וואס זי האט די סחורה געקויפט, אוז מיט א לוסטיגען שמייכעל פלעגט ער ווינקען דער יונגער ווייבעל, ווי ער וואלט איהר געזאגט: „אהא, מיר האבען

ווי קאן מען וואהנען אין א וואלוועלערער דירה, וועז די איז אויך קאלט אוז פינסטער, איינג אוז נאס, אוז ערשט ניטא מיט וואס צו צאלען?... ווי קאן נישט אויסמאכען, ווי מען איז אנגעטאז, אז עס איז נישטא קיין העמד אויף'ן לייב?... אוז ווי קאן... נאר דאס האבען זיי ניט פיעל געהאט צו טראכטען. די איינטיילענים מיט דער דירה האבען אבגעפיהרט אייניגע קינדער אויף יענער וועלט אוז פערקלעינערט דאס געזינדעל, אוז דער געקליבענער כח האט זיי אליין פערקירצט די יאהרען. אבער דאס, זעהט איהר, איז שוין נישט שייך צום מענשענפרייונד!... דאס איז שוין א גאט־זאך!... אז עס איז בעשערט צו שטארבען, שטארבט מען!...

דעם בריף, איז וועלכען מען האט איהם געטיטעלט „לכבוד הגביר, האדיר, הנדיב המפרסם", האט ער געלייענט מיט א מינע, איז וועלכער מען האט געקאנט לייענען דאס בעוואוסטזיין פון זיין אייגענער מענשענפרייונדליכקייט. נור דעם בריף, וועלכער האט זיך אנגעהויבען מיט דעם טיטעל „לכבוד הגביר המשכיל", האט ער געלייענט מיט איין איראניע־שמייכעל. פון דעם האט מען געקאנט פערשטעהן זיין קוק אויף השכלה, אויף בילדונג. אלס מענשענפרייונד האט ער פערשטאנען, אז בילדונג ברייגט קיינעם קיין נוטצען נישט, אז זי ברייגט אפילו א סך שאדען — זי מאכט אז פיעל לעדיגע מיילער, וועלכע ווילען עסען נור פון דעם אנדערענס הענד. מיט איין איראניע־שמייכעל פלעגט ער קוקען אויף די גאנצע סטאדע „משכילים", וועלכע האבען זיך ארומגעדרעהט ארום איהם אוז געשמעקט, אין דרייען איינבויגענדיג זיך פאר איהם... ער האט פערשטאנען דאס שמעקען מיט דער איינבויגענים אוז פלעגט זיי ציי־טענווייס צוואווארפען א שטיקעל ברויט. דערפאר זיינען אלע ציי־טונגען פול געווען מיט זיין גרויסער מענשענפרייונדליכקייט, אוז די וועלט האט מיט איהם געקלונגען... דאס איז, נאך זיין מיינונג, דער איינציגער נוטצען, וואס מען קאן האבען פון בילדונג.

דאך נישט פון אלע זיינע מענשענפרייונדליכע טהאטען, ניט פון אלע זיינע מעשים טובים, האט מען ביי איהם געוואוסט. קיינער

אויפצוקויפען ביי איהם אין די קראמען. נאר אונזערע אידעלעף, אוו דערהויפט נאף די „אבנגעריסענע פורעניות'ז", ביי וועלכע צי־בעלע אוו קנאבעל זיינען בעסער אלם מו, זיינען דאף שטענדיג נישט צופריעדען. די נויטבעדערפטיגע האבען זיף געקלאגט אויף די כחורה אוו אויפגעהערט צו קויפען פאר זייער ב ל ו ט י ג געלד אין ער ביליגער „צדקה"קראם. זייז געוויסען האט אבער נישט גע־נט ליידען דערפון — איז ער עפעס שולדיג, וועו די „פורענויות'ז" ילען נאף מארצעפאנעם ? !...

* * *

איף האב נאר פערגעסען צו דערצעהלען — ער איז דאף א גרויסער חובב ציון געווען אוו א חובב ארגענטינא דערצו !...

נאר איף וועל שוין דערצעהלען באריכות — ער איז ביי מיר ווערט !

וועו עם איז געווארען אין זייז שטאדט א חברה חובבי ציון, איז דער מענשענפרייגד געשטאנען פוו ווייטען אוו האט קיין איינציגען גראשען נישט נעשיינקט אויף דער חברה. א מענש, וועלכער איז דורכגעקניפעלט מיט גאנץ פאליציי, מיט אלע טשינאווניקעם ביז דעם גובערנאטאר אליין, דארף זעהן אין אזעלכע חברות א עפעס ניט קיין רויגע זאף. די מיינונג זייגע האט ער אבער נישט ארויסגע־זאגט הויף. „זאלען זיי זיף צולויפען, די קבצנים, וועט עפעס ווערען א ליכט אין די אויגען !..." ער האט געהאלטען נייטראליטעט, דעם מיטען, נישט אהין אוו נישט אהער.

נור פלוצלינג איז ער א חובב ציון געווארען, אבער מאקי נאר פלוצלינג, אז קיינעם האט זיף עפעס נישט געגלויבט.

איינמאל האט ער ערהאלטען א מליצה־בריעף פוו א גרויסען חובב ציון, וועלכער האט געוואלט מיט איהם האנדלען אוו ביי וועל־כען ער, אונזער מענשענפרייגד, האט געוואלט האבען א גרויסען קרעדיט. „אונזער אלטע מוטער ציון האט אויסגעשטרעקט איהרע אלטע דארע הענד אום אומצוארמען איהרע ארמע קינדער, וועלכע זיינען פוו איהר אבגעריסען געווארען אוו בייגאהע צוויי טויזענד יאהר, אז זיי זיינען נע ונד אוו האבען נישט, וואו אנצושפארען דעם

איהם, דאם יונגע בעקעלע, גוט אריינגענארט!... יעטצט וועט ער שוין נעמען, וואם מען גיט איהם, ווי א טאטע!..." דאם ווייבעל פלעגט טאקי אויך אונטערשמייכלען. פאר דער התונה וואלט דער חתן מאכען א קאראוול אוו וואלט נאך נישט וועלען געהען צו דער חופה: מען נארט איהם אין נדן!

אבגעבענדיג דאם געלד, פלעגט ער אנווינשען אלעם גוטם מיט א סך טויזענדער. „נאר ביז וואנען וואם," פלעגט ער ענדיגען זיינע ווינשעוואניעם מיט זיין זיסען מענשענפריינדליכען שמייכעלע, „ביז וואנען איהר וועט האבען די סך טויזענדער, זעהט, שיט נישט מיט קינדער!... איין ארממאן, וועלכער קינדער‌לט, איז גלייך צו א הונגערי־גען וואלף, וועלכער פלאדיעט אן נאך הונגעריגע וועלפלעך!... אהן א געלעכטער!"... פלעגט ער שוין ארויסרעדען ערנסט, אוו דעם יונגען פאר פאלק פלעגט זיך בייטען די פארב אין געזיכט.

אין דעם הונגער־יאהר, וועו די ארמע לייט האבען געמאכט א שרעקליכע „הבצעקתה", האט דער רב געמאכט איין אספה פון אלע גבירים; ע ר. אונזער מענשענפריינד, איז געווען דער פרעזידענט, דער יושב ראש. נאטירליך איז זיין נאמען געשטאנען דער ערשטער אויף דעם לאנגען שטיק פאפיער, וואם איז געלעגען נעבען איהם אוו אויף וואם די ארמע לייט האבען אויסגעקוקט זייערע אויגען. ער האט אוועקגעשטעלט נעבען זיין נאמען די ציפער „300" אוו גלייך ארויסגענומען פון זיין בוזים־קעשענע א פאק מיט געלד. ער האט ארויסגעשלעפט דריי הונדערטער אוו, קנייטשענדיג יעדע אסיגנאציע — אויב עס איז חם ושלום נישט צווייי פאפיערליך, אוו דערווייל זאל מען זעהען — אוועקגעלעגט זיי נעבען דעם רב. דער רב האט געזאגט א ווארמע רעדע, אוו די גבירים האבען איהם שטארק גערדיקט די האנד. ער האט געהאלטען אויף זיינע ליפען זיין מענשענפריינדליכען שמייכעל, וועלכער האט ארויסגערדיקט בעוואוסטזיין פון זיין מענשענפריינדליכקייט.

פאר דאם צונויפגעקליבענע געלד איז נעבליבען אויף דער אספה צו מאכען א בילינג קראם פאר די נויטבעדירפטיגע אוו די סחורה

„וואָרום אבער מוז מען?" האָבען זיך געעקשנט די גבירים.

„ע!... ע!... ע!..." האָט ער זיך לאַנגזאם געקרימט. „וואָרום?!... פאַר וואָס?!... פאַר וועז?!... קינדער זייט איהר, וואָס?!... איהר שפּיעלט דעז מיט מיר קאַמענדרע, וואָס?!... וואָס בין איך א קליין אינגעל, צו וואָס?!... וואָס פרעגט איהר, וואָס, פערשטעה איך ניט?!"

ער האָט שוין געוועדט מיט הארץ און איז רויט געוואָרעז. די גבירים זיינען אבער געשטאַנען אויף זייערם און האָבען אפילו אונטערגעשמייבעלט.

„א!" האָט ער אויסגעשריען, נישט געפינענדיג קיין תירוץ, און איז אונטערגעשפּרונגען אויף זיין ארט. ער האָט זיך אַנגעהויבען דערמאָנען, וואָס דער חובב־ציון האָט איהם געשריבען — נאַטירליך, נישט די „צוליעב" מקחים. „וואָס פערשטעהט איהר נישט? שוין מעהר אלס צוויי טויזענד יאָהר, אז אונזער אלטע קראַנקע מוטער ציון איז פון אונז אבגעריסען געוואָרעז און איז נע ונד און נע־פּינט ערגיץ נישט קיין רוה!..."

ער איז אבגעגאַנגען געוואָרעז מיט שוויים ארויסשרייענדיג דאָס. ער האָט זיך גליידְ אבער געכאַפּט, אז עפּעס האָט ער געזאָגט אזוינס, וואָס נישט געשטויגען, און דערמאָנט זיך, אז ער האָט אנגעגרייט פון די גבירים'ס וועגען גאָר אנדערע דבורים. „און גלאָט," האָט ער געזאָגט, „אז איך האָב מיך פערשריבען, מאָגט איהר אייך אויף פערשרייבען, און איך זאָג אייך, אז איהר זאָלט אייך פערשרייבען!" די לעטצטע וועהרטער האָט ער צוגעקוועטשט, און זיי האָבען שטאַרק געווירקט אויף די גבירים — און יענע זיינען געוואָרעז „חובבי" ציון...

זיינע „משכילים" האָבען גליידְ אוועקגעשיקט קאַרעספּאַנדענציעס אין די צייטונגען, אז אי, זייער שטאַדט פּראַגרעסירט, שטייגט, וואַקסט, בליהט די פּאָליטישע אידעע. אלע גבירים זיינען צוגעשטאַנען צו איהר און דאָס האָט מען צו פערדאַנקען דעם גרויסען גביר און מענשענפריינד, וועלכער וויזט ארוים גרויסע פעהיגקייטען

קאפף!..." האט יענער געמליצה'ט און איבערציינט, אז עס איז א חוב, אז ער, דער גרויסער, וועלטבערימטער מענשענפריינד, וואס „דער ריח פון זיין נאמען קלאפט פון איין עק וועלט צום אנדערען." זאל צושטעהען צו דער חברה און זאל צובריינגען נאך חברים. דער מענשענפריינד איז לכתחילה ווי ברגז געווען אויף דעם בריף. „יענער האט הפנים נישט וואס צו טון!" האט ער געמורמלט. נור ווי ער האט איבערגעלייענט דעם „פאסט־סקריפטום", דעם „עיקר שכחתי", איז איהם אבגענאנגען דער כעס — און ער איז געווארען א חובב ציון. איז דעם „פאסט־סקריפטום", זעהט איהר, איז דוקא קיין מליצה נישט געווען און גאר קיין וואַרט נישט וועגען ציון—עס זיינען דאַרט געווען נור עטליכע מקחים פון אייניגע סארטען סחורה — מקחים נור איהם צוליעב; און וויטער איז געשטאנען, אז ער קאן מאכען די וועקסלען אויף וועלכע טערמינען ער וויל — און ער איז געווארען א חובב ציון... נאך וואס פאר א חובב ציון — מיט ליכט צו זוכען! דער מענשענפריינד איז אין אלעם איין ערשטער! ער האט זיך אליין פערשריבען אויף א פיינע נדבה און אנגעהויבען צו צובריינגען חברים.

ער האט געמאכט איין עקסטרא־אספה פון די שטאדט־גבירים און פארגעלעגט זיי צו ווערען מיטגליעדער. יענע האבען איהם פער־שטויגט אנגעקוקט, ווי זיי וואלטען געוואגט: „א נייער חובב ציון!" — זיי האבען פשוט זייערע אויערען נישט געגלויבט. ער האט זיי פערשטאנען.

„וואס קוקט איהר מיך אזוי אן?" האט ער געפרעגט, „איך בין פון אייביג אן א חובב ציון געווען... איך האב מעהר נישט זעהר פיעל נאכגעדענקט, איבערגעטראכט!... מיר זיינען דאך עפעם סוחרים, הא? עפעם טוט זיך עם „ברוך, איך האנדעל!", וואס? !... גלאט אזוי געכאפט און געווארען מעשה־יוננעל, וואס? !..."

„האט איהר דערקלערט, אז מען דארף זיין חובבי ציון?"

„א ודאי! ניט נור מען דארף, זאנדערן מען מוז!... און איך האב זיך פערשריבען אויף..." ער האט אויסגעשריען די ציפער און שוין געגלויבט, אז ער האט אלע קשיות פערענטפערט.

ציון, פלעגט איהם דער מענשענפרייַנד אנהעבען צו מוסר'ן מיט זייַן ווייַבען טאָן: „פע, ד'לעבען!... ווי זאגט דאָס א איד, אז ער איז קיין חובב ציון נישט?!... וואָס ביזט דו דאָס עפּעס?!..."

„עט," האָט געענטפערט דער קונה, וועלכען דעם מענשענ־פרייַנד'ס מוסר האָט עטוואָס גערירט, „איך האָב טויזענדער לעבער, ווּאו איך קאָן געלר פערשטעקען, א חוץ ציון!"

„דאָס איז קיין תירוץ נישט!" איז געוועזען זייַן ענטפער, „איך האָב מילאָנען לעבער, פון דעסטוועגען גיב איך אויף ציון אויך!... א מענש דארף טראכטען א ביסעל וועגען כלל אויך!..."

וועז דער קויפער אדער פערקויפער פלעגט איהם זאגען, אז זיי געבען אויף ציון שוין די והותר, איבערגענוג, אוז ער בעדארף ביי זיי נישט נעהמען, האָט ער געהאט א תירוץ, אז אויף ארץ ישראל איז נישטאָ קיין גענוג. „וואָס הייסט אויף ציון גענוג?!" פלעגט ער רעדען ברוגזליך, פערנאנדערמאכענדיג די הענד. „פאר וואָס איז אייך נישט גענוג צו עסען?!"

נאטירליך האָט ער זיינע משרתים און ארבייטער אויך נישט דורכגעלאָזען. „פאר וואָס זאלען זיי נישט צושטעהן צו דער מצוה?" זיי זיינען אפילו נישט געווען צופריעדען דערמיט, האָ־בען זיך געקלאָגט — נור ער האָט ביי זיי נישט געפרענגט!... „שקצים, טראכטען נאר וועגען עולם הזה, נאר וועגען דער אייגענער קישקע!"...

די אלע נדבות זיינען געגאנגען אויף זיין נאמען — וועז ער וואלט נישט געטומעז, וואלטען דאך יענע נישט געגעבען. און ביז א קאפיקע — הערט איין עהרליכקייט! — פלעגט ער אבשיקען צו דער חברה חובבי ציון, כאטש עס קאָן זיין, אז דער פערקויפער האָט ביי איהם געטומעז איבריגע, אדער דער קויפער האָט ביי איהם צו וואלוי'ל געקויפט....

און זיין נאמען איז געווארען אומעדום הייליג, און די יונגע בני ציון פלעגען איהם ארויסרעדען בהדרת הכבוד, מיט גרויס דרך ארץ... און די בלעטער זיינען מיט איהם פול געווען — און דער קרעדיט האָט געשטיגען און געשטיגען...

פון א גרויסען אגיטאטאר, א שרעקליכען טויער, א ברענענדיגען אונטערטרייבער...

די חברה „בני ציון" פון זיין שטאדט האט געשיקט צו איהם א דעפוטאציאן, וועלכע האט איהם דערלאנגט א מליצה־בריף מיט דאנק פאר די אהבת ציון, וועלכע ב ר ע נ ט איז זיין ברוסט... פון דעם בריף האט ער זיך שיער ניט פערנאנדערגעווויינט — אזוי האבען די דעפוטאטען נאכדעם דערצעהלט — אוז מיט א ריהרענדען טאן האט ער געבעטען די דעפוטאטען זיטצען...

די גאנצע פאלעסטינישע וועלט האט געפייערט, געקוואלען — דאס איז שוין נישט נאר אתחלתא דגאולה — דער אנהעב גאולה — דאס איז שוין די גאולה מצאקי אלייז... פון פיעלע שטעדט האבען זיך אנגעהויבען שיטען צו איהם בריף; זיין נאמען איז געווארען בעוואוסט איז דער מדינה, אוז — זיין לייזונג אוז קרעדיט האבען זיך פערגרעסערט...

טאקי וואונדערבארע אגיטאטארישע, טויערשע, אונטערטרייבערשע פעהיגקייטען האט ער ארויסגעוויזען אוז שטארק פערבריים די אידען!

וועז ער האט זיך וואס געקויפט, טאקי גאר פאר א קליניגקייט, האט ער ארבאנעמען ביי דעם פערקויפער א נדבה אויף ציון. דאס געלד האט ער דאך געדארפט צאלען, האט ער ארבאנעמען וויפיעל ער האט געוואלט. דער פערקויפער פלעגט גלייך מודיע זיין, אז ער איז גאר קיין חובב ציון נישט אוז ער וויל גאר נישט געבען.

„ווי ביזט דו עפעס קיין חובב ציון נישט? !..." פלעגט אויפשרייען דער מענשענפרייזנד. „ביזט א גרויסער שיגאץ, וועז דו ביזט קיין חובב ציון נישט!... איך וועל ביי דיר מעהר נישט קויפען!... פע!..." אוז פלעגט כאפען זיין פעקעל אוז ענטלויפען, ווי פוז אייז אנשטעקענעם, לאזענדיג דעם פערקויפער גאנץ נשתומם.

וועז מען האט ביי איהם עטוואס געקויפט, האט ער געזומען פוז דעם קויפער א נדבה, דערהויפט נאך, וועז ער האט דעם קונה געדארפט געבען אויסגאב. אז דער פלעגט זיך אויך אבזאגען פוז

געלאצט די אויגען. „די ממשלה האט בעפאהלען, אוז איהר ווילט שטערען?!... וואס זייט איהר?... סאציאליסטען זייט איהר?!?!... אוז וואו בין איך, וואו?!!... איך וועל אייך בעווייזען אזא שטערען!!... מארש, סנעקעם, קרעטציגע יונגלעך!!!..."

ער האט זיי אויפגעעפענט די טיר אוז דעם לעטצטען מכבד געווען מיט אזא „הינטערפלעטצעל", אז יענער איז קוים איינגעשטאנען אויף די פיס...

„אז איהר וועט אנהעבען צו מאכען קונצען," האט ער זיי נאכגעשריען, „זאלט איהר וויסען, אז איך בין איך!!..."

1892.

אזוי איז דאס געגאנגען, ביז ארגענטינא איז ארויסגעטראטען אויף די סצענע. דער מענשענפרײנד האט דערזעהען פאר זיך א נײ פעלד, וואו מען קאן גוטס טון. דאס הייסט, א נײ פעלד, אויף וועלכען מען דארף ארבײטען אין איינעם מיט די גרעסטע גבירים פון רוסלאנד און מען האט די מעגליכקייט צו ווערען א נאהענטער קרוב צו באראן הירש... אין גיכען האט די גאנצע שטאדט געוואוסט, אז ער וועט זיין דער ראש פון הירש'ס קאמיטעט ביי זיי, און אלע האבען אנגעהויבען צו קריכען פאר איהם אויף אלע פיער, אבי נור נושא חן צו זיין ביי איהם — ער זאל אוועקשיקען אין ארגענטינא. אלע בעלי מלאכות האבען אנגעהויבען צו ארבײטען אויף איהם כמעט, ווי אומזיסט.

„ווילסט אין ארגענטינא?" פרעגט ער איינעם, „טא זיי א מענש, וועסט דו זיטצען אין סכה!..."

יענער טוט שוין אלץ, אבי נאר צו זיין א מענש אין די אויגען פון דעם גרויסען מענשענפרײנד.

אבער פריער פון אלעמען וועט ער ארויסשיקען א פאר אלטע קרובים... זיי טויגען אפילו נישט צו דער ערדארבייט — אבער זיי וועלען שוין טויגען!... אויף וואס דען דארף ער זיי האבען נעבען זיך די טויגעניכטסען?!

נור די חברה בני ציון איז איבערראשט געווארען פון זיין ארגענטינאפילסטווא. זי האט צו איהם געשיקט א דעפוטאציאן און טאקי די זעלבע, וועלכע האט איהם בעגריסט מיט פאלעסטינאפילסטווא און וועלכע ער האט נעבעטען זיטצען...

„ביי מיר איז אלץ איינס — פאלעסטינא און ארגענטינא!..." האט ער געזאגט דער דעפוטאציאן. „די ממשלה האט מתיר געמאכט ביידע זאכען, דארף קיין חילוק נישט זיין!..."

„אבער פאלעסטינאפילסטווא, אהבת ציון?!..." האבען אויסגעשריען די דעפוטאטען. „די נייבעלעבונג פון אונזער פאלק איז דעם לאנד פון אונזערע עלטערן?!?... א חובב ציון דארף מיט אלע מעגליכקייטען שטערען דער ארגענטינער אידעע, וועלכע..."

„וואס?!?... שטערען?!..." האט ער אויסגעשריען אין אויס-

„איך כאפּ טאקי אוו גיב, ווארט א ווייליע!" שיפּעט זי פּאר זיך. זי שטעלט זיך הינטער דער טיר אוו ווינקט צום מאן מיט כעס, ער זאל אויפהערען צו בעטען.

אפּרים זעהט נישט איהר ווינקען אוו, אז ער דערוואַרט זיך נישט אויף אייז ענטפּער, געהט ער ארויס צו איהר אין קיך.

„וואס קען מען זיך דיך עפּים נישט דערשרייען?" ווארפט ער איהר פּאר מיט רוגזה.

„אוו אז זלמן ווען קומען, וואס וועל איך איהם געבען? די נשמה?" צושיפּעט זי זיך מיט אויסגעשטעלטע בייזע אויגען.

„פּטור, נו, דערלאנג!" — ער רערט עם ארויס זעהר שוואך אוו געהט גלייך ארויס פּון קיך.

„איך כאפּ טאקי אוו דערלאנג!" — זי פיהלט, אז זי האט גובר געווען. —

די גאסטיר ענדליך עפּענט זיך בריט פּערנאנדער אוו זלמן יאסעלזאהן, א הויכער יונגער מאן פּון א יאהר דרייסיג, רייסט זיך אריין. מיט דער ווייב אוו מיט א גאנצער סוויטע. פּון ביידע זייטען דונערט אויף א „גוט יום טוב!" אוו אויף חוה'ס פּנים צוגיעסט זיך א גליקליכער שמייכעל.

יאסעלזאהן איז שוין א ביסעל „פּרעהליך". די אויגען פּינקלען, דאס פּנים איז רויט אוו שמייכעלט גנב'יש צו. ער בלייבט שטעהן אין דער טיר פּון זאל, דעם צילינדער פּערוקט ביז'ן נאקען, אוו מושטירט דורך דעם עולם. מיט דעם בליק פּון א פּעלדמארשאל, פּון א בעפעהלהאבער. מיט דעם בעוואוסטזייז פּון זייז העכערער שטעלונג, פּון זיין מאכט איבער דעם גאנצען משרתים-עולם.

„וואס הערט מען עפּים ביי אייך קיין אידיש ווארט נישט, גוים! תשעה באב איז היינט צו וואס?" צושרייט ער זיך שקאצעקעוואטע. „מען טאר דאך אייך אין א אידיש שטוב נישט אריינלאזען! שוין זאלט איהר מיר געהן א טענצעל!..."

אוו ער כאפּט אן איינעם פּון די גענסט אוו פּערוואַרפט מיט איהם די רעכטע הענד אויף די רעכטע אקסלען, אוו העבט זיך אן צו דרעהען מיט איהם, אוו שלעפּט צו נאך עטליכע מענער, אוו נאך

אַ פּרעהליכער גביר.

ביי אפּרים קעלטער, דעם גבאי פון משׂרתים־קלויז, לעגט זיך די שטוב. ער האָט א חזקה, אלע שמחת־תורה פּערוּפּען צו זיך דעם גאנצען שול־עולם אויף ברכה, און איז זיך משמח ווי גאט האָט געבאָטן. די געסט קריכען פון דער הויט משמח צו זיין זייער גבאי. מען זינגט, מען טאנצט, מען גלייכווערטעלט זיך צום קראנק־לאכען.

נור אפּרים׳ס ווייב חוה איז זעהר נישט צופּריעדען מיט דעם מאנ׳ס געסט, און איין אנגעבלאזענע דערלאנגט זי דעם כיבוד.

„ער האָט אנגעשלעפּט א פּולע שטוב מיט שיכורים, און גיב זיי אלץ אוועק! און אז עס וועט קומען א רעבטער מענש, וועט נישט זיין וואס צו געבען," בורציעט זי פאר דער דיענסט אין קיך.

דער „רעבטער מענש" איז זלמן יאסעלזאהן, דער גביר פון שטעדטעל, אפּרים׳ס א ווייטער קרוב.

נור אפּרים געהט נישט אריין אין זיין ווייב׳ס חשבונות און קאָמאנדירט יעדע ווייל, צו דערלאנגען דאס אדער יענעס. חוה איז אויסער זיך.

„אך, איך וועל עס נישט אויסהאלטען! ער וועט נאך באלד הייסען דערלאנגען די כרעמזלעך."

און די כרעמזלעך זיינען דער בעסטער כיבוד ביי יאסעלזאהנען. ער האָט שוין איינמאל געזאגט, אז אפּילו פון אונטער די הרי חשך וואלט ער נעקומען עסען איהרע כרעמזלעך.

„עס מאג זיין, וואס עס וויל, איך וועל מעהר נאר נישט דערלאנגען. זאל ער דארטין שרייען, איך וועל איהם נישט אנהעבען צו הערען," בעשליעסט זי.

„חוה, וואס דערלאנגסטו נישט דעם פּומשיי?" הערט זיך דעם מאנ׳ס קול.

גרויסע גליקסגעפיהל, דאס יובעלנדיגע, ליהודים'דיגע בעוואוסטזיין פון זיין וואקסענדער מאכט.

אבער אויך דאס בעוואוסטזיין, אז ער איז דא דער איינער, דער איינציגער; אז דא קאן ער טון, וואס ער ווילּ, וואס עס פאלט איהם נור איין. אין דער היים וואלט דאס ווייב נישט געלאזען אזוי משגע זיין, אוז מיט זיינם גלייבען וואלט ער וויעדער נישט געקאנט אזוי איבערקערען די וועלט. יעטצט אבער...

„העי, א וואגע מאכט, אויך מיר הוליאקאפ! אז איהר קאנט נישט טאנצען, וועל איך אליין טאנצען!"

אוז ער לאזט זיך טאנצען א האפקעלע. היטציג, פייערדיג, מיט דעם קאנצן פוז א מאלאראם אוז דעם ברעז פוז א גליקליכען.

ביי די לעטצטע שפרינג כאפט ער אז זיין פרוי. א יונג „שטיק גראב פלייש", וועלכע ער ליעבט טיעריש־תאוה'דיג. אבער זי שפארט זיך איין אוז ווילּ נישט געהן, אוז ער דרעהט זי מיט געוואלט. דא האט ער פאר איהר אויך קיין מורא נישט.

„לאז אב, משגענער!" שרייט זי ברגזדיג אוז רייסט זיך פוז איהם.

ער לאזט זי נישט אב. „חוה!" שרייט ער אוים.

חוה שניידט קישקע אין קיך אוז שמייכעלט.

„חוה!" שרייט ער אוים נאך העכער.

„איך געה! איך געה!" ענטפערט חוה מיט א גליקליכען געלעכטער. זי ווישט אב געשווינד די הענד מיט'ז פארטוך אוז לאזט זיך אין זאל.

יאסעלזאהן כאפט זי אן מיט דער לינקער האנד, מיט דער רעכטער האלטענדיג זיין ווייב. בייזד ווייבער רייסען זיך פוז איהם.

„וועסט שוין אבלאזען, משגענער!" בייזערט זיך זיין ווייב.

„א!" מאכט חוה אוז פערבויגט דעם קאפף פאר געלעכטער. — —

„אט געהט משה!" רופט עמיץ אוים, דערזעהענדיג פוז פענסטער דעם אלטען משה, יאסעלזאהנ'ס א משרת.

„וואו איז ער, דער פארך?" שרייט אוים יאסעלזאהן, לאזט אב

אנדערע וואַרטען נישט, ביז ער וועט זיי צושלעפּען — און באַלד וועט א ראַד פון אַנדערטהאַלבען מינים, פון וועלכען דער הויכער יאַסעלזאַהן שטעקט ארויס מיט זיין צילינדער ווי א קוימען.

דער גאַנצער עולם זינגט, די טאַנצענדיגע און די צוקוקענדיגע אוּן די צוקלאַפענדיגע מיט די הענד. אבער יאַסעלזאַהן שרייט אלעמען אריבער און טרייבט אונטער דעם עולם צו די העכסטע טערנער. „העכער! העכער! לעבעדיגער! לעבעדיגער!"

אוּן ער טרייבט אוּן דרעהט די טענצער מיט זייַן גאַנצער טרייבקראַפט. ער טיילט אוים קלעפּ אויף די נאַקענס רעכטס אוּן לינקס אוּן דרעהט די טענצער אין איין אינפּעט. אוּן אלע בויגען זיי אוּן די נאַקענס אונטער זיינע קלעפּ אוּן שפּרינגען אוּן דרעהען זיך, אומוואַרפענדיג מיט די קעפּ אוּן די פּיס אוּן אלע אברים, יעדער נאַך זיין אינפאל אוּן נאַך זיין קראַפט, שוועך אטמענדיג, פערסאַפּעטע אוּן בענאַסענע מיט שווייס. —

חוה זיטצט נעבען דער גבירה אוּן קלייבט נחת. „א, כי, כי, כי!" אוּן ווינקט דער גבירה מיט חניפה אויף יאַסעלזאַהנען.

„א משגענער!" ענטפערט די גבירה, נישט צופריעדען פון דעם מאַנ'ס אויפפיהרונג.

נור חוה שמייכעלט אלץ חניפה'דיג. אוּן זי קאַן נאָר די אויגען נישט אבריסען פון איהם, אוּן שוועך שטעהט זי אויף פון איהר ארט אויף צו צוגרייטען דעם כיבוד פאר יאַסעלזאַהנען. —

די טענצער העבען אַן אבצושטעהן אייניציגוויים פון יאַסעלזאַהנען. מידע, פערקייכטע אוּן לאַכענדיגע.

„ווער קאַן דאָס נאָר מיט איהם אויסהאַלטען?" לאַכען זיי. „צו איהם דארף מען גאָר האָבען אייזערנע פּיס!" אוּן זיי בעטאַפּען זיך די נאַקענס.

אוּן ער דרעהט זיך נאַך אלץ. ער איז איז עקסטאַזע, איז התלהבות. עס טאַנצט אוּן זינגט איז איהם. אבער נישט ווייל שמחת תורה, נור ווייל עס געהט איהם גוט. איין יאָהר איז בעסער פאר דאָס אנדערע, אוּן דאָס קומענדיגע פערשפּרעכט צו זיין נאַך גלענצענדער. אוּן עס שרייט אוּן זינגט אוּן טאַנצט איז איהם דאָס

יעטצט איז די שמחה פאר פול. יאסעלזאהן גליטשט זיך איז דער אויסגעגאסענער יויך, אוז אלע גליטשען זיך מיט איהם. אוז יאסעלזאהן שפרינגט ווי א באק, שרייט, קאמאנדעוועט, פיהרט אייז אויסגעדרעהט רעדעל פון צימער אין צימער, קריעכט איבער די טישען, שלאגט ארום זיך מיט די פויסטען, רעש'ט ארויס פון זיך זיינע געפיהלען. אוז דער עולם מיט איהם אוז נאך איהם. מען שפרינגט ווי די בעק, מען שרייט אוז מען לויארמט אוז מען קריעכט אויף די טישען. — — —

אומעטיג ווערט די דיענסט.

„אך, זיי וועלען מיר איבערפיהרען די פאדלאגע, אז איך וועל מיך נישט קאנען דערוואשען."

חוה ענטפערט איהר גיפטיג.

„גוט, גוט! האסט שוין מורא! וועסט דיך נור איבערארבייטען!"

אוז זי קייקעלט זיך פאר געלעכטער פון יעדען שטיק, וואס איהר רייכער קרוב טוט איבער. — — —

נור אט טוט ער זיך א ווארף אויף א שטול. א פערמאטערטער, א קוים אטמענדיגער. ער קוקט מיט א בריטען געלעכטער ארום זיך אוז קאן קיין ווארט נישט ארויסרעדען.

אוז אלע סאפען, אוז אלע קייכען, אוז אלע פנים'ער לאכען.

זיין ווייב טראגט איהם צו דעם ראק.

„קום שוין א היים, משגענער!"

ער לאכט אזוי תמעוואטע, אבער באלד נעמט ער זי ארום מיט א טיעריש-תאוה'דיגען בליק אוז קריעכט אין דעם ראק.

אוז אלע העבען זיך אן פערנאנדערצוגעהן. מעהר אדער וועניגער בעטרונקען; מעהר אדער וועניגער מיד. אבער אלע מיט'ן בריטען שמייכעל אויפ'ן געזיכט אוז מיט'ן בעדריקענדיגען געפיהל אין הארצען, אז אייגענטליך איז מען נישט געווען פרעהליך, ווייל מען איז נישט געווען פריי, ווייל אויף אלעמען איז גלעגען דאס יאך פון דעם פרעהליכען גביר. —

— — —

ביי אפרים'ען אין שטוב איז ווי נאך א פאנראם. צוברעכענע

די ווייבער אוז לויפט צום פענסטער. ער האט דערשמעקט נייע הוליענים.

„משה!" שרייט ער אויס אויף די גאנצע גאס. „אהער! צבער נישט פוז טיר, נור דורך דאס פענסטער."

אין פענסטער העבט זיך אז צו דראפען א גרוי בארד־אוז־פאות, אוז דערנאך שפרינגט אריין אין ציכער איין אלט, קליין אידעל.

„וואו ביזט דו דאס געוועזן, אלטער יונגאטש?" פאלט אויף איהם אז יאסעלזאהן אוז כאפט איהם פאר'ן בארד. „דו האסט דאך עובר קריאת שמע געוועזן."

דער „אלטער יונגאטש" מאכט א נעזיכט פוז א בעל תשובה אוז קלאפט זיך אין הארץ אריין „אשמנו".

עם ווערט א געלעכטער.

„דאס איז וועניג! א קנאפע תשובה!" וויטצעלט יאסעלזאהן אוז האלט נאך דעם אלטען פאר'ן בארד. „דו שטעל זיך אויפ'ן קאפף אוז מיר וועלען „זאגען" א ניגון."

ער העבט אז, די געסט כאפען אונטער, אוז דער אלטער משה שטעלט זיך אויפ'ן קאפף, געהט אויף די הענד, קויקעלט זיך אוז ברעכט זיך, אלץ מיט א מיענע פוז א בעל תשובה.

אבער יאסעלזאהן שטעהט נישט רוהיג. צוערשט זינגט ער אוז פאטשט צו מיט די הענד. אוז באלד לאזט ער זיך ווידער טאנצען. דעם גוטען ראק אראב פוז זיך, דעם צילינדער אויפ'ן טיש, די ארבעל פוז דעם שניי־וויסען אויבערהעמד פערקאסערט. אוז עס געהט א ווילדער טאנץ ארום משה'ן, מיט ברעכענים אוז קוליענים. אוז משה האפקעט זיך רוהיג, געלאסען, מיט א פרומער מיענע, מיט פערגלייסטע אויגען. אוז דער עולם זינגט צו אוז טאפעט צו אוז לאכט צו, מיט דער אונטערטעניגסטער מיענע, מיט התפעלות פוז דעם גביר.

נור וועניג איז נאך יאסעלזאהנען. ער האט נאך נישט אויס־געטאנצט זיין פול הארץ. אוז ער גיט זיך א לאז אין קיף, פאלט צו צום אויוועז, כאפט ארויס דעם יויך־טאפף, טאנצט מיט איהם אריין אין זאל אוז גיעסט איהם אויס אויף דער פאדלאגע.

פון דער לייטער אַראָפּ.

(נאָך ווינטערהויעלם.)

די אידישע בארַאנעסע כאפּלאפּ איז געווען נישט אין גוטען הומאָר. דאָס איז צו שוואַך געזאגט געווארען. זי איז געווען אין טייוולאָנישען הומאָר — דאָס איז שוין כמעט ריכטיג. זי איז געווען אין א טייוולאָנישען הומאָר אוו, ווען זי וואָלט געקאָנט, וואָלט זי דערטרונקען די גאנצע וועלט אין א לעפּל וואסער, אין דעם אייגענעם לעפּל, פון וועלכען זי האָט שוין א פּאר טעג דורך אנאנד נישט געקאָנט ארַאבשלינגען א ביסל געשמאקסטען בוליאָן, ווייל איהר איז נישט געגאנגען אין האלז, ווייל זי איז געווען אין א טייוולאָנישען הומאָר. די סבה פון איהר ביטערן הומאָר איז געווען צו וויכטיג, מען זאל זי קאָנען לייכט ארַאבשלינגען. אויף דעם באל ביי גראף האָהענשטיין האָט מען זי אנגאזשירט ערשט צו דער פיערטער קאדריל אוו נישט פּאַרגעשטעלט דעם הערצאג מיט זיין פרוי, וואס זיינען געווען אויפ'ז באל.

דאָס איז טאקי געווען א שרעקליכע בעלידיגונג. פּאר וואס? פּאר וועז?

דעם טיטול בארַאנעסס האָט זי נאָך געירשנט פון איהר פּאַטער. ער, עליו השלום, איז געווען א גרויסער קאָפּף־מענש. ער האָט אנגעהויבען, ווי מען זאגט, מיט די פינף פינגער. נור דער שכל האָט איהם אונטערגעזאגט דריי זאכען: א גוט אויג, געשיקט זיין אוו... כאפּען — אוו ער איז מיט דער צייט געווארען פון די גרעסטע אונטערנעמער, פון די גרעסטע פּאדריאדטשיקעס, אוו האָט געבראכט זעהר פיעל נוטצען דעם פּאַטערלאנד. פּאר איהם האָבען זיך אויפגעעפענט אלע טירען אוו א סך פון די גרויסע שררות

שויבען, טעלער, גלעזער וואלגערן זיך אין אלע ווינקלעך. די פּאד־
לאגע איז קויטיג, דאס מעבעל צוטראטען, אוז צוויי שטולען זיינען
צובראכען. נור חוה איז צופריעדען. זי יאגט אפילו נישט די
דיענסט אויפצורוימען דאס צימער. זאל מען זעהן, ווי דער גביר
האט ביי זיי געהוליעט.

„א, וואס דער זלמן האט דא היינט א ביסעל די וועלט איבער־
געקערט!" דערצעהלט זי איהרם א שכנה, אוז פערלענגט די הענד
אויפ'ן הארצען מיט גאוה אוז שפּארט זיך אן אן וועגטעל פוז שטול.
„קיין זאך איז איהם נישט צו קליין געווען. ער האט דאס מיך
אנגעכאפּט טאנצען, דרעהט מיר נאך איטצטער איז קאפּף. אט א
הוליאקע! דאכט זיך אוא גביר — אוז גאר א פּראסטער אידישער
מענש!..."

1894.

איהר מאן האט זייט ער לעבט טובות געהאט.

„וואס איהם קאן איינפאלען?" האט זי זיך צורעדט. „גראפען אוז באראנען אוז א פראסטער זשיד! אז דו וועסט מאכען א באל פאר אידען, מאנסט דו איהם דעם ערשטען רופען, אפילו דעם גאנצען אויבעז־אז אוועקגעבען! אבער מיט גראפען, באראנען?!... אט, דאס איז דאך די מעשה, וואס איז קאז דיך נישט אבגעוועהנען פון דיינע אידישע שטיק! ווי לעגט זיך דיר דאס נאר אויפ'ן שכל? מילא, איך וואלט נאך קאנען איינרעדען איינעם פון די איידעלייט, ער זאל זי, די זשידאווקא, צופיהרען צום טיש — א מאנסביל וועט זיך גראד אזוי נישט בעלייגען. אבער ער, דער זשידלאק, זאל צו־פיהרען איינע פון די גראסארטיגע דאמען? דאס וואלט שוין גע־וועזען פון די גרעסטע בעלייגונגען! יענע וואלט מיר געווארען א דם שונא! אוז איך אלייז וואלט דאס אודאי נישט וועלען, אז ער זאל מיך צופיהרען צום טיש..."

„ביי אונזער באראן איז היינט א באל אוז אונז האט מען נישט גערופען," האט נעזאגט דער סוחר צו זיין ווייב.

„זעהר פיין פון זייער זייט!" האט זיך דאס ווייב געקרימט. „מיר האבען דאס טאקי פערדיענט ביי איהם! נור ער איז געווים נישט שולדיג, דאס איז א י ה ר קעפעל: זי שעמט זיך דאך מיט א אידען! ווי וועט איהר דאס גאר אנשטעהן צו זיטצען מיט א אידען ביי איין טיש? מען קאן זי גאר ניט, די פריצה — זי שעמט זיך אויך מיט א אידען! ווי לאנג האט איהר טאטע פערקויפט אייער אויפ'ן מארק?! איך זאג דיר טאקי, אז אונזערע אידען זיינען נישט ווערט, וואס זיי לעבען אויף דער וועלט. ווי זיי וועלען נור א בי־סעל ערהויבט, וועלען זיי שוין גאנצע מיוחסים ביי זיך — אוז די ערשטע זאך איז — אויסווייכען א אידען. ווי דער איד איז דאס איז צווייען איז גלות?! נו, רבונו של עולם!..."

אוז איהר הומאר האט זיך דעם קויפמאן פערצויגען מיט א וואלקען. אוז נעראד דאז האט זיך דעם קויפמאן פערוואלט מאכען א באל — ווייל ער איז שוין 25 יאהר סוחר.

האבען זיך אנגעהויבען מיט איהם אפט עצות האלטען וועגען זייער גענפאלענע עסקים. בקיצור — ער איז געווארען א בארעז.

זיין טאכטער איז שוין א געבארענע בראנעסטע. איהר בלוט איז שוין ריין בראניש בלוט — און פלוצלונג אזא בעליידיגונג! אמת, איהר מאן האט דערגרייכט צום טיטול בארעז צוליעב דעם שוואר... זי האט פערשאלטען דעם טאג, וואס זי האט נאכגענעבען דעם פאפא און חתונה געהאט מיט א אידען. וואלט ער איהר דען נישט געקאנט קויפען דעם ערשטען בעסטען גראף? אידישקייט אדער אידען האבען איהם דען געארט? ער האט מעהר נישט דאס געלד געקארגט!...

נור פאר'ן מאן זאגט זי עס נישט ארוים.

„איך זאג דיר," קלאגט זי זיך פאר איהם, פאהרענדיג א היים פון באל, „אז מען טאר די אלע גראפען און בראנעז אויף דער שוועל נישט לאזען. זיי זיינען ערגער, איך וויים נישט פאר וועמען. זיי מאכען אויך א חילוק „אידען-קריסטען". זיי דארפען דאך גענוים וויסען, אז וועז מען זאל גוט בעטראכטען. זיינען אידען דו גרעסטע יחסנים."

דער מאן האט איהר נאר נישט געענטפערט. ער איז געווען שטארק פערנומען מיט זיינע גראנגען: ער האט בעטראכט, וועמען זאל ער איינלאדען צום מאלצייט, וואס ער וועט געבען, צוליעב דעם ארדען, וואס ער וועט היינט-מארגען בעקומען.

און וועז די בראנעסטע איז געווען איז טיוולאנישען הויפט, האט ער איהר פארגעשטעלט א צעטעל פון די, וועמען ער קלערט אייגלאדען. מיט איין אנגעקניטשטער שטערן און מיט א רויטען בליישטיפט אין דער האנד האט זי גענומען איבערקוקען דעם צעטעל. פלוצלינג האט זי זיך האסטיג א וואנדף געטאן מיט'ן גאנצען קערפער, געווארען רויט ווי צונטער און די אויגען האבען געשאטען מיט פונקען. זי האט א וואנדף געטאן דעם צעטעל אויפ'ן טיש און אנגעהויבען האסטיג צו פיהרען מיט דעם בליישטיפט אויף איין ארט.

דאס איז געווען די פאמיליע פון א אידישען סוחר, פון וועלכען

קאנסט נישט לייזען, אז ביי דיר וועט זיין א ביסעל ריין אין שטוב? דארפסט דוקא האבען די בלאטע ביי זיך? נישט קשה, מען וועט זיך בעגעהן אהן זיי אויך! אוועקזעטצען ביי איין טיש הערזן לע־כערזאק אדער לאנגהא־ד מיט די פער'עפוש'טע שלעפער—וואס נאך וועסט דו וועלען? פון זייערט וועגען דארף איך נישט מאכען אזא פאראר! אז איך וועל וועלען גאר יוצא זיין, וועלען מיר אויך מארגען מאכען פון זייערט וועגען איבערניים א טיש!..."

און וועז ביי דעם רב איז די שמחה, זיטצט א צעהנדליג בטלנים אין קלויז ארום אויבען און קלאגט זיך:

„היינטיגע רבנים! אלע גלוחים האט מען פערבעטען און פון אונזערע לייט קיין איינציגען נישט — אפילו ר' יונה'ן, דעם שוחט, נישט געוופען! שיין, נישט דא וואס צו זאגען!"

„עה!" האט אוועקגעמאכט מיט דער האנד א בטלן, „נישט דא וועגען וועמען צו רעדען! פאלגט מיך און לאמיר איהם צו להכעיס שיקען נאך א ביסעל משקה!..."

און בשעת זיי האבען געטרונקען לחיים און געוואונשען זיך, אידען זאלען האבען בעסערע רבנים, זיינען אריין אין קלויז איוואן און זרח די נאכטוועכטער, אנצוואורמען זיך.

„יהודים!" האט זיך אנגערופען א בטלן, „מען דארף נתן'עז דעם ערל א ביסעל משקה — משום דרכי שלום."

„זרח'ן שוין אויך," האט נאך איינער פארגעלעגט.

„זרח'ן? פעך! נאך מיט דעם נאכטוועכטער האבען צו טון!"

1895.

אין צעטעל פון די געסט זיינען געשטאנען די גרעסטע לייט אוו סוחרים.

„ווייסט, וועמען איך וואלט נאך גערופען?" האט ער געזאגט דעם ווייב. „איך וואלט נאך גערופען דעם רב מיט דער רביצין. זיי..."

„וואס נאך וואלסט דו זאגען?" האט איהם דאס ווייב איבער־געריסען מיט היטץ. „דארפסט זיי דא נויטיג האבען, דאס שיינדעל? ער זאל זיך מיר אוועקזעטצען אין איין אויבען־אז אין זיין לאפ־סערדאק אוו יארמאלקע, אוו זי איז דעם אנדערן איז ציפיק! וואס איז, אהן א רב קאנסט דו נישט אויסקומען? אוי, אוי, אוי! מיט דיר קאן מען טאקי פיהרען א הויז מיט לייטען צו גלייך! איהם פעהלט דער איד, די לאנגע פאות פעהלען איהם!..."

זי האט איהם דערביי דורכגעשטאכען מיט א בליק, אז ער האט זיך נישט דערוואגט א וואָרט איבערצורעדען.

„זעהר פיינע אידען האבען מיר, נישטא וואס רעדען," האט די רביצין געמורמעלט. „מען מאכט א באל פאר א האלבע שטאדט אוו דעם רב רופט מען נישט. דער רב וועט זיי דאך די אויגען פער־שווארצען — מען שעמט זיך דאך, ברוך השם, היינטיגע צייטען מיט א רב. עם איז טאקי דען א וואונדער, וואס דער איד האט צרות? וויפיעל ער האט, איז נאך אלץ וועניג! ער האט נאך גערארפט האבען כפל כפלים. זיי זיינען א סך ערנער פאר אלע אנטיסעמי־טען! א קריסט איז דאך בעסער פאר זיי! א קריסט האט שוין מעהר דרך ארץ פאר א רב..."

„מילא," האט איהר דער רב געענטפערט, „מען טאר אויך א אידען קיין שלעכטס נישט רעדען! לאמיר בעסער מאכען א צע־טעל, וועמען מיר זאלען רופען אויף אונזער שמחה."

דער רב האט אויך א יום טוב! ער איז אלט געווארען 50 יאהר, אוו נישט יעדער קאן אזוינס בעווייזען. ער האט אנגעהויבען אויסרעכענען אלע פיינע בעלי־בתים פון שטאדט, דערנאך איז ער אריבער צו די כלי קדש: צו די שוחטים, שמשים, מלמדים, בטלנים...

„בטלן, א בטלן!" האט איהם די רביצין איבערגעריסען. „דו

דאָך האָבען די טעכטער אלע געקאָנט לעזען און שרייבען: אידיש ווי א וואסער, נור רוסיש — אָהן א „פירוש המלות", פשט פשוט נישט פערשטעהענדיג א וואָרט. זייערע קענטניס האָבען זיי גענאשט ביי חיים דעם שרייבער, וועלכער האָט געהאט פאר אלע מיידלעך איין פירשריפט, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען מיט די וער־טער: „די זון פון דער בילדונג האָט אריינגעשיינט אין אונזער אונטען"... די פירשריפט האָט ער מחבר געווען מיט א יאָהר פונפציהן צוריק, וועו ביי איהם איז געשטאָרבען דאָס צווייטע וויב. ער איז אזוי ענטציקט געוואָרען פון זיין „ווערק", אז ער האָט עס גע־וואָלט איבערזעצען אין לשון קדש, נור עס האָבען איהם אויסגע־פעהלט ווערטער און יענמאָלט זיינען נאָך די „שפה ברורה׳ס" נישט געווען...

דאָס איז א צופאל אָדער נישט, נור די טעכטער׳ס נעמען געהען נאָכ׳ן אלף־בית: איטע, באשע, גישע, דבורה, הינדע און וויגאשע. דאָס האָט זיך געכאפט טאקי חיים באָק אליין. יענער טאָג איז ער־וועזען דער גליקליכסטער אין זיין לעבען. ער האָט געריבען פון פער־גניגען די הענד, געלאָפען פון שטוב צו שטוב, און אומעטום פלעגט ער אויסשרייען מיט אינפעט, כמעט אין איין אָטעם: „איהר וויסט? ביי געציל יאָשעם געהען די טעכטער נאָכ׳ן אלף־בית: איטע, באשע, גישע, דבורה, הינדע און וויגאשע! כע, כע, כע!... איך אליין האָב זיך דאָס געכאפט!... כי, כי, כי!..."

דבורה איז אפילו די עלטסטע, וויגאשע די צווייטע, באשע די דריטע, הינדע די פיערטע, איטע די פינפטע, און גישע די אינגסטע, נור דאָס מאכט נישט אוים, לחלוטין גאָר נישט.

ביי געציל יאָשעם איז כל ימיו געווען א דיענסט אין שטוב. נור נישט א י י ן דיענסט כל ימיו—דיענסטען האָבען זיך ביי איהם אָפט געביטען. זיין געזינד זאָגט, אז „עס גיבט קיין רעכטע דיענסט" — פון שמר׳ס ראָמאנען האָבען זיי זיך אויסגעלערנט „דייטש צו שפרעכען". נור די דיענסטען זאָגען אויף פראָסט אידיש, אז „ניעחיי הונגערן, אבי אין זייערע דלית אמות נישט שטעהן". אָדער נאָך פראָסטער: „אויסגעשוואומען און אויסגערונגען האָט געמעגט

אַ מהומה.

ביי ר' געציל יאשעס אין שטוב איז אַ גאנצע מהומה, אַ טומעל, אַ געפֿילדער.

עס איז אריין אַ קאַץ איז שטוב.

נאטירלידְ וואָלט דערפון גאָר נישט געווען, ווען ביי ר' געציל יאשעס וואָלטען נישט געווען זעקס דערוואקסענע טעכטער, איינע אונטער דער אנדערער פון צוואנציג יאָהר ביז... נור דאס זאגט מען נישט אויס. בקיצור עס וואָלט דערפון גאָר נישט געווען, ווען...

ר' געציל יאשעס איז פון די אַלטע בעלי־בתים איז שטאדט. זיין טאטע האט געשפּיעלט אַ גרויסע ראָליע, דער זיידע גאָר אַ גרויסע, און דער עלטער־זייבע — גאָר־גאָר אַ גרויסע. דעם עלטער־עלטער־זיידען געדענקט שוין די געשיכטע נישט. אייניגע זאגען, אַז ער איז געווען פון די ערשטע חסידישע רביים, און אנדערע האלטען, אַז ער איז געווען גלאַט אַ פערד־גנב. נור אזוי ווייט דארף מען נישט קריכען. עס איז גענוג, אַז דער עלטער־זיידע האט געשפּיעלט גאָר־גאָר אַ גרויסע ראָליע, דער זיידע גאָר אַ גרויסע און דער טאטע און אזוי ווייטער. ער, ר' געציל יאשעס אליין, האט געהאט אַ צוויי־שטאָקיג קרום הויז, אַ פּעל־קרעמל אהן פּעל, אַ „שטאָט" איז שוּל — איז רעכטען מזרח, אבער דער עיקר זעקס דערוואקסענע מוידען, מיט וועלכע ער האט קונה שם געווען אַ סך מעהר, אלס דער עלטער־עלטער־זיידע, אויב יענער האט געהאט איז זיך אפילו ביידע מעלות צוזאמען.

זעקס דיקע, הויכע, פעטע מוידען, אלע גערָאטען איז דער מאָמען — אַ הויכע, דיקע אידענע, אַ פערגאסענע מיט שמאלץ, ביי וועלכער נישט נור די פּיס, נור אפילו די צונג קאָן זיך נישט בעווענגען — אַ „שטיק גראָב פלייש" פון שטענדיגען עסען און נאשען.

די אינגערע אויף צולאָפענעם, און די אינגערע סוד'ען זיך — די על־טערע אויף צופיקענים. מען סוד'עט זיך און מען לאכט, און מען אָטעמט שוועריר...

אָ, דאָם לעדיג ארומגעהן!... נור אָהן מוסר —

בקיצור, זיי האָבען אפילו מורא געהאט פאר א קאץ, און אָט... ביי ר' נעצילי יאָשעם אין שטוב איז א מהומה, א טומעל, א גע־פילדער.

עם איז אריין א קאץ אין שטוב.

דאָס האָט זיך געטראָפען, וועו די דיענסט האָט ארויסגעטרא־גען די פאמוניצע און געלאָזען א ביסעל אָפען די טיר. א שווארצע קאץ איז צו צו דער טיר, האָט זי א שמעק געטאָן, אריינגעשטעקט א ביסעל דעם קאָפּף, איבערצייגט זיך הפנים, אז אויף די ערשטע טריט וועט זי קיינער נישט אָבשטעלען און איז אריינגעשפרונגען אין טיר און גלייך אין קיך. די דיענסט איז צוריק אריין מיט דער פאמוניצע און פערמאכט די טיר. די קאץ איז פערקראָכען אונ־טער'ן בעט, און אז די דיענסט האָט אריינגעשטעלט א טאָפּף אין אויוועו, איז זי ארוים פון קיך, אריין אין פאָרצימער, פון דאָרטען צו דער זאל־טיר, וועלכע איז געווען פערנאנדערגעעפענט. אין „זאל" זיינען געזעסען און געשטאנען די זעקס מוידען, שוין אויסגע־פוצטע. דבורה און באשע זיינען געשטאנען נעבען שפיגעל און ג־ווערטעלט זיך, הינדע איז געשטאנען אין מיטען צימער, פערנומען מיט א קרייז פון איהר קלייד; גישע, איטע און וויגאשע זיינען געזעסען אויף'ן האָלצערנעם זיטץ־בעטעל, וואָס שטעהט ביי דער וואנד, געגנאיבער דעם שפיגעל, און געווארטעלט זיך. די קאץ האָט זיך א שאר געטאָן ארום טיר, אריין אין זאל און ארום וואנד א יאָג געטאָן זיך אין שלאָף־צימער.

„אי, א קאץ!" שרייען אוים אויף א מאל מיט שרעק גישע, איטע און וויגאשע און העבען אויף אונטער זיך די פיס.

„וואו א קאץ?" האָבען די איבריגע אויסגעשריען: דבורה און באשע, אבשפרינגענדיג פון שפיגעל, הינדע, אבלאָזענדיג די קרייז. „אין קאמער! אין קאמער! אָט ערשט!" ענטפערן מיט שרעק

וועלן דאָס געזונדע!" איין דיענסט האָט בעדויערט, וואָס זי קאָן נישט שרייבן, אז נישט וואָלט זי געמאכט פון דער שטוב דעם „העכסט אינטערעסאנטען ראָמאן".

„קיין גרעסערן טריאטער דארף מען גאָר נישט האָבן", האָט ערקלערט די דיענסט.

און אלע טאָג א בעזונדער „טריאטער". ווי א טאָג.

איין טאָג שטעהט מען אויף גוט אויפגעלענט. דער סמן איז, אז מען העבט זיך אָן גלייך אויספוטצען אין „עסיג און אין האָניג". יענעם טאָג איז שטיל, דאָס היימט נישט גאָר שטיל, מען וועט זיך אָבער נישט שלאָגען, נור וועלן זיך גלאט אזוי, אבי נישט זיטצען לעדיג

„זעה, ווי זי טרעט נישט אָב פון שפיגעל", זאָגט דבורה צו ווי־גאשען. „לאָז מיך א ביסעל. געה, וועסט שענער נישט ווערען".

„וואָס זאָגט מען צו דער „פארשוין"? שטעכט אָב וויגאָשע.

„שענער פאר דיר!"

„זעהסט דאָך, ווי מען כאפט דיר אוים:"

„כאפען זאָל דיך א קרוינק!"

„דיך — מיט א צעהניאָהריגער קרחת!"

און עס רעדט זיך עס גאָר אָהן כעס, אָהן א טראָפען בייזקייט.—

איין אנדער טאָג שטעהען זיי אויף פערשלאָפען, מיד, וואשען זיך נישט איין, געהען ארום צושויבערט, מיט אָפענע בוזימס און אין שמוציגע אונטערקלייד־לעך, יענמאָלט עפענט זיך דער גיהנם.

„די פים וועל איך דיר וויטער אָבשלאָגען, שטיק שלאָק! די גאנצע נאכט געטורכעט מיר אין די זייטען", שרייט איטע צו גישען.

„נא־א־א!" ענטפערט גישע בייז און שפארט איטען א „פייג" אונטער נאָז.

און איטע'ס גלאָז טיי פליהט צו גישען אויף דאָס נעזיכט.

אין א ווייל ארום זאָגט שוין די אונטערסטע שכנה: „שא, דער גיהנם האָט זיך נעעפענט!"

אז מען איז גוט, רעדט מען שטענדיג וועגען יונגע לייט. אָפט רעדען צווישען זיך די עלטערע, די איינגערע זאָלען נישט הערען —

די נסיעה.*)

...איהר פרעגט ביי מיר, ווי קום איך עפּים אהער, ווי איז צוגע־
גאנגען מיין רייזע, וואָס דענק איך דאָ צו טון... שאט, רבותי, שיט נישט מיט קשיות, לאָזט מיך רעדען. איהר וויסט דאָך, מענדעלע מוכר ספרים קאָן דערצעהלען. לאָזט מיך נור א שמעק טאבאק טון, כדבעי, ווי עס דארף צו זיין, א אידישען שמעק טאבאק. אזוי טאקי, ווי איהר זעהט, אנשיטען אין דאָס שיפעלע נעבען גראָבען פינגער און א ציה טון אין נאָז, עס זאָל הילבען. א איד האָט דאָך האָלט, עס זאָל הילבען און קלינגען. שטיל מאכען עפּים, אבטון א זאך, אז די וועלט זאָל נישט רוישען, דאָס קאָן א איד נישט. אפילו זיין שמעק טאבאק מוז ער טון מיט רעש, די וועלט זאָל וויסען, אז

---

*) די פאַרליעגענדע נאָכמאָנונג און בענוצונג פון דעם אונשטערב־ליכען העלד פון אונזער געליעבטען שלום יעקב אַבראַמאָוויטש האָב איך אויפגעשריעבען אין 1896 אין אַ לוסטיגער מינוט צוליעב אַ פרעהליכען חנוכה־אָבענד פון אידישע סטודענטען אין בערלין. איך האָף, אז פאר די פערפלאָכטענע יאָהרען איז דער לעזער געוויער בעקאַנט געוואָרען מיט מיין אייגענער אַרט צו שרייבען און וועט פערשטעהן, אַז איך וויל מיך דאָ נישט שמיקען מיט פרעמדע רייבע פעדערן, נור אַ שפּאָס איז עס געווען, און אַלס שפּאָס וועט ער עס אויך אָננעמען און געניסען. און פון דעם אמת'ען מענדעלע מוכר ספרים בעט איך אונצעהליגע מאָל מחילה, וואָס איך האָב מיך בענוצט מיט זיין נאָמען. צום ערשטען און צום לעצטען מאָל איז עס געווען און עס וועט מיך העכסט פרעהען, וועז דער לוס־טיגער אוינפאַל פון אַ זעהר יונגען מענשענס לוסטיגער מינוט וועט איהם אליין אויך פערשאַפען פיעל שפּאָס.

די דריי פון זיטץ־בעטל.

„אי, מא־מע־ע־ע!" שרייען אויס די דריי, וואָס שטעהען אין צימער און לאָזען זיך לויפען צום זיטץ־בעטל, נור דאָרטען בענע־גענט מען זיי מיט אויסגעשטעלטע נעגעל. און באשע לויפט צו מיט אינפעט צו א שטול און זעצט זיך ארויף מיט די פים אונטער זיך; הינדע ענטלויפט מיט א קוויטש צו דער דיענסט אין קיך; דבורה וואַרפט זיך ארויף אויפ'ן זיטץ־בעטל צווישען איטען און וויגאשען, קוויטשעט: „אי, מא־מע־ע־ע!" און ווי נאָך אויפהעבען די פים. איטע און וויגאשע קנייפען זי שטופען זי, קלאפען זי, נור זי הערט עס ניט, שרייט און דרינגט זיך מיט'ן גאנצען כוח. דאָס האלצערנע זיטץ־בעטל לאָזט זיך נישט בעטען, קרעכצט אָב און געהט זיך פאר־נאנדער... אלע פיער מוידען פאלען אראָב אויף ד'ר'ערד...

די מוידען שפרינגען אויף נישט טויט נישט לעבעדיג! מיט ווילדע אויגען פאר שרעק טראָגען זיי זיך איבער'ן צימער און פער־פליהען אין קיך. באשע פערלאָזט איהר אָרט אויפ'ן שטול — איהר וועדט שרעקעדיג אליין אין צימער — און לויפט נאָך די שוועסטער.

און די קאץ אין אריין אין שלאָפצימער. האָט געפונען דאָרטען א מויזענלאָך און אָבגעשטעלט זיך רוהיג בעשמעקען. אין א ווייל ארום האָט זי אונטערגעבויגט דעם עק מיט די הינטערסטע פיסלעך און אוועקגעזעצט זיך דרימלען. און אז די דיענסט איז געקומען צו איהר מיט דער בארשט, האָט די קאץ לכתחילה נישט פערשטאַנען, וואָס זי מיינט, נור אז יענע האָט אויף איהר אויפגעהויבען די בארשט, האָט זי זיך צוריק א לאָז געטאָן אין זאל און פון זאל אין פאָרצימער. נעבען קיך האָט זי זיך געוואָלט אָבשטעלען און אָנ־געהויבען בעשמעקען די טיר. נור דער רעש פון די מוידען הינטער דער טיר און די בארשט, וואָס האָט זיך אראָבגעלאָזען אויף איהר רוקען, האָבען איהר געגעבען צו פערשטעהן, אז מען דארף ארויס פון דער אָפענער נאס טיר.

נור די זעקס מוידען האָט שוין אָנגעכאפט די ספאזמע.

א מהומה, א טומעל, א געפילדער...

1895.

צייהט מיך אונטער דער באנק. מסופקני, האָב איך מיר געוואָגט, איך בין מיר נאָנץ מסופק, אז די אידען, וואָס זיצען אויף די ביינק, זיי־נען נאָר אידען. נור אפשר זיינען זיי ארויסגעקראָכען צו שטעלען זיך שמונה עשרה, האָב איך מיך געטרייסט. דאָס איז געוועזען מנחה־צייט. איך בין שוין אָבער געוועזען איין אָבגעדאוועגטער, האָב איך אָבגעשטעלט מיין זאק אין א ווינקעל און אראָבגעלאָזען זיך כורעים נעבען א באנק ארומצוזעהן דעם פלאץ, וועלכען נאָט האָט מיר בעשערט צו מיין ווייטער נסיעה.

„בהום", מאכט איינער פון אונטער דער באנק.

הקול קול יעקב, יעקב'ס קול'כעל הער איך. לייגט, לייגט ר' אידעל, ענטפער איך, עס זיינען פאראן, דאנק נאָט א סך ביינק. איך וועל מיר מיט נאָטס הילף געפינען פלאץ. די והותר נאָך פאר עטלעכע אידישע משפחות.

איך לאָז מיך אראָב נעבען א צווייטער באנק. פון דאָרטען קוקען אויף מיר ארויס דריי פאָר קינדערשע אויגעלעך, דערשראָקענע, פער־ווינטע אויגעלעך פון קלייגע אידעלעך.

גוט, גוט, זאָג איך זיי, לערנט אייך, אידישע קינדער. זעהר שיין, וואָס איהר געהט אין אידישע וועגען. פיין, נאָר פיין.

און זעהר צופריעדען געה איך צו צו א דריטער באנק.

„קריעכט נישט, רב איד, איך בין א'ן אשת איש", שעפציעט מיר א ווייבערשער קול.

זי איז אודאי געראכט, נאָר געראכט. איך טרעט אָב. אונטער דער פיערטער באנק איז, דאנק נאָט, לעריג, נור אויף איהר זיצען גוים. דאס האלט מיך אָב. אפילו מישטיינס געזאָגט געווארען, וואָס פאר א כבוד מיר האָבען, אז מיר זיצען שוין א ו י ף דער באנק. נור א גוי פערגינט דאָך נישט א אידען דעם נחת, וואָס ער לייגט אונטער דער באנק, און וועט געווים א ברום טון דעם קאָנדוקטאָר אין אויער... אף, דער גלות, דער גלות!...

איך געה צו א פינפטער באנק. דאָרטען זיצען אידען. איך לאָז מיך אראָב אויף די קני. עפים זעה איך, ווארפט זיך אום א האנד.

רב יעקעלע האָט יעטצט א שמעק טאבאק געטאָן און וועט מסתמא באלד ניעסען און אויסשנייצען די נאָז... נור נישט דאָס בין איך אויסען.

א־פּטשיק !... ביים אמת געזאָסען. איהר ווינשט מיר צו גע־זונד? א דאנק... אפילו, אי, אידעלעך איך קען אייך, אי, ווי איך קען אייך! הערט, אידעלעך, איך זעה אייך דורך און דורך. איהר וואָרט דאָך קלאָמפערסט, א איד זאָל א ניעס טון און איהר זאָלט איהם ווינשען, צו געזונד. און אין הארצען בשעת מעשה טראכט איהר גאָר: „ניעס, ניעס, וואָרום וואָס פאר א גוטער פריינד דו ביזט מיר, אזא גוטער פריינד בין איך דיר!“... אי, קען איך אייך!... נור נישט דאָס בין איך אויסען.

נו, איז וואָס פרעגט איהר ביי מיר? ווי קום איך עפּים אהער און ווי איז צוגעגאנגען מיין רייזע? גוט. רב מענדעלע, ווייסט איהר דאָך, האָט ליעב צו דערצעהלען א מעשה. מילא בכן, די מעשה דער־פון איז אזוי. איהר האָט דאָך מסתמא געהערט, אז מיין פערדעל איז לא עלימ געפאלען. דאָס האָט מיט מיר געטראָפען אין קאב־צאנסק. איהר קאָנט אייך שוין פאָרשטעלען, וואָס איז מענדילע מוכר ספרים אָהן זיין פערדעל! עס איז מיר געבליעבען צו בלייבען זיצען אין קאבצאנסק לעולמי ועד, עלטערן זיך דאָרטין. צופום געהן אין גלופסק, טונעיאדעווסק אין די ארומיגע קהלות איז נישט פאר מיינע כחות; א ניי פערדעל צו קויפען האָב איך נישט געהאט פאר וואָס; צו דינגען בעלי עגלות לאָהנט זיך אויך נישט, און אין קאב־צאנסק צו בלייבען איז אויך קיין סברא נישט געווועזען. האָב איך איינגעפאקט מיינע ספרים אין א זאק און געלאָזען זיך מיט דער באהן אין דער בריטער וועלט אריין! די באהן איז דאָך פאָרט די בילינסטע זאך פאר אונז אידעלעך: מען ליעגט זיך בכבוד אונטער א באנק, טאקי נאָר בריט, מעשה בעל הבית. מען זעהט טאקי, וואָס פאר א גרויסען גאָט מיר האָבען! ער האָט שוין אריינגעגעבען די אידען אזא טבע, אז עס זאָל זיך זיי וועלען ליעגען אונטער א באנק... ווי איך בין אריין אין וואגאָן, האָב איך גליך דערפיהלט, אז עפּים

יובקעם מיט קינדערשע... נור אין א פּרט טוט דאָס מיר הנאה. עס שמעקט מיר מיט קאבצאנסק, מיט עבטע אידישע ווייבער... איך פיהל מיך ווי נעבען מיין ווייב. איך חעב אָן אפילו א ביסעל צו בייטקען נאָך מיין אלטיטשקער, נור איך שטארק מיך און פערטרייב די מיאוסע געדאנקען.

„מיאוס, רב מענדעלע, זאָג איך מיר, שעמען זאָלסטו דיך! ווי דיר איז נור גוט געווארען, העבסטו אָן צו זינדיגען, ווילסט נאָך בעסער. דו לייגסט אונטער דער באנק, טאָ לייג. דאנק און לויב דעם אויבערסטען, וואָס ער האָט דיר צוגעשיקט אידענעם מיט ברייטע ספּאָדניצעס. „לא תחמוד" שטעהט אין דער תורה — זאָל זיך דיר נישט געלוסטען! פע, רב מענדעלע! שעם דיך, רב מענדעלע! מיאוס, זעהר מיאוס!...

איך האָב מיך גוט אויסגעמוסרט און געגומען טראכטען וועגען מיין נסיעה. טראכטענדיג, האָב איך אָנגעטאפט די ווייבערשע קליידער — צו וואָל, צו ציטץ... עס איז געווען א ביסעל שווערליך צו דערקענען איבער דעם שלומפער, אָבער איך בין שוין א בקי. איך האָב אבגעשאצט, וויפיעל קאָסט איין ארשין און בעשלאָסען, אויב גאָט וועט מצליח זיין מיין נסיעה, וועל איך ברייגען מיין אלטיטשקער א מתנה אויף א קלייד.

און אזוי טראכטענדיג בין איך איינגעשלאָפען. איך ווייס נישט וויפיעל בין איך אָבגעשלאָפען, נור איך וואָלט זיכער נאָך א סך געשלאָפען, ווען א אידענע וואָלט מיך נישט אויפגעווועקט.

„רב איד", זאָגט זי צו מיר מיט אימפּעט, „בעהאלט אויף גיך די פּים, דער קאָנטראָליאָר איז דא".

איך האָב מיך גליך דערמאָנט, וואו איך בין אין דער וועלט און געשווינד ארייגעכאפט די פּים צו זיך אונטער דער באנק און אונטער די אידענעם ספּאָדניצעס. אי, די פּים, די פּים! טראכט איך בשעת מעשה. זיי קריכען גאנץ אָפּט, וואוהין מען טאָר נישט. א צרה מיט די פּים!

איך האָב זיי אצינד דערפאר גוט בעהאלטען, לייג מיר מיט אָפּענע אויגען און הער מיר צו, וואָס טוט זיך אין וואגאָן.

איך קוק מיך גוט צו — עס ליעגט, זעה איך, א איד און שלאָגט זיך „אשמנו".

„אזוי טאקי, רב איד, גערעכט, גערעכט. אשמנו, מיר האָבען פערשולדיגט, בגדנו, מיר האָבען גענפעלשט, גזלנו, מיר האָבען גע־גזלט... גערעכט, גערעכט, כל בו איז אין אונז... שמונה עשרה מסתמא געדאוועט אונטער דער באנק לויענענדיגערהייט, טראסצי טוואיעי מאטערי !...*) מאָגסט זיך שלאָגען, אידעלע, אין הארצען, מאָגסט, מאָגסט..."

נור נישט דאָס בין איך אויסען.

אונטער דער אכטער באנק איז געוועזען פלאץ. אויף איהר זיי־נען געזעסען לויטער וועיבער. דאָ ענדליך, זאָג איך מיר, וועסטו קאָ־נען אויסציהען דיינע ביינער. אי, וואָס וועיבער זיצען אויף איהר? ע, מע... עס מאכט נישט אוים... בשעת הדחק, אין איין ענגשאפט...

איך בין מטריח די אידענעס, בעט זיי אויפשטעהן און לאָז מיך אראָפ אויף די קני. א פריער גיב איך נאָך א גוטען שמעק טאבאק, קרעכץ אָב „א־א־א !" גאנץ אידעשליך, שנייץ מיך אוים גאנץ פיין, מיט נגינה, מעשה בעל תקיעה, וויש מיר גוט אָב די נאָז, שטויב א ביסעל אָב די ברעטער אונטער דער באנק און העב אָן צו קריכען. „קריך, קריך, רב מענדעלע... אזוי, אזוי... מאך דאָס א ביסעל שענער. געדיינק, אז די הויזען זיינען ביי דיר צוריסען אויף א מיאוס'ען אָרט. פערדעק דיך... רוק דיך, רוק דיך... אָט אזוי, מעשה מענש!... נ־נ־נו, רב מענדעלע, ביזט א גוטער קונדס! אי, א קונדס, א ימח שמו'ניק!"

און אזוי רעדענדיג אין זיך אליין, בין איך אין גאנצען נעלם גע־וואָרען אונטער דער באנק.

„נאָך א ביסעל די פיס אונטערבויגען", זאָגט מיר א וועיבעל.

איך פאָלג. איך קאָרציע מיר איין און דרעה מיך צונויף ווי א בייגעל. די אידענעס שפרייטען פערנאנדער זייערע ספאָדניצעס איבער דער באנק, פערדעקען מיך. עס איז וואויל, נאָר וואויל. איך פיהל אפילו דעם שלומפער אויף די קלייידער, עס שמעקט פון די

*) קדחת דיין מאָמען.

און פרובען מאכען די פלטה. נור באלד האָב איך חרטה. „פע, א חרפה און בושה, רב מענדעל! שוין פערליערען דעם בטחון! חזק ואמץ, שטארק דיך! דרעה דיך נאָר א ביסעלע צונויף און פערלאָז דיך א פריער אויף גאָט און דערנאָך אויף די ווייבערשע ספאָר־ניצעס. פע, רב מענדעל, אויף דער עלטער ביזטו גאָר קאליע גע־ווארען".

מיט א מאָל ווערט עפּים ליכטיג ביי מיר אונטער באנק, און איך דערזעה א קאָפּ מיט גרויסע וואָנצעס. איך מאך צו די אויגען און ליעג ווי א געהרגעטער. איך האָב בטחון, אז איך וועל מיך אוים־דרעהען פון זיינע הענד.

„טוט יעשצאָ זשידאָק לעזשיט!"*) זאָגט דער קאָפּ מיט די וואָנצעס.

נור איך דריק צונויף נאָך מעהר די אויגען און האלט איין דעם אָטעם. איך פיהל אויף מיר א האנד, נור איך ווער נישט נתפעל און האלט די אויגען צוגעמאכט. יענער גיט מיך א שלעפּ, נישט גאָר העפּליך — הירים ידי עשו, עשו'ס הענטלעך! נור איך ליעג, ווי נישט מיך מיינט מען עם. „מאלאדיעץ, רב מענדעלע", טראכט איך מיר, „מאך דיך גאָר ווי א טוידטער!"

דער גוי טוט זיינם, איך טו מיר מיינם. ער האָט מיך ארויסגע־שלעפּט און אנידערגעזעטצט נישט גאָר פיין, האָב איך אויפגעעפענט די אויגען, אָנגעקוקט איהם ווי תמעוואטע, געמאכט זיך גאנץ פער־שלאָפען.

„בעז ביליעטאָ?"**) שרייט מיר יענער.

ער פרענט נאָך, דער חמור! נור איך מאך מיך, ווי איך הער נישט און איך וויל מיך קלאָמפערסט צוריק אוועקלעגען.

„וואסטאוואי!"***) שרייט ער מיר.

„שריי מיר כאָטש ביז מאָרגען!" טראכט איך מיר און וויל מיך

---

*) דאָ ליעגט נאָר אַ אידעל.

**) אָהן אַ בילעט?

***) שטעה אויף!

„וואשי בילעטי!"*) הער איך.

איך לאך. א גוי — א נאר! בילעטען בעט ער. נישט איך, נישט מיין טאטע און נישט מיין עלטער־עלטער־זיידע האבען נישט געוואוסט פון בילעטען און קיין איד זאל פון זיי וויייטער אויך נישט ווייסען. לייגט, אידעלעך, אונטער די ביינק, קאַרציעט איין די פיס. דרעהט צונויף די קעפ, זאל איך אפילו די נשמה ארויסקריכען פון צונויפפרעסענים, נור פון בילעטען זאלט איהר נישט ווייסען!

פלוצלינג הער איך א קוויטש מיט א געוויין. די דריי אידישע שעפעלעך זיינען אריינגעפאלען אין די גוישע הענד.

„אהא", טראכט איך מיר און דרעה מיר נאך מעהר צונויף, „געוועהנט, געוועהנט זיך, אידישע קינדערלעך. גאנץ גוט, גאנץ גוט. מען וועט אייך נאך נישט איין מאל ארויסשלעפען פון אונטער א באנק און איהר וועט נישט אויפהערען צו לייגען דאַרטין".

שא, די אשת איש ראַווען. העב זיך אן מיט א אידענע! איך וואר אויף איהר אין כעס. נור איך פיהל שוין, אז דאס איז א גזרה אויף אלע אידען. איך דרעה מיר נאך מעהר צונויף. איך וויים שוין אליין נישט, וואו איך האב אהינגעטאן מיינע פיס.

מען האט ארויסגעשלעפט נאך א אידען פון אונטער א באנק. דאס איז געווים דער, וואס האט זיך געשלאגען „אשמנו". זעהר רעכט אויף איהם, זאל ער נישט דאוונען שמונה עשרה לייגענדיגער־הייט.

„סקאלקא סעוואדניא זשידקאוו!"**) הער איך וויי אייגער פרעגט.

„צעהל דיינע ציין אין מויל", טראכט איך מיר. „דיר אויף צו להכעיס וועלען זיך די אידען אונטער די ביינק מעהרען".

איך הער, אז מען וועדט נאהנטער צו מיין באנק. עס וועדט מיר א ביסעל נישט געשמאק, איך דרעה מיר נאך מעהר צונויף, עס דריקט מיר ארוים די נשמה. עס פאלט מיר איין ארויסרוקען זיך

---

*) אייערע בילעטען.

**) וויפיעל אידעלעך היינט!

דער לייב און דער העלפאנט.

(א מעשה'לע.)

אין דעם זאָלאָגישען גארטען אויף א ווייטען פלאץ, איין ארומ־געצוימטער מיט אייזערנע שטאנגען, איז ארומגעגאנגען, שווער ריהרענדיג זיין אונגעהיירען קערפער, דער גרויסער אינדישער העל־פאנט. פאר די שטאנגען ארום און ארום איז געשטאנען א גרוי־סער עולם, אלט און יונג, מענער, פרויען און קינדער. אלע האָבען זיך געשטופט נעהנטער צו די שטאנגען, כאָטש דער גרויסער אינדי־שער העלפאנט איז געווען צו זעהען אפילו פאר יענע, וועלכע האָ־בען קיין געלד נישט געהאט צו בעצאהלען פאר'ן אריינגאנג און זיי־נען געשטאנען הינטער דער וואנד פון דעם גאָרטען. די מענשען האָבען זיך געשטופט צו זעהען, ווי דער געפאנגענער ריעז „מאכט קונצען".

„בעט!" האָבען זיי איהם געשריען, „טו דיך א בוק!"

און דער גרויסער העלפאנט האָט אומגעוואָרפען מיט זיין לאנ־גער נאָז, געשאָקעלט דעם שווערען קאָפּף, געדרעהט מיט די אויגען, געקלאפט מיט די אויערן און געמאכט זיינע קאָמפּלימענטען מיט זיין ריעזען־פום. די מענשען האָבען געלאכט, געפרעהט זיך און דערלאנגט איהם שטיקלעך צוקער און שטיקלעך ברויט, מיט מורא אויסשטרעקענדיג די האנד און מיט מורא צוכאפּענדיג זי צוריק. און דער העלפאנט פלעגט אריינווארפען די אויסגעבעטענע שטיקלעך אין זיין ווייטען האלז אריין און בעטען נאָך, בוקענדיג און בער־כענדיג זיך. —

ניט ווייט פון דעם גרויסען פלאץ, אויף וועלכען דער העלפאנט האָט לוסטיג געמאכט די מענשען, איז ארומגעלאָפען דער לייב אין

איבערקעהרען אויף איין אנדער זייט. נור ער איז אויך נישט קיין נאר, ער נעמט מיך אָן פאר דעם קאָלנער און שטעלט מיך אוועק אויף די פים. איך מאך מיך, אז איך קאָן גאָר די אויגען נישט אויפ־עפענען. ארום מיר שטעהען גוים און לאכען. נור עס איז קיין נייס נישט, אז מען לאכט פון א אידען. איך מאך מיך נישט אוים דערפון.

„גדיע או טעביא בילעט?"*) שרייט דער חמור.

איך קאָן קלאָמפערסט די אויגען נישט פערנאנדערריייסען, העב אָן צו מעלה־גרה'ן, טשמאָקען מיט די ליפען. ער גיט מיך א שטויס, שטופט מיך א פּנים צו דער טיר. ריהר איך מיך, איך געה ווי א שיכור, די אויגען אלץ פערמאכט.

„סקאָלקא איך סעוואָדניא נאבראלאָם!"**) רעדען די גוים, און אין מיר קוועלט דאָס אידישע הארץ. איך מאך אויף א ביסעל די אויגען. אָהן עין הרע: ביי דער טיר שטעהט טאקי איין עדה מיט אירען. מען שטעלט מיך צו צו זיי, שטעה איך. מען ווייל אונז, הייסט עס אראָבזעצען אויף דער נאָהענטער סטאנציע. נו, אראָב־זעצען איז אראָבזעצען. על כל פּנים, יעטצט מאָג איך דאָך די אויגען אויפעפענען, און איך טו עס טאקי: געקומען צו זיך, הייסט עס, אויסגעציוכעט זיך. דער לאָקאָמאָטיוו פייפט, און איך נעם מיך פאר מיין זאק. נעהן, טיק נעהן. דער צוג שטעלט זיך אָב און אונז פיהרט מען ארויס פון וואגאָן. „וישא יעקב את רגליו" — העב, רב מענדעל, פיסלעך, זאג איך מיר און געה נאָך.

„וווייסט איהר וואָס, אידען?" פאלט מיר איין, „מיר זיינען דאכט זיך א פאָר מניינים, וועלען מיר נאָר דאוונען מעריב אויפ'ן וואגזאל..."

1896.

---

*) וואו איז דיין בילעט?

**) וויפיעל האָבען זיך היינט אָנגעגנומען.

וואַרפען א שטיק ברויט אין מויל, האָט עס נישט דערטראָגען צום מויל, א קוק געטאָן אהין, פון וואנען זיין נאָמען האָט זיך געלאָזט הערען, און אָבגעברילט מיט שמחה: „דו? !" — ער האָט אויך דערקאָנט זיין אלטען פריינד.

„ביזט דו עס טאקי מיין פריינד, מיין העלפאנט?" האָט דער לייב געזאָגט מיט א טרויעריגען קול. „וועה מיר, וואָס איך זעה דיך אזוי !"

„יא", האָט אָבגעזיפצט דער העלפאנט און ארָאבגעלאָזען דעם קאָפּף, „וועה אונז, וואָס מיר זעהען אונז אזוי..."

„אז דו זאָלסט אזוי טיף פאלען !"

דער העלפאנט האָט אָנגעשטעלט אויערען און אויגען.

„וואָס מיינסט דו דערמיט?" האָט ער געפרעגט.

„וואָס זאָל איך דערמיט מיינען? דו, דער גרויסער העלפאנט, מיין חבר — א קונצענמאכער, א פּאיאץ, א בעטלער, א טעלער־לעקער..."

„אך, אזוי מיינסט דו עס?" — ער האָט זיך אביסעל בעלײדיגט און איז גלייך געוואָרען שטעכענדיג. „נא, מיר האָט מען עפעס דערצעהלט וועגען דיר, אז דו ביזט געוועזען אין א צירק, געשפרונגען דורך רייפען, געטאנצט אויף פערד, געברָאכען זיך... מיט איין וואָרט — א פּאיאץ, א קונצענמאכער..." ער האָט געצויגען די וועלטער מיט א פיינער, פיינער אירָאניע.

„דו לייגסט!" האָט דער לייב אויסגעבריללט. „איך בין קיין מאל נישט געווועזען דאָס, וואָס דו זאָגסט. איך בין געשפרונגען דורך רייפען, געטאנצט אויף פערד, אָבער מיט ביטשען האָט מען מיך געטריבען און רעווָאלווערען. איך האָב נישט געוואָלט געשמיסען ווערען און—איך בין זיך מודה, און דאָס איז אפשר מיין גאנצע זינד—איך בין געהאנגען אין לעבען און מורא געהאט פאר די רעווָאלווערען, דערפאר בין איך אומגעשפרונגען. איך האָב מיך אָבער נישט ערניעדריגט, נישט געבעטעלט קיין ברויט און צוקער און נישט לוסטיג געמאכט דעם עולם מיט'ן גוטען ווילען. איך האָב מיך אויפגעפיהרט ווי א לייב און צולעצט האָב איך אָבגעטרייסעלט פון מיר

זיין אייזערנעם שטייגל — גרויס און שרעקליך און ערהאבען שיין אין זיין שרעקליכקייט. נעבען זיין שטייגל זיינען געשטאנען וועניג מענשען און דאָס זיינען אויך געווען אזעלכע, וועלכע האָבען שוין קיין כח נישט געהאט צו לאכען פון דעם עלפאנט. נור וואָס מאכט זיך אויס א לייב פון א מענשען, דערהויפט נאָך וען ער איז שטארק צוטראָגען און פערטיעפט אין געדאנקען?

און דער לייב איז שטארק צוטראָגען געווען: ער האָט דערקאָנט אין דעם בוקענדיגען און קרימענדיגען זיך העלפאנט זיין בעסטען גוטען פריינד.

זיי זיינען ביידע אויסגעוואקסען אין איין וואלד און געווען צוערשט גרויסע שונאים; אבער אז זיי האָבען אייגער דעם אנדערן נישט געקאָנט בייקומען, וויל זיי זיינען בידע געווען גלייך שטארק און קלוג, האָבען זיי געמאכט שלום און זיינען געווארען ווי אנדערע צוויי. מען האָט זיי שטענדיג נור צוזאמען געזעהען. אייגער אָהן דעם אנדערען האָט קיין שריט נישט געמאכט, אפילו פין דאנען אהער. און דער וואלד האָט געזאָגט, אז די בידע מיט זייער כח און מיט זייער שכל וועלען בעהערשען די וועלט. אבער די חיה מראכט און דער מענש לאכט. ויהי היום — און זיי זיינען בידע געווארען געפאנגענע. דער מענש האָט זיי צושיידט און פערפיהרט אין בעזונדערע לענדער. אין א סך מענאזשעריען איז שוין דער לייב איבערגעווען פאר דער צייט, ארומגעפאָהרען צוזאמען מיט העלפאנטען, אבער זיין פריינד האָט ער נישט געטראָפען. און יעטצט, אז ער האָט איהם דערזעהן, איז איהם דער פרייד נסאויסגעשריי געבליעבען שטעהן אין האלז.

„איז עס מעגליך, אז דאָס איז מיין פרינד?" האָט ער גערופען. „אָט אָ דער קונצענמאכער, דער בעטלער. דער פאיאץ?!"

ער האָט זיך אויפגעהויבען אויף ביידע פאָרנסטע פיס, אָנגעשפארט זיך אָן די שטאנגען און אויסגעבריללט זיין פריינד'ס נאָמען. און געוואלט האָט ער, אז ער זאל א טעות האָבען, אז דאָס זאל זיין אן אנדער העלפאנט, ניט זיין פריינד.

אבער דער העלפאנט, וועלכער האָט געהאט ברעה אריינצוא-

דער שווערסטער, שטארקסטער בעלײדיגונג. ער האָט זיך שטארקער אָנגעשפּארט מיט די פּאָרדערסטע פּיס אָן די שטאנגען פון זײן שטייגעל און מיט אלע כחותֿ אויסגעשריען פון פּראכטונג: „מה־יפית־אידעל!"

דער העלפאנט האָט אָבגעלאכט גוטמוטיג און געשלונגען די גוטע זאכען. אָבער דער לייב האָט זיך אויסגעצויגען אויף דער ערד און ארויפגעלעגט זיינע גרויסע לאפּעם אויף זיין קעניגליכען קאָפּ.

1899.

די מורא פאר'ן רעוואָלווער. דאן האָט מען מיך פערזעצט אהער אין דאָס שטייגעל. די אייזערנע שטאנגען זיינען צו שטארק פאר מיר, אָבער די יענישע, וועלכע האלטען מיך געפאנגען, ציטערן פאר מיר. דו לייגסט, הערסט דו! א געפאנגענער קענישן בין איך, אָבער דאָך א קענישן!"

„נא", האָט דער דער העלפאנט אָבגעשמייכעלט מיט זיין פיינער איראָניע, „איך בין אין אנדער מיינונג. איך זאָג מיר, ביזט געפאנגען, זיטצסט הינטער אייזערנע שטאנגען, ווארטסט אויף גנאדען־ברויט, טיק מאך־זשע נישט, ברודערקע, קיין קוראזש. מיינסט דען, אז איך וואָלט נישט געקענט שרעקען די מענשען? איך דארף נור העפטיגער א קלאפ טון מיין נאָז, מאכען א שנעלערע בעוועגונג, שטארקער אָבברומען און דער גאנצער גרויסער, לאכענדיגער עולם וועט זיך צולויפען אָהן א נשמה, וואו דער פעפער וואקסט — זעהסט, אָ?"

ער האָט אָנגעהויבען ווילד אומצואווארפען זיין גרויסען קערפער, משונה'דיג צו בריעלען און אָנגעכאפט זיך מיט דער נאָז פאר די אייזערנע שטאנגען. דער עולם האָט זיך א לאָז געטאָן, שטארק דערשראָקען, מיט איין אימה'דיגען געשריי: „ער וועט זיך ארויסרייסען! ער וועט זיך ארויסרייסען!" אָבער דער העלפאנט האָט אָבגעלאָזען די שטאנגען און אָנגעהויבען צו מאכען זיינע פערבוינונגען. די מענשען זיינען בים־עכווייז און אָבגעהיט צוגענאנגען צו די שטאנגען און באלד איז אלץ פערגעסען געווארען און ער האָט וויעדער געקראָגען ברויט און צוקער.

ער האָט זיך וויעדער געוועדעט צום לייב:

„זעהסט, הא? זיי האבען מורא פאר מיר נישט וועניגער ווי פאר דיר. אָבער וואצו זאָל איך זיי פערטרייבען? צוקער איז זיס און ברויט איז זעטיג..."

ער האָט נאָך גנב'יש צוגעווואונקען מיט די אויגען, געמאכט א פערבויגונג און געקראָגען א גרוים שטיק ברויט.

איין עקעל האָט אָנגעכאפט דעם לייב. ער האָט אוש געציטערט מיט'ן נאנצען קערפער. ער האָט געזוכט נאָך א הארב וואָרט, נאָך

די זון באקט, און דער יונגער עולם שפּיעלט אין באָל, און איז צנהיצט און שוויצט און איז דורשטיג נאָך איין אָבקיהלונג, און ער איז דאָ איינער אליין מיט זיין אייז. איינער אליין, אָהן קאָנ־קורענטען.

די בלויע גוטמוטיגע אויגען האָבען איהם געלויכטען, א זיסער שמייכעל האָט זיך צולעגט אויף זיינע ליפּען, און עם האָט זיך איהם געזונגען אין הארצען און אלע גליעדער, און א פרעהליכער ניגון איז געלעגען אויף זיינע לעפצען.

ער וועט דאָ א גליק כאפּען, האָט ער געמיינט; זיין גאנצע סחורה וועט ער אויספערקויפען, האָט ער געמיינט, און אומקעהרען זיך אהיים אָנגעלאָדען מיט געלד און מיט גוטען פערדיענסט, אזוי האָט ער געמיינט.

ער האָט זיך אוועקגעשטעלט מיט זיין ביידע אויף איין אָרט, פון וועלכען מען האָט איהם געקאָנט זעהן אין אלע עקען פון דעם גרויסען פלאץ. דאָס פערדעל האָט שטיפערייש א וואָרף געטאָן צו איהם מיט'ן קאָפּף, און ער האָט עס אָנגעגלעט, פרייגרליך אָנ־געקלאפט איבער'ן רוקען. ער איז געווען צופריעדען. און מיט לאכעדיגע, לייכטענדיגע אויגען האָט ער זיך צוגעקוקט צום שפּיעל און געוואָרט אויף קונים.

זיי האָבען ניט געלאָזט לאנג וואָרטען אויף זיך. פון אלע עקען האָבען זיי זיך אָנגעהויבען צו שיטען, גרויסע און קליינע, פער־שוויצטע, צוהיצטע, פערסאָפעטע און דורשטיגע נאָך איין אבקיהלונג.

און ער האָט זיך געבריה'ט. פליגק געגעבען די אָבקיהלונג. פליגק געגומען דאָס געלד און פליגק ארויסגעגעבען דעם אויסגאָב, און עם האָט זיך איהם געזונגען, און זיינע גליעדער האָט דורכגע־צוקט א פרעהליך לאכען.

און עס איז געוועזען, אז עטליכע האָבען זיך נישט געקאָנט דערוואָרטען, ביז ער וועט זיי דערלאנגען די אָבקיהלונג, אָדער האָ־בען די נויטיגע מטבעות נישט געהאט צו בעצאהלען פאר דאָס אייז. האָבען זיי זיך עס געגומען אליין. די הענד האָבען זיי אריינ־געשטעקט אין די בלעבענע עמער און געשפּארט אין מויל גאנצע

שיני.*)

א טרויעריגע מעשה מיט א נאָר טרויעריגערען צוגאָב.

די טרויעריגע מעשה.

א זונטאג איז עס געווען און א הערליכער אפריל טאָג.

אויף א גרויסען ארומגעצוימטען פלאץ, נישט ווייט פון דעם שיינעם טייך האָדסאָן, אין דער גרויסער פיעלבעפעלקערטער שטאָדט ניו יארק, האָט זיך פערקליבען א יונגער עולם אין באָל צו שפיעלען, אין מיאטשיק. צעהנדליגע און איבערצעהנדליגע זיינען דאָ געווען. גרויסע און קליינע, אלע זונטאגדיג אָנגעטאָן און זונטאגדיג אויפגעלעבט, געניסענדיג מיט אלע זייערע חושים דעם שיינעם טאָג, די רוה און דאָס שפיעל.

און אויף דעם פלאץ איז ארויפגעפאָהרען א קליין, רויט פערדעל, צוגעשפאנט צו א ביידעל און אָנגעטריבען פון א יונגען בחור'ל, אָהן בארד און אָהן וואָנסען און מיט גוטמוטיגע בליק אויגען.

דאָס פערדעל האָט זיך קונדס'דיג א יאָג געטאָן, פערריסענדיג הויך דעם קאָפּף. עס האָט געשפירט, אז דאָ וועט מען בלייבען שטעהן און אויסרוהען זיך און אפשר נאָך כאפען א קיי. און דאָס איז געווען מונטער און לוסטיג, צופריעדען מיט דער גאנצער ליעבער וועלט.

און איבערצופריעדען איז געווען זיין יונגער בעל־הבית. אייז־קרים, נעפראָרענעס, האָט ער געבראכט אין זיין ביידעל, און ער האָט זיך געריכט אויף גוטע געשעפטען.

---

*) זשיד.

שיני ! שיני ! שיני !

און עם זיינען געוועזען אידישע קינדער אונטער דעם יונגען עולם. אידישע קינדער, אמעריקאניזירטע, וועלכע קענען נישט מעהר דאָס אידישע פאָלק, לאבען אוים פון זיין שפראך און פון זיינע דרכים. און זיי האבען אויך געופען „דזשו !" און „שיני !" אין האבען אויך געשפארט די הענד אין די בלעבענע עמער, אַרויס־געגומען פולע הויפענס אייז־קרים און געשטופט אין מויל.

דאס בחור'ל האט זיך אומגעקוקט נאך הילף. אבער ער האט בעגעגענט נור לאבענדיגע, אויסלאבענדיגע אויגען. און א חברה קליינע לויפערס, יונגאטשעס, האט זיך פערקליבען אויף א בערגעל פון מיסט און ברעטער און געוואַרפען פון דאַרט שטיינער.

א מורא איז אַנגעפאלען אויף איהם. ער האט זיך דערשראָקען פאר זיין לעבען. מיט די פויסטען האט ער זיך ארויפגעווארפען אויף דאָס קליינווארג, וואָס האט איהם ארומגערינגעלט, און געבעטען האט ער זיך מיט טרערען אין די אויגען : „וואָס וויל איהר פון מיר ? וואָס האט איהר אייך אַנגעזעצט אויף מיר ?"

אבער זיין כעס האט נור ארויסגערופען געלעכטער, און זיין געבעט — שפאָט. און קאלטבלוטיג זיינען געשטאנען די קליינע וואַרפער און האבען געוואַרפען א שטיין נאך א שטיין.

דאן האט ער זיך אריינגעכאפט אין דאָס ביידעל און א טריב געטאָן דאָס פערד.

ענטלויפען ! ענטלויפען !

עם האט זיך אויפגעהויבען א הוררא, און פון אלע זייטען האט מען געמאכט מיט די הענד און געשראָקען דאָס פערדעל. מען האט איהם פערשטעלט דעם וועג צום ארויסנאנג און געטריבען אָן א זייט.

נור ער האט זיך דאָך ארויסגעכאפט אויף די פרייע, בריייטע גאס. יעצט אבער יאָגען זיך !

אבער דער גאנצער עולם איז נאכגעלאָפען פון אלע זייטען און געשריען און געפייפט. דאָס דערשראָקענע פערד איז זיך פערנאנדערגעלאָפען און דאן פערנאנדערגעבריקעט זיך, האט אויסגע־

הויפענם מיט אייז־קרים. א פערציטערטער איז ער געוואָרען, און אויפגעבראכט איז ער געווארען. און וועז ער האָט זיי געוואָלט פערטרייבען און אויפגעהויבען זיין האנד אויף זיי און אויפגעעפענט זיין מויל, האָבען זיי דערקאָנט, אז דאָס איז א איה.

דאן האָבען זיי אויסגעשריען אין איין קול: „רזשו! שיני!"

שיני! שיני! שיני!

און וועז ער האָט וויעדער אויפגעטאָן זיין מויל צו זאָגען עפעס אין זיין גרויסען כעס, האָט עס נאָך שטארקער אָבגעהילכט: „רזשו! שיני!"

שיני! שיני! שיני!

און עס איז געווארען א לאכעריי, א פייפעריי און א היקעריי. קליינווארג און גרויסווארג זיינען העזה'דיגער געוואָרען. קיינער האָט שוין יעצט נישט געטראכט מעהר פון קויפען, און מעהרער זיינען געוואָרען די הענד נאָך דער אומזיסטער אָבקיהלונג.

און ער האָט נישט געוואוסט, וואס זאָל ער טון. צי זאָל ער זיך אריפווארפען אויפ'ן עולם מיט זיינע פויסטען און ציינער, און שלאָגען און ווערגען און בייסען, אדער צו זאָל ער זיך אויסציהען פאר זיי אויף די קניע און בעטען זיי רחמים מיט טרערען, דערצעהלען זיי, אז דאָס איז געבאָרגטע סחורה, אז זיי מאכען איהם אונגליקליך. ער האָט זיך געווארפען אויף אלע זייטען אין זיין גרויסער פערצווייפלונג, אויסגעשטרעקט די הענד מיט א דערשראָקענעם, בעטענדיגען בליק און גערענגעלט נאָך לופט און געזוכט נאָך ווערטער.

אָבער אלץ העזה'דיגער זיינען געווארען די נאשער, און אלץ אייגנער האָט מען איהם ארומגערינגעלט.

מען האָט איבערגעלאָזען די באָלס, פערגעסען דאָס שפיעל, און פון אלע זייטען איז מען געלאָפען צום בוידעל, און פון אלע זייטען האָט עס נעשריען און גערוישט:

שיני! שיני! שיני!

די יונגע פנים'ער זיינען נאָך רויטער געווארען. די אויגען האָבען געבליצט, די ליפען האָבען זיך צושפרייט אין א ווייטען לאכען.

אָבער נישט דערפֿרעהט איז געוואָרען דעם עלטערנס הארץ און נישט דערוואַרעמט. ווי א שווערער שטיין איז געלעגען דאָס געזעהענע אויף זייַן נשמה און פֿעראומעט זייַן געמיטה. פֿאר דעם אידען אין זיך האָט ער זיך געפֿיהלט בעלייַדיגט, און דער גלות איז אויפֿגעשטאַנען פֿאר איהם אין זיין גאַנצער גרויזאַמקייט.

דער איינגערער האָט איהם געטרייסט. נייַן, דאָס איז נישט געווען קיין אויסברוך פון אנטיסעמיטיזמוס, פון דעם אייביגען האס צו דעם אידען — אמעריקא איז ריין פון דעם דאָזיגען שאנד־פֿלעק. דאָס איז געווען בלויז דער פֿרעמדען־האס, וועלכען מען זעהט אָפֿט אויף די גאַסען פון די גרויסע שטעדט אין אמעריקא, דער האס צו דעם ניי־אָנגעקומענעם, צום גרינעם. שטעהט זיך וועניג אוים דער איטאַליענער, וועלכער האנדעלט מיט פרוכטען אין די גאַסען? וועלכע ביי איהם ניט אָפֿט צוכאָפֿט זיין גאנצע סחורה? און ווי געהט עס דעם כינעזער? דעם גרעק?

נישט געלאָזען טרייסטען האָט זיך דער עלטערער, און מיט א געברָאָכענעם קול האָט ער געזעגט. ניטאָ קיין שמערץ ווי דעם אידענס שמערץ. דער איטאַליענער און דער כינעזער און דער גרעק האָבען זייער אייגען לאנד. דאָרטען האָבען זיי מעהר קיין מורא נישט פאר דעם פרעמדען־האס, דאָרטען זיינען זיי בעשיצט פון אזעלכע בעלייַדיגונגען, און אזעלכע טרערען זיינען זיי דאָרטען פערשפֿאָרט. וואו איז אָבער דעם א י ד ע נ ס אייגענער ווינקעל? וואו איז ע ר בעשיצט פון דעם ברוטאַליטעט, בעלייַדיגענדען האס? וואו ווערען א י ה ם פערשפֿאָרט די דאָזיגע ברענענדיגע טרערען?

אָבער דער איינגערער איז נישט געריהרט געוואָרען און פרעה־ליך האָט געקלונגען זיין קול. נור נישט אזוי איכה'דיג רעדען. אמעריקא איז זיכער א לאנד, וואו די אידען פיהלען זיך היימיש. און וואָס מעהר זיי וועלען אמעריקאניזירט ווערען, אלץ בעסער פאר זיי. אָבער אויך אין אלע אנדערע לענדער ווערט עס בעסער און בעסער. „מענשליכער ווערט דאָך דער מענש און פערמילידערט". דעם אידען איז יעצט בעסער נישט בלויז ווי מיט הונדערט יאָהרען צוריק, נור אפילו ווי מיט פינף און צוואנציג. און

בראָבען מיט די הינטערסטע פיס דעם פאַרדערסטען טייל פון דעם ביידעל און איז געבליבען שטעהן.

און וויעדער האָבען איהם ארומגערינגעלט די כת לצנים. שיני! שיני! שיני!

יעצט איז ניטאָ מעהר קיין רעטונג. זיי וועלען איהם מיט שטיינער פערווארפען, זיי וועלען איהם פערמוטשען צום טוידט.

און ער האָט זיך אויסגעצויגען אין זיין ביידעל, מיט'ן געזיכט ארָאָב און האָט זיך פערנאנדערגעווייגט.

דער נאַך טרויעריגערער צוגאַב.

און עם איז געווען, וועז דער אַרמער אידישער הענדלער איז געלעגען אין זיין ביידעל און האָט געווייגט, זיינען אָנגעקומען צוויי אידישע דיבטער, איין עלטערער און איין אינגערער. זיי זיינען געגאנגען צום שיינעם טייך האָדסאָן צו געניסען די הערליכע נאטור, צו דערווארמען זייערע הערצער און צו דערפרעהען זיי.

און אז זיי האָבען דערזעהען די גרויסע פערצווייפלונג פון דעם אידישען בחור'ל, זיינען זייערע הערצער אָנגעפילט געוואָרען מיט ביטערקייט און מיט טרויער, און דער עלטערער האָט אויסגערופען אין זיין גרויסער טרויער: „וועה דעם אונגליקליכען! ווי זאָלען מיר איהם העלפען?"

און זיי האָבען זיך אָנגעקוקט אייגער דעם אנדערן. צוויי שטרויענע געשטאלטען, גבורים מיט דער פּען, אָבער נישט מיט דער פויסט. און דער אינגערער האָט געזאָגט פערשעמט צו דעם עלטערן: „לאָ'מיר אוועקגעהן!"

אָבער דער עלטערער האָט דערזעהן א פּאָליסמאן ווייט אין אָנהעב גאס און א לאָז געטאָן זיך צו איהם. דער פּאָליסמאן איז געקומען און פערנאנדערגעטריבען דעם רוישענדען עולם מיט קלעפּ און שלעג און בעפרייט דעם אונגליקליכען פון זיינע פיינדיגער.

דאן זיינען ביידע דיבטער אוועק צום שיינעם טייך האָדסאָן, צו געניסען די הערליכע נאטור, צו דערווארמען זייערע הערצער און צו דערפרעהען זיי.

זיי זיינען זיך צוגאנגען אהיים יעדער אין זיין וועג, טרויעריג און נידערגעשלאָגען דער אייגער, פרעהליך און מונטער דער אנדערער.—

און עס איז געווען, אז וועז דער אינגערער איז געקומען צו זיך אהיים, א פרעהליכער און א גליקליכער, האָט איהם זיין יונגע פרוי בעגעגענט מיט א צייטונג אין דער האנד און מיט טרערען אויף די אויגען, און איהרע ליפען האָבען געשטאמעלט:

„וועה, וואָס עס האָט זיך צוטון אין קישינעוו! הונדערטער און הונדערטער אידען זיינען געטויט און פערוואונדעט געוואָרען. טויזענדער זיינען בערויבט געוואָרען און געבליעבען אָהן א היים און אָהן א דאך איבער'ן קאָפּף. פרויען און מיידלעך האָט מען פערגוואלטיגט, מוטערס האָט מען די זויגענדע בריסט אָבגעשניטען, און קליינע קינדער האָט מען אויף שטיקלעך צוריסען, ווי נישט נויטיגע שמאטעס. און וועז די אידען האָבען זיך צוזאמענגענומען צו בעשיצען זייער לעבען, האָט זיי די פאָליציי פערנאנדערגעטריבען, און ערשט אויפ'ן דריטען טאָג, וועז די בעסטיעס האָבען זיך אָנגעזעטיגט מיט אידישען בלוט און טרערען, האָט די רוסישע רעגיערונג ערקלערט די שטאדט אין קריעגס־צושטאנד".

און דער יונגער דיכטער האָט פערגעסען אלע זיינע פריהערדיגע רעד, עס איז פערשוואונדען זיין פרעהליכקייט און מונטערקייט, און זיין האַרץ האָט איהם פערקלעמט. ער האָט געבאפט די צייטונג און אייגעגעסען זיך אין די בלוטיגע שורות מיט בלוטיגע אויגען. און וואָס מעהר ער האָט געליינט, אלץ דייטליכער און קלערער איז אויפגעשטאנען פאר איהם די גרויסע מאכטלאָזיגקייט און רעכטלאָזיגקייט פון זיין אידישען פאָלק. ווי א בייזע איראָניע האָט יעצט געקלונגען אין זיינע אויערן זיין פריהערדיגער אויסרוף: „אין דעם צוואנציגסטען יאהרהונדערט!"

וועה, וועלכען טרייסט קאָן ער געבען די הונדערטער געטוידטע און די הונדערטער פערוואונדעטע? וועלכען טרייסט קאָן ער געבען זייערע יתומים און אלמנות? וואס פאר א בערוהיגונג קאָן ער געפינען פאר די פערגוואלטיגטע און געשענדעטע? וואו איז דער באלואם, וועלכען ער זאל קאָנען גיעסען אויף די וואונדען פון

מיר לעבען דאָך עפּעס אין דעם צוואנציגסטען יאהרהונדערט — אין דעם צוואנציגסטען יאהרהונדערט! וועה אונזערע טאטעס, וועלכע האָבען פּריהער געלעבט! וואוי! אונז, וואָס מיר לעבען יעצט! אך, נור קיין איכה'ס נישט לייענען! זאָל די פערגאנגענהייט בלייבען פערגאנגענהייט, און מיר, זאָלען מיר גענישען די יעצטיגע צייט אונטער דער אויפגעהענדיגער זון פון דער ערליכער צוקונפט.

„דעם קאָפּף הויך, און גענישט! קלייבט נחת רוח! זעהט, איז דאָ נישט הערליך? — זעהט, ווי שיין דער האָדסאָן איז!"

ער האָט גערעדט ווי אין א פּיעבער, און גרויסע זעהונגען האָט ער געזעהן פּאר זיינע אויגען. אָבער דער עלטערער האָט נור צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּף.

„מיט מיר איז עס אויס. איך פּיהל עס. איך וועל שוין נישט א סך זעהען. און עס איז בעסער אזוי. וואָס גיט מיר דאָס אידישע לעבען? עלענד און נויט. וואָס האָב איך פון מיין אידיש שרייבען? אונ־כבוד און פערגעסענהייט. עט! — און וואָס איז מיט אייך דאָס מער? ליידט איהר נישט־טאָג טענליך און וועט איהר וויטער נישט ליידען אונטער אייער אידישען יאָך? אין אייערע וואָנצען זיינען שוין אויך גרויע האָר, און איהר זייט ערשט דרייסיג".

נישט פערפינסטערט האָט זיך דער בליק פון דעם אינגערען, און ער האָט אויפגעלאכט. ער האָט אויסגעשטרעקט די הענד וויט און בריים און געפיהלט א גרויסע קראפט, און זיינע אויגען האָבען גלויכטען, און געדונערט האָט זיין שטימע.

אך, די זונן, די זונן, זי קומט! די נאכט איז אויף אייביג פאראיבער!

און די גרויע האָר אין די וואָנצען, זיינען זיי דען נישט בלויז א ביסעל העלערע, בלאָנדערע?

און ער האָט געגומען פערנאנדעראושאָקלען דעם אלטען, אריינצוגעבען מוט אין זיין הארצען און לעבען אריינצובלאָזען אין איהם. אָבער טרויעריג האָט יענער געשאָקעלט מיט'ן קאָפּף און

די יונגע.

פיער ארטען יונגען זיינען נעווען אין דעם צימער, וואו אלטע האָבען געהאלטען זייער שמחת תורה און וואו אלטע האָבען זיך צו־היצט און צובייזערט און אויסגערעכענט אויף די יונגע „וואָס אין א קאָרט".

ארבעה בנים — ניי אייגנעטהיילט.

יונגע, וועלכע זיינען קיינמאָל נישט יונג געווען, וועלכע געהער־רען שטענדיג צו די אלטע, וועלכע זעהען נאָך עלטער אויס, וויל זיי נעמען אויף זיך אויף דעם שאינו יודע לשאול'ס אופן די גאנצע אלטע, פערשטוייבטע, פערשימעלטע לאסט, וועלכע די אלטע האָבען געטראָגען און וועלכע שמעקט שטארק מיט פוילקייט, וויל אלטע האָבען זי געטראָגען.

יונגע, וועלכע וועלען שטענדיג יונג זיין, וועלכע לעבען נור אין זייער יוגענד, וועלכע ווייסען נישט, וואָס ליענט פאר זיי און וואָס ליענט הינטער זיי, וויל זיי ווילען עס נישט ווייסען, וועלכע לעבען מיט'ן היינט, אָהן נעבטען און מאָרגען, וועלכע געהען נישט מיט די אלטע, ענטלויפען פון די אלטע, וויל אלץ, וואָס איז אלט, שרעקט זיי, לאנגוויילט זיי, דערעסט זיי, וועלכע ווייסען, אז מיט יאָהרען וועלען זיי אויף אלט ווערען און זיי ווילען זייער יוגענד אין גאנצען נעניעסען.

יונגע, וועלכע פערביטערן זיך זייער יוגענד און האסען די עלטער, האלבע מענשען, וועלכע שטעהען שטענדיג אין מיטען וועג, וועלכע זוכען, אום קיינמאָל נישט צו געפינען; וועלכע בלאָנדזיען, וויל יעדער גלייכער וועג איז זיי פערהאסט; וועלכע זיינען עהרליך און פיהלען זיך נישט אין זייער עהרליכקייט; וועלכע ליעבען, אָן בעדויערן דעם, וועמען זיי ליעבען.

די מוטערס, וואָס זייערע עופה׳לעך זיינען אומגעקומען אין די שווארצע טעג?

וועך וויים, צו קומען נישט פאָר אין דעם מאָמענט נייע הריגות אויף די אידען אין רוסלאנד? און וואו איז די גאראנטיע, אז זיי וועלען מאָרגען נישט פאַרקומען און איבער א יאָהר?

וועה צו דער מאכטלאָזיגקייט! וועה צו דער רעכטלאָזיגקייט!

וועך וועט זיך אָננעמען פאר די אונגליקליכע? וועך וועט זיך איינשטעלען פאר די אונבעשיצטע? וואו איז די אויסלייזונג פון דעם אייביגען שרעק?

קיינער נישט! ערגיץ נישט!

צו קיין לאנד קאָנען זיי זיך נישט וועגדען! קיין לאנד וועט זיי נישט וועלען אויפנעמען! אויך דאָס פרייע אמעריקא נישט. זי וועט צומאכען פאר זיי איהרע טויערען, וועו זיי וועלען קומען אָהן געלד, וואָס די פאָגראָמשטשיקעס האָבען ביי זיי צוגענומען, אָדער מיט א מום, וועלכען די פאָגראָמשטשיקעס האָבען זיי געמאכט.

וועה, וועה, וועה!

ער האָט גערעננעלט נאָך לופט, ער האָט געזוכט נאָך וועך וועך. ער האָט געשאָקעלט די פויסטען געגען הימעל, און דאָס ארץ איז איהם פערגאנגען פאר נישט קאָנען העלפען, פאר נישט זעהען קיין הילף.

וואו נעמען דעם פאָליסמאן, וועלכער זאל בעפרייען די אידען פון זייערע פיינינגער — גלייך, שוין, אויף אָרט און שטעלע?!

וואו איז ער, דער פאָליסמאן? וואו איז ער? וואו איז ער? — — —

און ער האָט געהאט דאָס געפיהל, אז ער דארף זיך א וואָרף טון אויף דער ערד, מיט׳ן געזיכט אראָב, און וויינען, וויינען, וויינען...

1903.

פון דער תורה וועגען, נור פון זיך אליין וועגען. צו הוליען, אום צו הוליען.

זיי זיינען אוועק צום לעבען, וואָס פרעגט נישט און זוכט נישט און האָט פאר גאָר נישט קיין מורא, צום לעבען, וואָס ליעגט אין פערגניגען, באָדט זיך אין תאוות און פייפט אויף אלץ.

זיי זיינען אוועק, וויל זיי האָבען מורא פאר אלטקייט, וועלכע וועט זיי אליין אלט מאכען.

* * *

די יונגע, וועלכע זוכען, אום קיינמאל נישט צו געפינען, זיינען געזעסען און האָבען געשמייכעלט. זיי האָבען געשמייכעלט, וויל זיי וויסען, אז די אלע אלטע מ ו ז ע ן אבשטארבען, מ ו ז ע ן ארָאבגעהן פון דער וועלט־סצענע, מ ו ז ע ן אויסגעמעקט וועדען פון אונטער דעם הימעל, און וויפיעל די אלטינקע זאָלען נישט לויבען די גוטע אלטע צייט, וועט עס זיי נישט העלפען אויף איבערצודרעהען צוריק דאָס רָאד און די וועלט וועט זיך געהן וויטער איהר וועג, כאָטש־בי — — צו „בראנפען" און צו „מיידלעך".

זיי האָבען אָבער געשמייכעלט פערלעגען, נישט מיט'ן גאנצען הארצען. זיי האָבען געזוכט, געגרָאבען ביי זיך אין מח און אזוי האָבען זיי געזאָגט צו זייער הארצען:

„דאָס טאנצט א ווילדע, אונענטוויקעלטע, אונגעבילדעטע מאסע — א מאסע וואָס זיצט נאָך אלץ אין דעם חשך מצרים און שטינקט נאָך מיט דעם דאָרטיגען קנאָבעל. נור פאר וואָס קאָן אָט די ווילדע מצרים־מאסע אזוי בעגיסטערט ווערען און די נייע, די ענטוויקעלטע, קענען נור קריטיקירען און מיט פעראכטונג, פון אויבען ארָאב, שמייכלען און לאכען? פאר וואָס האָט די מאסע א טאנץ, אין וועלכען זי הערט נישט די פים און צעהלט נישט די „פא", וויל עפים העבט זי, שטופט זי, דרעהט זי און הייסט איהר שפרינגען, זינגען, קלאפען און קוליען זיך, און די נייע וועלט האָט נור איין אויסגעלערנטע קאדריל און פאָלקע?"

אזוי האָבען גערעדט צו זייער הארצען די יונגע, וועלכע זוכען

און ענדליך יונגע, וועלכע וועלען שטענדיג יונג זיין, ווייל זיי לעבען, אום יונג צו מאכען, אום אלעס צו דערפרישען און צו בע־ נייען; וועלכע טראגען אין זיך א גן עדן פון האפנונג, וועלכער בליהט שטענדיג, אפילו ווען זיי שטארבען. —

* * *

די יונגע, וועלכע זיינען קיינמאל נישט יונג געווועזען, האבען געהולפען צוזאמען מיט די אלטע, גערעדט די אלטעס לשון און געזידעלט די יונגע. מען האט זיי נישט געקאנט אבשיידען פון די אלטינקע. די זעלבע מיענעס, די זעלבע עויות, די זעלבע בעווע־ גונגען. זיי האבען אפילו פאר קיינעם קיין דרך ארץ נישט געהאט, ווייל זיי פיהלען זיך פאר נעגוג אלט, אום קיינעם קיין כבוד נישט אבצוגעבען.

יאהרטויזענדע האבען זיך דאם געדרעהט אין קרייז; יאהר־ טויזענדע האבען דאם געטאנצט. יאהרטויזענדע, אין וועלכע אלץ איז פערמישט און צומישט און מען ווייס נישט מעהר, וואם פריער, וואם שפעטער, וואם עלטער, וואם אינגער.

יאהרטויזענדע האבען דאם געדעדט; יאהרטויזענדע האבען זיך דאם געזידעלט; יאהרטויזענדע, אין וועלכע אלע שטימען האבען זיך צונויפגענאסען אין איין שטימע, און מען ווייס נישט מעהר, וואר רעדט: איין טאן — עלטער און אינגער.

* * *

די יונגע, וועלכע ווילען שטענדיג יונג זיין, האבען פערלאזען דאם צימער. זיי זיינען אוועקגענאנגען, ווייל מיט די אלטע איז זיי צו לאנגוויליג, ווייל מיט די אלטע קאנען זיי זייער יוגענד נישט געניסען. זיי זיינען ענטלאפען, ווייל די זידלעריי פון די אלטע איז דער עיקר געגאנגען אויף זיי און דאם האט זיי לוסטיג געמאכט, און געמאכט ביי זיי אלע רעד און מוסר־זאגען צו שפאט און ארוים־ געוופען דאם פערלאנגען צו לעבען, ווי זיי לעבען.

זיי זיינען אוועק צו זייערע פערגניגונגען, צו זייערע שפיעלען, צו זייער הוליען. צו זייער הוליען נישט פון גאט וועגען און נישט

און ווען דאָס ארמע, בעדריקטע, געׂרוּרפֿ׳טע אידישע פּאָלק זאָל אפילו האָבען דאָס רעכט צו האסען, דאָס רעכט אויף שנאה און נקמה — אָבער דער האס פון די אלטינקע איז נישט דער האס פון שטאָלץ, וועלכען מען קאָן ברעכען אָבער נישט בויגען, נישט דער האס פון א געבונדענעם גבור, וועלכער וויל זיינע קייטען צעריסען. נור דער האס פון ניעדריגקייט, פון א פויזענדיגען קנעכט, פון א שרעקעדיגער ברואה, וואָס קאָן נור פון הינטען אָנפאלען אויף זיין שונא, און די גבורה, וואָס אזא האס רופט ארויס, איז די גבורה פון דעם ניעדערטרעכטיגען „שפוך חמתך", איז די גבורה פון דעם זיטליך און קערפערליך שוואכען קינד, וועו ער געהט מיט זיין טאטען..."

אזוי האָבען זיי נערעדט צו זייער הארצען און געטרייסט זיך, וואָס זיי האָבען אָבגעלאָזען די אלטינקעם אידעאל, און געשמיי־כעלט און געלאכט איבער די אלטינקע, וועלכע מוזען אראָב פון דער וועלט־סצענע, און וויטער געזוכט, אום נישט צו געפינען.

* * *

און די יונגע, וועלכע וועלען שטענדיג זיין יונג, האָבען געטאנצט און געהולעט צוזאמען מיט די אלטינקע און מיט די יונגע, וועלכע זיינען קיינמאל נישט יונג געווען.

אָבער אין די אלטע האָפקעלעך האָבען זיי אריינגעטאנצט גאנץ נייע טענץ, אין די אלטע נגונים האָבען זיי אריינגעזונגען גאנץ נייע ליעדער. און וועדליג ארום זיי האָבען זיך ארומגעטראָגען אלטע ביבורים, האָט זייער פאנטאזיע געשפינט און געוועבט נייע בילדער.

דען יונגע א י ד ע ן זיינען דאָס געווען, וועלכע האָבען זיך אויסגעלארנט מ ע נ ש ל י ך צו פיהלען.

דען יונגע מ ע נ ש ע ן זיינען דאָס געווען, וועלכע האָבען זיך אויסגעלארנט א י ד י ש צו פיהלען.

דען אויף דעם קבר פון טויזענדער אָבגעשטאָרבענע און אויף די חורבות פון טויזענדער אבשטארבענדע אידעאלען איז אויס־געוואקסען פאר זיי א נייַ אידעאל.

אום קיינמאל נישט צו געפינען, וועלכע בלאָנדזיען, וויל יעדער גלייבער וועג איז זיי פערהאסט.

און זיי האָבען געשמייכעלט און טרויעריג איז זיי געווארען און א ביינקענים איז אויף זיי אָנגעפאלען. זיי האָבען געביינקט נאָך איין אידעאל — נאָך איין אידעאל פאר דער נייער וועלט, פאר דער קומענדיגער מענשהייט, און אזוי האָבען זיי גערעדט מיט זייער ביינקענדיגען ארצען:

„צו וועט דען די צייט פערגליווערט ווערען אויף „בראנפען און מיידלעך"? צי וועט זיך די מענשהייט דאָ אָבשטעלען און דערביי בלייבען, ביז זי וועט צופויל ווערען, אויסגעהן און אָבשטארבען? וועט שוין די נייע וועלט, די היינטיגע וועלט, בלייבען אָהן איין אידעאל, וואָס זאל אויפמונטערן, אריינברייגען אין התלהבות, אָנצינדען א פייער אין די אויגען און אריינטרייבען די רויטע פארב אין די באקען? דארפען מיר אפשר בעקלאָגען, וואָס מיר האָבען אָנגעווארען דעם גלויבען?"

אזוי האָט די פרומע, בעגייסטערטע פרעהליכקייט פון די אלטינקע ארויסגערופען א שווערע ביינקענים אין די הערצער פון די יונגע, וועלכע זוכען, אום קיינמאל נישט צו געפינען, און פערביטערן זייער יוגענד.

זיי האָבען מקנא געווועזען די אלטע און בעדויערט, וואָס זיי האָבען פערלאָרען די אלטינקעם אידעאל.

אָבער אין א ווייל ארום האָבען זיי שוין אזוי גערעדט צו זייער הארצען:

„נארען זיינען מיר, וואָס מיר בעדויערן! קינדער זיינען מיר. וואָס מיר בעדויערן! דען נישט גרוים איז דאָס אידעאל פון די אלטינקע און נישט הייליג. נור קליין איז דאָס אידעאל פון די אלטינקע און ניעדריג. נישט שלום מאכט דער איד מיט דער גאנצער וועלט אין זיין פרומער בעגייסטערונג. דאָס ווארפט ער איהר די האנדשוה און רופט זי ארוים אויף א מלחמה. דאָס האָפט ער צו זיין גאָט — צו ז י י ן גאָט! — און זעהט שוין א פריער נקמה אין אלע פעלקער.

גאַסען-בילדער

1.

„גרויס־קאַפּיטאַל" און „קליין־האַנדעל".

א הייסער, הייסער זומערטאָג, און די מענשען לעכצען נאָך שאָטען און אָבקיהלונג..

שטעהען זיך צוויי מענשען ביי דער זייט פון טראטואר אין א פיעל־בעזוכטער געשעפטס־גאם און האנדלען מיט קאלטען קוואס.

איינער האָט זיין געטראנק אין א קאסטען אויף פיער רעדער, אין א וויים געפארבטען און ריין אָבגעוואשענעם קאסטען, אוף וועלכען עם שטעהט פון אלע פיער זייטען מיט גרויסע, רויטע דרוק־אותיות: „קאלטער קוואס". און אין דעם קאסטען איז פאראן א בעזונדער אבטיילונג פאר די גלעזער, אין וועלכע עם ווערט אריינגעגאסען די אָבקיהלונג פאר די ערפרישונג־זוכענדיגע מענשען, און א בעזונדער אָבטיילונג מיט ריינעם וואסער, וואו די געברויכטע גלעזער ווערען אָבגעשווייענקט און אָבגעוואשען. אין דער קראנט, פון וועלכען די געפֿרערטע אָבקיהלונג קומט ארויס, איז זילבער־ריין, בלאנק און גלאנציג. און ער אליין, דער בעל הבית פון דעם קאסטען, א יונגער מאן מיט איין אָבגעגאָלטען באָרד, איז אנגעטאָן אין א קאלירטען העמד, וואס איז נור א ביסל פערשוויצט אונטער די ארמס, און אין א וויסען פארטוך, אויף וועלכען עם ליעגט וואו נישט וואו א שפריץ וואסער.

דערפאר זיינען זיי דאָך יונגע, וועלכע וועלען שטענדיג יונג זיין, וויל זיי לעבען, אום יונג צו מאכען, אום אלעס צו דערפרישען, צו בעלעבען און צו בעניייען. דערפאר זיינען זיי דאָך יונגע, וועלכע טראָגען אין זיך א גן ערן פון האָפנונג, וועלכער בליהט שטענדיג, אפילו ווען זיי שטארבען. —

* * *

און דערביי איז געזעסען דער דיכטער, אלט ווי די וועלט און יונג ווי דער פריהלינג, און האָט אזוי געדעדט צום עולם אין זיין ווייטען און בריטען, מיט אלעמען ליידענדיגען און מיט אלעמען זיך פרעהענדיגען הארצען:

„מיינע ליעבע, איהר זייט ביי מיר אלע גלייך, אלט און יונג, אלע אלטע און אלע יונגע. איהר זייט ביי מיר אלע גלייך.

איהר זייט אלע גלייכע קליינע טיילען פון דעם גרויסען לעבען, אוז איך טראָג אין מיר דאָס גרויסע לעבען". —

1899.

זאָגט ער צו איהם, אָבער אזוי אז אלע זאָלע זהערען: „אן אויס־כאפענים א ביסעל אויף זיין בורדע! קוואס פערקויפט ער דען? בורדע א ביסעל!“ און ער רופט אָן די סחורה פון זיין קאָנקורענט נאָך מיט איין ערגערען נאָמען.

אָבער קיינער ענטפערט איהם א וואָרט נישט, און עס איז, ווי ער וואָלט גערעדט צו זיך אליין. —

פרייער ווערט עס ארום דעם גערעדערטען קאסטען. איין אי־בערריס אין דער לייזונג. און דער קאסטען־מאן, וועלכען מען האָט ביז יעצט קוים געקאָנט זעהען, וויל ער איז געווען ארומגערינ־געלט און פערשטעלט פון די פיעלע טרינקער, קוקט זיך ארום מיט א צופריעדענעם געזיכט, מיט א גליקליכען שמייכעל אויף די ליפען, און קלאפט מיט די מטבעות אין דער קעשענע. ער בע־גענענט און בעגלייט די פארבייגעהער מיט דעם פרעהליכען בליק פון זיינע לייכטענדיגע אויגען, שטעלט אָבער קיינעם נישט אָב, באָט קיינעם נישט אָן זיין סחורה. עס לויגט א רוהיגע זיכערקייט אין איהם, אז מען זעהט איהם שוין, און וויל נור עמיץ קוואס, וועט ער שוין קומען צו איהם, צו זיין קאסטען. אָבער דער פעסעל־מאן בעגענענט און בעגלייט די פארבייגעהער מיט גיעריגע, דורכ־דרינגענדיגע בליקען און באָט אָן יעדעם מאָל מיט א מין בייזער אין קול: „קוואס!“ און דער פארבייגעהער קוקט זיך אפילו נישט אום אין זיין זייט אָדער קנויטשט נאָר אָן די שטערן, וואָס ער איז אזוי אונאנגענעהם געשטערט געוואָרען אין זיין גאנג און אין דעם גאנג פון זיינע מחשבות.

טראָגט אריבער דער פעסעל־מאן זיין בליק אויף דעם קאס־טען־מאן, און ער קאָן נישט פערטראָגען יענעמס צופריעדען גע־זיכט, און ער רעדט ארויס, גרייט אויף צוקריגען זיך: „קוק נאָר אָן זיין „לאכענדיגען“ פרצוף!“

מאכט זיך דער קאסטען־מאן נישט הערענדיג, און דער פע־סעל־מאן וויל איהם דאָך מאכען צו רעדען. זוכט ער אוים עפים א הארבער ווארט א גרעסערע בעליידיגונג.

דער אנדערער האָט זיין געטראנק אין א קלייניעם שמוציג־
גלעזעל פעסעל, וואָס ער האלט אויף זיין רוקען, צוגעשנירט צו
זיך מיט צוויי לאנגע רימענס, מיט דעם מעשענעם, פערראָסטעטען
קראנט צו דער לינקער זייט, וואו ער צאפט אָב די געפּאַרדערטע
אָבקיהלונג. די גלעזער שטעהען אין א בריטען לעדערנעם נאר־
טעל, וועלכען ער טראָגט ארום זיך. טרינקט א קונה אויס זיין
ביסעל אָבקיהלונג, ווערט דאָס גלאָז נישט אָבגעשווייגקט, נור דער
פעכטעל־מאן גיעסט אויס די עטליכע איבערגעבליבענע טראָפען
מיט א שטארקער בעוועגונג פון זיין האנד און שטעלט אריין דאָס
גלאָז צוריק אין גארטעל. און ער אליין, דער בעל הבית פון פע־
סעל, א יונגער מאן מיט א גלעזען שיטערען בערדעל, איז אָנגע־
טאָן אין א גראָבען לייוועטעגעם העמד, וואָס איז דורכגעטונקט
אין שווייס, און אין א פארטוך, וואָס איז גאנץ נאס פון פערגאָ־
סענעם קוואס.

געהען די מענשען, די אָבקיהלונג־בעירפטיגע, און קויפען
דעם קאלטען געטראנק פון דעם מאן מיט'ן גערעדערטען קאסטען.
שטעהען ארום דעם גערעדערטען קאסטען א סך מענשען הייסע,
פערשוויצטע, מיט ארויפגערוקטע צום נאקען היטלעך און קאפּ־
לייושען, און פאָכען מיט דער נשמה און ווארטען, ביז וואנען עם
וועט קומען די צייט פאר זיי. נור א מאָל רייסט זיך איינער אָב
פון דעם רעדעל נישט קאָנענדיג זיך דערוואַרטען אויף זיין צייט,
און גענהט־צו צום פעסעל־מאן און טרינקט אויס אויף גיך א
גלאָז קוואס, נישט אומקוקענדיג זיך נישט אויף דאָס גלאָז און
נישט אויף דאָס, וואָס אין דעם גלאָז.

פערדריסט דעם פעסעל־מאן, און ער קוקט מיט בייזע קנאה־
אויגען אויף דעם קאסטען־מאן און דעם קאסטען און דאָס רע־
דעל ארום איהם. קאָכט עס אין איהם, אז דער קוואס אין זיין
פעסעל מוז היים ווערען, און אז עס גענהט צו איהם צו א קונה,
קאָן ער די אויגען נישט אזוי לייכט אוועקנעמען פון די איבער־
געבליבענע ארום דעם קאסטען־מאן. און, בעדיענענדיג דעם קונה,

מיט פויל׳ע טריט, אל׳ץ קוקענדיג אויף הינטען. און אז דער קאס־
טען־מאן וועלט אבגעשטעלט ווייט אין גאס דורך א קונה, קעהרט
זיך דער פעסעל־מאן אום און געהט אהין, צום קאסטען־מאן. — —

2.

גלויקזעליגקייט.

א רייכע געשעפט־גאס. ריעזיג־הויכע מויערן, ריעזיג־רייכע
געשעפטען און א סך רעסטאָראנען.

און עס איז מיטטאָג־צייט אין א זעהר קאלטען, פראָסטיגען
נאָוועמבער־טאָג. געהען די מענשען פון די געשעפטען אין די רעס־
טאָראנען, צו שטארקען זיך דאָס הארץ און אָנצונעמען זיך מיט
נייע כחות. און אויף גאסענגעהער קומען אריין און עקיפאזשען
פאָהרען צו, און די רעסטאָראן־טירען וועלען נישט צוגעמאכט פאר
די פיעל׳ע געסט, מענער און פרויען.

און איינער פון די רייכסטע רעסטאָראנען שטעהט אין עק
גאס, דאָרטען וואו זי וועלט איבערגעשניטען דורך א וועניגער
רוישענדיגער זייטען־גאס. דער פארבייל׳ויפענדיגער טראָטואר אין
דער זייטענגאס איז אויסגעל׳עגט מיט גראטעס, פון וועל׳כע עס
קומט ארויס א ל׳יעבע וואַרמקייט און א געשמאקער, אפעטיט־
רייצענדיגער גערוך פון געקעכטס. דאָס קומט פון דער רעסטאָראן־
קיך, וועל׳כע ל׳יענט אונטער דער ברוק פון דער גאס.

זיצט א קל׳יין ארם, אבגעריסען מיידל׳ע אויף די גראטעס,
וואַרמט זיך און ציהט אין זיך די מיט שפייז־אנגעזעטיגטע קיך־
ל׳ופט. זי האלט א פאָדעם אין מויל׳, קייט איהם, שפיעל׳ט זיך מיט
איהם, און קוקט מיט איהרע פערטראכטע אויגען דאס אראָב אוב־
טער די גראטעס אין קיך אריין, פון וואנען עס דערטראָגט זיך
א קל׳אפערי מיט א סך געשיר און א גערויש פון א סך קולות,
דאָס ארויף צום גרויסען רעסטאָראן־פענסטער איבער איהר, הינ־
טער וועל׳כען עס זיצען רוהיג און ברחבה׳דיג די רעסטאָראן־געסט,
אוינציגווייז, פאָרווייז און גרופענווייז, מענער און פרויען, וואר־

האלט זיך דער קאסטען־מאן נישט איין און פרעגט: „וואָס ווילסטו? דו!"

ענטפערט איהם דער פעסעל־מאן, נאנץ געריצט: „איך וויל, דו זאָלסט א כפּרה איינגעמען, וויל איך!"

וויים נישט דער קאסטען־מאן, צו זאָל ער שטארק אין כעס ווערען אָדער נישט אויסמאכען זיך פון דעם „האָלאָדריגע", און ער ענטפערט האלב אין כעס און האלב מיט א חוזק'דיגען שמייכעל: „נעם דו איין א כפּרה, אויב דו ווילסט. ווער הייסט דיר שטעהן דאָ, ווער? קיינער האלט דיך דאָ נישט".

געהט אוועק אזא מין געשפּרעך:

„דו ווילסט א פּנים, איך זאָל אוועקגעהן, הא? דאָס איז אָבער מיין פּלאץ ווי דיינער, און איך וועל דאָ דוקא שטעהן"...

„שטעה פון מיינעטוועגען, און ווער כאָטש צופּלאצט שטעהענדיג".

„ווער דו צופּלאצט! דו ווערסט'אָך שוין צופּלאצט, וואָס איך נעם בא דיר אוועק קונים!"

צולאכט זיך דער קאסטען־מאן: „האהאהא, קונים נעמט ער בא מיר אוועק! ער וועלט צופּלאצט און זאָגט אויף מיר!"

און דער פעסעל־מאן זאָגט מיט זיין גאנצער בייזקייט: „דו מאָנסט צופּלאצט ווערען סיי ווי סיי, דו שטיק הנידע, דו!"

און אזוי געהט עס אָן. א וואָרט פאר א וואָרט, פסוק וווייטער פסוק, פארבייגעהער ווערען אויפמערקזאם. א רעדעל העבט זיך אָן צוזאמענצוקלייבען, נישט אויף קוואס צו טרינקען, נור אויף צו צוהערען זיך. אויף אָבצוקיהלען און אָבצופיהרען די מידע געמיטער דורך א „לעבעדיגע" סצענע. איין אָרדנונגס־היטער געהט צו, צוטרייבט דאָס רעדעל און יאָגט אוועק די וואָרטפיהרער. דער קאסטען־מאן געהט אוועק אין איין זייט און דער פעסעל־מאן אין איין אנדערע. געהט ער דער פעסעל־מאן און זידלט זיך נאָך אלץ, בלייבט עטליכע מאל שטעהן און קוקט נאָך מיט בייזע אויגען דעם קאסטען־מאן, וועלכער שטופט זיין געדערטען קאסטען מיט א רוהיגער צופריעדענהייט. געהט, געהט דער פעסעל־מאן

זרובבל.

א.

דאס איז געווען אין די טעג פון אחשורש, דעם אחשורש, וועלכער האָט געקעניגט פון הודו ביז כוש, הונדערט און זיבען און צוואַנציג מדינות. אין דעם דריטען יאָהר פון זיין קעניגען איז ער אין כעם געווארען אויף ושתי זיין פרוי, ווייל זי האָט איינמאָל זיין ווילען נישט געטאָן, און האָט אָבגעטאָן זי פון זיך. און אז זיין כעם איז געשטילט געוואָרען, האָט ער שטאַרק בעדויערט וואָס ער האָט געטאָן און זיין הארץ איז פול געוואָרען מיט ביינקענים נאָך ושתי'ן. און עס האָבען געזאָגט זיינע דיענער: „זאָל מען אויפזוכען פאַר דעם קעניג אין אלע מדינות פון זיין קעניגרייך יונגע מיידלעך און שיינע. און דאָס מיידעל וואָס וועט געפעלען וועלען דעם קעניג, זאָל קיניגין אָנשטאָט ושתי'ן". און דאס איז געפעלען געוואָרען דעם קעניג און ער האָט אזוי געטאָן.

א יונגער איד האָט געלעבט אין שושן הבירה, און זיין נאָמען איז געווען זרבבל דער זוהן פון שאלתיאל. פון דוד'ס קעניגליכען הויז האָט ער אָבגעשטאַמט, איין אייניקעל פון דעם לעצטען אידישען קעניג, און קעניגליך איז געווען זיין אויסזעהן. הויך אין וואוקס און בריייט אין די שולטערן, אין זיינע טיעפע שווארצע אויגען איז געלעגען דער בליק פון א הערשער, און זיינע לאַנגע שווארצע האָר אין דעם נאקען האָבען עדות געזאָגט פון זיין קראפט. וועל עס האָט איהם געזעהען, האָט איהם ליעב געקריגט און אבשיי געהאַט פאַר איהם, און די אידען זיינען געווען שטאָלץ מיט איהם. זייער זעלבסטשטענדיגקייט, די נאָך נישט לאַנג פערלאָרענע, האָט ער זיי דערמאָנט, און' געווען אין זיי געדאַנקען

טענדיג, עסענדיג און פערוהענדיג זיך נאָך דעם עסען. זי קוקט גלייכגילטיג ארויף און אראָב, און אראָב און ארויף, קייענדיג איהר פאָדעם, פערטראכט. פון צייט צו צייט שטעלט זי אָן איהר פערטראכטען בליק אויף איינעם פון די זייטיגע ארויסגיינג פון דער רעסטאָראן און האלט איהם דארטין לאנג. זי ווארט.

עפענט זיך אויף די זייטענטיר, אויף וועלכע זי האָט געקוקט, און א אינגעלע לויפט ארויס. ארם און אָבגערישען, ווי דאָס מיידעלע. נור זיין געזיכט איז מלא שמחה, און אין בויד העגד, צונויפגעלעגט ווי א שיסעלע, האלט ער עפּיס אין א פאפיער. ער לויפט גלייך צו דער מיידעלע, לויפט מיט התפעלות, פול ענטציקונג. און ער לעגט פאר איהר אויס, מיט א פערכאפטען אָטעם און מיט ציטערנדיגע העגד, דאס פאפיער, אין וועלכען עס ליעגען אָנגעווארפען שטיקלעך פלייש און קארטאָפעל, איבערבליבעבעכטעסען פון די רייכע טעלער.

פערליערט דאָס מיידעלע איהר גלייכגילטיגקייט און לאכט אויף מיט א שטילען געלעכטערלע, טיף פון הארצען ארויס, פול פון נשמה־גליקזעליגקייט, און איהרע אויגען צוליכטען זיך ווי צוויי דימענטעלעך, ווארם און גוט, און זי קיקעלט זיך איבער אויף א זייט פאר גרויסער פרייד.

שטעהט דאָס אינגעלע אויף די קניע איבער דעם פאפיעמיט דעם עסענוואָרג, און זיין התפעלות ווערט פערגרעסערט דורך דער גרויסער פרייד פון דער מיידעלע, און ער רייבט זיך די הענד צווישען די קני, און בויגט זיך און שאָקעלט זיך און ווארפט זיך מיט'ן גאנצען קערפער, און לאכט א שטילען, הארציגען געלעכטער.

רוקט זיך צו דאָס מיידעלע צו דעם פאפיער, און זיי העבען אָן צו עסען. לאכענדיג, נחת'דיג, גליקזעליג. — —

טיג וועסט דו וועלן, א הערשערין איבער לעבן און טויד פון אלע דעם קעניג'ס אונטערטאנען, און אלע וועלן ציטערן פאר דיר. זאג מיר, שושנה, און דו ביזט גלייך פריי, איך אליין עפען אויף די טיר פאר דיר . . ."

אבער נישט געלאזען ענדינען האט זי איהם, און ארויפגעלעגט איהר ווייבע קליינע האנד אויף זיין מויל. זי האט זיך צוגעדריקט צו איהם מיט איהר צארטען בלומען־קערפער און איהר קאפף ארויפ־געלענט אויף זיין שטארקע ברוסט, און ווינענדיג און דערשראקען איז געוועזען איהר שטימע: „וואס שרעקסט דיין שושנה דו, דו בייזער זרבבל? מאל מיר דעם טויד אויס און פערניכטונג, רעד מיר פון שקלאפערי און שווערע קייטען, זאג מיר, אז העסליך ווערן, מיט א געזיכט פון א מצורעת, און דו וועסט דיין שושנה אזוי ניט דערשרעקען, ווי מיט דיינע רעד פון דעם קעניג און זיין קעניגריך. און ווי האסט דו געקענט אזוי רעדן, זאג מיר, מיט וואס האב איך מיך אזוי פערזינדיגט? ווייסט דו דען נאך נישט, ווי שטארק מיין ליבע איז צו דיר? זאג מיר, מיט וואס זאל איך עס דיר נאך בעוויזען, אן איך וועל עס טון. מיט פער־שיעדענע שפראכען רעדט די ליבע, און האב איך דען נישט אויף זיי אלע צו דיר געשפראכען? האב איך נישט געווארקעט ווי א טויב צו דיר און האב איך נישט געשריען מיט פלאמען־צונגען פון לויידענשאפט? האב איך נישט געלאכט אין דיינע אומארמונגען מיט מיין העלסטען לאכען, און האב איך דען נישט געווינט פאר אויפגעהן אין דער זיסקייט פון מיין ליבע? דו בייזער זרבבל, דו אינציגער מיינער! ווי א קראנקע טויב איז יעצט מיין ליבע, אראבגעלאזען האט זי איהרע פליגלען און אין טיעפער טרויער פערוואלפען איהר מידען קאפף, און דו האסט דאס זי פערוואונ־דעט!"

שטארק צוגעדריקט צו זיך האט זי זרבבל, און זיין הארץ האט אין איהם געשריען פאר ענטציקונג. ער האט זי נישט אבגעשטעלט אין איהרע רעד, און יעדעס ווארט פון איהרע פורפורנע ליפען האט שווערער געמאכט זיין אטעם. ער האט נישט געקענט רעדן, שווער געהויבען האט זיך זיין ברוסט און מיט זיינע לייכטענדיגע אויגען

זועגען א בעסערע, זעלבסטשטענדיגע צוקונפט. און א יונג אידיש מיידעל איז געווען אין שושן, און זי האָט געהייסען שושנה, און מעהר פאר אלץ האָט זי געלעבט זרבבל. זיין שפּיעלצייג איז זי נעווען און זיין לאסקע, זיין טרייסט אין שווערע מינוטען און זיין אברוה נאך האַרטער ארבייט. קליין און צארט, ווייס דאָס געזיכט און שוואַרץ דאָס האָר. איהר גאַנצע נשמה איז געלעגען אויפגעדעקט אין איהרע שוואַרצע אויגען אונטער די שוואַרצע זייַדענע פערימלעך פון די ברעמען און דאָס איז געווען די ליעבליכקייט אליין. העל איז געווען איהר לאבען און האָט געלעט די אויערן פון אלע איהרע הערער ווי זיידענס פון דמשק. און שטענדיג האָט געלאכט איהר מויל, און פון איהרע האלב אפענע ליפּען האבען ארויסגעפינקעלט וואונדערזאם ווייסע קליינע ציינדלעך.

און עס איז געווען, ווען אחשורש האָט בעפאהלען צו זיך די שיינע טעכטער פון זיינע אונטערטאַנען אויף אויסצוקלייבען פון זיי א ווייב פאר זיך אנשטאט ושתי'ן, האָט זרבבל געוואוסט, אז זיין שושנה וועט זיין די אויסגעוועהלטע. און ער האָט זי בעהאלטען אין אירן אָרט וואו דעם קעניגס דיענער זאלען זי נישט קאַנען דערגרייכען, און איז נישט אבגעטראַטען פון איהר, ווי א לייב גרייט אָנצופאלען אויף יעדעם, ווער עס וועט שיקען נאך איהר זיין האנד. אבער צוערשט האָט ער איהר געזאגט: „שיין ביזט דו, שושנה, און עס איז ניטא קיין גלייכען צו דיר אונטער דער זונן. פון אלע טעכטער יהודה'ס ביזט דו די שענסטע, און אומזיסט וועט מען זוכען נאך אייניע צו דיר צוויישען אנדערע פעלקער. דער בליק פון דיינע אויגען איז די זיסעסטע בעריהרונג, און דער קוס פון דיין מויל איז די אייביגקייט. ווי א הויך פון א בלום איז דיין קערפער און געלייטערט און זעליג איז זיין געניעסער. צו ווילסט דו נישט, זאָג מיר, שושנה, געטומען ווערען אין דעם קעניג'ס הויז? און עס וועט זיין, אז ווען אחשורש וועט דיך דערזעהן, וועט ער ארבלאזען זיך פאר דיר אויף די קניע, גליידְ ווי די געטין עשתרות וואלט זיך איהם בעוויעזען אין איהר שענסטער געשטאלט. און דו וועסט ווערען דעם קעניג'ס ווייב, א קעניגין פון הדו ביז כוש, פון הונדערט און זיבען און צוואַנציג מדינות. און גרוים און מעכ-

אויסגעלעבט אין דעם קום זיין גאנץ לעבען. און וויעדער און וויע־
דער האָבען זיי זיך צונויפגענאָסען אין זייערע קוסען, און שושנה
האָט געלאָכט מיט איהר העלסטען לאָכען. און פלוצלינג האָט זי
פערוואָרפען איהר קאָפּף און אויפגעהויבען צו איהם איהר בליק פול
מיט חן און שטויפעריש און זעליג־זיס איז געווען איהר שטימע:
„און וואָם וואָלט זרבבל געטאָן, ווען שושנה וואָלט אַוועק צום קעניג
אחשורש?“

א ציטער האָט געטאָן זרבבל מיט'ן גאנצען קערפער און צו־
געמאכט זיינע אויגען. באלד האָט ער זיי אויפגעעפענט און פינסטער
איז געוואָרען זיין בליק, און ער האָט זי פעסט ארומגענומען ווי
צו שיצען זי, צו קיינער זאָל זי נישט אַוועקנעמען, און זיין אטעם
איז געווען שווער, און ער האָט געזאָגט, און זיין שטימע איז
געווען האַרט: „איך קען א גרויסען פעלזען, הויך איבער א טיע־
פען אבגרונד. אויף איהם וואָלט זרבבל ארויפגעקלעטערט און דאָר־
טען אויבען וואָלט ער אויסגעשריען זיין אונענדליכען וועהטאָג. און
אין שטויב וואָלט צופאַלען דער פעלזען פון זיין אויפשרי און וואָלט
פערשווינדען אין דעם אבגרונד מיט זרבבל'ן.“

און שושנה האָט געציטערט מיט'ן גאנצען קערפער, בליק
איז געוואָרען איהר געזיכט און איהרע ליפען האָבען זיך קוים בע־
וועגט: „זיי מוחל מיר, וואם איך האָב דאָם געזאָגט“. און זרבבל
האָט זי צוגעדריקט צו זיך מיט דער גאנצער מאכט פון זיין ליידענ־
שאפט, און זיינע אויגען האָבען געברענט, און ער האָט ארויפגע־
דריקט אויף איהר זיין פייערדיגען קום: „מיינע ביזט דו, אליין
און אייניציג, אין אַלע אייביגקייטען!“

ב.

נאָך דער דאָזיגער געשיכטע האָט דער קעניג אחשורש אוים־
געקליבען זיך פאַר א ווייב אסתר, דאָס שוועסטערקינד און די אָנ־
גענומענע טאָכטער פון דעם איד מרדכי, דעם זוהן פון יאיר. און
המן דער זוהן פון המדתא, דער אגגי, האָט אויסגענומען ביים קע־
ניג אחשורש און זיין שטול איז געטאָן געוואָרען איבער אַלע מי־

האָט ער געטרונקען פון איהר ליעבע, און זיי זיינען געווען ווי א ים, וועלכען מען קאָן נישט אָנפילען.

און שושנה האָט ארויפגעווארפען ארום זיין נאקעטן איהרע נאקעטע ווייכע אָרעמס און זי האָט געשעפציעט צו איהם, און איהר קול איז געווען ווי דער קול פון א ווייטער פיעדעל: „דו ביזט מיין קעניג און מיין קעניגרייך איז דיין ליעבע. גרעסער און רייכער איז עס ווי דעם קעניג אחשורש'עס. עס פערנעהט די זונן קיינמאל אין מיין קעניגרייך, און איך געוועלטיג אין איהם אונבעגרענצט. דיין שטאַרקע ברוסט איז מיין פעכט לאָנד, אויף איהר בוי איך מיינע הערליכסטע פאלאצען. דיינע אויגען זיינען מיינע ימים, איך טונק מיך אין זיי ווי די אונטערגעהענדיגע זונן און ווי די אויפגעהענדיגע קום איך פון זיי ארויס און מיין וועלט איז הערליך און ליכטיג. דיינע מעכטיגע ארמס זיינען מיינע ארמעען און זיכער פיהל איך מיך אונטער זייער שוטץ. איך ווייל קיין אַנדער קעניגרייך נישט און די גאנצע וועלט אָהן דיר וועט מיר זיין צו ענג און צו עלענד. מיין ליעבער, מיין אייניגער, מיין פעסטונג און מיין זונן, בעשיטץ דיין שושנה, בעהיט דיין קעניגין!"

פעסטער צוגעדריקט צו זיך האָט זי זרבבל, און זיין שטימע האָט געציטערט פאר אויפרעגונג, און דאָך האָט זי גערעדט פון גרויסער קראפט: „מיט דיר איז זרבבל, און וועה צו יענעם, ווער וועט אויסשטרעקען נאָך דיר די האַנד, און זאָל עס זיין דער קעניג אליין. אָבער רעד צו מיר, שושנה, רעד צו מיר, מיין הערליכע. עפען מיר אויף דעם גן עדן מיט דיינע ווערטער, און איך בין דער נאָט, וועלכער וואָהנט אין איהם. וואַרקע מיר, מיין טייבעלע, און פיל אָן מיין הארץ מיט זעליגקייט."

און שושנה האָט אויפגעלאָכט מיט איהר העלסטען לאָכען און דאָן האָט זי געפליסטערט: „קליין איז שושנה אָבער גרויס איז איהר ליעבע, און ווי דער ים האָט זי קיין ברעג. אָבער שושנה ווייל בעצאָלט זיין, און זי לעכצט נאָך א קום!"

פייערדיג האָט זיך זרבבל צוגעדריקט צו איהר און נאָך פייערדיגער איז געווען זיין קום. לאַנג האָט ער זיינע ליפען נישט אוועקגענומען פון איהרע ליפען, און עס איז געווען ווי ער וואָלט

און וואוהין זאָלען זיי זיך וועגרען, וואו זאָלען זיי זיך בעהאַלטען און וואוהין זאָלען זיי ענטלויפען? און אין זייער גרויסען אונגליק האָבען זיי אויפגעהויבען זייערע אויגען צו דער קעניגין. אסתר מוז העלפען, די אידישע טאָכטער אויף דעם קעניגליכען טראָן. און מרדכי, איהר שוועסטערקינד, האָט זיך געוועגדעט צו איהר, זי זאָל קומען פאַר'ן קעניג און בעטען איהם פאַר איהר פאָלק. ניט ענטשליעסען האָט זיך געקאָנט אסתר, ווייל ווער עס קומט פאַר דעם קעניג ניט גערופענערהייט מוז געטוידט ווערען, און זי איז נישט גערופען געוואָרען שוין דרייסיג טעג. שארפע ווערטער האָט איהר אָנגעזאָגט מרדכי. „דו זאָלסט נישט מיינען, אז דו פון אַלע אידען וועסט גערעטעוועט ווערען, ווייל דו ביזט אין דעם קעניגליכען הויז. דען ווען דו וועסט אין דער יעצטיגער צייט שווייגען, וועט הילף און רעטונג קומען צו די אידען פון אַיין אַנדער אָרט, און דו און דיין נאָנצע משפחה וועט פערלאָרען רען געהן; און ווער ווייס, צו ביזט דו נישט געקומען צו מלוכה נור צוליעב דער צייט." און אסתר האָט געלאָזען ענטפערן צו מרדכי'ן: „נעה און זאָמעל צונויף אַלע אידען, וועלכע געפינען זיך אין שושן און פאַסט פאַר מיר און איהר זאָלט נישט עסען און נישט טרינקען דריי טעג, טאָג און נאָכט, אויך איך מיט מיינע מיידלעך וועלען אַזוי פאַסטען. און דאַן וועל איך קומען פאַר'ן קעניג נישט נאָך דאָם געזעצט, און בין איך פערלאָרען, דאַן בין איך פערלאָרען." און מרדכי איז געגאַנגען און האָט געטאָן ווי אסתר האָט איהם אָנגעזאָגט. און די אידען האָבען זיך פערקליבען אין זייער זאָמעל־הויז אין שושן, און געווויינט און געפאַסט און געיאָמערט און געהאָפט אויף אסתר'ן. און עס איז געווען, אז ווען איינער האָט אויפגעפענט די טיר און איז אריינגעקומען, האָט מען איהם בעגעגענט מיט פון טרערען פערשטיקטע שטימען: וואָס זאָגט אסתר? וואָס מוט אסתר? וואָס הערט זיך פון אסתר'ן?

ניסטאַרען. און אַלע, וועלכע האָבען געריעכט אין דעם קעניג׳ס הויף, האָבען זיך געבויגט און געבוקט פאַר איהם, נור דער איהר מרדכי נישט. און דאָס האָט פערדראָסען דעם זוהן פון המדתא, און זיין האַרץ איז פול געווארען מיט צאָרן. אָבער עס איז איהם נישט אָנגעשטאַנען נקמה צו נעהמען אין מרדכי׳ן אַליין. זיין כעס איז געוועזען ווי א ים, וועלכער גיסט זיך אַריבער איבער זיינע ברעגען, און אין איהם האָט ער געוואָלט פערטרינקען און אומ־ברייגען דאָס גאַנצע אידישע פאָלק. דאָן איז ער געקומען פאַר דעם קעניג און האָט אויסגעבעטען ביי איהם די ערלויבנים צו פער־ניכטען די אידען. געלר האָט ער איהם אָנגעבאָטען, צעהן טויזענד צענטנער זילבער, און מיט גלאַטע ווערטער האָט ער געראַטט. „פאַראַן א פאָלק, צוזייט און צושפרייט צווישען די פעלקער אין אַלע מדינות פון דיין קעניגרייך, און זייערע געזעצען זיינען פערשיעדען פון די געזעצען פון יעדעם אנדערן פאָלק, און די געזעצען פון דעם קעניג היטען זיי נישט אָב, און דעם קעניג לוינט זיך נישט צו לאָזען זיי אזוי ווייטער". גיפט איז עס געוועזען אין די אויערן פון דעם קע־ניג, גיפט אין זיין האַרצען, און ער האָט זיך אָבגעזאָגט אפילו פון דעם געלד. ער האָט אראָבגענומען פון זיך זיין רינג און איבערגע־געבען איהם צו דעם אגגי, צו טון מיט די אידען, ווי זיין האַרץ גלוסט. און המן האָט פערנאַנדערגעשיקט א בעפעהל אין דעם קעניגס נאָמען, געשטעמפעלט מיט דעם קעניגס רינג, אין אַלע הונ־דערט און זיבצען און צוואַנציג מדינות פון דעם קעניג אחשורש, אויסצו׳הרג׳ענען און צו פערניכטען און צו פערטילגען אַלע אידען, יונג און אַלט, קינדער און פרויען, אין איין טאָג, דעם דרייצעהנטען פון דעם צוועלפטען חדש, דאָס איז דער חדש אדר.

און די אידען האָבען זיך דערוואוסט פון אַלץ, וואָס איז גע־טאָן געווארען, און א גרויסע אימה איז אָנגעפאַלען אויף זיי, אונ־ענדליך איז געוועזען זייער שרעק. זיי האָבען אויפגעהויבען א געשריי, א גרויסען און ביטערען, די קליידער אויף זיך צוריסען, און אין זעק זיך אָנגעטאָן און מיט אש בעדעקט די קעפף. זיי הא־בען נעזוכט נאָך עצות און נישט געפונען זיי. ווער וועט זיי אב־ראַטעווען פון דעם זיבערען טויד? וואו זאָלען זיי זיך קערען

געזאגט, געהט און טראגט עס פערנאנדער אין פאלק, או אזוי האט גשוואגט זרבבל דער זוהן פון שאלתיאל דער זוהן פון יהויכין קעניג אין ירושלים: זאל מען זיך צונויפקלייבען אין דאם זאמעלהויז, אויב מען וויל, אבער נישט אויף צו פאסטען און צו וויינען, נור אויף אבצוקלערען, ווי צו פערטיידיגען זיך." אבער די, וואס ארום איהם, האבען איהם נישט גערן געפאלגט, און איינער האט געזאגט: „זאל מען אבווארטען און זעהן, וואס וועט זיין מיט אסתר'ן." און זרבבל איז רויט געוואָרען פאר כעס און האט אויסגעשריען צו דעם זאגער: „מען זעהט אין דיר, או דו ביזט דער זוהן פון א דיענסט און דיין נשמה איז די נשמה פון א געבאָרענעם קנעכט. געה פון מיינע אויגען און לאז זיך נישט מעהר זעהן!" און זיינע שלוחים זיינען אוועקגענאנגען פון איהם, פערנאנדערצוטראגען זיינע וועהר־טער אין דעם פאלק, אבער מיט אקסעלצוקען און מיט א פערבאָר־גענעם לאבען. און זרבבל איז אויפגעשטאנען און איז אליין אוועק צום זאמעלהויז, צו רופען די אידען צום קאמפף און צו זעלבסט־פערטיידיגונג. אויף'ן וועג צום זאמעלהויז האט ער בעזוכט א סך הייזער. אבער אין דאם רוב הייזער האט ער געפונען בלויז פרויען און קינדער אדער קראנקע און אלטע, וועלכע האבען פאר עלטער ניט געקאנט ריהרען זייערע פיס. ווארום אלע מענער, יונגע און אלטע, וועלכע האבען נור געהאט קראפט אין זייערע לענדען, זיינען געוועזען פערקליעבען אין דעם זאמעלהויז. און אומעדום, וואו ער איז נור אריינגעקומען, האט ער געפונען טרערען און פערצווייפלונג, זעק אויף די לייבער און אש אויף די קעפ. און אומעדום האט מען איהם מיט יאמער צוגעשטאמעלט: וואס טוט אסתר? צו וויים ער נישט עפעם פון אסתר'ן? צו האט אפשר דער קעניג ניט בעשטעלט צו זיך אסתר'ן? און או ער האט אנגעהויבען צו רעדען וועגען קאמפף און זעלבסטפערטיידיגונג, האט מען איהם אנגעקוקט, ווי ער וואלט גערעדט איין אונבעקאנטע שפראך. און א זעהר אלטער מאן והאט איהם געזאגט מיט קוים בעוועגליכע ליפען און א שוואכער שטימע: „וועגען קאמפף רעדסט דו און זעלבסטפערטיידיגונג. יונגער מענש, איך האב נאך גענאָנט דיין זיידע יהויכין און דיין עלטערפעטער צדקיה. די האבען זיך אויך גערייסען אין קאמפף און

ג.

און זרבבל, וועו ער האָט זיך דערוואוסט פון המן׳ס גזרה, האָט זיינע קלײדער נישט צוריסען און זיין קאָפּף מיט אש נישט בערעקט. זיינע לאָקען האָבען זיך נאָך מוטיגער צוואוואַרפען אויף זיין נאקען און זיינע אויגען האָבען זיך אָנגעצונדען מיט א ווילדען כעס. זיינע הענד האָבען זיך צונויפגעדריקט אין אייזערנע פויסטען און ער האָט זיי געטרייסעלט אין דער לופטען ווי די פלינלען פון איין אדלער, און ער האָט אויפגעהויבען זיין שטימע, און זי איז געוועזען ווי די שטימע פון א דונער: „אה, זיי וועלען חרטה האָבען! א צוזאַמענגעלאָפענער הויפען איז זיי דאָס אידישע פאָלק, לייכט צו פערניכטען און צו פערטילגען, א רעכטלאָזע מאסע, מיט וועלכער יעדער קאָן טון, וואָס ער ווילּ. אָבער זיי וועלען זעהען, אז עס איז נית אזוי, ווי זיי האָבען זיך פאָרגעשטעלט. צו טייער וועלען זיי בעצאָלען פאר יעדעס אידישע לעבען, און אונזער אונטערגאַנג וועט זיין זייער גרעסטער בראָך. זיי וועלען חרטה האָבען! זיי וועלען חרטה האָבען!"

און ווי ער האָט אזוי געערדט מיט א שטאָלץ אויפגעהויבענעם קאָפּף און מיט פויסטען, צו שטאָל און אייזען געוואָרענע, איז אָנגעקומען א שליח און האָט איהם איבערגעבראכט דאָס געשפּרעך צוויישען מרדכי׳ן און אסתר׳ן און גערופען איהם אין דאָס זאמלהויז, וואו אלע אידען האָבען זיך אָנגעהויבען צו פערקליבען צו פאסטען פאר אסתר׳ן דריי טעג און דריי נעכט. זרבבל׳ס אויגען האָבען אויפגעפלאקערט מיט א גרימצארן און ער האָט געזאָגט צום שליח: „געה זאָג צו דעם, ווער עס האָט דיך געשיקט, אז דאס שיקזאל פון א פאָלק קאָן נישט אָבהיינגען פון א פרוי און פון דעם, ווי ווייט זי קאָן געפעלען איהר מאן. געה זאָג איהם, אז נישט צו פאסטען איז יעצט די צייט און נישט צו ווייגען. מיט געוועהר אין די הענד ווילּ מען די אידען פערניכטען, מיט געוועהר אין די הענד דערפען די אידען שטעהן פאר זיך". און צו די, וואָס ארום איהם, האָט ער זיך געוועגדעט: „איהר האָט געהערט, וואָס איך האָב

דען, די פאַלשטענדיגע פערניכטונג? און ווער קאָן אונז העלפען, אויב נישט די קעניגין אסתר? אָדער ווייסט דו איין אַנדער הילף? זאָג אונז, און מיר ווילען הערען."

און זרבבל האָט זיך אויסגענגלייכט אין זיין גאַנצער גרויס, זיי־נע אויגען האָבען זיך אַנגעצונדען, און פון שטאָל און אייזען איז געווען זיין שטימע: „יא, איך קען איין אַנדער הילף, און איך בין געקומען זי אייך צו זאָגען. אין אייך ליעגט זי, אין אייער מוט און אין אייערע אָרמס!"

מיט אָפענע מיילער פאָר פערוואונדערונג און ערשטוינונג זיינען די פערזאַמעלטע געבליבען שטעהן, און זרבבל האָט ווייטער געredt, און זיין שטימע איז געוועזען פול וואַרמקייט: „וואָס קוקט איהר מיך אזוי אָן? אָדער פערשטעהט איהר נישט, וואָס איך האָב געמיינט? אין אייך אַליין ליעגט אייער הילף, אין אייער מוט און אין אייערע אָרמס. וואס האָט איהר אייך אזוי פערלאָרען? און פאַר וואָס האָט איהר אייך בעדעקט מיט אש, און אייער פאַסטען וואָצו? איהר שוואַכט אָב אייערע קערפער און ווילט לייכטער מאַכען אייר־ערע פיינד זייער אַרבייט? און איך זאָג אייך, בעוואַפענט אייך בעסער. גורט אָן אייערע לענדען און קרעפטיגט אייערע מוסקולען, אַנשטאָט צו פערבערגען די הענד אויף קאָפ אין פערצווייפלונג, לערנט זיי צו פיהרען א שווערט, און אנשטאָט צו בלענדען אייערע אייגען מיט טרערען, לערנט זיי צו צילען מיט א פייל. נישט ווי שפּאַסען, וועלכע ווערען לייכט געטריבען צו דער שחיטה, נור ווי לייבען זאָלט איהר זיין, וועלכע טרעטען ארוים געגען זייערע יעגער. א שפיעל איז עס אין די הענד פון יעדען אייניגען צו כאַפען א שפּאַס און קוילען עס, אָבער עס ציטערט דאָס האַרץ פון דעם לייבע־יענער און אייגער פון טויזענד קאָן עס זיין. איהר זיצט און ווייגט און פאַסט און פייניגט אייך, און אונזערע פיינד וועלען שפּאַטען און לאַכען. מיר דאַרפען אונזערע שווערדען ניט שאַרפען, וועלען זיי זאָגען, און מיט אונזערע הונדבייטשען וועלען מיר אוועקלעגען טויד די פערהונגערטע און דערשראָקענע אידען. און זיי וועלען לויבען המן'ען פאַר די ערלייבנים, וועלכע ער האָט בעקומען פון דעם קעניג, און פרייען זיך שוין אין פאַראויס אויף דאָס אידישע אייגענטהום,

אויפגעהויבען זייער קאָפּ געגען נבוכדנצר, און דער סוף איז געווע־ זען אונזער גלות. ניין, יונגער מענש, רוף נישט צו קאַמפּף און זעלבסטפערטיידיגונג. פּאַסטען דאַרף מען, נור פּאַסטען, און אסתר המלכה וועט אונז שוין ארויסהעלפען." און זרבבל האָט בעגריפען, אז דעם אַלטענס רייד זיינען דעם גאַנצען פּאַלקס רייד און ער איז אַוועק צום זאַמעלהויז מיט איין אַראָבגעלאָזענעם קאָפּף און לאַנג־ זאַמע טריט.

ד.

אין דער טיר פון דעם זאַמעלהויז איז זרבבל געבליבען שטעהן און האָט בעקוקט די גרויסע עדה. און וועו ער האָט דערזעהן די מענער מיט די פערווויינטע אויגען און מיט די הענד אויף׳ן קאָפּף, האָבען זיינע אויגען געשאָסען מיט בליצען, און זיינע דינע ליפּען זיינען ווייס געוואָרען פּאַר כעס און פּראַכטונג. און עם האָבען איהם ארומגערינגעלט די פערזאַמעלטע, די אַלטע פּאַראוים און הינ־ טער זיי די יונגע:

„וואָם האָסט דו אונז געבראַכט, זרבבל?" האָבען איהם די אַלטע געפרעגט, „עפּען אויף דיינע ליפּען און זאָג אונז, וועלכע נייס, און וואָם הערט זיך און וואָם ווייסט דו פון אסתר׳ן?"

אָבער דאָם איז געווען צו זיין כעס, ווי בוימאויל צו א פייער, און ער האָט אויפגעטאָן זיין מויל צו רעדען שארפע ווערטער: „וואָם פרעגט איהר מיך וועגען אסתר׳ן? וואָם ווילט איהר, איהר גרויבערדיגע, פון דער פרוי? און וואָם זאָל איך אייך זאָגען וועגען איהר — בין איך דען איהר געליעבטער און איך זאָל אייך אויסדער־ צעהלען איהרע שיינהייטען, די זיסקייט פון איהר קערפער און ווי רייצענד זי איז אין דער ליעבע?"

ערשטוינט האָבען איהם אָנגעקוקט די פערזאַמעלטע, און די אַלטע האָבען איהם וויעדער געזאָגט: „וואָם איז מיט דיר, זרבבל, און וואָם האָסט דו דען אויף זין האַרצען? אין כעס ביזט דו און רעדסט צו אונז אזוינע הארבע ווערטער. אָדער וויסט דו נישט, וואָם עס איז געשעהן? אז א גרויס אונגליק שטעהט פּאַר די אי־

מאַכט פון זייערע לענדער. קומט און לאָמיר אויסרופען איין אויס־רוף אין די גאַסען: „געקויפט האָט המן דאָס אידישע פּאָלק און איבערגעגעבען עס צו פערניכטונג, אָבער נישט א חפץ איז דאָס אי־דישע פּאָלק, וואָס קאָן געקויפט און פערקויפט ווערען, און נישט לייכט וועט זיך איינגעבען זיין פערניכטונג. בעוואָבענט האָבען זיך די אידען און זייערע ארמס ווערען געלערנט צום קאמפף. און עס וועט זיין, אז עס וועלען קומען זייערע פיינד צו פערניכטען זיי און צו פערטיליגען, וועלען זיי שטהען פאר זייערע לעבענס, ווי די לייבינטעס פאר זייערע קינדער, און יעדער געפאלענער איד וועט צוערשט אוועקשיקען אין טויט צהן פון זיינע געגנער." קומט און לאָמיר אויסרופען דעם אויסרוף און איהר וועט זהן, ווי לייגנער עס וועלען ווערען די פנים'ער פון אונזערע געגנער און ווי אבהענדיג זיי וועלען ווערען. וואַרפט אַראָב, זאָג איך אייך, די זעק, שיט אַראָב פון אייך די אש און גלייכט אויס אייערע פלייצעס. גורט אן אייערע לענדען און נעמט שוערדען דאָפּעלשניידיגע אין אייערע הענד. און איהר וועט זהן, אז די ישועה וועט צו אייך קומען, און אייער ברכה וועט פאלען אויף זרבבל'ן."

זיין געזיכט האָט געפאָקערט און מיט א פיהרער־אויג האָט ער בעטראכט די פערזאמעלטע. אָבער אלע אויגען זיינען געווען אָב־געווענדעט פון איהם, און די אלטע האבען געשאקעלט מיט די קעפּף. און אז די טיר האָט זיך גראד אויפגעעפענט און מרדכי איז אַרייַנ־געקומען, האבען זיך אלע א לאז געטאָן צו דעם נייַ־אָנגעקומענעם און ארומגערינגעלט איהם און פערשאטען איהם מיט זייערע פרא־גען: וואָס זאָגט אסתר? וואָס טוט אסתר? וואָס הערט זיך פון אסתר'ן?

ה.

און מרדכי, דער זוהן פון יאיר, איז געווען אָנגעטאָן אין א זאק און בעדעקט מיט אש. זיין שטערן איז געווען דורכגעשניטען מיט טיפּע קנייטשען און זיינע אויגען זיינען געווען פערוואָרנט, און עס איז געווען צו זעהן, אז פיעלע גערַאנקען בעדריקען זיין

וואס וועט זיי אזוי לייכט אנקומען. אבער וען זיי וועלען וויסען, אז מיט גבורה וועט איהר זיי בענגענען און מיט מוט, אז אייערע הענד זיינען געלערנט צו פיהרען דאס שוועדט און אייערע אויגען צו ציעלען מיט א פייל, מיט כבוד וועלען זיי אויף אייך קוקען און מיט רעספעקט. נישט לאבען און שפאטען וועלען זיי, נור גוט זיך איבער־לעגען. און זיי וועלען זאגען, מיר האבען די ערלויבנים פון המן'ען, אבער וועד וועט ערנעהרען אונזערע אלמנות און יתומים, וען מיר וועלען פאלען פון די אידישע הענד."

און וען ער האט אזוי געערדט און נאך מעהר, האבען נעשאַ־קעלט זייערע קעפף די אלטע, און די יונגע האבען נעקוקט צו דער ערד אין א פערלעגענהויט. און ענדליך האבען די אלטע נישט אויס־נעהאלטען און איבערגעריסען איהם אין זיינע רעד. און עס האבען איהם געזאגט די אלטע: „יונג אין יאהרען ביזט דו, זרבבל, און נאך דיינע יאהרען נאך אזוי רעדסט דו."

אבער זרבבל איז זיי ארויסגעפאלען אין די רעד און זיין שט־מע איז געוועזען פול מיט פעראכטונג: „יונג אין יאהרען בין איך! ווי האב איך נישט געזוהן, אז דאס וועט זיין אייער ענטפער! יונג אין יאהרען בין איך! אבער וואס טויגען איך אייערע וויסע האר, וען איהר וויסט אייך קיין עצה נישט און היינגט אייך אן אן דעם אונטערקלייד פון א פרוי? יונג אין יאהרען בין איך! אבער יונג אין יאהרען און נאך אינגער איז געוועזען מיין זיידע דוד און ער האט דאך ארויסגעהאלפען דאס פאלק ישראל פון גלית'ן. אזוי ווי איהר יעצט, זיינען דאמאלס אויך געשטאנען אייערע מענער אין פערצווייפלונג. דערשראקען זיינען זיי געוועזען און פערציטערט און האבען ניט געוואוסט ווי צו העלפען זיך. דאן איז געקומען דער יונגער דוד און האט געבראכט זיי די רעטונג. יונג אין יאהרען, אבער ער האט געוואוסט, אז א קליין שטיינדעל, גוט געצילט און גוט געטראפען, איז שטארקער פון תעניתים, מעכטיגער פאר טרערען. דערפאר זאג איך אייך, וואס צוהלט איהר מיר די יאהרען, זוהט, איך בריינג אייך די רעטונג. זייט נישט ווי די ווייבער, די ווינערקעס, וועלכע ווינען ביי אלץ, וואס עס מאכט זיך מיט זיי. מענער זייט, וועלכע פיהלען די קראכט פון זיערע ארמס און די

מוט פון א שוואכער אידענע, וועלכע קאָן נור אויפהויבען די הענד אויף'ן קאָפ און ביטער שרייען!"

און די פערזאמעלטע האָבען אריבערגעטראָגען זייערע בליקען פון מרדכי'ן אויף זרבבל'ן און פון זרובבל'ן אויף מרדכי'ן. עס איז געווען, ווי צוויי קעמפפער וואָלטען אַרויסגעטראָטען פאַר זיי צו ראַנגלען זיך און אומצואוואַרפען איינער דעם אַנדערן. און זיי האָבען זיך אין גאַנצען פערטיעפט אין דעם, וואָס דאַרף פאַרקומען פאַר זיי, און האָבען זייער גרויס אונגליק פערגעסען. אָבער דאָך האָבען זיי זיך אַלץ ענגער צוזאַמענגעקליבען אַרום מרדכי'ן, און עס איז געווען, גלייך זיי וואָלטען געווארט פון איהם אויף שוץ געגען זרבבל'ן.

און מרדכי האָט געפיהלט, אז אַלע זיינען מיט איהם און קיינער איז נישט מיט זרבבל'ן, און ער האָט געזאָגט די שטעכעדיגע ווער־טער: „בעסער א שוואכע אידענע אלס פיהרערין ווי א משוגענער, וועלכער רייסט זיך אויף גלייכע וועגד. די שוואכסטע אידענע קאָן פערהיטען פון איין אונגליק, אָבער דער קלענסטער משוגענער קאָן אָנבריינגען די שוועירסטע אונגליקען. נישט בעלידיגען ווייל איך דיך, זרבבל, אָבער דאָס, וואָס דו ראָטסט, איז משוגעת."

ביטער אויסגערופען האָט זרבבל: „וועה צו א פאַלק, וועלכען מען פרעדיגט, אז זעלבסטפערטיידיגונג איז משוגעת, און נאָך מעהר וועה צו א פאַלק, ביי וועלכען אזא פרעדיג געפינט אָפענע אויערן. טויטע ביינער איז אזא פאַלק, פון וועלכע יעדער סימן פון לעבען איז ארויסגעפלויגען."

מרדכי איז איהם אריינגעפאַלען אין די רייד און זיין קול איז געווען רוהיג און זיכער: „וואר זאָגט, אז זעלבסטפערטיידיגונג איז משוגעת? בין איך דען נישט פאר זעלבסטפערטיידיגונג? ווייל איך דען, אז מיר זאָלען אונז אַליין אויסמאַרדען נאָך איידער אונ־זערע פיינד וועלען אונז בעפאַלען? ווייל איך דען, מיר זאָלען אויפ־הערען צו זיין? ווייל איך דען נישט אָבראָטעווען אונזער פאַלק? אונזער פאַלק זאָל זיך פערטיידיגען, אָבער די וועגען צו זעלבסטפער־טיידיגונג זיינען פערשיעדען, און דיין וועג, זרבבל, איז משוגעת."

און זרבבל איז געשטאַנען און האָט געקוקט אויף מרדכי, ווי

מח. און ער האָט אויפגעטאָן זיין מויל און געענטפערט צו די פרע־
נער: „נאָר נישט הערט מען פון אסתר'ן. און וואָס ווילט איהר דען
פון איהר הערען? ווייסט איהר דען נישט, אז דריי טעג האָט זי
זיך אויסגעבעטן, און היינט איז שׁשׁט דער ערשטער?"

און אַלע פערזאָמעלטע האָבען אראָבגעלאָזען אין טרויער זיי־
ערע קעפּף און געווישט זיך די אויגען. און אז מרדכי האָט זיך אראָב־
געלאָזען אויף א זיצבאנק מיט א שווערען זיפץ, האָבען זיפצען און
קרעכצען פון אַלע הערצער אָנגענפיילט דאָם נאָנצע הויז.

און זרבבל איז געשטאָנען אליין, און קיינער האָט זיך אויף
איהם נישט אומגעקוקט. ביטער איז איהם געווען אויף'ן האַרצען
צום אויפשרייען, און מיט זיינע פוסטען וואָלט ער געשלאָגען
רעכטס און לינקס, און ער האָט בעפריט זיין געמיט מיט א ווילדען
לאָבען. אַלע אויגען האָבען זיך אויפגעהויבען אויף איהם אין פער־
וואונדערונג און מרדכי האָט געזאָגט: „זרבבל, אויסגעפוצט אין
זיינע שיינע קלײדער, לאָבט מיט אזא בייסענדען געלעבטער —
וואָס איז מיט איהם דאָם מער?"

און די אַלע, וואָס אַרום מרדכי'ן, האָבען זיך פערנאָנדערגע־
רוקט, ווי צו געבען זרבבל'ן א וועג, ער זאָל קאָנען צוגעהן צו
מרדכי'ן. אָבער זרבבל איז געבליבען שטאָהן אויף זיין אָרט, און
פול פעראָכטונג און ביטערקייט האָט ער אויסגערופען: „זאָגט
איהם, וואָס מיט מיר איז דאָם מער!" און אין קורצע וועלטער
האָבען זיי איבערגעגעבען מרדכי'ן זרבבל'ס רייד. אז ער רופט צום
קאמפף דאָם פאָלק, האָבען זיי דערצעהלט, און עצה'ט נישט צו פער־
לאָזען זיך אויף אסתר'ן.

און מרדכי האָט אויפגעהויבען זיינע אויגען צו זרבבל'ן, און
זיי האָבען זיך איינער דעם אנדערן אָנגעקוקט, ווי צוויי פיינדליכע
קעמפּפער, וועלכע מעסטען זיך מיט זייערע כחות. און דאָן האָט
מרדכי געזאָגט און ער האָט געצויגען יעדעס וואָרט: „אין יעדער
צייט זיינען פאראן מענשען, וועלכע מיינען, אז די לייבטסטע זאך
דורכצובערעכען א וואנד איז מיט'ן קאָפּ."

און זרבבל האָט אָבגעענטפערט מיט עקל און שפּאָט: „אָבער
נישט יעדע צייט האָט דאָם אונגליק צו האָבען א פיהרער מיט דעם

די הונדערט און זיעבען און צוואַנציג מדינות. וואַר וועט מורא האָבען פאַר אונזער נעוואָר? וואַר וועט זיך אויסמאַכען פון דער קראַפט פון אונזערע אַרמס? און עס וועט נאָך זיין, אז דער קעניג וועט דערהערען, אז די אידען בעוואַפנען זיך, וועט ער נאָך ארויפ־שיקען אויף אונז זיין שטאַרקען חיל, דעם צו מלחמה געלערנטען, און פון אונזער גאַנצען פאָלק וועט נישט בלייבען קיין שריד ופליט. געפֿעלט דאָס דיר אזוי, זרבבל?"

אָבער זרבבל האָט אויסגעשריען הויך און ביטער: „שאַם און שאַנדע איבער דיר און איבער אַלע, וואַלכע געהען מיט דיר! שאם און שאַנדע איבער דאָס גאַנצע אידישע פאָלק, וואָס זעהט אין געלד זיין הילף און אין די שיינע לייבער פון זיינע טעכטער זיין זעלבסט־פערטיידיגונג! יעצט וועל איך צוריסען מיינע קלייַדער און וועל אַנטון א זאק און בעדעקען מיין קאָפּ מיט אש! יעצט וועל איך ווייַנען און קלאָגען מיין ביטערסטען קלאָג! טויט איז מיין פאָלק, א צופוילטע נבלה איז מיין פאָלק. א פלאַץ איז עס נור פאַר ווערים, פאַר קריכער און פויזער, און אַלע לעבעדיגע גייסטער האָבען עס פערלאָזען. וואו נעם איך וועדטער, מיין עקעל אויסצודריקען און וואו נעם איך דעם דונער, אויף אויסצודונערן מיין כעס? וואו זיינען דיינע גבורים, יהודה? וואו זיינען דיינע העלדען, ישראל? זעה, וועד דיינע פיהרער זיינען, הער, וואָס זיי לערנען דיך! אין זייער געמיינהייט שטעלען זיי זיך ניט אָב אפילו פאַר דאָס הייליגסטע, און די עהרע פון דיינע טעכטער איז ביי זיי וועניגער וועדטה ווי דאָס אונניצליכסטע לעבען! אלטער לייב, אין א הונד ביזט דו פער־קערט נעווארען!"

נאָך לופט האָט זרבבל גראַנגעלט און עס האָבען איהם וועד־טער פערפעהלט. און ער האָט צוריסען אויף זיך זיינע קלייַדער, און גריסען זיך די האָר, און געשריען וועה און ביטער. ער האָט גע־טרייסעלט די הענד אין דער לופט איבער'ן קאָפּף און אַלץ ג'חוד'ט: „שאם און שאַנדע! שאם און שאַנדע!" און ער איז ארוים פון דעם זאמעלהויז מיט נישט פעסטע טריט ווי א שכור.

גאַנץ ערשראָקען און נזדעזע האָבען איהם נאָכגעקוקט די פער־זאמעלטע און קיינעם'ס מויל האָט זיך נישט אויפגעטאָן אויף צו

ער וואָלט איהם נישט פערשטאַנען, און געפרעגט אין גרויסער פער־
וואונדערונג, און זיין שטימע האָט געציטערט: „וווי לאַנג הייסט
זעלבסטפערטיידיגונג פון א פאָלק דאס שיינע געזיכט פון א יונגער
פרוי? איז אסתר'ס לייב אונזער זעלבסטפערטיידיגונג?"

און וויעדער האָט מרדכי רוהיג און זיכער געזאָגט: „דו רופסט
אונז זעלבסטפערטיידיגונג נור די קראַפט פון די ארמס, און איך
רוף זעלבסטפערטיידיגונג אויך די קראַפט פון שיינהייט און די
קראַפט פון געלט. דו ביזט יונג, זרבבל, און דו וויסט זיכער די
קראַפט פון שיינהייט, זאָג, איז זי נישט דער זיכערסטער וועג?
דעם קעניג'ס הארץ קאָן אונז געקויפט ווערען דורך שיינהייט, און
אסתר מוז עס טון. איז אסתר דען נישט מיין פעטער'ס טאָכטער?
איז זי מיר אַליין דען נישט געווען וויא א טאָכטער? איז זי דען
נישט אונזער אַלעמענס פלייש און בלוט? און דאָך האָבען מיר
איהר אָננעזאָגט, זי זאָל איינשטעלען איהר לעבען און געהן צום
קעניג ניט גערופענערהייט. און וען איהר שיינהייט וועט דעם
קעניג נישט ריהרען און זי וועט אומקומען, וועלען מיר אויסקלייבען
נאָך א שענערע אידישע טאָכטער. און וען מיר זאָלען דאַרפען
מקריב זיין אַלע אונזערע שיינע טעכטער און שוועסטער און פרויען,
א גרויסער וועהטאָג וועט עס אונז זיין און שווער וועט עס אונז
פאַלען, אָבער טון וועלען מיר עס. איז עס דען נישט זעלבספטער־
טיידיגונג? און וען אונזער שיינהייט וועט נישט העלפען, וועלען
מיר אונז פערטיידיגען מיט אונזער געלד, מיט אונזער האָב און
גאָב. המן האָט אונז געקויפט מיט צוואַנציג, מיט דרייסיג און מיט
פיערציג. פון איביג אָן זיינען דאס געווען די זיכערסטע מיטלען
צו זעלבסטפערטיידיגונג. איז יעקב אבינו נישט ניצול געוואָרען פון
זיין ברודער עשו דורך זיין האָב און גאָב? האָט זיך נישט דער
קעניג אָסאָ דיין עלטער־עלטער־זיידע אָבגעראַטעוועט פון
בעשא מלך ישראל דורך אָבקויפען בן הדד דעם קעניג פון ארם?
און האָט אונז יהודית נישט ארויסגעהאָלפען מיט איהר שיינהייט
פון האָלאָפערנוס'ן? אָבער דיין זעלבסטפערטיידיגונג איז זעלבסט־
פערניכטונג. קליין און ווינציג זיינען מיר צווישען די פעלקער אין

דאָך מעהר און מעהר זיינען אָנגעקומען צו מיר די דאָזיגע ידיעות און איך האָב געמוזט גלויבען, און פינסטער און טרויעריג איז מיר געוואָרען מיין וועלט. דו בייזער זרובבל, ווי האָסט דו געקאָנט פערגעסען מיך אין אזא שרעקליכע צייט? ווי האָסט דו געקאָנט מיך לאָזען אליין אין א שעה פון געפאַהר? ווייסט דו דענן נישט, אז שרעקעריג איז דיין שושנה, און ביי דער קלענסטער סכנה פערגעהט איהר געמיט? א, איך בין צום שטאַרבען! איך בין צום שטאַרבען!"

ווי פערגליווערט איז זרובבל געשטאַנען, זיינע אויגען האָבען געברענט, ווי אונטער הייסער אש, זיין בליק איז געוועזען שטרענג און צאָרניג און זיין שטימע שניידענד: „דו ווייסט, וואס איך האָב געטאָן, און דו קאַנסט צו מיר אזוי נאָך רעדען? זרובבל איז נענאַנגען אויפפאַרדערן דאָס אידישע פאָלק צו זעלבסטפערטיידיגונג, צו בעוואַפענטען ווידערשטאַנד, און זיין שושנה האָט זיך אָנגעטאָן אין א זאק, גאַנץ פערלאָרען פאר שרעק! ביזט דו דאָס שושנה? ביזט דו דאס מיין ליעבע? איז דיין האַרץ ניט אָנגעפילט געוואָרען מיט מוט און האָט עס אין דיר נישט געשריען פאר ענטציקונג, וואס נישט צוווישען די שרעקעדיגע איז זרובבל און נישט צווישען די פערצווייפעלטע איז זיין פלאץ?"

נור ביטער געווויינט האָט אלץ שושנה און אלץ געזאָגט: „א, איך בין צום שטאַרבען! איך בין צום שטאַרבען!"

זיין קאָפּף האָט זרובבל געשאָקעלט און ביטער געשמייכעלט: „איך האָב געמיינט א טרייסט וועל איך געפינען ביי דיר, א רפואה צו מיין אָנגעוועהטאָגטען האַרצען. שושנה וועט מיך פערשטעהן און וועט זיין מיט מיר, האָב איך געטראַכט, און זי וועט מיך קרעפטיגען. אָבער וועה צו מיין עלענד, וואס איז אזוי גרויס! מיט טרערען האָט מיך שושנה בעגעגענט, מיט קליינמוטיגקייט און האַרבע אויסרעד. און זי האָט קיין אויערן נישט פאר מיר און קיין האַרץ....."

אָבער שושנה האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּף, די ליפען צוזאַמענגעצויגען אין א בייזער מיענע און אָנגערוקט געזאָגט: „איך קאָן קיין אויערן נישט האָבען פאר דיר און קיין האַרץ. ווייל וואס

זאגען א וואָרט. נור מרדכי האָט זיך אַבגעשמייכעלט און ארויסגע־
רעדט די געפליגעלטע ווערטער: „צו איז עס דען נישט ריכטיג?
עס איז בעסער צו זיין א לעבעדיגער הונד אלס א טויטער לייב."

אַבער די פערזאָמעלטע איז עס געווען גלייך ווי עמיץ וואָלט
זיי פערשוינריגט און בעשמוצט. און דאָך האָט קיינער נישט גע־
פונען אין זיך דעם מוט אוועקצוגעהן נאָך זרבבל'ן.

ו.

און זרבבל איז אַוועק צו שושנה'ן, אויסצוריידען פאר איהר
זיין הארץ און אויסצושרייען זיין כעס. מיט שנעלע טריט איז ער
געגאַנגען, האָט נישט געקוקט רעכטס און לינקס, און שווער גע־
קרעכצט: „וועה צו דער בושה! וועה צו דער חרפה!" מיט רעש האָט
ער אויפגעעפענט די טיר פון שושנה'ס הויז, און ער האָט געהאָט דאס
געפיהל, אז ער וועט זיך ארויפווארפען אויף שושנה'ס ברוסט אין
אויסיאָמערן זיין גרויסען בראָך. אויף זיין פאַלק, וואָס ער האָט
פערלאָרען, וועט ער ווייניג, אויף די אכטונג צו איהם און דעם
גלויבען אין איהם, וועלכע זיינען אוועק און וועלען זיך קיינמאל
נישט אומקערען מעהר. אַבער וועגן ער האָט דערזעהן שושנה'ן, איז
ער געבליעבען שטעהן ווי צוגעשמידט, און זיין מויל האָט נישט
געקאָנט ארויסבריינגען קיין טאָן. אין א זאָק איז שושנה נעווען
אַנגעטאָן און בלייך, איהרע אויגען רויט פון פיעל ווייגען, און
איהר קליינע געשטאַלט האָט אויסגעזעהן נאָך קלענער און ווי
אויסגעצוויגען. און וועגן זי האָט דערזעהן דעם אריינקומענדיגען
זרבבל, האָט זי אויסגעבראָכען אין א גרוים געווייג, ווי וועגן זי
וואָלט עס לאַנג אויסגעהאַלטען. און דאָן האָט זי געזאָגט, שליי־
נענדיג די טערערן: „ענדליך ביזט דו דאָ! ענדליך ביזט דו דאָ!
— אז מיט דיר איז וואָס געשעהן, האָב איך געגלויבט, און איך
האָב געשיקט נאָך דיר, און מיינע שלוחים האָבען דיך ניט געקאָנט
געפינען. אַבער זיי האָבען מיר געבראַכט די ידיעה, אז געזונד ביזט
דו און גאַנץ און דו לויפסט ארום אין פאַלק און פאַרדערסט עס
אויף צו א בעוואַפענטען ווידערשטאַנד. איך האָב נישט געוואָלט
גלויבען און איך האָב זיי געזאָגט, אז לויגען האָבען זיי מיר געברַאכט.

גלויב דו אין מיר. גלויב, אז נישט משונע בין איך נעווארען און נישט קיין מענש פון חלומות. גלויב, אז צו גרויסע זאכען בין איך געבארען געווארען און גרויסע זאכען וועל איך אויספיהרען. איך וועל אויפנעהמען א קאמפף מיט די שפּאטער און פאלקס־פער־פיהרער און וועל זיי פערניכטען. איך וועל אויסלערנען מיין פאלק שטאלץ צו זיין און וועל איהם פיהרען צום זיעג. זיי דו מיר דער ברונען, פון וועלכען איך זאל שעפּען זאפט פאר מיין מארך, קראפט פאר מיינע אדערן. גים מוט אין מיר ארויס און מונטער אויף מיין מידע זעעלע. זאג מיר, אז איך בין געוועכט און די, וואס לאכען פון מיר, זיינען געשלאגען מיט בלענדענים. זאג מיר, אז דו האסט א טעות געהאט און נור אויף א קליינער וויילע ביזט דו אבגעשטאנען פון דיין זרבבל".

אבער שושנה האט געווויינט, דאס געזיכט בעהאלטען אין איהרע הענד, און שטיל געמורמעלט: „איך קאן נישט! איך קאן נישט!"

מיט גרעסערער ליידענשאפט האט זרבבל איבער איהר געדעדט: „זעהסט, זיי ווילען זיך אויסקויפען פון דער סכנה מיט דעם לייב פון אסתר'ן. זיי שוקען זי, זי זאל איינשטעלען איהר לעבען און אלייז ווילען זיי יוצא זיין מיט פאסטען. און וועז אסתר'ס לייב וועט נישט העלפען, ווועלען זיי אנוועגדען געלד, אדער איין אנדער שויעם וווייבער־לייב, אדער בייידע זאכען אין איינעם. זאג, איז עס נישט העסליך, שושנה? איז עס נישט געמיין און פחדניש? אלץ שרייט אין מיר געגען דעם, שרייט אין דיר גאר נישט נעגען דעם? מענער זאלען שיקען אין פאראוים א פרויענ־לייב! שושנה, איך האב קיין וועדטער נישט, ווי נידערטרעכטיג דאס איז! פיהלסט דו עס שושנה? פיהלסט דו דיך נישט, ווי בע־שמוצט, ערניעדריגט, בעשפיגט? שושנה, זעה, ווי עס ציהען זיך אן מיינע מוסקולען — פיהלסט דו מיין קראפט? מיינע הענד פיהל איך ווי ריעזענפליגלען אויף אריבערצוטראגען מיין פאלק איבער אלע תהום'ען און געפאהרען. פאר וואס האבען זיי מורא צו נעמען געוועהר אין זייערע הענד? זיעגען אדער פאלען, אבער נישט אבקויפען זיך. מענער, וועלכע בעהאלטען זיך הינטער א

דו ווילסט איז משוגעת, און דו ביזט צו שפאט אויף אלע לעפצען. א פאנטאזיאר, זאגט מען, איז זרבבל און א מענש פון חלומות. ער וויל, וואס איז אונמעגליך, און ראט, וואס איז נעפעהרליך. דאס קליינע אידישע פאלק וויל ער אויפהעבען נענען דעם אונצעה־ליגען פיינד און רופט עס זעלבסטפערטיידיגונג. פאר וואס ראט ער נישט בעסער, אז גרוים און קליין, מענער און פרויען, זאל זיך דאס אידישע פאלק ארריינוואנדערען אין די טייכען און ימים, וועלכע דורכפלייצען די הונדערט און זיבעצן און צוואנציג מדינות? אזוי פרעגען אלע און שאקלען אויף דיר די קעפ. זיינען זיי דענן נישט געוועכט און זיינען דענן זייערע רעד נישט ריכטיג? ווי האב איך דא געקאנט ענטציקט זיין, און די פרייד פון וואנען זאל זי צו מיר געקומען? ווייל דו האסט מיך פערגעסען, געלאזען מיך אליין און ביזט אוועק נאך געפעהרליכע חלומות?"

דערהעבערט זיין קול האט זרבבל און נעזאגט די שארפע ווער־טער: „וועגן מיט דערנער וואלסט דו מיך געדראשעט מיין לייב און מיט עגדיסען, וואלסט דו מיר נישט אזוי וועה געטהאן ווי מיט דיינע רעד. וועג די אלע שפאטער האבען געלאבט פון מיר, איז מיין הארץ געוואָרען אנגעפילט מיט כעס און פעראכטונג און איך האב מיך געפיהלט שטארק אין מיין שנאה. אבער וועג דו ביזט צוגעשטאנען צו דעם שפאט און צוגענעבען דיין קול צום געלעכטער, בין איך דער אונגליקליכסטער און דער עלענדסטער אונטער דעם הימעל. פרעמר ביזט דו מיר געוואָרען, שושנה, מיט דיינע רעד האסטו אויסגעגראבען איין אבגרונד צווישען אונז, און וועג זרבבל האט פערלאָרען שושנה'ן, האט ער פערלאָרען זיין לעבען".

און מיט שרעק אין די אויגען האט שושנה אויפגעשריען: „א, וויא קאנסט דו אזוי רעדען?"

און ווי זי האט איהם אזוי אנגעקוקט מיט איהרע דערשראקענע אויגען און איהרע באקען געפלאמט, איז געריהרט און וויך געוואָרען זרבבל'ס הארץ, און ער האט זיך א לאז געטאן צו איהר מיט ליעבע און ליידענשאפט, צוגעדריקט זי צו זיך מיט זיין גאנצען ברען און לאסקע און געשעפציעט: „מיין אייניציגע, מיין ליעבע, זיי דו מיט זרבבל'ען, לאך דו נישט אוים פון מיר,

און זרבבל האָט נערעדט און זיין שטימע האָט געציטערט: „איך ליעב דיך און שטאַרק ווי דער טויט איז מיין ליעבע. ביי נאַכט אויף מיין געלעגער וועל איך דיין נאָמען רופען, און מיין האַרץ וועט פערגעהן פאַר ביינקעניס. מיט די נעגעל פון מיינע פינגער וועל איך מיר מיין לייב צוקראַצען און מיינע אויגען וועלען ברענען אונטער זודיגע טערערן. אָבער נישט דו קאַנסט זיין זרבבל'ס ווייב, נישט דו די מוטער פון זיינע קינדער. דו וועסט מיך מעהר נישט זעהן, שושנה!"

שוועך געוואָרפען האָט זיך שושנה'ס ברוסט, איהר שנעלער אָטעם איז געוועזען דורכגעווייקט מיט טרערן, און האַרצריייסענד איז געוועזען איהר אויסגעשריי: „זרבבל!"

אָבער ער האָט שוין אויפגעעפענט די טיר, און שטעהענדיג אין איהר, האָט ער צוגעוועדעט צו שושנה'ן זיין געזיכט און פעסט אַרויסגערעדט: „גיה און לערן דיך צו זיין זרבבל'ס ווייב!" און דאן האָט ער צוגעמאַכט די טיר הינטער זיך.

זי האָט אויפגעשריען און דאס איז געוועזען דער געשריי פון א פערוואונדעטער הירשין. זי איז צוגעשפרונגען צו דער טיר, אָבער איהרע פיס האָבען זיך איהר אונטערגעבויגט. זי האָט אויסגעשפרייט די הענד אויף די צוגעמאַכטע טיר, און געקרעכצט און געווויינט אין איהר גרויסען אונגליק. זי האָט נישט געהערט, איהר האַלז איז איהר צוגעשנירט געוואָרען, און די צונג האָט זיך נישט בעוועגט. ערשט שפעטער האָט זי געקאָנט אַרויסשפּציען גאַנץ שטיל: „זרבבל, זרבבל, זרבבל!" נור זיין נאָמען האָט זי שטיל געפליסטערט און מעהר האָט זי נישט געקאָנט. דאן האָט זי זיך אַרויפגעוואָרפען אויף איהר געלעגער מיט די הענד אויף'ן געזיכט, גאַנץ צונויפגעקאַרטשעט, און עס איז איהר געוועזען, ווי עמיץ וואָלט זי געפאַטשט.

און זרבבל האָט געשפרייזט דורך נאַכט און פינסטערניס, ווייט הינטער דער שטאַדט, אין טיעפער אייזאַמקייט, דאָרטען, וואו א גרויסער פעלזען האָט זיך אויפגעהויבען הויך איבער א טיפען אבגרונד.

פּרויען קליידעל, האָבען קיין שום עהרנעפיהל נישט, און מיין גאנץ פּאָלק זאָל בעשטעהן פון אזעלכע מענער? ! זרבבל'ס פּאָלק זאָל קיין עהרנעפיהל נישט האָבען? שרייט אין דיר גאָר נישט נעגען דעם, שושנה?

נור שטיל איז געוועזען שושנה אין זיינע אָרמס און האָט קיין וואָרט נישט געזאָגט. און ער האָט אלץ געדרונגען אין איהר און לידענשאפטליך ארייגעקוקט איהר אין די אויגען און אלץ נעבעטען: „זאָג מיר, שושנה, זאָג מיר!"

און ענדליך האָט שושנה שטיל ארויסגערעדט: „דו בלייב מיט מיר, זאָלען זיי טון ווי זיי פערשטעהען."

„צו שאם און צו שאנדע פאר דאם נאנצע אידישע פּאָלק?!" זרבבל האָט עס ארויסגעשריען און א גרויסע טרויער האָט איהם פּלוצלינג אָנגעפּילט.

דאן האָט שושנה געזאָגט איהרע אונפּאָרזיכטיגע ווערטער: „זיי זיינען די מעהרהייט, דער רבים, זיי פערשטעהען עס בעסער!"

און זרבבל איז אויפגעשפרונגען, ווי ווען א שלאנג וואָלט איהם א ביס געטאָן. ער האָט געוואָלט אויפשריין מיט ביטערע קולות, אָבער ער האָט דערפיהלט, ווי א גרויסער כעס שטייגט אין איהם אויף. ער האָט ארויפגעלעגט זיין האַנד אויף זיין הארץ און געריבען זיך די ברוכט, און פּלוצלינג האָט ער זיך א קער געטאָן צו דער טיר. אָבער ביי דער טיר איז ער געבליבען שטעהן און האָט אָנגעשפּארט זיך און געזאָגט, און זיין קול איז געוועזען הייזעריג: „דו וועסט מיך מעהר נישט זעהן, שושנה!"

א שוידער איז דורכגענאנגען שושנה'ן דורך אלע גליעדער און פול שרעק און פערצווייפלונג האָט זי אויסגעשריען: „אָבער, זרבבל!"

און ער האָט וויעדער ארויסגעשפּיצט: „דו וועסט מיך מעהר נישט זעהן, שושנה!"

דערשראָקענער האָט אויפגעשריען שושנה: „אָבער, זרבבל!" און זי האָט צוגעטראָגען איהרע ציטערדיגע בלייכע הענד צו איהרע באקען און איהר בליק איז געוועזען ווי פון א דערשראָקענער פערוואונדעטער טויב.

קאטאלאג

פון די

אינטערנאַציאָנאַלע ביבליאָטהעק

פּרייז

פּילים קראַנץ, קולטור געשיכטע, 3 בענדער, געבונדען,
יעדער באַנד ..... .75.
" " פּראַנצויזישע רעוואָלוציאָן, געבונדען 1.00
" " אַמעריקאַ פּאר קאָלומבוס, געבונדען ..... .50.
" " יציאת מצרים, פּאַפּיער ..... .15.
" " וואָס הייסט נאַציאָן ..... .10.

לעבענס־בעשרייבונגען פון בעריהמטע מענער.

אַ זאַמלונג פון ביאָגראַפּיעס פון די גרעסטע דענקער, פּאָעטען און שריפטשטעלער פון דער אַלטער און נייער צייט, אין 3 בענדער, געבונדען, יעדער 1.25

מאַרים ראָזענפעלד, שריפטען, 1טער סעט, באַנד 1, געבונדען 1.00
" " " " " " 2 " 1.00
" " " " " " 3 " 1.00
" " נייע שריפטען 2טער סעט, באַנד 4, געבונדען 1.25
" " " " " " 5 " 1.25
" " " " " " 6 " 1.25

פרייז

דושאהן סטוארט מיל, פרייהייט, איבערזעצט אויס דעם ענגלישען אריגינאל מיט אַ ביאָגראַפיע פון פערפאַסער, פון דר. י. א. מעריסאָן, מיט אַן הקדמה פון דר. ח. זשיטלאָווסקי, געבונדען ..... 75.

דר. פאול עלטצבאכער, דער אנארכיזם, איבערזעצט פון דר. י. א. מעריסאָן, געבונדען 1.00

מיכל קאפלאן, גהעטא־קלאַנגען ..... 25.

פרייז

ד. פּינסקי, ערצעהלונגען, 2 בענדער, געבונדען, יעדער באַנד 75.

" אייזיק שעפּטעל, דראמא ..... 15.

דר. קאסטע, מעכאַניקע ..... 10.

" " כעמיע ..... 15.

" " אַסטראַנאַמיע ..... 15.

יהואש, געזאַמעלטע ליעדער, געבונדען 1.00

י. גאַרדין, ערצעהלונגען, געבונדען ..... 75.

" " סאספהא ..... 25.

" " גאָט, מענש און טייפעל ..... 25.

" " אלישע בן אבויה ..... 15.

" " דער אונבעקאַנטער ..... 20.

" " די אמת'ע קראַפט ..... 20.

מאקסים גאָרקי, ערצעהלונגען ..... 15.

" " אינטערוויוס ..... 15.

ליעוו טאָלסטאָי, אויסציגער מיטעל ..... 5.

" " פּאַטריאָטיזמוס און רעגירונג ..... 5.

" " צום ארבייטער פאָלק ..... 15.

דר. ח. זשיטלאָווסקי, דער סאָציאַליזם און די נאַציאָנאַלע פראַגע ..... 40.

ז. ליבין, געקליבענע סקיצען, געבונדען ..... 75.

מ. בראנאָוו, דער מענש און די נאַטור ..... 10.

לעאָפּ. קאמפּף, פּאַר'ן שטורם, דראמא ..... 20.

הענריק איבסען, די גייסטער " ..... 20.

„קניאז פּאטיאמקין" ..... 20.

דר. ש. פּעסקין, סטרייקס..... 5.

פינסקי, דוד	בעל
דערציילונגען	(דערצ)
	פינ

589

#589

פאלגענדע ווערק ווערן פערפערטיגט צום דרוק:

א פאלשטענדיגע אויסגאבע פון י. ל. פרץ'ס שריפטען
דר. ח. זשיטלאווסקי'ס שריפטען
ליעסינ'ס געזאמעלטע ליעדער
וודישע פאלקס-ליעדער געזאמעלט פון י. ל. כהן
דער מטורף, דראמא אין 4 אקטען, פון יעקב גאדרין
ל. טאלסטאי'ס די שקלאפערייי פון אונזער ציים
" " דער סוף פון דער היינטיגער וועלט
" " די אויפשטעלונג פון גיהנם
" " וועגען דער געזעלשאפטליכער בעוועגונג אין רוסלאנד
" " תחית המתים
היינעס געדיכטע, איבערזעצט פון ד. פינסקי
געקליבענע ערצעהלונגען פון גיואי דע מאפאסאן, איבערזעצט פון י. ענטין

אדרעסירען:

The International Library Pub. Co.
102 & 104 W. 38th ST.
NEW YORK.